În colecția
BIBLIOTECA PENTRU TOȚI
vor apărea

M. GORKI
Universitățile mele

C. HOGAȘ
Pe drumuri de munte

GOETHE
Suferințele tînărului Werther

ZAHARIA STANCU
Desculț, partea I

ZAHARIA STANCU
Desculț, partea a II-a

MIHAIL SADOVEANU
Soarele în baltă * Divanul persian

Lei 5

GORKI 22

GORKI

La stăpîn

22

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

Clubul cărții digitale 2022

St 20220

MAXIM GORKI

La stăpîn

1960

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

E. S. P. L. A. — CARTEA RUSĂ

Clubul cărții digitale 2022

Traducere de
Acad. *Cezar Petrescu* şi *Ada Steinberg*

М. Горький
СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ
в тридцати томах
Том 13
Государственное Издательство
Художественной Литературы
Москва 1951

I

Iată-mă la stăpîn, agonisindu-mi pîinea cea de toate zilele ca băiat de prăvălie într-un magazin de „încălţăminte de lux" de pe strada principală a oraşului.

Stăpînul meu era un omuleţ rotofei, cu faţa întunecată şi ştearsă, cu dinţii verzui şi cu nişte ochi apoşi şi tulburi. Fiindcă mi se păruse că e cam chior, am vrut să mă încredinţez şi m-am strîmbat la dînsul.

– Ia nu te mai scălămbăi ! îmi spuse el încet, dar cu asprime.

Aveam un simţămînt neplăcut : ochii aceştia tulburi mă vedeau cu adevărat şi totuşi mie nu-mi venea a crede, fiindcă s-ar fi putut prea bine ca stăpînu-meu să fi bănuit numai că mă strîmbasem la el.

– Ţi-am spus să nu te scălămbăi, mă mai mustră el încă o dată şi mai încet, abia mişcînd din buzele groase.

– Nu te tot scărpina pe mîini, se tîrî pînă la mine şoapta lui uscată. Slujeşti într-un magazin de mîna întîia de pe strada mare a oraşului. Nu cumva să uiţi ! Băiatul de prăvălie trebuie să stea la uşă ţeapăn ca o statuie...

Nu ştiam ce-o fi aceea statuie, iar să nu mă scarpin pe mîini nu era chip, fiindcă aveam rîie... Amîndouă mîinile mi-erau acoperite pînă în cot cu pete roşii şi cu bubuşoare şi mă mîncau de nu mai puteam.

– Acasă la tine cu ce te îndeletniceai ? mă întrebă stăpînul, uitîndu-se la mîinile mele.

I-am spus ; dădu din capu-i rotund pe care părul sur îi stătea ca lipit şi-mi răspunse, ca să mă umilească :

– Decît să strîngi petice, mai bine să cerşeşti, sau să furi.

I-am răspuns, nu fără oarecare mîndrie :

– Apăi am şi furat...

Cînd auzi asta, îşi puse mîinile pe tejghea cum îşi întind mîţele labele şi, zgîindu-se speriat la mine, cu ochii goi, şuieră :

– Cee ?... Cum ai furat ?

I-am lămurit cînd şi cum furasem.

– Ei, să zicem că astea-s fleacuri. Da' să ştii că dacă o să furi cumva de la mine botine sau bani, te bag la puşcărie, pînă te-i face mare.

Cuvintele astea le rostise cu o linişte care mă înspăimîntă şi mi-l făcu şi mai nesuferit.

Pe lîngă stăpînu-meu, mai lucrau în magazin vărul meu Saşa, băiatul unchiului Iakov, şi întîiul vînzător, un om îndemînatic, vîscos şi rumen la faţă. Saşa purta un surtuc roşietic, plastron, cravată, pantaloni lungi cu manşete, era tare fudul şi nici nu se uita la mine.

Cînd bunicul mă adusese la stăpîn şi-l rugase pe Saşa să vadă de mine şi să mă dăscălească, Saşa se încruntase cu trufie şi-l prevenise :

– Dacă-i aşa, atunci să m-asculte !

Bunicul mi-a pus mîna pe creştet şi mi-a apăsat capul în piept.

– Auzi ? Să-l asculţi ! Îi mai mare ca tine şi în slujbă şi în ani...

Saşa s-a holbat la mine şi mi-a spus cu înţeles :

– Vezi de nu uita vorba bunicului !

Şi chiar de-a doua zi, începu să se folosească cu multă rîvnă de superioritatea lui.

– Ascultă, Kaşirin, nu holba ochii aşa ! îl sfătuia stăpînul.

– Da' nu-i holbez, răspundea Saşa, şi-şi lăsa capul în jos.

Stăpînul însă nu-l slăbea :

– Nu te-ncrunta aşa ! Cumpărătorii or să creadă că eşti ţap...

Vînzătorul rîdea plin de respect, stăpînul făcea o gură pînă la urechi ca o pocitanie, iar Saşa, roş ca para focului, se ascundea după tejghea.

Mie nu-mi prea plăceau vorbele acestea, din care foarte multe nici nu le înţelegeam, încît cîteodată mi se părea că oamenii aceştia grăiau într-o limbă străină.

Cînd intra vreo cumpărătoare, stăpînul scotea mîna din buzunar, îşi netezea mustaţa şi-şi schimonosea faţa într-un zîmbet dulceag, care îi umplea obrajii de creţuri, dar îi lăsa neschimbaţi ochii ca de orb. Vînzătorul se îndrepta din şale, îşi lipea coatele de trup, în timp ce mîinile îi rămîneau întinse în aer, în semn de supunere. Plin de teamă, Saşa clipea din ochi, silindu-se să nu şi-i boldească, iar eu stam la uşă, mă scărpinam pe mîini pe furiş şi urmăream ritualul vînzării de încălţăminte.

Stînd în genunchi înaintea cumpărătoarei, vînzătorul îi încerca botinele, ţinînd degetele răşchirate într-un chip tare caraghios. Mîinile îi tremurau şi atingeau piciorul femeii cu atîta grijă de parcă s-ar fi temut să nu i-l frîngă. Piciorul era însă gros şi semăna cu o carafă întoarsă cu gîtul în jos.

Într-o zi, o cucoană şi-a tras piciorul înapoi, tresărind :

– Ah ! Ştii că mă gîdili ?...

– Asta-i aşa, din curtenie, răspunse vînzătorul repede şi cu înflăcărare.

Era caraghios să-l fi văzut cum se lipea de cumpărătoare şi, ca să nu m-apuce rîsul, mă întorceam cu faţa către geamul uşii. În acelaşi timp mă ispitea, fără putinţă de împotrivire, dorinţa de a urmări mai departe cum merge vînzarea – pe de o parte felul de a se purta al vînzătorului mă distra, iar, pe de altă parte, mă gîndeam că niciodată n-am să ajung să răşchir degetele cu atîta politeţă, nici să vîr cu atîta îndemînare piciorul cuiva într-o botină.

Se întîmpla adesea ca stăpînul să treacă din magazin în cămăruța de după tejghea și să-l cheme acolo pe Sașa, iar vînzătorul să rămînă între patru ochi cu cumpărătoarea. O dată l-am văzut cum a atins în treacăt piciorul unei femei roșcovane, iar după aceea și-a dus la gură degetele împreunate, parcă ar fi luat o priză de tabac, și le-a sărutat.

– Ah, suspină femeia, mare ștrengar mai ești!

Vînzătorul își umflă obrajii și rosti cu greutate:

– Mm-mh!

Am izbucnit într-un rîs atît de puternic, încît, temîndu-mă să nu mă prăvălesc jos, m-am apucat cu mîna de clanța ușii, ușa s-a deschis și am dat cu capul în geamul care s-a făcut țăndări. Vînzătorul a bătut din picior, privindu-mă amenințător, stăpînul m-a ciocănit în cap cu inelul lui cel gros de aur, Sașa a încercat să mă tragă de urechi, iar seara, în drum spre casă, m-a luat la rost cu asprime:

– Să știi că pentru șotii de acestea au să te deie afară. Ce-ai găsit tu de rîs?

Și-mi lămuri că vînzarea merge mai bine cînd vînzătorul e pe gustul cucoanelor.

– Cucoanele vin și cumpără botine chiar și cînd nu le trebuie, numai așa, ca să se mai uite la cîte-un vînzător frumușel. Asta n-o poți tu pricepe. Degeaba-mi bat capul cu tine...

Toate acestea m-au făcut să mă simt obidit. Nimeni nu-și bătea capul cu mine, și Sașa mai puțin ca oricare altul.

Dimineața, bucătăreasa, o femeie bolnăvicioasă și veșnic încruntată, mă scula cu un ceas înaintea lui Sașa. Curățam încălțămintea și hainele stăpînilor, ale vînzătorului și ale lui Sașa, puneam samovarul, aduceam lemne pentru toate sobele și spălam sufertașele pentru masă. Apoi intram în magazin, măturam pe jos, ștergeam praful, opăream ceaiul, duceam marfa acasă la clienți și mă duceam

acasă la jupînul să iau mîncarea pentru prînz. Cît timp lipseam, îndatoririle mele la ușă le împlinea Sașa care, găsind că treaba asta era umilitoare pentru demnitatea lui, mă ocăra:

– Trîntorule! Acu trebuie să mai fac și treaba ta...

Obișnuit să trăiesc de capul meu pe ulițele nisipoase din Kunavino, pe malurile Okăi cu apa tulbure, la cîmp și în pădure, mă plictiseam și simțeam un fel de apăsare. Îmi lipsea bunica, îmi lipseau tovarășii și n-aveam cu cine schimba o vorbă; viața pe care o duceam mi se dezvăluia în toată urîțenia, minciuna și dedesubturile ei și mă scotea din sărite.

Se întîmpla adesea ca vreo clientă să plece fără să fi cumpărat ceva și atunci tustrei aveau simțămîntul că li s-a făcut cine știe ce grea nedreptate. Stăpînul își ascundea în buzunar zîmbetul lui cel dulce și poruncea:

– Kașirin, strînge marfa!

Și începea să ocărască:

– D-apăi știu c-a rîmat scroafa! I s-a urît tîmpitei să tot șadă în casă și dă raita prin prăvălii. De-ai fi nevasta mea, ți-aș arăta eu!...

Nevastă-sa, o sfrijită cu ochi negri și nasul mare, îi bătea din picior și țipa la el ca la o slugă.

Adesea, după ce petreceau pînă la ușă pe cîte o cumpărătoare cunoscută, ploconindu-se curtenitori și spunîndu-i cuvinte pline de respect, începeau a vorbi despre ea în chipul cel mai scîrnav și fără rușine, stîrnindu-mi dorința s-o zbughesc după dînsa pe uliță, s-o ajung și să-i spun cum vorbeau pe socoteala ei.

Știam prea bine că în dos oamenii se vorbesc mai totdeauna de rău; aceștia însă vorbeau despre toată lumea într-un chip deosebit de revoltător, ca și cînd ei ar fi fost cei mai buni dintre oameni și pe dînșii i-ar fi orînduit cineva judecători peste întreaga omenire. Pe cei mai mulți îi pizmuiau, nu vorbeau de bine pe nimeni și nu era om căruia să nu-i fi cunoscut vreo faptă urîtă.

S-a întîmplat să intre o dată în magazin o femeie tînără, cu obrajii rumeni şi cu ochii strălucitori, îmbrăcată cu o pelerină largă de catifea, cu guler de blană neagră, iar faţa îi ieşea din blana gulerului, ca nu ştiu ce floare minunată. Lepădînd pelerina de pe umeri, i-o aruncă lui Saşa şi rămase în faţa noastră mai frumoasă încă. Trupul ei zvelt, învăluit strîns într-o rochie de mătase de culoarea guşei de porumbel, purtînd la urechi briliante strălucitoare, îmi aducea aminte de Vasilisa cea Frumoasă din poveste şi eram încredinţat că era însăşi nevasta guvernatorului. Au primit-o în prăvălie cu deosebită cinste şi se ploconeau în faţa ei ca sălbaticii în faţa focului, iar printre ploconeli îi spuneau tot felul de cuvinte de politeţe. Tustrei se vînzoleau prin magazin ca nişte diavoli ; chipurile lor se răsfrîngeau în geamurile dulapurilor, toate în jurul lor parcă ar fi fost cuprinse de flăcări şi erau pe cale să se topească şi să capete alte forme şi altă înfăţişare.

După ce femeia îşi alese repede nişte botine scumpe şi plecă, stăpînul pocni din limbă şi spuse şuierînd :

– Că-ţeaua !...

– Zi-i artistă şi pace, zise vînzătorul cu dispreţ.

Şi se apucară să-şi istorisească tot felul de lucruri despre amanţii femeii şi chefurile ei.

După prînz, stăpînul s-a întins să tragă un somn în cămăruţa din dosul magazinului. I-am deschis capacul ceasornicului de aur şi i-am picurat oţet în maşinărie. Tare m-am bucurat cînd l-am văzut, îndată după ce s-a sculat, intrînd în magazin cu ceasul în mînă şi mormăind plin de mirare :

– Na-ţi-o bună ! A început ceasul s-asude din senin. Una ca asta nu mi s-a întîmplat de cînd sînt. Un ceas care să asude ! N-o fi vreun semn rău ?

Cu toată forfota din magazin şi cu toată treaba din casă, mă adormea parcă o plictiseală copleşitoare şi mă băteam cu gîndul ce-aş putea face ca să mă dea afară.

Oamenii plini de zăpadă treceau tăcuţi prin faţa uşii magazinului, ca şi cînd ar fi petrecut vreun mort la ţintirim, dar, venind tîrziu, după pornirea alaiului, trebuiau să grăbească pasul ca s-ajungă din urmă dricul. Caii se opinteau, croindu-şi anevoie drum printre nămeţi. În clopotniţa bisericii din preajma magazinului sunau jalnic în fiecare zi clopotele, vestind postul mare, şi bătaia lor îmi cădea peste cap ca o pernă, fără să-mi pricinuiască vreo durere, ci mai degrabă asurzindu-mă şi îndobitocindu-mă.

Într-o bună zi, pe cînd stăteam afară, la uşa magazinului, şi desfăceam o ladă cu marfă care sosise tocmai atunci, veni la mine paznicul bisericii, un bătrînel haitiş, moale, ca şi cînd ar fi fost cusut din petice şi zbîrlit de parcă l-ar fi flocăit cîinii.

– Ascultă măi, omul lui dumnezeu, ce-ar fi să şterpeleşti o pereche de galoşi pentru mine, hai ? încercă el să mă-nduplece.

Eu tăceam. Paznicul se aşeză pe lada goală, căscă şi-şi făcu cruce peste gură, apoi spuse iarăşi :

– Ei, te-nvoieşti să furi ?

– Nu se poate să fur, i-am răspuns eu.

– De furat, se fură oricum. Fie-ţi milă de-un bătrîn !

Îmi plăcea pentru că semăna cu oamenii în mijlocul cărora trăisem şi mi-am dat seama că era pe deplin încredinţat că sînt gata să fur. De aceea m-am şi învoit să-i dau galoşii prin gemuleţul de sus al ferestrei.

– Iacă, asta-i bine, îmi spuse el liniştit, fără să se bucure. Da' nu cumva m-amăgeşti ? Bine-bine. Văd eu că n-ai să m-amăgeşti...

Rămase tăcut preţ de-un minut, rîcîind cu talpa cizmei zăpada muiată şi murdară, apoi îşi aprinse luleaua de lut şi mă-nspăimîntă, întrebîndu-mă :

– Da' dacă te-oi amăgi ? Să zicem că iau galoşii şi-i duc lui stăpînu-tău, spunîndu-i că mi i-ai vîndut pentru o băncuţă ? Ce te faci atunci ? Preţul lor e peste două

ruble întregi, iar tu mi i-ai dat pentru o băncuţă. Şi încă şi aceea ca s-o dai pe acadele, hai?

Cu răsuflarea tăiată, m-am uitat la el un răstimp, ca şi cînd şi-ar fi şi săvîrşit ameninţarea; el însă vorbea mai departe, încet, peltic, cu ochii aţintiţi la cizmele din picioare şi pufăind nori albaştri de fum.

– Da' dacă se dovedeşte că stăpînu-tău m-a pus anume: du-te de ispiteşte piciul, să vedem fură sau nu? Ei, pe unde scoţi atunci cămaşa?

– Nu-ţi dau galoşii şi pace, i-am răspuns eu mînios.

– De-acu nu ai încotro! De vreme ce mi i-ai făgăduit...

Şi paznicul mă luă de mînă, mă trase la el, îmi ciocăni cu arătătorul rece pe frunte şi, cu glasu-i tărăgănat, adause:

– Cum de-ţi vine să-mi spui aşa, nici una-,nici două: haide, ia-i?

– Păi nu mi-ai cerut tu singur?

– Multe ţi-oi putea eu cere! Dacă ţi-aş cere, de pildă, să prazi biserica, spune, ai prăda-o? Cum te poţi lua după oricine? Prost mai eşti, băieţaş!...

Şi, împingîndu-mă la o parte, se sculă.

– N-am nevoie de galoşi furaţi, nu-s boier să port galoşi. Am glumit numai cu tine... Da' fiindcă eşti băiat bun la inimă, am să te las de paşti să te sui în clopotniţă şi să priveşti oraşul de sus...

– Oraşul îl ştiu...

– Din clopotniţă-i mai frumos...

Apoi plecă agale, înfigîndu-şi botul cizmelor în omăt şi coti după colţul bisericii, iar eu am rămas mîhnit şi mă uitam după el, gîndindu-mă dacă bătrînelul voise numai să glumească sau dacă nu-l trimisese stăpînul anume, ca să mă pună la încercare. Să intru în prăvălie, mă temeam.

Deodată Saşa se năpusti pe uşă în uliţă şi se răsti la mine:

– Ce dracu tot mocăieşti acolo?

Deodată îmi sări ţandăra şi-l ameninţai cu cleştele.

Ştiam că el şi vînzătorul îl furau pe stăpîn. Puneau la o parte cîte o pereche de botine sau de pantofi în hornul sobei, iar la plecare, le ascundeau în mînecile paltonului. Asta nu-mi plăcea şi mă făcea să-mi fie oarecum teamă, mai cu seamă dacă mă gîndeam la ameninţările stăpînului.

– Ascultă, tu furi? l-am întrebat pe Saşa.

– Eu nu, vînzătorul fură, mă lămuri el scurt. Eu numai îl ajut; mi-a spus să-l ajut şi n-am ce face, că altfel îmi mai pune în spinare cine ştie ce belea. Cît priveşte stăpînul, n-a fost şi el pînă mai ieri vînzător? Ştie el cum merge treaba. Da' tu vezi de-ţi ţine gura!

În timp ce vorbea, Saşa se uita în oglindă şi-şi îndrepta cravata cu aceleaşi mişcări nefireşti ale degetelor răşchirate, cum făcea şi vînzătorul. Tot nu se lăsa să-mi arate că-i mai mare ca mine şi să mă facă să-i simt puterea, răcnind într-una la mine cu vocea îngroşată, poruncindu-mi şi lungindu-şi mîna, de parcă ar fi vrut să mă ţină la distanţă. Eram mai înalt şi mai voinic decît dînsul, dar ciolănos şi greoi, pe cînd el era mai îndesat, mai în carne şi mai moliu. Cu surtucul şi cu pantalonii lui lungi îmi părea serios şi arătos, însă în toată înfăţişarea lui era ceva neplăcut şi caraghios. Nu putea s-o sufere pe bucătăreasă, o femeie ciudată, despre care nu-ţi puteai da seama bine dacă era bună sau rea.

– Mai mult ca orice pe lumea asta îmi place să privesc la bătăi, spunea ea, deschizînd mari ochii negri şi arzători. Fie că se bat cocoşi, sau cîini, sau oameni, pentru mine totuna-i.

Dacă se isca în curte o bătaie între cocoşi sau hulubi, lepăda orice lucru şi se aşeza la fereastră, surdă şi mută, privind pînă se sfîrşea lupta. Seara ne spunea, lui Saşa şi mie:

– De ce staţi voi degeaba măi băieţaşi? Mai bine v-aţi bate oleacă.

Lui Sașa îi sărea țandăra :
– Eu nu-s băiețaș, proasto ! Eu îs vînzătorul al doilea.
– Asta n-o pot vedea eu. Pentru mine pîn-ce nu se-nsoară omul, tot copil rămîne.
– Proasto ! Cap de lemn !
– Și dracul e deștept, dar lui dumnezeu tot nu i-i drag.
Zicalele astea îl scoteau cu totul din fire pe Sașa ; la toate sîcîielile lui, bucătăreasa îl privea chiorîș și-i spunea :
– O greșit dumnezeu cu tine și te-o făcut caradașcă.
Nu o dată încercase el să mă încredințeze c-ar fi bine s-o mînjim pe față, în somn, cu vacs sau cu funingine, să-i înfigem bolduri în pernă sau să-i facem alte „glume" de acestea, dar, drept vorbind, mă cam temeam de bucătăreasă. Las' că dormea tare ușor, da' mai avea și obiceiul să se trezească des. Atunci se scula, aprindea lampa, se așeza pe pat și rămînea în capul oaselor cu ochii pierduți undeva, într-un ungher. Cîteodată venea la mine, după cuptor, mă scula și mă ruga cu glas răgușit :
– Lexeika, nu pot dormi. Tare mă tem ! Ia spune-mi tu ceva !
Somnoros cum eram, îi istoriseam ce-mi venea în minte. Ea ședea tăcută și se legăna. Mi se părea că trupul ei fierbinte mirosea a ceară și a tămîie și că uite-acuși avea să moară. Mi-era frică nu cumva să se prăbușească chiar în clipa aceea cu fața la pămînt și să moară. Și, de spaimă, începeam să vorbesc tare de tot, pînă cînd mă oprea dînsa :
– Sst ! O să-i trezești pe ticăloșii ceia, și-or să creadă că ești ibovnicul meu.
Ședea lîngă mine totdeauna în aceeași poziție, gheboșită, cu mîinile între genunchi și cu picioarele ciolănoase strînse sub sine. Sîni n-avea de loc. Prin cămașa de pînză groasă îi ieșeau coastele asemenea cercurilor unei balerci dogite. Ședea așa îndelungă vreme, tăcută, și, deodată, o auzeam șoptind :
– Îți vine să mori, nu alta, de-atîta plictiseală...

Sau, cu ochii ațintiți în gol parcă întrebînd pe cineva :
– Așa-i c-am ajuns la capătul vieții ? Ce zici ? Ei, ș-acu mă culc ! îmi tăia vorba tocmai în mijlocul unei povești, se-ndrepta din șale și umbra ei cenușie se mistuia fără zgomot în bezna bucătăriei.
– I-o vrăjitoare ! spunea Sașa despre dînsa, cînd nu era de față.
– De ce nu i-o spui în față ? îl întrebam eu.
– Crezi poate că mă tem de ea ?
Dar numaidecît adăuga, strîmbîndu-se :
– Nu. N-am să-i spun în față. Mai știi ? Poate că-i chiar vrăjitoare.
Bucătăreasa asta, disprețuitoare și arțăgoasă cu toți, nu se purta nici cu mine mai acătării și cum se făcea ceasul șase, mă și trăgea de picioare, strigînd :
– Ajunge cît ai horăit ! De-acu adă lemne, pune samovarul, curăță cartofii...
Sașa se trezea și el și scîncea :
– Da' ce urli așa ? Am să mă jăluiesc jupînului că nu-i chip de dormit aici...
Mișcîndu-și repede prin bucătărie ciolanele uscate, bucătăreasa clipea din ochii înroșiți de nesomn înspre culcușul lui :
– Greșeala lui dumnezeu ! De mi-ai fi fecior vitreg, te-aș scărmăna eu bine.
– Blestemato ! răcnea Sașa către dînsa.
După aceea, cînd mergeam împreună spre magazin, îmi spunea :
– Trebuie să născocim ceva, ca s-o dea afară. Hai mai întîi să punem pe ascuns sare din gros în toate bucatele, fiindcă dac-or fi toate din cale-afară de sărate, să știi c-o dau afară. Sau să punem poate gaz ? Da' degeaba, că tu ești un gură-cască.
– Da' tu ?
Sașa se răsti furios :
– Fricosule !

Bucătăreasa a murit sub ochii noştri : într-o zi s-a plecat să ridice samovarul şi, deodată, s-a lăsat pe podea de parcă ar fi izbit-o cineva în coşul pieptului, apoi a întins mîinile înainte, fără să scoată o vorbă, şi s-a prăvălit pe-o coastă, iar din gură a început a-i curge sînge.

Ne-am dat seama îndată amîndoi că murise. Încremeniţi însă de spaimă, am rămas multă vreme cu ochii la dînsa fără să putem scoate o vorbă. În cele din urmă Saşa se repezi pe uşă afară, pe cînd eu, neştiind ce să fac, m-am tras lîngă fereastră, la lumină. A venit şi stăpînul, s-a lăsat în genunchi, a atins cu degetul faţa bucătăresei şi a spus :

– Într-adevăr, a murit... Da' cum s-a întîmplat asta ?

Apoi s-a întors spre colţul unde atîrna o iconiţă a sfîntului Nicolae, făcătorul de minuni, şi a început să se închine. Cînd a isprăvit de închinat, a strigat către Saşa, în tindă :

– Kaşirin, fugi de-nştiinţează poliţia !

Poliţistul a venit, a tropăit o vreme în jurul moartei, şi-a primit bacşişul şi a plecat ; mai tîrziu s-a întors, aducînd cu dînsul un căruţaş, au apucat amîndoi bucătăreasa de cap şi de picioare şi au scos-o în stradă. Nevasta stăpînului îşi aruncă ochii în bucătăria din tindă şi-mi porunci :

– Să speli podelele !

Iar stăpînul zise :

– Bine măcar c-a murit seara...

Nu-mi intra în cap ce putea fi bine în asta. Cînd ne-am culcat, Saşa mi-a spus cu glas moale, ceea ce nu prea era în obiceiul lui :

– Nu stinge lampa.

– Ţi-e frică ?

Îşi trase plapuma peste cap şi tăcu aşa multă vreme. Noaptea era liniştită de parc-ar fi pîndit cu urechea un zgomot anume, aşteptînd să se întîmple nu ştiu ce. Mi se părea că chiar atunci, în secunda aceea, aveau să-nceapă

a bate clopotele şi, deodată, toată lumea din oraş, înnebunită de groază, avea să izbucnească în urlete, aruncîndu-se care încotro.

Saşa îşi scoase nasul de sub plapumă şi mă-mbie în şoaptă :

– Hai să ne culcăm amîndoi pe cuptor.

– Pe cuptor îi cald.

Tăcu un timp, apoi spuse :

– Ai văzut ? Aşa, deodată ! Cînd ţi-am spus că-i vrăjitoare... Nu pot dormi de fel.

– Nici eu.

Saşa începu să istorisească despre morţii care ies din morminte şi rătăcesc prin oraş pînă la miezul nopţii, căutînd casele unde locuiseră odată şi unde mai aveau neamuri.

– Morţii îşi aduc aminte numai de oraşul unde au trăit, îmi spunea el încetişor, da' nu-şi pot aminti nici pe ce stradă au stat şi nici în care casă anume.

Liniştea era tot mai adîncă şi întunericul se împînzea. Saşa îşi săltă capul şi mă-ntrebă :

– Vrei să vezi ce am în sipeţel ?

De mult vroiam să ştiu ce ascundea el în sipetul lui. Sipeţelul acesta era închis c-un lacăt atîrnat în belciuge şi totdeauna Saşa se ferea straşnic cînd trebuia să-l deschidă, iar dacă din întîmplare încercam să-mi arunc ochii înlăuntru, mă-ntreba cu asprime :

– Ei, ce pofteşti ?

Cînd m-am învoit, Saşa s-a ridicat în capul oaselor în culcuşul său şi, luînd îndată un ton poruncitor, îmi spuse să-i aduc sipeţelul în pat şi să i-l pun la picioare. Cheia o purta atîrnată de gît c-un şnur, laolaltă cu crucea de la botez.

Mai întîi se uită prin ungherele întunecoase ale bucătăriei, apoi se încruntă grav, deschise lacătul, suflă peste capacul sipeţelului, de-ai fi zis că era fierbinte, şi-n sfîrşit îl ridică şi scoase dinăuntru cîteva rînduri de schimburi.

Sipețelul era pe jumătate plin cu tot felul de cutiuțe de farmacie, cu pungulițe de hîrtie de toate culorile, începînd cu pachete cu ceai și sfîrșind cu cutii goale de tablă, unele de vacs, altele de sardele.

– Ce-s astea ?

– Stai să vezi...

Sașa luă sipețelul între picioare, se aplecă asupra lui și începu să cînte cu glas subțirel :

– Ceresc părinte...

Mă așteptasem să văd în sipețel jucării. Nu avusesem niciodată jucării și, cu toate că le priveam c-un fel de dispreț prefăcut, disprețul acesta era și oarecare pizmă față de cei care le aveau. Am fost tare bucuros, aflînd că Sașa, băiat serios, avea și el jucării, chiar dacă și le ascundea, ca și cum s-ar fi rușinat, și înțelegeam prea bine această sfială a lui.

Din întîia cutie pe care o deschise, Sașa scoase o ramă de ochelari, și-o puse pe nas, se uită la mine încruntat și-mi spuse :

– N-are a face că n-au sticle. Sînt și ochelari de aceștia.

– Dă-mi-i să mă uit și eu printr-înșii !

– Nu se potrivesc cu ochii tăi. Îs pentru ochi negri, iar tu îi ai albaștri, rosti el și-și drese glasul. Dar numaidecît îl și apucă frica și începu să se uite speriat prin bucătărie.

Într-o cutie de vacs era o grămadă de nasturi desperecheați. Sașa îmi lămuri cu mîndrie :

– I-am adunat pe uliță. Eu singur. Am strîns pîn acu treizeci și șapte...

În cutia a treia se aflau o mulțime de bolduri mari de alamă, găsite tot pe uliță, apoi potcoave de cizme, unele tocite, altele rupte, iar altele întregi, cătărămi de ghete și de pantofi, o clampă de alamă de la o ușă, un mîner de baston, de os, rupt, un pieptănaș femeiesc de pus în cap, o cărțulie – *Carte de vise și oracole,* cum și multe alte lucruri tot atît de prețioase.

Pe vremea cînd strîngeam petice și oase mi-ar fi fost ușor să adun într-o singură lună de zece ori mai multe fleacuri de acestea. Vederea lucrurilor lui Sașa m-a dezamăgit și m-a tulburat. Simțeam o durere și o milă față de dînsul. El însă se uita cu luare-aminte la fiecare din lucrușoarele acestea, le netezea drăgăstos cu mîna, își țuguia buzele groase, parc-ar fi fost cine știe ce lucruri de seamă. Ochii săi bulbucați le priveau cu duioșie și plini de grijă, dar ochelarii îi dădeau feței lui copilărești o înfățișare caraghioasă.

– Ce-ți trebuie ție toate astea ?

Sașa îmi aruncă o privire scurtă prin rama ochelarilor și mă-ntrebă cu glasu-i pițigăiat și cam spart :

– Vrei poate să-ți dăruiesc ceva ?

– Nu. Nu-mi trebuie...

Necăjit pesemne că nu voisem să primesc ceva, cum și de puțina luare-aminte pe care o arătam pentru comoara lui, tăcu vreme de-o minută și apoi urmă cu glas scăzut :

– Ia prosopul și hai să le ștergem, că prea s-au colbăit...

După ce am frecat și am pus toate lucrurile la loc, Sașa s-a întins în așternut și s-a întors cu fața la perete. Începuse să plouă, se auzeau picăturile răpăind pe acoperiș și vîntul bătînd în geamuri.

Fără să se întoarcă spre mine, Sașa îmi spuse :

– Așteaptă pînă s-o zvînta pămîntul în grădină. Am să-ți arăt ceva, c-ai să rămîi cu gura căscată.

Nu i-am răspuns și m-am întins și eu, să dorm.

Mai trecură cîteva clipe. Deodată el se ridică, începu să zgrepțăne peretele cu unghiile și, c-un glas în care suna spaima, spuse :

– Mi-e frică ! Doamne, dumnezeule, tare mi-e frică ! Îndură-te doamne de mine !... Ce să fie asta ?

Am amuțit de groază. Mi se părea că la fereastra care dădea în curte sta bucătăreasa cu spatele la mine și cu fruntea lipită de geam, așa cum stătea de obicei cînd trăia și privea la bătăile de cocoși.

Sașa plîngea cu hohote și zgîria peretele, iar picioarele îi bîțîiau. M-am sculat și, pășind ca pe jeratic, temîndu-mă să mă uit în lături, am străbătut cu mare chin bucătăria și m-am culcat alături de dînsul.

Am plîns amîndoi pînă am ostenit și am adormit.

Cîteva zile după aceea, fiind nu mai știu ce sărbătoare, magazinul fusese deschis numai pînă la amiază. Am mîncat la prînz acasă, iar după masă, cînd stăpînii s-au culcat, Sașa mi-a spus tainic :

– Haidem !

Am ghicit că aveam să văd îndată lucrul care să mă lase cu gura căscată.

Ne-am dus în grădină. Pe un petic îngust de pămînt, cuprins între două case, se aflau vreo cincisprezece tei bătrîni cu trunchiurile falnice acoperite de mușchi de parcă erau învăluite în vată verde și cu crăcile negre, goale, ca și moarte, împungînd cerul. În teii aceștia nu se zăreau nici măcar urme de cuiburi de ciori și ei îți aduceau aminte mai degrabă de niște monumente din vreun cimitir. Afară de tei nu mai era nimic în grădină, nici tufișuri, nici iarbă. Pămîntul de pe cărări era bătătorit și negru, parc-ar fi fost de tuci, iar pe alocuri, unde pe sub stratul afînat de frunze moarte din anul trecut se mai ivea cîte un petic de loc pleșuv, era și acela acoperit de mușchi ca apele stătute acoperite de lintiță.

Sașa ocoli colțul casei, îndreptîndu-se către zăplazul dinspre stradă, se opri sub un tei și se zgîi o clipă la ferestrele cu geamuri tulburi ale casei vecine. Apoi se cinchi la pămînt, începu să împrăștie cu mîinile o grămăjuie de frunze moarte și dezvălui o rădăcină groasă, alături de care erau două cărămizi înfipte adînc în pămînt. După ce săltă cărămizile, scoase o foaie de tablă ruginită, care se afla sub cărămizi, mai scoase și o scîndurică pătrată, pînă cînd, în sfîrșit, în fața ochilor mei se ivi o gaură mare ce se întindea pînă sub rădăcină.

Sașa trase un chibrit, aprinse un muc de lumînare de ceară, îl vîrî în groapă și-mi spuse :

– Acu uită-te ! Numai să nu-ți fie frică...

Pe cît îmi dădeam seama, el însuși era înfricoșat. Mucul de lumînare îi tremura în mînă, pălise, buzele îi atîrnau moi, ochii i se umeziseră și-și duse încetișor cealaltă mînă la spate. Frica lui mă molipsi și pe mine și mă uitai cu multă teamă în fundătura de sub rădăcină. Rădăcina slujea de boltă unei peșteri, în fundul căreia Sașa aprinse trei lumînărele. Peștera se umplu de o lumină albăstrie. Era destul de adîncă, cam cît o căldare de mare și mai mult largă decît înaltă, iar laturile erau acoperite peste tot cu bucățele de sticlă de toate culorile și cu cioburi de cești și de farfurioare de ceai. În mijloc, pe o ridicătură acoperită cu o bucățică de pînză, se afla un sicriaș, lipit pe deasupra cu hîrtie de poleială și acoperit pe jumătate cu o petică de un fel de țesătură aducînd a draperie de brocart. De sub draperia de brocart ieșeau lăbuțele cenușii și căpșorul cu ciocul ascuțit al unei vrăbii.

În spatele catafalcului, pe un fel de analoghion, era înfiptă o cruce de alamă, din cele ce se poartă la gît, iar în jurul analoghionului ardeau cele trei lumînărele de care am pomenit, vîrîte în niște sfeșnice înfășurate în hîrtie de argint și de aur în care se învelesc bomboanele.

Flăcările slabe ale lumînărelelor se aplecau spre deschizătura peșterei, iar înăuntru sclipeau tulbure scînteieri și răsfrîngeri de toate nuanțele. Un val de aer cu iz de ceară, de putregai cald și de pămînt jilav îmi sufla în față, iar dinaintea ochilor mi se învîrteau și tremurau toate culorile curcubeului. Toate acestea trezîră în mine o mirare apăsătoare, care îmi alungă frica.

– Ei, îi frumos ? mă-ntrebă Sașa.

– Și la ce-ți trebuia asta ?

– I-o capelă, mă lămuri el. Seamănă ?

– Nu știu.

– Uite, vrabia înfățișînd mortul. Poate că se va preface în moaște pentru că a suferit fără nici o vină, ca mucenicii.
– Ai găsit-o moartă?
– Nu. Zbura prin magazie, am prins-o cu șapca și am ucis-o.
– Și de ce-ai făcut asta?
– Așa...
Se uită în ochii mei și mă-ntrebă iarăși:
– Da-i frumos?
– Nu.
Atunci se aplecă peste peșteră, îi acoperi gura cu scîndurica, puse deasupra bucata de tablă, afundă cărămizile la loc în pămînt, se ridică în picioare, își scutură genunchii de colb și mă-ntrebă cu asprime:
– Și de ce nu-ți place?
– Mi-e milă de biata vrabie.
Se uită la mine cu ochi neclintiți, ca de orbi, și mă izbi cu pumnul în piept, strigînd:
– Tîmpitule! Spui că nu-ți place, numai fiindcă ți-e ciudă pe mine. Crezi poate că culcușul pe care ți l-ai făcut în grădină la tine, pe Kanatnaia, era mai frumos?
Mi-am adus aminte de chioșcul meu și i-am spus dîrz:
– De bună seamă că era mai frumos!
Sașa își scoase surtucul și-l lepădă jos, își suflecă mînecile, scuipă în palme și mă stîrni:
– Dacă-i așa, hai să ne batem!
N-aveam chef de bătaie. Mă cuprinsese o plictiseală care-mi lua puterile. Mi-era silă să mă uit la fața plină de răutate a vărului meu.
Deodată se năpusti asupră-mi, își repezi capul în pieptul meu și mă răsturnă la pămînt. Apoi încălecă pe mine și răcni:
– Spune că-ți place sau de nu, te ucid...
Eram însă mai puternic decît el și mă și înfuriasem din cale-afară. O minută mai tîrziu, Sașa zăcea cu fața la pămînt, ținîndu-se cu mîinile de cap și horcăind. Speriat, încercai să-l ridic, dar el se apăra dînd din mîini și din picioare, ceea ce mă înspăimînta și mai mult. Neștiind ce să fac, m-am tras la o parte. Sașa își săltă puțin capul și-mi zise:
– Și ce mare scofală crezi că ai făcut? Am să stau așa pînă o veni stăpînul să mă vadă. Am să te pîrăsc și or să te dea afară.
Și se porni să mă înjure și să mă amenințe. Vorbele lui m-au înfuriat mai mult și m-am repezit la peșteră, am dat deoparte pietrele, am scos sicriașul cu vrabia, le-am aruncat peste gard, în stradă, și-am răscolit și-am călcat în picioare tot ce era înăuntrul peșterii.
– Poftim, acuma-ți place?
Această vijelioasă izbucnire a mea Sașa o primi într-un chip foarte ciudat. Cum ședea pe pămînt, deschise puțin gura, încruntă din sprîncene și mă urmări cu ochii fără să spună un cuvînt. Cînd am isprăvit, se sculă fără grabă, se scutură și, săltîndu-și surtucul pe umeri, îmi spuse liniștit, c-un glas menind a rău:
– Așteaptă numai oleacă. Ai să vezi tu îndată ce-are să urmeze! Toată treaba asta e o vrăjitorie și-am făcut-o într-adins pentru tine. Eh, acuma ce mai spui?
Auzind aceste vorbe, am rămas ca trăsnit; simțeam cum spaima îmi îngheață sîngele în vine, încît a trebuit să mă așez jos. Sașa plecă fără măcar să se uite la mine și liniștea asta a lui mă îngrozi de-a binelea.
M-am hotărît să fug din oraș, chiar în ziua următoare, ca să scap de stăpîn, de Sașa cu toate farmecele lui, și de toată viața asta plicticoasă și tîmpă.
A doua zi de dimineață bucătăreasa cea nouă, după ce mă trezi, începu să strige la mine:
– Doamne sfinte! Ce-i cu mutra asta a ta?
„Au început farmecele!" m-am gîndit eu și am rămas foarte mîhnit.

Bucătăreasa, însă, se strica de rîs, încît, fără să vreau, am zîmbit și eu. M-am uitat numaidecît în oglinda ei și m-am văzut cu fața mînjită din gros de funingine.

– Asta-i isprava lui Sașa?

– Da' ce, a mea? strigă rîzînd bucătăreasa.

Am început să curăț încălțămintea. Cum am vîrît mîna în cea dintîi gheată, mi s-a înfipt un bold în deget.

„Va să zică acestea erau vrăjitoriile lui!" m-am gîndit eu.

În toate cizmele am găsit bolduri și ace, puse peste tot cu atîta dibăcie, încît toate mi se înfigeau în palme. Atunci am luat un căuș cu apă rece și l-am turnat cu foarte mare plăcere în capul vrăjitorului, care mai dormea încă sau se prefăcea că doarme.

Cu toate acestea, nu mă simțeam în apele mele. Nu-mi ieșeau din minte nici sicriașul cu vrabia, cu piciorușele ei cenușii chircite și cu ciocul ca de ceară îndreptat jalnic în sus, nici celelalte lucrușoare din jurul sicriașului, nici sclipirea neîncetată a scînteierilor de toate culorile, care voiau parcă să se adune într-un curcubeu și nu izbuteau. Sicriașul se făcea tot mai mare, ghearele păsăruicii creșteau, se întindeau în sus și tremurau, prinzînd viață.

Mă hotărîsem să fug chiar în seara aceea. Deocamdată, înaintea prînzului, am pus la încălzit pe o lampă de gaz o oală cu ciorbă de varză, de care după aceea am uitat, așa că a dat în foc. Vrînd să sting lampa, mi-am răsturnat oala cu ciorbă pe mîini, m-am opărit și am fost trimis la spital.

Îmi aduc aminte de spital ca de-un vis rău și apăsător. În lumina gălbuie și tremurătoare ce împînzea hardughia pustie, foiau gemînd în toate părțile momîi albe și sure, învelite în giulgiuri, iar un om deșirat, cu o pereche de sprîncene groase ca niște mustăți, sălta în cîrji și răgea cu glas șuierat:

– Să știi că te pîrăsc preasfințitului!

Paturile aduceau a sicrie în care bolnavii zăceau cu nasurile în sus ca niște vrăbii moarte. Pereții galbeni se clătinau, tavanul se umfla ca o pînză de corabie, pardoseala se legăna, cînd apropiind șirurile de paturi, cînd depărtîndu-le, și peste toate se întindeau deznădejdea și groaza, iar de cealaltă parte a geamurilor se zbîrleau crăcile copacilor ca niște mănunchiuri de nuiele pe care le scutura cineva.

În ușă țopăia un fel de strigoi cu fața roșcovană, sfrijită, care-și strîngea giulgiul cu mîinile-i scurte și schelălăia:

– N-am nevoie de nebuni!

Omul deșirat, în cîrji, îi urla deasupra capului:

– ...prea-sfin-ți-tu-lui...

Bunicul, bunica și toți ce-i pe care-i știam, îmi spuseseră totdeauna că la spital te omoară cu zile, așa că-mi socoteam viața sfîrșită. O femeie cu ochelari, învelită și ea tot în giulgiu alb, veni lîngă mine și scrise nu știu ce pe scîndurica de la capul patului. Creta cu care scria se rupse și cîteva fărîme îmi căzură pe cap.

– Cum te cheamă? mă întrebă femeia.

– Nu mă cheamă în nici un fel.

– Da' tu n-ai nume?

– N-am.

– Lasă prostiile, că mănînci bătaie.

Chiar și înainte de a-mi spune dînsa, eram încredințat că la spital au să mă bată, așa că am tăcut chitic. Femeia pufni ca o pisică și tot ca o pisică plecă fără să i se audă pașii.

După aceea au aprins două lămpi, ale căror lumini galbene atîrnau din tavan ca doi ochi spînzurați care, tot străduindu-se să se apropie unul de altul, clipeau și te orbeau de inciudați ce erau.

Într-un ungher cineva spuse:

– Hai să jucăm cărți.

– Cum să joc eu, fără o mînă?

— Aha ! Ţi-au retezat-o !

M-am gîndit pe loc : se vede treaba că i-au tăiat mîna, fiindcă omul juca în cărţi. Da' mie ce mi-or face, înainte să mă omoare ?

Mîinile îmi ardeau şi mă dureau, ca şi cînd cineva ar fi tras oasele din ele ; de frică şi de durere am început să plîng încetişor şi, ca să nu mi se vadă lacrimile, am închis ochii ; totuşi lacrimile lunecau printre pleoape, se prelingeau de-a lungul tîmplelor şi-mi curgeau în urechi.

În sfîrşit, veni şi noaptea ; toţi se culcară în paturi şi se vîrîră sub păturile cenuşii ; cu fiece minut care trecea, liniştea creştea ; numai într-un colţ mai mormăia cineva :

— N-au să facă nici o scofală ! Şi el i-un ticălos, şi ea i-o ticăloasă...

Aş fi vrut să-i scriu bunicii, să vie să mă fure din spital cît sînt încă în viaţă, dar nu puteam scrie cu mîinile vătămate şi nici n-aveam cu ce. M-am gîndit ce-ar fi să încerc s-o şterg de-aici ?

Noaptea se făcea tot mai neclintită de parcă s-ar fi înstăpînit pentru totdeauna asupra lumii. Mi-am lăsat încetişor picioarele pe podea şi am luat-o spre uşa care avea un canat deschis. În coridor, pe o bancă de lemn cu rezemătoare, aşezată drept sub o lampă, dădui cu ochii de un cap sur, zbîrlit ca un arici, care fuma şi mă privea cu nişte ochi negri, duşi în fundul capului. N-am mai avut timp să mă ascund.

— Care se plimbă pe acolo ? Vin-aici !

Glasul era liniştit şi nu mă înspăimînta. M-am apropiat şi am văzut o faţă rotundă, năpădită de ţepi. Părul mare şi răvăşit în toate părţile înconjura capul ca un nimb argintiu, iar la brîu îi spînzura un mănunchi de chei. Dacă ar fi avut barba şi pletele mai lungi, ar fi fost leit sfîntul apostol Petru.

— Tu eşti cel cu mîinile opărite ? De ce te plimbi noaptea pe-aicea ? Cine ţi-a dat voie ?

Pufăi din ţigară şi-mi slobozi în piept şi-n faţă un val de fumăraie ; apoi mă luă pe după gît cu mîna lui caldă şi mă trase către sine :

— Ţi-e frică ?

— Da, mi-e frică.

— La început li-e frică la toţi. Da' n-ai de ce te teme. Mai cu seamă de mine să nu te temi de fel. Că eu nu îngădui să se facă nimănui vreun rău. Vrei să fumezi ?... Nu vrei ? Nu fuma ! Îi şi prea devreme pentru tine. Mai aşteaptă aşa, vreo doi ani... Unde ţi-i tata şi mama ? N-ai tată — n-ai mamă ! Ei, ce să-i faci ? Te descurci tu şi fără dînşii. Numai să nu-ţi fie frică. Ai înţeles ?

Nu mai întîlnisem de mult oameni care să-mi vorbească aşa de simplu, de prieteneşte şi pe înţelesul meu, încît îl ascultam cu o negrăită plăcere. După ce m-a însoţit pînă la patul meu, l-am rugat :

— Mai stai cu mine !

— Asta se poate, încuviinţă el.

— Dar cine eşti tu ?

— Eu ? Păi eu îs soldat, adevărat soldat din Caucaz. Am fost şi-n război. Păi se putea altfel ? Soldatul parcă pentru ce alta trăieşte ? M-am bătut şi cu ungurii, şi cu cerkezii, şi cu polonezii, m-am bătut cu vîrf şi îndesat. Războiul, măi frăţioare, e mare pacoste !

Am închis ochii o clipă ; cînd i-am deschis iarăşi, în locul soldatului şedea bunica, îmbrăcată cu o rochie neagră, iar lîngă dînsa în picioare sta bătrînul, care îmi spuse numaidecît :

— Ei ? Parcă ziceai c-au murit toţi ai tăi ?

În sală soarele se zbenguia ca un copil zglobiu, aurind toate cele, pitulindu-se ca să se ivească iarăşi şi să scalde iar toate în lumina lui vie.

Aplecată deasupra mea, bunica mă-ntrebă :

– Ce-i puişorule? Te-au betejit? Păi i-am spus eu diavolului celuia roşu...

– Iaca-ndată fac eu tot, cum cere regula, spuse soldatul plecînd, în timp ce bunica îşi ştergea lacrimile de pe obraz:

– Soldatu-i de-ai noştri, din Balahno...

Credeam că toate acestea mi se arată în somn şi tăceam. După aceea veni un doctor, îmi schimbă feşile şi iacătă-mă trecînd cu bunica în trăsură pe uliţele oraşului. Bunica îmi tot istorisea:

– Bunicul nostru a înnebunit de tot. S-a făcut de-o cărpănoşenie de-ţi vine greaţă. Hlîst, blănarul, noul lui prieten, i-a şterpelit mai deunăzi din psaltire o bumaşcă de-o sută de ruble. De-ai şti ce tărăboi a fost!

Soarele lucea voios, norii pluteau pe cer ca nişte uriaşe păsări albe. Am trecut peste Volga pe o podişcă pusă pe gheaţă care se umflase şi pîrîia. Apa clipocea sub lătunoaiele podiştei; pe cupola roşie-sîngerie a catedralei iarmarocului scînteia crucea de aur. În drum am întîlnit o ţărancă cu faţa lată, ducînd în braţe un snop de crenguţe de salcie cu mîţişori. Venea primăvara şi acuşi aveau să fie paştile!

Inima-mi cînta ca o ciocîrlie.

– Tare-mi eşti dragă, bunicuţă!

Mărturisirea asta n-o miră de loc pe bunica. Îmi spuse numai cu glas liniştit:

– Că ţi-s dragă ţie, îi fiindcă eşti din neamul meu! Da' nu m-oi lăuda, dacă ţi-oi spune că, slavă născătoarei, îs şi destui străini cărora li-s dragă.

Bunica zîmbi şi adăugi:

– Iaca, acuşi are să se bucure sfînta născătoare că fiul ei înviază din morţi. Dar Variuşa, fata mea...

Şi tăcu.

II

L-am găsit pe bunic în curte „în genunchi", cioplind cu barda un clin. Avîntă barda de parcă era gata să mi-o zvîrle în cap, apoi îşi scoase căciula şi mi se închină cu batjocură în glas:

– Bun-sosit la noi, luminăţia voastră, domnişorule! Gata cu slujba? Ei, de-acu încolo duceţi-o cum îţi şti. Da-da. Eh, bată-vă să vă bată...

– Las' că ştim noi asta, ştim, grăi cu grabă bunica, dîndu-l la o parte cu mîna.

După aceea intră în casă şi, în timp ce punea samovarul, îmi spuse:

– Acu bunicu-tău e curăţat lună. Toţi banii pe care i-a avut i-a dat cu camătă lui finu Nikolai, şi, pe cît se vede, n-a luat în scris. Nu ştiu cum s-a făcut, da' a pierdut tot ce avea şi a rămas lefter. Toate acestea i s-au tras, fiindcă n-a ajutat pe săraci şi nu i-a fost milă de nenorociţi. Iar dumnezeu a chibzuit: la ce să le dau eu Kaşirinilor atîta avuţie? S-a gîndit dumnezeu ce s-a gîndit şi ne-a luat tot...

Bunica se uită în jurul ei şi urmă:

– Mă strădui şi eu să-l îmbunez pe dumnezeu cît de cît, ca să nu-l asuprească din cale-afară pe bătrîn. Am început să fac pomeni în taină, noaptea, din ce strîng şi eu. Uite, dacă vrei, putem merge chiar la noapte, fiindcă bani am.

Bunicul intră în odaie, îşi micşoră ochii şi întrebă:

– Vă pregătiţi să înfulecaţi?

– Nu mîncăm doar dintr-al tău. Dacă vrei, însă, n-ai decît să stai şi tu jos, că e mîncare şi pentru tine.

Bunicul se aşeză la masă şi îngînă:

– Toarnă-mi şi mie...

În odaie toate erau la locul lor. Numai ungherul unde zăcuse mama era jalnic şi pustiu, iar deasupra patului buni-

cului atîrna o foaie de hîrtie, pe care scria cu litere mari, de tipar :

„Isuse, mîntuitorule, fără de moarte ! Ocrotească-mă numele tău sfînt în toate zilele şi ceasurile păcătoasei mele vieţi."

– Cine a scris asta ?

Bunicul nu răspunse. Bunica lăsă să treacă un timp scurt şi spuse c-un zîmbet :

– Hîrtia asta face o sută de ruble.

– Nu-i treaba ta, strigă bunicul. Am să împart tot ce am la străini.

– Nu mai ai ce împărţi. Iar cînd ai avut, n-ai dat nimănui o leţcaie, spuse cu glas liniştit bunica.

– Mai tacă-ţi gura ! urlă bunicul.

În casă toate erau în aceeaşi rînduială, toate neschimbate, ca şi odinioară.

Dintr-un coş de rufe, pus pe cufărul din colţ, se uita la mine Kolea, care se trezise tocmai atunci. De sub pleoape abia i se mai vedeau nişte fîşii albastre. Se făcuse şi mai pămîntiu la faţă, mai lînced şi parcă se topise de tot. Nu mă recunoscu, se întoarse tăcut şi închise ochii.

În uliţă mă aşteptau veşti triste. Veahir murise în săptămîna patimilor, răpus de vărsat ; Habi se mutase în oraş ; lui Iaz i se damblagiseră picioarele şi nu mai putea umbla. Toate acestea mi le spuse Kostroma cel cu ochii negri şi adăugi cu necaz :

– Da' tare devreme au început să ne moară băieţii !

– Păi a murit numai Veahir.

– Totuna-i. Cînd pleacă unul din uliţa noastră, îi ca şi mort. Abia apuci să te obişnuieşti cu cineva, să te împrieteneşti cu el, că sau îl bagă undeva ucenic, sau moare. Aici la voi în curte, la Cesnokov, s-au mutat nişte vecini noi. Le zice Evseenko. Au un băiat, Niuşka. Nu-i rău băiatul şi-i dezgheţat. Are două surori. Una-i încă mică, iar cealaltă-i şchioapă şi umblă-n cîrje, altminteri frumoasă fată.

După ce se gîndi o clipă, adăugi :

– Măi frate, Ciurka şi cu mine ne-am îndrăgostit de ea şi ne ciondănim într-una.

– Cu dînsa vă ciondăniţi ?

– De ce cu dînsa ? Între noi doi. Cu dînsa rar de ne certăm.

Ştiam, bineînţeles, că flăcăii şi bărbaţii se îndrăgosteau, ba cunoşteam şi înţelesul vulgar al acestui cuvînt. Nu mă simţeam la largul meu. Mi-era milă de Kostroma şi nu-mi venea să mă uit la trupul lui ciolănos şi la ochii lui negri care scăpărau de mînie.

Pe fetiţa cea şchioapă am văzut-o în aceeaşi zi, către seară. Cobora din cerdac în curte şi-i scăpase cîrja ; se oprise speriată pe trepte şi-şi încleştase mîinile străvezii de parmaclîcul scării ; era subţirică şi slăbuţă. Am vrut să-i ridic cîrja, dar nu eram stăpîn pe mîinile mele înfăşurate în feşi şi m-am căznit mult timp, înciudat, iar dînsa, stînd sus, pe scară, rîdea cu drăgălăşenie şi mă-ntrebă :

– Ce-ai păţit la mîini ?

– Mi le-am opărit.

– Da' eu îs şchioapă. Eşti de-aici, din curte ? Ai stat mult la spital ? Eu tare mult am zăcut acolo !...

Apoi oftă şi adăugi :

– Tare mult am mai zăcut !

Purta o rochiţă albă, cu nişte potcoviţe albastre ; rochiţa era veche, dar curată. Părul, pieptănat lins, era împletit într-o coadă groasă şi scurtă, care-i atîrna pe piept. Ochii mari priveau serios şi în adîncul lor liniştit licărea o luminiţă albăstrie, care-i lumina faţa slăbuţă, cu nasul ascuţit. Fetiţa avea un zîmbet drăgălaş, mie însă nu-mi plăcu. Tot trupuşorul ei părea să spună :

„Mă rog vouă, nu v-atingeţi de mine."

Cum de s-au putut îndrăgosti de dînsa prietenii mei ?

– Bolesc de mult, îmi spuse ea, cu chef de vorbă şi parcă lăudîndu-se. Mi-a făcut farmece o vecină care se sfă-

dise cu mama. Ca să-i facă în ciudă, s-a apucat să-mi facă farmece... Aşa-i că-i groaznic la spital ?

– Da !...

Nu mă simţeam la largul meu lîngă dînsa şi-am intrat în casă.

Către miezul nopţii, bunica m-a trezit cu blîndeţe :

– Ei, vrei să mergem ? Dacă ai să faci bine oamenilor, apăi să ştii c-au să ţi se vindece şi ţie mai repede mîinile...

Bunica m-a luat binişor de mînă, purtîndu-mă prin întuneric, ca pe un orb. Noaptea era întunecoasă şi umedă ; vîntul bătea într-una, ca o apă care curge fără a se opri, iar nisipul rece ne pişca picioarele. Bunica se apropia încetişor de ferestrele întunecate ale căsuţelor din mahala, îşi făcea de trei ori semnul crucii, lăsa pe prichiciuri cîte un pitac şi cîte trei covrigi, se închina iarăşi şi, ridicîndu-şi ochii la cerul fără stele, şoptea :

– Sfîntă împărătească a cerurilor, ajută-le oamenilor, că toţi îs nişte păcătoşi în faţa ta, maică precistă.

Cu cît ne depărtam mai mult de casă, cu atîta era mai mort şi mai pustiu jur împrejurul nostru. Cerul era cufundat într-un întuneric adînc, care ascunsese parcă pentru totdeauna luna şi stelele. De undeva răsări un cîine şi se opri în faţa noastră mîrîind ; ochii îi sticleau în beznă. Speriat, m-am lipit de bunica.

– Nu te teme, mi-a spus dînsa. E un cîine. E mult după cîntatul cocoşilor şi dracii nu mai umblă la ceasul ăsta.

Bunica chemă cîinele, îl netezi pe cap şi-i dădu sfat :

– Ia tu seama, măi căţel, nu-mi speria pe nepoţel.

Cîinele prinse a se gudura la picioarele mele. Am pornit tustrei mai departe. De douăsprezece ori la rînd se apropiase bunica de ferestre şi lăsase pe prichiciuri pomana ei făcută pe tăcutele ; începuse a se crăpa de ziuă şi din întuneric prinseră a se ivi casele cenuşii ; apoi răsări, albă ca de zahăr, clopotniţa bisericii Napolnaia – zidul de cărămidă al cimitirului părea străveziu ca o rogojină destrămată.

– A ostenit bătrînica, spuse bunica. E vremea să mergem acasă. Dimineaţa, cînd s-or trezi, muierile au să vadă că tot a avut grijă maica domnului de copiii lor. Cînd n-ai nimica, pînă şi picul acesta tot îţi prinde bine. Ehehei, Aleoşa, greu o mai duce lumea şi nimeni nu-i să-i poarte de grijă.

> Bogatul nu se gîndeşte la dumnezeu vreodată,
> Precum nu se gîndeşte la marea judecată.
> Prietenii nu leagă cu oamenii sărmani ;
> Un singur gînd îl mînă – mereu să strîngă bani.
> Dar uită el un lucru : că orişice ar face,
> În iad, tot ce e aur în jar se va preface.

– Vezi ? Uite aşa-i. Se cuvine să trăim unul pentru altul. Iar dumnezeu ne poartă de grijă tuturor. Tare mă mai bucur că eşti iarăşi lîngă mine !...

Eram şi eu bucuros şi liniştit. Simţeam nelămurit că împărtăşisem dimpreună cu bunica o taină pe care n-aveam s-o uit niciodată. Lîngă mine se gudura coteiul roşcat, cu bot de vulpe şi ochi blînzi şi umili.

– Îl luăm la noi ?

– De ce să nu-l luăm ? Dacă i-a place, n-are decît să steie la noi ! Uite, am să-i dau şi lui un covrig, că mi-au mai rămas doi. Parc-am ostenit... Hai să stăm colea pe laiţă...

Ne-am aşezat pe laiţa din faţa porţii ; cîinele se întinsese la picioarele noastre şi începu să roadă covrigul uscat, în vreme ce bunica îmi spunea :

– Aici, alături de noi, şade o ovreică. Are nouă copii, unul mai mic ca altul. Am întrebat-o : „Cum de-o poţi scoate la capăt, Mosevna ?“ Iar ea mi-a spus : „Are dumnezeul meu grijă de mine. Altfel, cum ăi fi vrînd s-o scot la capăt ?“

M-am lipit de şoldul cald al bunicii şi-am adormit.

Viaţa prinse iar a curge repede şi din plin. Nu trecea o zi fără ca largul şuvoi de impresii să nu aducă sufletului meu ceva nou care mă încînta, mă neliniştea, mă stîrnea şi mă făcea să cuget.

Nu trecu mult după aceea şi am început şi eu să caut s-o văd cît mai des pe fetiţa cea şchioapă, să stau cu ea de vorbă, sau să şed tăcut alături de dînsa pe laiţa de la poartă, fiindcă era plăcut să stai cu dînsa chiar cînd tăcea. Era curăţică ca o turturică şi ştia să istorisească cum nu se poate mai frumos din viaţa cazacilor de pe Don. Stătuse acolo multă vreme la un unchi al ei, mecanic la o uleiniţă, iar mai tîrziu taică-său, de meserie lăcătuş, se mutase cu toată familia la Nijni.

– Mai am încă un unchi. Acela slujeşte chiar la ţar.

Duminicile, pe înserate, toată uliţa ieşea la porţi. Flăcăii şi fetele se duceau la cimitir, unde înjghebau hore, bărbaţii se împrăştiau prin crîşme, iar pe uliţă nu rămîneau decît femeile şi copiii. Femeile se aşezau în poartă, pe laiţe sau de-a dreptul pe nisip, şi se certau sau trăncăneau cu larmă mare. Copiii jucau mingea, popice şi alte jocuri. Mamele îi urmăreau în jocul lor, îndemnînd pe cei sprinteni şi bătîndu-şi joc de cei blegi. Era un zgomot asurzitor şi o veselie cum rar se vede. Faptul că erau de faţă şi „cei mari" care priveau ne stîrnea pe noi, cei mărunţi, şi orice fleac cît de mic era de ajuns ca să aducă în toate jocurile noastre o înviorare deosebită şi o rivalitate pătimaşă. Dar oricît ne prindea jocul, noi trei, Kostroma, Ciurka şi cu mine, una-două alergam la fetiţa cea şchioapă ca să ne lăudăm care mai de care.

– Ai văzut, Liudmila, cum am scos cinci popice deodată?

Fetiţa zîmbea cu blîndeţe, dînd din cap de cîteva ori la rînd.

Odinioară ceata noastră căuta să fie împreună la toate jocurile, acum însă, îi vedeam pe Ciurka şi pe Kostroma jucînd totdeauna în tabere deosebite, străduindu-se cu tot dinadinsul să se întreacă în îndemînare şi-n putere, şi ajun-

gînd de multe ori la bătaie şi la plînsete. Într-una din zile, s-au încăierat aşa de crunt, încît a trebuit să intervină cei mari, stropindu-i pe cei doi potrivnici cu apă, ca pe cîini.

Liudmila şedea pe laiţă şi bătea în pămînt cu piciorul cel teafăr, iar cînd bătăuşii, în învălmăşeală, se apropiau de ea, îi gonea cu cîrja şi striga speriată :

– Da' încetaţi odată !

Faţa i se făcea aşa de palidă, că părea albastră, iar ochii i se strîngeau şi i se dădeau peste cap, de parcă ar fi apucat-o ducă-se-pe-pustii.

Altă dată Kostroma, de ruşine că pierduse o partidă de popice pe care o jucase cu Ciurka, s-a ascuns după o ladă cu ovăz a băcanului, s-a chircit şi a început să plîngă înfundat. Cînd l-am văzut m-am îngrozit. Îşi încleştase dinţii cu putere, umerii obrajilor îi ieşiseră în afară şi faţa osoasă îi împietrise parcă, iar din ochii negri, încruntaţi, îi picurau lacrimi mari şi grele. Cînd am încercat să-l mîngîi, mi-a şoptit, înghiţindu-şi lacrimile :

– Aşteaptă... Am să-i dau cu o cărămidă în cap... ş-are să vadă el !

Ciurka se fudulea grozav, mergea prin mijlocul uliţei cu şapca pe-o ureche şi cu mîinile în buzunar, cum umblă flăcăii de însurat. Învăţase să scuipe printre dinţi ca golanii, şi-mi spunea :

– Curînd-curînd o să învăţ să fumez. Am încercat de vreo două ori, da' încă-mi vine greaţă.

Toate astea nu-mi plăceau de loc. Îmi dădeam seama că pierdeam un tovarăş şi mi se părea că de vină era Liudmila.

Într-o zi, pe înserate, cînd alegeam în curte oasele, cîrpele şi tot felul de vechituri pe care le adunasem peste zi, s-a apropiat de mine Liudmila, şontăcăind şi fluturîndu-şi mîna dreaptă :

– Bună-ziua, îmi spuse ea, dînd din cap de trei ori. Astea le-ai adunat cu Kostroma ?

– Da.

– Da' Ciurka?

– Am isprăvit-o cu Ciurka. Toate-s din vina ta. S-au îndrăgostit amîndoi de tine și-acu se bat.

Ea se înroși, dar îmi răspunse în batjocură:

– Ei asta-i! Ce vină am eu?

– Da' de ce i-ai făcut să se-ndrăgostească de tine?

– Doar nu i-am rugat eu să mă-ndrăgească, îmi răspunse ea supărată și, în timp ce se depărta, adăugă: Toate aste-s prostii. Eu îs mai mare ca ei. Am paisprezece ani. Nici un băiat nu se îndrăgostește de-o fată mai mare ca el...

– Da' multe mai știi tu! i-am strigat, vrînd neapărat s-o jignesc. Uite, băcăneasa, sora lui Hlîst. Bătrînă-bătrînă, da' ce se mai încurcă cu flăcăii!

Liudmila se întoarse către mine, împlîntîndu-și adînc cîrja în nisipul curții:

– Parcă tu știi? spuse ea repede, cu lacrimi în glas, în vreme ce ochii drăgălași i se aprinseseră și scăpărau minunat: Băcăneasa-i o destrăbălată. Da' eu? Mă asemui cu dînsa? Eu îs încă mică și pe mine nu se cade să mă atingă și să mă ciupească cineva, sau mai știu eu ce... Mai întîi ai face bine să citești partea a doua din romanul *Kamciadalka*, și-apoi să vorbești!

Și Liudmila plecă, plîngînd cu sughițuri. Mi-era milă de dînsa; în vorbele ei suna un adevăr pe care nu-l cunoșteam. De ce-o fi pișcînd-o prietenii mei? Și mai spuneau că erau îndrăgostiți de dînsa...

A doua zi, vrînd să-mi ușurez vina față de Liudmila, am cumpărat de două copeici niște bomboane de malț, care știam că-i plăceau.

– Vrei bomboane?

– Pleacă de-aici! mi-a spus ea, făcînd pe supărata. Nu mai sînt prietenă cu tine.

Dar bomboanele le-a luat, adăugînd:

– Puteai să le învelești într-o hîrtie. Ia te uită ce murdar ești pe mîini!

– Mă spăl într-una, dar nu se mai ia.

Liudmila îmi luă mîna în mîna ei uscată și fierbinte și se uită la ea:

– Rău ți le-ai mai stricat!

– Parcă degetele tale nu-s găurite?...

– Asta-i de la ac, cos mult.

Peste un răstimp își aruncă ochii în jurul ei și mă-mbie:

– Ascultă, hai să ne ascundem undeva și să citim *Kamciadalka*. Vrei?

Am căutat multă vreme un ascunziș, dar n-am găsit nici un loc destul de potrivit. În cele din urmă am chibzuit că locul cel mai nimerit era în tinda băii și ne-am dus acolo. Era întuneric, însă puteam sta la fereastra care dădea într-un ungher murdar dintre magazie și abatorul vecin, unde rar de-și arunca cineva ochii.

Și iat-o pe Liudmila șezînd lîngă fereastră, cu piciorul beteag întins pe bancă, iar cu cel sănătos pe podea. O carte ferfenițită îi ascundea fața, în timp ce rostea mișcată o sumedenie de cuvinte pe care nu le înțelegeam și care mă plictiseau. Eram și eu mișcat. Ședeam pe podea și urmăream ochii serioși ai fetei, care se mișcau pe filele cărții ca două luminițe albastre; cîteodată, cînd rostea grăbită cuvinte ce-mi erau necunoscute în legătură cu lucruri pe care nu le pricepeam, glasul fetiței tremura și cîte o lacrimă îi umezea ochii. Oricum, prindeam totuși cuvintele astea neînțelese și le suceam și le-nvîrteam în tot felul, încercînd să le alcătuiesc în stihuri, ceea ce mă împiedica și mai tare să înțeleg despre ce era vorba în carte.

Pe genunchii mei moțăia cîinele căruia îi pusesem numele Veter [1], fiindcă avea părul lung și zbîrlit, alerga iute și mîrîia ca și vîntul de toamnă în horn.

– Asculți? mă-ntreba fetița.

[1] Vîntul (n. t.).

Dădeam tăcut din cap. Vălmășagul acela de cuvinte neînțelese mă stîrnea tot mai tare și simțeam o dorință tot mai nestăvilită să le așez altfel, așa cum erau rînduite în cîntece, unde fiecare cuvînt își avea viața lui și lucea ca o stea pe cer.

Cînd se-ntunecă, Liudmila lăsă jos mîna albind în amurg în care ținea cartea și mă întrebă :

– Așa că-i frumos ? Păi vezi !...

Din după amiaza aceea veneam adesea în tinda băii. Spre bucuria mea, Liudmila se lăsă curînd de cititul *Kamciadalkăi*. N-am știut să-i răspund, cînd m-a întrebat despre ce anume era vorba în cartea aceea nesfîrșită ; nesfîrșită, fiindcă, după ce-am isprăvit partea a doua, s-a ivit a treia și fata mi-a spus că mai era și o a patra.

Deosebit de bine ne simțeam în zilele cu vreme urîtă, dacă nu se întîmpla să fie sîmbătă, cînd se făcea foc la baie.

Afară ploua și nimeni nu ieșea în curte să se uite în colțul nostru întunecos. Liudmila se temea să nu ne „prindă" careva.

– Știi ce-o să creadă dacă ne prind ? mă întrebă în șoaptă.

Știam și mă temeam și eu să nu ne „prindă". Stăteam ceasuri întregi, vorbind de toate cele ; cîteodată îi istoriseam povești de-ale bunicii, iar Liudmila îmi vorbea de viața cazacilor de pe rîul Medvedița.

– Vai, de-ai ști ce bine-i acolo ! îmi spunea ea, oftînd. Aicea parcă ce-i ? Viață bună doar pentru cerșetori...

„Cînd m-oi face mare, îmi spuneam eu, am să mă duc neapărat să văd ce-i pe rîul Medvedița."

Curînd după aceea nu mai aveam nevoie să ne ascundem în tinda băii. Mama Liudmilei găsise de lucru la un blănar și pleca de acasă de dimineață, soră-sa mai mică se ducea la școală, iar frate-său lucra la o fabrică de plăci de teracotă. În zilele cu vreme urîtă, veneam la Liudmila,

îi ajutam să strîngă-n casă și-n bucătărie și să gătească. Ea îmi spunea rîzînd :

– Parc-am fi bărbat și nevastă, numai că dormim fiecare în altă parte. Ba ne-nțelegem chiar mai bine, fiindcă bărbații nu le prea dau ajutor femeilor.

Cînd se-ntîmpla să am bani, cumpăram dulciuri, beam ceai și apoi răceam samovarul cu apă rece pentru ca mama Liudmilei, care era rea de gură, să nu afle că l-am încins. Cîteodată venea și bunica la Liudmila, împletea la horbotele ei sau broda și povestea basme care ne încîntau. Cînd bunicul pleca în oraș, o chemam pe Liudmila la noi și petreceam fără nici o grijă.

Bunica spunea :

– Bine o mai ducem ! Cînd ai banul tău, faci cu el ce vrei.

Prietenia noastră o vedea cu ochi buni :

– Bună treabă cînd băieții-s prieteni cu fetele ! Numai să nu vă apucați de prostii...

Și, cu cele mai obișnuite vorbe, bunica ne lămuri ce înseamnă „prostii". Vorbea frumos și cu însuflețire, și din cele ce spunea, am înțeles că nu trebuie să te atingi de flori, pînă nu înfloresc, căci altfel își pierd mireasma și nu mai dau nici poame.

N-aveam nici un chef să mă apuc de „prostii" ; asta însă nu ne împiedica, pe Liudmila și pe mine, să vorbim de ceea ce de obicei trebuie trecut sub tăcere. Vorbeam de bună seamă și din nevoia de a vorbi, fiindcă raporturile dintre sexe, în forma lor brutală, ne săreau în ochi prea des și prea stăruitor și ne jigneau prea adînc.

Tatăl Liudmilei era un bărbat chipeș, de vreo patruzeci de ani, cu părul numai cîrlionți, mustăcios și cu niște sprîncene groase, care îi dădeau, cînd le mișca, o înfățișare de cuceritor. Era ciudat de tăcut și nu-mi aduc aminte să-l fi auzit vreodată scoțînd o vorbă. Cînd își alinta copiii mugea înăbușit ca un mut, iar cînd își bătea nevasta, tot pe tăcute o bătea.

Sărbătorile, pe înserat, își punea o cămașă albastră, șalvari de catifea și cizme care luceau lună. Astfel îmbrăcat, ieșea pe poartă cu o armonică mare, atîrnată de o curea trecută peste umăr, și sta înfipt acolo ca o santinelă în post. În clipa aceea începea în fața porții noastre „plimbarea". Fetele și muierile treceau una după alta ca rățuștele și se uitau la Evseenko, unele pe furiș, pe sub gene, altele fățiș, cu priviri lacome, iar el sta cu buza de jos răsfrîntă și le măsura pe toate din ochii lui întunecați, alegîndu-le. Era ceva nerușinat și cîinesc în înțelegerea asta mută din priviri și în mișcările încete ale femeilor, de mai înainte sortite căderii, care se perindau pe dinaintea bărbatului. Părea că la o poruncă a lui din ochi, oricare din ele ar fi gata să se lase supusă, ca moartă, pe nisipul murdar al uliții.

– Uite țapul cum se zgîiește fără pic de rușine! bodogănea mama Liudmilei. Subțire și înaltă, cu fața lungă și buboasă, cu părul tuns scurt, după o lingoare de care zăcuse, femeia semăna cu o mătură veche.

Liudmila ședea alături de dînsa și se străduia, fără să izbutească, să-i abată aiurea luarea-aminte îndreptată către uliță, tot întrebînd-o cu încăpățînare despre nu știu ce.

– Dă-mi pace, scai ce ești, pocitanie nenorocită, bolborosea maică-sa, clipind neliniștită. Ochii ei mongoli, înguști, ciudat de luminoși, erau nemișcați de parcă și i-ar fi agățat de ceva și acolo ar fi rămas.

– Nu te mai necăji, măicuță, că totuna-i, spunea Liudmila. Ia te uită mai bine, ce s-a mai împopoțonat rogojinăreasa.

– Ehe, eu mă-mbrăcam mai grozav ca ea, de nu vă aveam pe voi trei! Voi m-ați supt și mi-ați mîncat și capul, răspundea dînsa fără milă și-n glas îi răsunau parcă lacrimile. Apoi își pironea privirea la văduva puhavă și mătăhăloasă a negustorului de rogojini.

Femeia semăna cu o căsuță, al cărei cerdac era pieptul ieșit tare afară. Fața roșie, încadrată într-un bariz verde,

aducea cu o ferestruică de pod la ceasul cînd soarele i se oglindește în geam.

După o vreme, Evseenko își trecea armonica pe piept și începea să cînte. Armonica, instrumentul ăsta cu nenumărate armonii, te fură și te duce fără să vrei, hăt departe. Din toată ulița se strîngeau copiii și se așezau pe nisip, la picioarele cîntărețului, înmărmuriți și cu gura căscată.

– Așteaptă tu! S-o găsi unul care să-ți sucească gîtul! îi făgăduia nevastă-sa.

Evseenko se uita la ea chiorîș și tăcea.

Văduva negustorului de rogojini se așeza nu departe, pe banca din fața băcăniei lui Hlîst, și asculta ca împietrită, cu capul plecat pe umăr și cu obrajii învăpăiați.

Pe cîmp, dincolo de cimitir, asfințitul înroșea zarea, pe uliță pluteau ca pe un rîu mătăhăli îmbrăcate în culori aprinse, copiii zburau vîrtej și aerul călduț era mîngîios și îmbătător. Nisipul încins în timpul zilei răspîndea un miros iute. Dar mai cu osebire se simțea mirosul dulceag și gras de zahana – miros de sînge – iar din curțile dubălarilor se ridica iz sărat și usturător de argăseală. Larma muierilor, răgetele bărbaților beți, țipetele răsunătoare ale copiilor și sunetele joase ale armonicii se contopeau toate într-un vuiet împînzit, care se îmbina cu oftatul puternic al pămîntului neistovit în rodnicia lui. Și toate acestea erau grosolane, despuiate în văzul tuturor, și-ți dădeau un adînc și puternic simțămînt de încredere în viața aceea întunecată, animalică și fără de rușine, care se fălea deschis cu puterile ei, căutînd cu încordare și tristețe în ce fel să și le cheltuiască.

Cîteodată, prin larma asta, îți ajungeau la inimă și ți se întipăreau pe veci în minte vorbe deosebit de înfricoșătoare:

– Nu se cuvine să se năpustească toți deodată asupra unuia singur; trebuie să-l bată pe rînd...

– Cui să-i fie milă de noi, dacă nu ni-e milă nouă?

– Da' ce? Muierea s-a născut ca să fie de rîsul lumii?...

Noaptea era aproape, aerul se răcorea, larma se mai potolea, şi casele de lemn se umflau, creşteau şi se învăluiau în umbre. Copiii fuseseră căraţi pe acasă, la culcare, alţii adormiseră pe sub garduri, la picioarele mamelor sau pe genunchii lor. Cînd începea să se lase noaptea, copiii mai mărişori se mai domoleau şi se cuminţeau şi ei. Evseenko pierea de parcă s-ar fi topit. Nu se mai vedea nici văduva negustorului de rogojini şi cîntecul gros al armonicii venea acum de departe, de dincolo de cimitir. Mama Liudmilei şedea pe laiţa de la poartă, ghemuită şi cu spatele încovoiat, ca o mîţă. Bunica se ducea să bea ceai la o vecină, moaşă, care se îndeletnicea şi cu peţitul, o femeie bîrfitoare, înaltă şi uscăţivă, cu nasul ca un plisc de raţă şi cu medalia de aur „Pentru salvarea de vieţi" pe pieptu-i uscat, ca de bărbat. Toată uliţa o socotea vrăjitoare şi se temea de dînsa. Lumea spunea c-ar fi scos din flăcări, în timpul unui foc, trei copii ai unui polcovnic şi pe nevasta acestuia, bolnavă.

Bunica şi cu dînsa erau prietene. Cînd se întîlneau pe uliţă, de departe, de cum se zăreau, îşi zîmbeau cu deosebită prietenie.

Kostroma, Liudmila şi cu mine şedeam pe laiţa de la poartă. Ciurka îl chemase la trîntă pe fratele Liudmilei şi se tăvăleau amîndoi în nisip, strîngîndu-se în braţe şi stîrnind colb.

– Isprăviţi odată! se ruga de ei Liudmila, speriată.

Kostroma îi aruncă o privire chiorîşă din ochii lui negri şi prinse a-i istorisi despre vînătorul Kalinin, un bătrînel cărunt, cu ochi şireţi, om cu faimă rea, cunoscut în toată mahalaua. Murise nu demult, dar nu fusese îngropat în nisipul ţintirimului, ci-i aşezaseră sicriul pe pămînt, mai deoparte de celelalte morminte. Sicriul vopsit în negru era pus pe nişte picioare nalte, iar pe capacul alb erau zugrăvite o cruce, o suliţă, un toiag şi două oase.

În fiecare noapte, cum se întuneca, bătrînul se scula din sicriul lui şi începea să rătăcească prin cimitir, căutînd nu se ştie ce, pînă prindeau să cînte cocoşii.

– Nu vorbi de lucruri de spaimă, îl rugă Liudmila.

– Lasă-mă! strigă Ciurka, desfăcîndu-se din strînsoarea fratelui Liudmilei. Apoi îi spuse lui Kostroma cu batjocură în glas: Nu mai minţi! Am văzut cu ochii mei cînd l-au îngropat. Deasupra au pus un coşciug gol, drept monument... Povestea că mortul ar fi umblînd prin cimitir au născocit-o nişte beţivi de fierari...

Kostroma nici nu se uită măcar la el şi-i răspunse supărat:

– Dacă-i aşa, ce-ar fi să dormi o noapte în cimitir?

Cei doi băieţi se luară la harţă. Liudmila clătină plictisită din cap şi o întrebă pe maică-sa:

– Spune, măicuţă, morţii se scoală noaptea din morminte? E adevărat?

– Adevărat, repetă maică-sa ca un ecou venind de departe.

Apoi se apropie de noi Valeok, feciorul băcănesei, un flăcău de vreo douăzeci de ani, gras şi rumen la faţă, îi ascultă cum se certau şi le spuse:

– Care din voi trei stă pînă-n zori culcat pe sicriu are de la mine două grivne şi zece ţigări. Iar dacă n-o sta, atunci să mă lase să-l trag de urechi cît oi pofti. Ei, care din voi se prinde?

Toţi s-au fîstîcit şi-au tăcut... Mama Liudmilei îi răspunse:

– Ce-s prostiile acestea? Cum de poţi stîrni nişte copii să facă una ca asta?

– Dă o rublă şi mă duc eu, spuse Ciurka posac.

Kostroma sări numaidecît cu răutate:

– Da' cu două grivne ţi-e frică? Şi spuse către Valeok: Dă-i o rublă, că de dus tot nu se duce. Face numai pe grozavul...

– Ei hai, ţine o rublă.

Ciurka se ridică de jos și plecă, tăcut, fără să se grăbească, luînd-o pe lîngă gard. Kostroma își băgă degetele în gură și șuieră asurzitor în urma lui, iar Liudmila, neliniștită, rosti :

– Vai, doamne! Cum poate fi cineva așa de lăudăros ?

– Sînteți niște fricoși ! începu să-și bată joc de ei Valeok. Și vă mai socotiți cei mai mari bătăuși de pe ulița noastră, pisoilor !

Mă simțeam umilit, ascultîndu-l cum își bate joc de noi ; nu-l puteam suferi pe flăcăul acesta îmbuibat, care stîrnea tot timpul copiii din mahala la răutăți, bîrfea în fața lor femeile și fetele și-i ațîța să-și bată joc de ele. Copiii îl ascultau, chit c-o plăteau după aceea scump. Nu știu ce-avea cu cîinele meu, de arunca mereu cu pietre în el. Odată i-a dat un cocoloș de pîine în care pusese un ac.

Dar mai mult decît orice mă durea că-l văzusem pe Ciurka plecînd rușinat și zgribulit.

I-am spus lui Valeok.

– Dă rubla, că mă duc eu...

Valeok pufni în rîs și, încercînd să mă sperie, întinse rubla nevestei lui Evseenko, dar femeia îi spuse cu asprime :

– Nu vreau, n-o iau ! și plecă supărată.

Nici Liudmila nu se putea hotărî să ia rubla. Asta îl făcu pe Valeok să-și bată joc de noi și mai tare. Eram gata să mă duc fără să mai iau rubla, dar tocmai în clipa aceea se apropie de noi bunica și, aflînd de ce-i vorba, luă rubla și-mi spuse liniștită :

– Pune-ți paltonașul și ia pătura cu tine, că înspre ziuă se lasă frig...

Vorbele ei m-au făcut să nădăjduiesc că n-avea să mi se-ntîmple nimic îngrozitor.

Valeok puse condiția să stau lungit sau să șed pe sicriu pînă-n zori, fără să mă dau jos, orice s-ar întîmpla,

chiar dacă s-ar clătina sicriul cînd bătrînul Kalinin ar da să iasă dinlăuntru. Dacă săream jos, pierdeam rămășagul.

– Ia seama ! mă preveni Valeok. Să știi că te pîndesc toată noaptea !

Cînd dădui să plec, bunica făcu semnul crucii asupra mea și mă povățui :

– Dacă ți s-o năzări ceva, nu te mișca, spune numai rugăciunea maicii domnului.

Voiam să-ncep cît mai degrabă treaba asta și s-o văd odată isprăvită, așa că mergeam repede. Mă însoțeau Valeok, Kostroma și alți cîțiva flăcăi. Cînd am sărit zidul de cărămidă al cimitirului, m-am încurcat în pătură și am căzut, dar îndată am țîșnit în picioare, ca și cum m-ar fi săltat nisipul. Cei rămași de partea cealaltă a zidului rîdeau cu hohote. Inima se făcuse cît un purice în mine, iar în spinare simțeam trecîndu-mă fiori.

Poticnindu-mă într-una, am ajuns la sicriul cel negru. Într-o parte sicriul era înfundat în nisip, de cealaltă parte însă i se vedeau picioarele scurte și groase, descoperite, ca și cînd cineva ar fi încercat să-l salte, dar nu izbutise decît să-l clintească din loc. M-am așezat pe capătul dinspre picioarele mortului și m-am uitat în jurul meu : în cimitirul plin de movilițe se îndesau crucile cenușii, iar umbrele, întinse peste morminte, învăluiau mușuroaiele țepoase, îmbrățișîndu-le. Ici-colo, rătăciți printre cruci, se ridicau mesteceni subțiratici și firavi, legînd cu ramurile lor mormintele răzlețite. Prin horbota de umbră de sub ei răzbăteau firișoare de iarbă și taman de firișoarele acestea sure și zbîrlite mă îngrozeam mai tare. Biserica se ridica spre cer asemenea unui troian de zăpadă, iar printre norii nemișcați lumina o lună mică, de parcă se topise.

Terchea-berchea – tatăl lui Iaz – bătea alene în clopotul de lîngă ghereta lui. La fiecare smucitură, frînghia se agăța de o bucată de tablă desprinsă de pe acoperiș,

scîrţîind tînguitor, după care răsuna spart bătaia scurtă şi plictisitoare a clopotului mic.

„Doamne-fereşte de nesomn", îmi veni în minte vorba paznicului.

Începuse să-mi fie frică şi simţeam, nu ştiu nici eu de ce, că mă-năbuş. Cu toate că noaptea era răcoroasă, eram leoarcă de sudoare. Mă-ntrebam, oi avea vreme să fug pînă la gheretă, dacă s-ar întîmpla ca bătrînul Kalinin să iasă din mormînt?

Cimitirul îl cunoşteam bine. De zeci de ori mă jucasem printre morminte cu Iaz şi cu alţi prieteni. Acolo, în preajma bisericii, era îngropată mama...

Încă nu adormise totul, dinspre mahala veneau frînturi de rîsete şi crîmpeie de cîntece. Dincolo de movilele carierei de nisip a drumului de fier, sau poate la Katîzovka în sat, zdrăngănea fără istov o armonică. De cealaltă parte a zidului trecea cîntînd fierarul Miaciov, beat ca de obicei. Îl cunoşteam după cîntec:

> Măicuţei noastre mititele
> Păcatele i-s uşurele;
> Pe nimeni altul n-a-ndrăgit,
> Doar pe tăicuţa l-a iubit.

Ascultam bucuros aceste ultime răbufneli ale vieţii, dar cu fiecare bătaie de clopot, liniştea se făcea tot mai mare şi se revărsa ca o apă peste lunci, înecînd şi acoperind totul. Sufletul îmi plutea într-o pustietate fără hotar şi fără fund şi mi se stingea ca un chibrit în întuneric, mistuindu-se fără urmă în oceanul acestei pustietăţi, unde numai stelele rămăseseră vii, lucind în înălţimi de neatins, iar toate cîte fuseseră pe pămînt pieriseră ca nişte lucruri moarte şi de prisos.

Învelit în pătură, cu picioarele sub mine, şedeam pe sicriu, cu faţa către biserică. Cînd mă mişcam, sicriul scîrţîia şi nisipul strîns dedesubt începea să foşnească.

În spatele meu căzu ceva de două ori la rînd, bufnind în pămînt. Apoi aproape de tot de mine căzu o bucată de cărămidă. M-a cuprins groaza, dar în aceeaşi clipă mi-am dat seama că era Valeok cu ceata lui, care zvîrlea cu bucăţi de cărămidă de după zid, ca să mă sperie. Astfel, ştiind că-s oameni în apropiere, m-am liniştit.

Fără să vreau mă gîndeam la mama... Pe vremea cînd încercam să fumez, m-a prins o dată cu ţigara şi a început să mă bată. I-am spus:

– Dă-mi pace, că ş-aşa mi-e rău. Mi-e tare greaţă...

Pedepsit, stam pe cuptor şi o auzeam spunînd bunicii:

– Nesimţitor îi băiatul ăsta! Nu ţine la nimeni...

Mă durea s-o aud vorbind astfel. Cînd mă pedepsea mama, mi-era milă de dînsa şi oarecum ruşine: căci rar se întîmpla să fiu pedepsit pe bun temei şi pedeapsa să fie dreaptă.

Îndeobşte multe erau lucrurile care mă dureau în viaţă. Iaca, pînă şi purtarea acestora care stăteau de cealaltă parte a zidului mă durea. Ştiau bine că-mi era frică să stau singur noaptea în cimitir, şi ei căutau să mă sperie şi mai mult. De ce făceau asta?

Îmi venea să le strig:

„Duceţi-vă dracului!"

Dar şi asta era cu primejdie, fiindcă nu puteam să ştiu cum ar înţelege-o dracul. Nu se putea, trebuia să fie el pe undeva, pe aproape.

Nisipul era plin de fărîme de mică, lucind tulbure în lumina lunii, şi asta îmi aduse aminte că odată, stăteam întins pe o plută, pe Oka, şi priveam în apă. Pe neaşteptate văzui o plătică ieşind la suprafaţă, mai să-mi atingă faţa, şi îndată se întoarse pe-o parte. De aproape semăna cu un obraz de om. Se uita la mine cu ochiul ei rotund, ca de pasăre, apoi legănîndu-se, ca o frunză de arţar, cînd cade de pe ram, se dădu la fund.

Clubul cărţii digitale 2022

Mintea îmi lucra tot mai încordată și învia în mine tot felul de întîmplări trăite, ca și cînd astfel s-ar fi apărat împotriva fanteziei mele, care se încăpățîna să născocească tot felul de grozăvii.

După un timp se ivi un arici, care se rostogolea, lovind nisipul cu lăbuțele lui tari. Mic și zbîrlit cum era, mă făcu să mă gîndesc la spiridușul bunicii.

Îmi adusei aminte de bunica, chincită în fața vetrei și bolborosind :

– Îndură-te stăpîne și stîrpește gîndacii...

Departe, deasupra orașului pe care nu-l vedeam, cerul începu să se lumineze. Răcoarea dinaintea zorilor îmi înțepa obrazul, iar ochii mi se lipeau de somn. M-am strîns ghem și mi-am tras pătura peste cap – fie ce-o fi !

M-a trezit bunica, trăgînd pătura de pe mine și spunînd :

– Hai, scoală ! Nu ți-a fost rece ? Da' frică ți-a fost ?

– Mi-a fost. Da' să nu spui la nimeni și mai ales băieților.

– Da' de ce să nu spun ? îmi răspunse dînsa. Dacă nu ți-a fost frică, nici n-ai cu ce te lăuda...

Ne-am dus acasă. Pe drum bunica mi-a spus cu blîndețe :

– Prin toate trebuie să treci, sufletelule, și toate trebuie să le știi prin tine. Dacă nu-nveți tu însuți, altu nu te-nvață...

Pînă-n seară am ajuns „eroul" uliții și toți mă-ntrebau :

– Nu ți-a fost frică de loc ?

Cînd le spuneam : „Ba mi-a fost", dădeau din cap și ziceau :

– Ahaaa ! Păi vezi !

Dar băcăneasa grăi tare și cu încredințare :

– Va să zică mințeau cînd spuneau de Kalinin că iese din sicriu, fiindcă de ar fi fost așa, s-ar fi speriat el de-un băiat ? Îi făcea el vînt din cimitir, cine știe unde.

Liudmila se uita la mine, învăluindu-mă într-o privire mirată și mîngîietoare. Pînă și bunicul trebuie să fi fost mulțumit de mine, că zîmbea într-una. Numai Ciurka spuse posac :

– Lui îi e ușor, că bunică-sa îi vrăjitoare.

III

Pe nesimțite, ca o stea s-a stins și frate-meu Kolea. Bunica, el și cu mine dormeam într-o magazie mică, pe o stivă de lemne pe care erau așternute tot felul de țoale. Alături de magazie, despărțit printr-un perete de scînduri cu crăpături între ele, era cotețul proprietarului. Seara auzeam găinile sătule, scuturîndu-se și cotcodăcind înainte de culcare ; dimineața ne trezea un cocoș auriu trîmbițînd de zor.

– Ah, rupe-te-ar dihoru-n bucăți, mormăia bunica, trezindu-se.

La ceasul acela nu mai dormeam și urmăream razele de soare care pătrundeau prin crăpăturile dintre scîndurile magaziei pînă în așternutul meu. În lumina razelor jucau fire argintii de pulbere, ca vorbele într-o poveste. Printre lemne foșneau șoareci și foiau vacile domnului, roșii cu puncte negre pe aripi.

Uneori, ca să scap de duhoarea înăbușitoare de găinaț care venea din coteț, ieșeam din magazie și mă urcam pe acoperiș, de unde urmăream cum se trezeau vecinii – uriași, umflați de somn și aproape fără ochi.

Printr-o fereastră își scotea capul mițos luntrașul Fermanov, un bețivan ursuz. Se uita la soare prin cele două dungi abia văzute ale ochilor umflați de somn și grohăia ca un porc. Apoi se ivea în curte și bunicul, care-și netezea cu amîndouă mîinile părul rar, roșcat, și se ducea

grăbit spre baie, ca să-şi toarne apă rece pe tot trupul. Uite-o şi pe bucătăreasa cea guralivă a proprietarului, o femeie cu faţa pistruiată şi nasul ascuţit, de parcă-i un cuc, uite-l şi pe proprietar, care seamănă c-un hulub bătrîn şi gras. Toţi îmi aduceau aminte, care de-o pasăre, care de-o lighioaie, care de-o fiară.

Dimineaţa era nespus de frumoasă şi de senină, dar eu eram cam trist. Aş fi vrut să ies undeva la cîmp unde nu se află nici ţipenie de om, fiindcă ajunsesem să-mi dau seama că oamenii întinează totdeauna zilele luminoase.

Într-o dimineaţă, pe cînd stam întins pe acoperiş, mă pomenesc că mă cheamă bunica, şi, arătînd cu capul către patul ei, îmi spune încetişor :

– A murit Kolea...

Copilul lunecase de pe perna cu dosul de nanchin roş şi zăcea pe pîsla aşternutului, vînăt şi gol ; cămeşuica strînsă toată la gît îi descoperea pîntecele umflat şi picioarele strîmbe, pline de bube. Mîinile îi erau vîrîte în chip ciudat sub şale, parc-ar fi vrut să se salte, iar capul, puţin întors, înclinat într-o parte.

– Slavă domnului că s-a stins, îmi zise bunica, în timp ce se pieptăna. Le ce să mai trăiască, sărăcuţul de el ?

Bunicul veni bocănind din cizme, de parcă era la joc, şi atinse uşor cu degetele ochii închişi ai copilului. Bunica sări supărată :

– Ce-l atingi cu mîinile nespălate !

Bunicul mormăi :

– Iaca, s-a născut, a trăit, a mîncat... şi toate astea, pentru ce ?...

– Trezeşte-te omule ! îi tăie vorba bunica.

Bunicul se uita la dînsa fără s-o vadă şi, îndreptîndu-se spre uşă, îi spuse :

– Descurcă-te cum oi şti. Că eu bani să-l îngrop, n-am...

– Ptiu, nenorocitule !

Am plecat şi pînă seara n-am mai dat pe acasă.

A doua zi dimineaţa l-au înmormîntat pe Kolea. N-am intrat în biserică ; cît timp a ţinut slujba, am stat lîngă mormîntul deschis al mamei, împreună cu cîinele meu şi cu tatăl lui Iaz. Deschisese groapa pe un preţ mai ieftin şi mi se lăuda într-una :

– Să ştii că numai din prietenie am făcut-o. Altfel luam o rublă...

Mă uitam în groapa galbenă, din care se ridica un miros greu. În fund, într-o parte, se vedeau nişte scînduri negre şi jilave. Dacă mă mişcam cît de cît, nisipul din jurul gropii începea a curge în fund în şiroaie subţiri, lăsînd dîre pe margini. Fiindcă voiam ca nisipul să curgă din plin şi să acopere scîndurile acelea, mă foiam într-una dinadins.

– Şezi binişor, îmi spuse tatăl lui Iaz, pufăind din lulea.

Bunica aduse pe braţe sicriaşul alb. Terchea-berchea sări în groapă, i-l luă din mîini, îl aşeză alături de scîndurile cele negre, se săltă şi ieşi din groapă, după care începu s-o umple, împingînd nisipul la loc, cu picioarele şi cu lopata. Luleaua îi fumega ca o cădelniţă. Bunicul şi bunica îl ajutau tăcuţi. Nu erau nici popi, nici cerşetori ; în desişul crucilor stăteam numai noi patru.

Cînd îi plăti paznicului, bunica îi spuse cu dojană în glas :

– Tot ai tulburat lăcaşul Variei...

– Păi cum să fac altfel ? Ş-aşa am apucat pămînt străin. Da' nu-i nimica !

Bunica se închină pînă la pămînt în faţa mormîntului, sughiţă, o podidi plînsul şi plecă, urmată de bunicul, care-şi ascundea ochii sub cozorocul şepcii şi-şi tot trăgea în jos surtucul cel ponosit.

– Am semănat în ţelină, spuse el deodată şi o luă înainte cu paşi mari, ca un corb pe un lan.

Am întrebat-o pe bunica :

– Ce-a spus ?

4

– Lasă-l în plata domnului. Are şi el gîndurile lui, mi-a răspuns dînsa.

Era tare cald. Bunica păşea anevoie. Picioarele i se afundau adînc în nisipul încins şi se oprea la tot pasul, ştergîndu-şi cu basmaua sudoarea de pe faţă.

Îmi venea greu, dar pînă la urmă tot am întrebat-o :

– Scîndurile negre din mormînt erau sicriul mamei ?

– Da, îmi răspunse dînsa supărată. Cîinele de gropar i-un tîmpit. Nu-i nici anul de cînd am îngropat-o pe Varia ş-a şi putrezit. Asta e din pricina nisipului prin care se scurge apa. Mai bine să fi fost lut...

– Toţi morţii putrezesc ?

– Toţi. Numai sfinţii îs feriţi de asta...

– Nici tu n-o să putrezeşti...

Bunica se opri, îmi îndreptă şapca pe cap şi mă sfătui cu seriozitate :

– Nu te mai gîndi la asta, nu se cade. Auzi ?

Eu însă mă gîndeam. „Mare umilinţă şi scîrbă să mori. Amarnică pacoste şi moartea !"

Mă simţeam rău de tot.

Cînd am ajuns acasă, bunicul pregătise samovarul şi pusese masa.

– Tare-i cald. Hai să bem ceai. Las' că opăresc dintr-al meu pentru toţi.

Bunicul s-a apropiat apoi de bunica şi a bătut-o pe umăr :

– Ei, maică, cum îi ?

Bunica dădu din mînă :

– Ia, cum să mai fie !

– S-a mîniat domnul pe noi. Asta-i ! Rupe din noi bucată cu bucată... Măcar de-ar trăi neamul ăsta al nostru unit, ca degetele mîinii.

De mult nu mai vorbise bunicul aşa de moale şi de împăciuitor. Îl ascultam şi aşteptam ca bătrînul să-mi aline amarul şi să mă ajute să uit de groapa galbenă

şi de capetele de scîndură, negre şi jilave, pe care le văzusem în fundul ei.

Însă bunica îi tăie vorba cu asprime :

– Da' sfîrşeşte odată, taică ! De cînd te ştiu, îndrugi tot aia şi iar aia. Ei şi ? I-a fost cuiva mai uşor ? Toată viaţa le-ai mîncat sufletul la toţi, cum mănîncă rugina fierul...

Bunicul se uită la ea, icni şi tăcu.

Seara la poartă, plin de tristeţe, i-am spus Liudmilei tot ce văzusem dimineaţa, dar ea nu se arătă prea mişcată.

– Mai bine-i să fii orfan. De mi-ar muri tata şi mama, aş lăsa-o pe soră-mea în seama lui frate-meu, iar eu aş intra la mănăstire şi acolo aş rămîne, pînă la moarte. În altă parte, unde să mă duc ? Să mă mărit nu-i chip, fiindcă-s şchioapă, iar de muncit nu pot. Unde mai pui că şi copiii pe care i-aş avea ar fi tot şchiopi !

Vorbea aşezat, ca toate muierile din uliţa noastră. Cred că din seara aceea am ajuns să-mi pierd interesul pentru dînsa, dar şi în viaţa mea s-a petrecut o schimbare, aşa că acum ne vedeam tot mai rar.

Cîteva zile după moartea fratelui meu, bunicul mi-a spus :

– Deseară să te culci mai devreme, fiindcă mîine am să te trezesc cînd s-o crăpa de ziuă. Mergem la pădure după lemne.

– Merg şi eu cu voi, să culeg buruieni, zise bunica.

Pădurea de brad şi de mesteacăn se afla într-un loc mlăştinos, la vreo trei verste de mahalaua noastră. Plină de uscături şi de trunchiuri moarte, pădurea se întindea într-o parte pînă la Oka, iar în cealaltă parte ajungea în şoseaua Moscovei, ba chiar trecuse dincolo de şosea. Deasupra pădurii se înălţa, ca un cort negru, un codru des de pini, căruia din pricina desimii îi şi zicea „Chica lui Savelov".

Toată bogăţia asta de pădure era a contelui Şuvalov şi era prost păzită. Cei din Kunavino o socoteau ca un bun al lor, strîngeau vreascuri, tăiau trunchiurile moarte şi nu se sfiau chiar să taie şi cîte un copac verde. Toamna veneau la pădure zeci de oameni cu topoare şi frînghii la cingătoare, ca să-şi pregătească lemne pentru iarnă.

Iată-ne şi pe noi trei mergînd în zori de zi pe cîmpul verde-argintiu, jilăvit de rouă; la stînga noastră, de cealaltă parte a Okăi, peste coastele roşcate ale dealurilor dinspre Diatlov, şi peste Nijni-Novgorodul cel alb, cu colinele verzi ale livezilor sale şi cupolele de aur ale bisericilor, se ridica agale leneşul soare rusesc. O boare somnoroasă adia dinspre Oka cea domoală şi tulbure, flori aurii de piciorul cocoşului se clătinau, împovărate de rouă, clopoţeii liliachii stăteau muţi, încovoiaţi spre pămînt, tufe uscate de siminoc de toate culorile ţîşneau din pămîntul sterp şi barba împăratului îşi deschidea steluţele roşii...

Pădurea venea înspre noi ca o oaste întunecată, brazii cu aripile lor erau ca nişte păsări mari, iar mestecenii ca nişte fete. Un miros acru de mlaştină plutea pe cîmp. Lîngă mine mergea cîinele meu, cu limba trandafirie scoasă afară. Cînd şi cînd, se oprea să adulmece ceva şi dădea nedumerit din capul său ca de vulpe.

Bunicul, îmbrăcat cu caţaveica bunicii, în cap cu o şapcă veche, fără cozoroc, îşi mijea ochii, zîmbea, gîndindu-se la cine ştie ce, şi păşea cu grijă, ca şi cînd s-ar fi furişat de cineva. Bunica, purtînd o fustă neagră şi o polcuţă albastră, legată la cap cu o basma albă, se rostogolea pe cîmp cu-atîta spor, că abia puteam să mă ţin de dînsa.

Cu cît ne apropiam de pădure, cu atît bunicul se înviora; la început trăgea aerul pe nas, gemea şi vorbea repezit şi nelămurit, apoi, cuprins parcă de o beţie, începea a grăi mai însufleţit şi mai frumos:

– Pădurile-s grădinile domnului. Nimeni altul nu le-a semănat decît vîntul domnului, suflarea sfîntă a buzelor sale. În tinereţe, la Jiguli, pe vremea cînd eram „edecar“ şi trăgeam şlepurile... Ehei, Lexei, tu n-ai s-ajungi să treci niciodată prin ce-am trecut eu, nici n-ai să vezi ce-am văzut eu, cîte zile ăi avea. Pădurile de pe Oka se ţin lanţ de la Kasimov pînă la Murom, iar cele de pe malul Volgăi merg pînă-n Urali. Da-da! Toţi codrii ăştia n-au hotar şi-s o adevărată minune...

Bunica îl privea dintr-o parte şi-mi făcea cu ochiul, iar bunicului îi curgeau mărunte din gură vorbe nemeşteşugite şi ele mi se întipăreau în minte.

– Trăgeam în susul apei de la Saratov la Nijni, la iarmaroc, un şlep cu ulei de floarea-soarelui, aveam însoţitor pe unul Kirillo, de loc din Pureh, iar vătaf era un tătar din Kasimov – Asaf mi se pare că-l chema... Cînd am ajuns la Jiguli, s-a stîrnit un vînt care ne izbea drept în ochi. Ni s-au sleit puterile. Ne clătinam pe picioare, dar să ne urnim din loc nu era chip. Am tras la mal ş-am pus caşa la fiert. Era prin mai. Volga crescuse de parcă era marea. Valurile pluteau cîrduri-cîrduri, ca şi cînd mii de lebede ar fi coborît în jos, spre Caspica. Munţii Jiguli, îmbrăcaţi în strai verde de primăvară, se ridicau pîn' la cer, unde păşteau turmele albe de nori, iar soarele se topea şi poleia pămîntul cu aur. Ne-am odihnit şi, tot minunîndu-ne noi de frumuseţea din jurul nostru, ne-am îmbunat cu toţii. Pe rîu aerul era rece şi jilav, dar pe malul apei era cald şi înmiresmat. Către seară, Kirillo al nostru, un om ursuz şi nu tocmai tînăr, s-a ridicat în picioare, şi-a scos căciula din cap şi ne-a spus: „Ei, băieţi, eu nu vă mai sînt nici nacialnic, nici slugă. De-acu mergeţi sănătoşi de capul vostru, că eu iau calea codrului.“ Ne-am cutremurat cu toţii. Da' cum aşa? Nu era chip să ne înfăţişăm înaintea stăpînului fără cel care avea răspunderea, căci oamenii nu umblă fără cap. Cunoşteam noi bine Volga, dar omul

poate să se încurce chiar și pe drum drept. Afară de asta, oamenii îs fiare turbate – nu vor să știe de nimica. Și ne-am speriat. Da' el o ținea tot pe-a lui: „Nu mai vreau s-o duc așa mai departe și să fiu păstorul vostru. Mă duc în codru." Din cîți eram acolo, unii voiam să-l legăm și să-l batem; alții însă s-au gîndit la soarta lui ș-au răcnit: „Stați!" Iar vătaful tătar strigă și el: „Plec și eu!" Mai mare beleaua! Stăpînul nu-i plătise tătarului simbria pentru două drumuri și acu îl făcuse pe jumătate și pe cel de al treilea. Ce i se cuvenea era pe vremea aceea bănet, nu glumă! Am răcnit noi ce am răcnit, pînă s-a făcut noapte. Noaptea, șapte dintre noi au plecat ș-am rămas – nu-mi mai aduc bine aminte – poate șaisprezece sau poate numai paisprezece. Vezi tu? Asta-i pădurea!

– Ei, și s-au făcut haiduci?

– S-or fi făcut haiduci, sau poate s-or fi făcut pustnici, că pe-atunci astea două nu se prea deosebeau între ele.

Bunica își făcu semnul crucii:

– Maică precistă! Cînd stai să te gîndești la oameni, te-apucă mila de toți.

– Toți am fost dăruiți cu aceeași minte. Fieștecare, [illegible]ă, trebuie să deschidă ochii încotro îl îndeamnă necuratul...

Am intrat în pădure pe-o cărare umedă șerpuind printre mușuroaiele zvîntate care ieșeau din pămîntul mlăștinos, și printre brazi pipernicți. Mă gîndeam că ar fi foarte bine să poți pleca pentru totdeauna în codru, cum făcuse Kirillo cel din Pureh. În pădure nu erau flecari, nici bețivani, nici bătăi. Acolo puteam uita de zgîrcenia dezgustătoare a bunicului, de mormîntul mamei săpat în nisip, de tot ce mă oropsea și-mi apăsa greu inima.

Cînd am ajuns la un loc zvîntat, bunica ne-a spus:

– Ia să stăm jos și să îmbucăm ceva!

Bunica avea în coșarca ei pîine de secară, ceapă verde, castraveți, sare și niște brînză de vaci, înfășurată într-o cîrpă. Bunicul se uita stingherit la toate cele aduse de bunica și clipea din ochi:

– Vai de mine, da' eu care nu mi-am luat nimica de mîncare...

– Las' c-ajunge pentru toți...

Apoi ne-am așezat sub un pin înalt și subțire, din cei din care se fac catarge, și ne-am rezemat de trunchiul lui arămiu; aerul mirosea tare a rășină și dinspre cîmp venea o boare lină, care legăna ramurile. Bunica aduna cu mîna-i tuciurie tot soiul de buruieni și-mi spunea la ce anume leacuri sînt bune sunătoarea, ciuboțica cucului, patlagina, și care-i puterea tainică pe care o au în ele feriga, pufulețele, răchitanul și răscoagele.

Bunicul începu să taie cu toporul uscături, iar eu trebuia să le strîng laolaltă. Fără să vreau am pornit însă în urma bunicii, care plutea lin printre trunchii puternici și se apleca într-una spre pămîntul acoperit de ace de pin, de parc-ar fi înotat, și m-am înfundat în hățișuri. Bunica umbla și vorbea singură:

– Prea de timpuriu au răsărit bureții. N-o să prea avem ciuperci. Rău te îngrijești, doamne, de cei săraci, fiindcă pentru sărac și ciupercile-s o mîncare aleasă.

Mă țineam de bunica fără zgomot, ca să nu mă simtă. Nu voiam s-o stînjenesc în sfatul ei cu dumnezeu, cu buruienile și cu broaștele...

Dar ea mă văzuse.

– Ce? Ai și tulit-o de la bunicu-tău?

Tot aplecîndu-se asupra pămîntului îmbrăcat în mantia lui bogată de ierburi, începu să-mi istorisească de dumnezeu care, mîniindu-se odată pe oameni, a adus pe pămînt potopul apelor și a înecat tot ce avea viață.

– Dar maica lui cea bună adunase din vreme toate soiurile de semințe într-un coș și-l ascunsese. După ce a trecut potopul, s-a rugat de soare: „Zvîntă tu pămîn-

tul de la un cap pînă la celălalt. Pentru bunătatea asta oamenii ţi-or cînta cîntece de slavă !" Soarele a zvîntat pămîntul, iar maica domnului l-a semănat cu seminţele pe care le ascunsese. Cînd se uită domnul, văzu că iar crescuseră pe pămînt toate cîte fuseseră vii pînă la potop, şi ierburile, şi vitele, şi oamenii !... „Cine a cutezat să facă asta împotriva voinţei mele ?" a întrebat dumnezeu. Şi atunci maica domnului i s-a spovăduit, iar dumnezeu, căruia îi era jale să vadă pămîntul pustiu, i-a spus : „Bună treabă ai făcut".

Povestea mi-a plăcut, dar mi s-a părut de mirare, aşa c-am întrebat foarte serios :

– Oare aşa să fi fost, bunicuţă ? Maica domnului s-a născut mult după potop.

Acu era rîndul bunicii să se minuneze :

– Da' cine ţi-a mai spus asta ?

– La şcoală. Scrie şi-n cărţi...

Asta o linişti şi-mi dădu povaţă :

– Ia toate cărţile, zvîrle-le cît colo şi uită de ele. Cărţile mint.

Şi, voioasă, bunica îmi spuse încetişor :

– Auzi ce prostii au născocit ! Cică dumnezeu era, da' mamă n-avea. Atuncea din cine s-a născut ?

– Nu ştiu.

– Ei, poftim ! Pînă la „nu ştiu" ai ajuns cu învăţătura ta ?

– Popa ne-a spus că maica domnului s-a născut din Ioachim şi Anna.

– Înseamnă că-i Maria Ioachimovna ?

De data asta bunica se supără de-a binelea, se opri în faţa mea şi mă privi cu asprime drept în ochi :

– Să ştii că de te mai prind cu astfel de gînduri, îţi trag o mamă de bătaie...

După o clipă însă, mă lămuri :

– Maica domnului a fost înaintea tuturor. De la dînsa a purces dumnezeu, iar mai apoi...

– Da' atuncea cu Cristos cum îi ?

Descumpănită, bunica închise ochii şi tăcu un răstimp.

– Cu Cristos... Da-da-da !

Vedeam c-o încurcasem în tainele dumnezeirii. Eram biruitor, dar biruinţa mea îmi pricinuia părere de rău.

Ne afundam tot mai adînc în întunecimea albastră a pădurii, brăzdată de razele aurii ale soarelui. În aerul călduţ şi plăcut se auzea un zumzet moale de vis, care te îmbia la visare. Forfecuţele roşii scîrţîiau, piţigoii ţiuiau, cucul rîdea, grangurul fluiera, cîntecul asurzitor al cintezoiului răsuna necontenit şi cu gîndul dus cînta florintul, pasăre ciudată. Brotăcei verzi ca smaragdul ţîşneau de sub picioare ; printre rădăcini, cu căpşorul auriu ridicat, îi pîndea o şopîrlă. Undeva, într-un pin, se auzeau pocnete scurte şi printre ramuri fulgera coada stufoasă a unei veveriţe. În faţa ochilor ţi se înfăţişa o sumedenie de lucruri, stîrnindu-ţi dorul să vezi tot mai multe şi să mergi tot mai departe.

Printre trunchiurile de pini răsăreau, ca nişte pîcle uşoare şi străvezii, siluete de uriaşi, ca să se mistuiască numaidecît în frunzişul verde, prin care se zărea cerul albastru-argintiu.

Sub paşii noştri se aşternea o scoarţă moale de muşchi, cusută cu coacăze roşii şi cu fire uscate de răchiţele ; strugurii ursului luceau în iarbă ca nişte stropi de sînge şi mirosul tare de ciuperci te înţepa în nări.

– Maică precistă, lumină neîntinată a pămîntului... începea să se roage bunica şi ofta.

Bunica se simţea în pădure ca la ea acasă şi toate din jurul ei le ştia şi-i erau aproape. Umbla ca o ursoaică, vedea tot, se minuna de toate şi îi mulţumea într-una lui dumnezeu. Din făptura ei izvora parcă o căldură, care se revărsa în tot cuprinsul pădurii şi mă bucuram nespus cînd vedeam că muşchiul călcat de piciorul ei se îndreaptă după aceea şi revine la loc.

Tot mergînd așa, mă gîndeam ce bine-i să fii haiduc, să jefuiești pe cei avuți, pe cei hrăpăreți și să împarți ce-ai jefuit săracilor, ca să fie cu toți sătui și veseli, să nu se mai pizmuiască între ei și să nu mai latre unii la alții ca dulăii cei răi. Și tot astfel mă mai gîndeam ce bine-ar fi să pot ajunge la dumnezeul bunicii, la maica precistă a dînșii și să le spun tot adevărul cu privire la viața rea pe care o duc oamenii și cît de urît și de umilitor își îngroapă ei morții într-o păcătoșenie de nisipărie. Și îndeobște, să le vorbesc de tot amarul de pe lume, de care nu-i de loc trebuință. Iar dacă maica domnului mi-ar fi dat crezare, mă gîndeam s-o rog să-mi dea mintea de trebuință ca să pot orîndui eu lucrurile într-alt fel, mai bine. Atunci oamenii să mă asculte numai și să aibă încredere în mine, ș-oi găsi eu cum să-i fac să trăiască mai bine. Ei și ce, dacă-s mic? Cristos nu fusese oare numai c-un an mai mare ca mine și totuși înțelepții de pe vremea aceea stăteau și-l ascultau?

Altă dată, umblînd tot așa prin pădure, orbit de gînduri, m-am prăvălit într-o groapă adîncă, mi-am vătămat șoldul, lovindu-mă de-o cracă și m-am julit la ceafă. Ședeam în fundul gropii, în noroiul rece și lipicios ca smoala și, spre mai marea mea rușine, îmi dădeam seama că singur n-o să pot ieși de-acolo. Mă sfiam să strig, ca să n-o sperii pe bunica. Totuși am chemat-o.

Bunica m-a scos numaidecît afară și mi-a spus, făcîndu-și semnul crucii:

– Slavă ție doamne! Bine măcar c-a fost vizuina goală. Ce te făceai dacă-l găseai pe stăpîn tolănit înlăuntru?

Și prinse a rîde printre lacrimi. Apoi mă duse la un izvor, îmi spălă rănile, mi le obloji cu niște frunze care mi-au mai alinat durerea, iar pe deasupra mă legă cu cămașa ei. Cum nu puteam ajunge pînă acasă, de slab ce eram, m-a dus pînă la un canton de cale ferată.

Aproape nu era zi să n-o rog pe bunica:

– Bunicuță, haidem la pădure!...

Și bunica se învoia bucuroasă, așa că toată vara, pînă toamna tîrziu, am petrecut-o culegînd ierburi de leac, poame de pădure, ciuperci și alune. Bunica vindea ce strîngeam și trăiam din cîștig.

– Pleșcarilor! ne striga bunicul cu glasul lui scîrțîit, cu toate că nu ne atingeam de fel de pîinea lui.

Pădurea îmi vărsa liniște în suflet și mă făcea să mă simt în toată voia. Mi se risipea toată amărăciunea, uitam de toate necazurile pe care le aveam și în același timp mi se ascuțeau cu deosebire toate simțurile: auzul și văzul mi se făceau mai agere, memoria – mai sensibilă, iar lăcașul impresiilor – mai adînc.

Mă minunam tot mai mult de bunica, mă deprinsesem s-o socot cea mai bună și cea mai înțeleaptă făptură din lume și cu mult deasupra tuturor celorlalți oameni. Iar dînsa îmi întărea necontenit credința asta. Odată, pe-nserat, după ce culesesem hribi albi, am luat-o spre casă. Cînd am ieșit sub streașina pădurii, bunica s-a așezat jos, să mai răsufle oleacă, iar eu am pornit printre copaci, să văd dacă nu mai găsesc niscai hribi.

Deodată îi aud glasul și, cînd mă uit, o văd șezînd pe cărare și tăind liniștită cozile hribilor, iar alături de dînsa un cîine cenușiu, sfrijit și cu limba scoasă.

– Hai-hai! Pleacă de-aici! o aud pe bunica spunîndu-i. Du-te cu dumnezeu!

Nu trecuse mult de cînd Valeok îmi otrăvise cîinele, așa că tare-aș fi vrut să-l momesc pe acesta. Am ieșit fuga pe cărare, dar cîinele se întoarse în chip ciudat, cu gîtul țeapăn, se uită la mine cu ochii lui verzi, hămesiți, sări în pădure cu coada între picioare, și se mistui.

Nu avea mișcări de cîine și cînd l-am fluierat, se și năpustise sălbatic în tufișuri.

– Ai văzut? mă întrebă bunica zîmbind. La început am crezut și eu că-i cîine, da' cînd m-am uitat mai

Clubul cărții digitale 2022

de-aproape, am văzut c-avea colţi şi gît de lup. M-am şi speriat. Ei, dacă eşti lup, pleacă de-aici, i-am zis. Bine că măcar vara lupii nu se dau la om.

Niciodată nu i se întîmpla bunicii să se rătăcească în pădure şi totdeauna găsea fără greş drumul casei. După mirosul ierburilor din jur ştia ce fel de ciuperci avea să găsească într-un loc, ce fel în altul, şi de multe ori mă întreba, ca să vadă dacă ştiu şi eu :

– Ce copac îi place rîşcovului ? Şi cum deosebeşti tu pîinişoarele bune de cele otrăvitoare ? Da' care ciupercă îndrăgeşte feriga, ştii ?

Luînd drept semn nişte zgîrieturi ce abia se vedeau pe scoarţa arborilor, îmi arăta în care copac anume se aflau cuiburi de veveriţă, iar eu mă căţăram pe trunchi şi goleam cuiburile micilor dihănii, scoţînd din ele proviziile de alune pe care le strînseseră pentru iarnă. Cîteodată se întîmpla să găsesc într-un cuib pînă la zece funturi de alune... Într-o bună zi, pe cînd mă îndeletniceam tocmai cu treaba asta, un vînător îmi băgă în partea dreaptă a trupului douăzeci şi şapte de alice de becaţă. Unsprezece din ele mi le-a scos bunicuţa c-un ac. Celelalte mi-au rămas mulţi ani sub piele şi-au ieşit cu încetul, una cîte una.

Bunicii îi plăcea că eram răbdător la durere :

– Bravo ţie, mă lăuda dînsa. Dacă ştii a răbda, uşor te-i şi descurca.

Cum aduna ceva bani din vînzarea hribilor şi alunelor, bunica îi şi punea deoparte, ca să ajute oamenii pe furiş. Cît despre dînsa, chiar şi în zi de sărbătoare mergea tot în zdrenţe sau peticită de sus pînă jos.

– Umbli mai rău ca o cerşetoare, bodogănea întruna bunicul. Mă faci de ruşine.

– Nu-i nimica. Că doar nu ţi-s fiică şi nici de măritat nu-s...

Acum se certau tot mai des.

– N-oi fi mai păcătos decît alţii, dar îs mai greu pedepsit, se văicărea bunicul.

Bunica îl sîcîia :

– Ştiu ei, dracii, ce i se cuvine fieştecăruia !

Iar mie îmi spunea între patru ochi :

– Tare-i mai e frică bătrînului de drăcuşori ! Ai văzut ce repede l-a îmbătrînit frica ? Ehei, sărmanul de el !...

Cît ţinuse vara mă făcusem voinic de tot, iar pădurea mă sălbăticise atîta, că nu mă mai ispitea nici viaţa băieţilor de seama mea, nici Liudmila, care mi se părea acum prea deşteaptă pentru mine, ca să nu mă plictisesc cu dînsa.

Într-o zi de toamnă, cînd începuseră ploile, bunicul se întorsese din tîrg ud leoarcă. După ce se scutură în prag ca o vrabie, rosti grav :

– Măi, haimana ! mîine să fii gata, că ţi-am găsit un loc.

– Şi unde, mă rog ? îl întrebă supărată bunica.

– La soră-ta Matriona, la fecioru-său...

– Of, taică, rău loc i-ai mai găsit !

– Taci, proasto ! Te pomeneşti că scoatem dintr-însul cine ştie ce desenator.

Bunica lăsă capul în jos şi nu mai scoase o vorbă.

Seara i-am spus Liudmilei că plec la oraş şi acolo am să rămîn.

– Apoi şi pe mine au să mă ducă în curînd la oraş, îmi spuse ea îngîndurată. Tata vrea să-mi taie piciorul. Zice că aşa am să mă îndrept.

În timpul verii slăbise, pielea feţei i se făcuse albăstruie, iar ochii i se măriseră.

– Ţi-e frică ? am întrebat-o eu.

– Mi-e frică, îmi răspunse ea şi izbucni într-un plîns înăbuşit.

N-aveam putere s-o mîngîi, căci şi mie mi-era frică de viaţa care mă aştepta la oraş. Am stat mult aşa, alături, lipiţi unul de altul, mîhniţi şi tăcuţi.

Să fi fost vară, m-aş fi pus pe capul bunicii şi aş fi hotărît-o să mergem la cerşit, cum făcuse dînsa odată, cînd era fetiţă. Am fi luat-o cu noi şi pe Liudmila şi aş fi dus-o eu, într-un cărucior... Dar venise toamna, pe uliţă bătea un vînt umed, nori nesfîrşiţi învăluiau cerul, pămîntul se zbîrcise şi era şi el murdar şi oropsit...

IV

Iată-mă iarăşi la oraş, într-o casă albă cu un cat, care aduce a sicriu – un sicriu făcut să încapă mai mulţi oameni. Casa era nouă, avea însă într-însa ceva nesănătos, parcă puhav, ca un cerşetor îmbogăţit deodată, care s-a ghiftuit şi s-a umflat la repezeală. Era aşezată cu o latură la stradă. Fiecare rînd avea opt ferestre, iar partea socotită ca faţadă numai patru. Ferestrele rîndului de jos dădeau într-o curte îngustă, iar cele de sus priveau peste gard, la căsuţa unei spălătorese şi la rîpa plină de murdării de alături.

Uliţă, aşa cum ştiam eu, nu era. În faţa casei se întindea o rîpă de gunoaie, tăiată de două podeţe înguste. În stînga, rîpa mergea pînă la închisoare. Oamenii din vecinătate îşi aruncau gunoaiele de prin curţi în rîpă, în fundul căreia era o băltoacă de noroi vîscos, verde închis. La dreapta, unde se sfîrşea rîpa, se afla iazul Zvezdin, o baltă mocirloasă, a cărei apă mustea şi duhnea a acru, iar mijlocul rîpii se afla drept în faţa casei. Jumătatea plină de gunoaie era năpădită de urzici, brusturi şi scaieţi, iar din cealaltă jumătate părintele Dorimedont Pokrovski îşi făcuse grădină. În grădină se afla un chioşc din şipci subţiri, vopsite cu verde. Dacă zvîrlea cineva cu piatra în chioşc, şipcile se rupeau.

Priveliştea era cum nu se poate mai plictisitoare şi locul neruşinat de murdar ; toamna urîţise fără milă pămîntul îmbîcsit şi argilos, prefăcîndu-l într-un fel de smoală roşcată în care ţi se încleiau picioarele. Nu văzusem niciodată atîta noroi strîns pe un loc aşa de mic. Obişnuit cu curăţenia cîmpului şi a pădurii, acest colţ de oraş îmi stîrnea tristeţea.

De cealaltă parte a rîpii era un lanţ de zaplazuri, cenuşii de vechime, prin spărturile cărora vedeam în depărtare căsuţa cafenie în care locuisem în iarna cînd fusesem băiat de prăvălie. Vecinătatea ei mă apăsa şi mai mult. De ce mi-a fost dat să stau iarăşi tocmai pe strada asta ?

Pe stăpînu-meu de acum îl cunoşteam de mult, de pe vremea cînd venea în vizită la mama, împreună cu frate-său care cînta cu glas piţigăiat şi caraghios : „Andrei-Papà ! Andrei-Papà !"

I-am găsit pe amîndoi fraţii aşa cum îi ştiam. Cel mai mare, cu nasul coroiat şi părul lung, avea o înfăţişare destul de plăcută şi părea să fie bun la suflet. Celălalt, Viktor, îşi păstrase aceeaşi faţă de cal, tot aşa de pistruiată. Mama lor, sora bunicii, era o femeie veşnic supărată şi arţăgoasă. Cel mai mare din fraţi era însurat. Nevasta lui era trupeşă, albă la faţă ca pîinea de grîu, şi avea ochii mari şi foarte negri. Abia intrasem la ei, că-mi şi spusese de vreo două ori :

– I-am dăruit maică-ti o pelerină cusută cu mărgele...

Nu ştiu de ce, nu-mi venea să cred că îi dăruise ceva mamei şi că mama îi primise darul. Cînd după aceea a adus iarăşi vorba de pelerina cu pricina, i-am dat un sfat :

– O dată ce i-ai dăruit-o, nu te mai lăuda.

Ea sări speriată de lîngă mine :

– Cum ? Da' cu cine vorbeşti tu ?

Faţa i se acoperi cu pete roşii, ochii i se bulbucară şi-l strigă pe bărbatu-său.

Omul veni în bucătărie cu compasul în mînă şi cu creionul după ureche, o ascultă pe nevastă-sa şi apoi îmi spuse:

– Cînd vorbeşti cu dînsa sau cu oricine, să zici „dumneavoastră". Şi ia seama să nu te mai obrăzniceşti.

Apoi îi spuse cu glas întărîtat nevestei-si:

– Nu mă mai stîrni, te rog, pentru toate fleacurile.

– Cum? Găseşti că-s fleacuri? Dacă rudele tale...

– Lua-le-ar dracu de rude! strigă stăpînu-meu şi fugi.

Nici eu nu eram bucuros să ştiu că oamenii aceştia erau rudele bunicii. Din cît îmi puteam da seama, vedeam că rudele se purtau totdeauna între ele mai rău decît cu străinii şi, cunoscîndu-şi mai multe părţi rele şi caraghioase decît ştiau despre străini, se ponegreau cu răutate, ba adesea se luau la harţă şi chiar la bătaie.

Stăpînul, însă, îmi plăcea. Dintr-o singură scuturătură a capului îşi aşeza frumos părul după urechi şi avea nu ştiu ce care-mi aducea aminte de „Buna treabă". Rîdea destul de des şi cu poftă, ochii lui cenuşii te priveau cu bunătate, iar pe faţă, lîngă nasul vulturesc, îi jucau nişte creţuri de tot hazul.

– Destul, gaiţelor! Ajunge de cînd vă tot cîrîiţi! le spunea el nevestei-si şi maică-si cu un zîmbet moale, care-i descoperea dinţii mărunţi şi sănătoşi.

Nu era zi ca soacra şi nora să nu se ia la harţă; mă minunam cum de se puteau certa aşa de uşor şi de repede. Nu se sculau bine şi amîndouă, nepieptănate şi cu halatele neîncheiate, prindeau a alerga prin odăi de parcă s-aprinsese ceva; cît era ziulica de mare umblau forfota şi nu se linişteau decît în scurtul răstimp cît şedeau la masă, la prînz, la ceai şi la cina de seară. Mîncau şi beau mult, pînă oboseau, pînă se ameţeau. La masă vorbeau tot timpul de mîncare şi se certau alene, pregătindu-se abia pentru cearta cea mare. Orice-ar fi gătit soacra, noră-sa trebuia neapărat să spună:

– Mama face mîncarea asta altfel.

– Dac-o face altfel, înseamnă c-o face mai prost!

– Ba mai bine!

– Dacă-i aşa, cară-te la mă-ta!

– Păi eu îs stăpînă aici!

– Da' eu ce-s?

Atunci se amesteca în vorbă şi stăpînul:

– Ajunge, gaiţelor! Ce dracu-i cu voi? Aţi înnebunit?

Pînă şi în orînduirea casei, toate erau inexplicabil de ciudate şi caraghioase. Din bucătărie în sufragerie trebuia să treci prin singura umblătoare din casă, mică şi îngustă, prin care se aduceau în casă samovarul şi mîncarea; umblătoarea asta prilejuia tot felul de glume pline de haz şi adesea era pricina unor încurcături casnice. Una din îndatoririle mele era să umplu cu apă rezervorul care se afla înlăuntru. De dormit, dormeam în bucătărie, între uşa dintre umblătoare şi cea care dădea în cerdacul din faţă. La cap, mă coceam din pricina plitei, iar la picioare mă trăgea frigul care venea prin uşa de la cerdac. Cînd mă culcam, strîngeam toate ţoalele de pe jos şi mi le puneam pe picioare.

Salonul cel mare era pustiu şi plicticos; pe peretele dintre geamuri erau două oglinzi, iar pe ceilalţi pereţi reproduceri de tablouri, date ca premii de către revista *Niva*[1], încadrate în rame subţiri, aurite; mai erau de asemenea două mese de cărţi şi douăsprezece scaune vieneze. Urma apoi un salonaş ticsit cu tot felul de scaune şi jilţuri cu tapiseria pestriţă, şi cu vitrine de argintărie şi servicii de ceai, toate alcătuind zestrea nevestei; salonaşul acesta era împodobit cu trei lămpi, una mai mare ca alta. În odaia de culcare, întunecoasă, fără nici o fereastră, se aflau, în afară de patul larg, dulapuri şi sipete, din care venea un iz de tutun şi de romaniţă. În aceste trei odăi nu stătea nici-

[1] *Ogorul* — revistă ilustrată săptămînală, de orientare mic-burgheză. A apărut la Petersburg între anii 1870—1918 (n. ed.).

odată nimeni ; stăpînii își petreceau tot timpul înghesuiți în sufrageria cea mică, stingherindu-se unul pe altul. Îndată după ceaiul de dimineață, cum suna ceasul opt, stăpînu-meu și frate-său lungeau masa, întindeau pe ea coli mari de hîrtie, cutii cu compasuri, creioane, farfurioare cu tuș, se așezau unul la un capăt al mesei, altul la celălalt, și se apucau de lucru. Masa care se clătina încoace și-ncolo încurca mai toată odaia și, cînd dădaca și stăpîna ieșeau din odaia copiilor, se loveau de colțuri și o clătinau.

– Ce vă tot foiți pe-aici ? striga Viktor.

Jignită, stăpîna îi spunea lui bărbatu-său :

– Vasea, spune-i să nu urle la mine.

– Da' nu mai mișca și tu masa, o sfătuia împăciuitor stăpînul.

– Păi sînt însărcinată, ș-aicea-i strîmt...

– Ei, atunci ne ducem să lucrăm în salon.

Dar stăpîna, din cale-afară de supărată, țipa :

– Doamne ! S-a mai auzit să lucreze cineva în salon !

Din ușa umblătoarei se ivea fața răutăcioasă a bătrînei Matriona Ivanovna, învăpăiată de dogoarea plitei, care începea să țipe :

– Uite, Vasea, tu muncești, iar dînsa nici în patru odăi n-are loc unde să fete. Cucoană mare, de la Grebeșok, da' minte ioc !

Viktor rîdea cu răutate, iar stăpînul răcnea :

– Destul !

Nora, însă, după ce revărsa peste capul soacră-si șuvoaie de elocvență plină de venin, se trîntea pe-un scaun și începea să geamă :

– Am să plec ! Am să mor !

– Duceți-vă dracului și dați-mi pace să lucrez, urla stăpînul, palid la față de-atîta încordare. Curat casă de nebuni ! Doar pentru voi mă spetesc, ca să vă dau de mîncare ! Oof, gaițelor !...

La început, aceste certuri mă speriau. Dar mai cu osebire m-am speriat odată, cînd stăpîna a pus mîna pe un cuțit de bucătărie, a dat fuga în umblătoare, a închis amîndouă ușile și a început să mîrîie înlăuntru ca o fiară. Vreme de o clipă s-a făcut liniște în casă. Apoi stăpînul s-a proptit cu mîinile în ușă, s-a îndoit din șale și mi-a strigat :

– Suie-te în spinarea mea, sparge geamul și scoate cîrligul din belciug.

Am sărit repede pe spinarea lui și am spart geamul de deasupra ușii. Dar cum m-am aplecat pe ferestruică, stăpîna a și început să mă lovească în cap cu plăselele cuțitului. Am mai avut totuși timp să scot cîrligul, iar stăpînul, bătîndu-se cu nevastă-sa, o trase în sufragerie și-i luă cuțitul. După aceea, stînd în bucătărie și tot frecîndu-mă la cap, unde eram lovit, mi-am dat repede seama : întîi că suferisem degeaba, cuțitul fiind atît de tocit încît nici pîinea nu puteai s-o tai cu el, da' încă pielea ; apoi că nu era nevoie să mă cațăr pe spinarea stăpînului, cînd tot așa de bine puteam să mă urc pe un scaun ; și, în sfîrșit, că era mult mai ușor pentru un om mare să scoată cîrligul, fiindcă avea brațele mai lungi. După istoria asta, certurile din casă nu mă mai speriau.

Amîndoi frații cîntau în corul bisericii parohiale. Cîteodată, în timpul lucrului, unul din ei începea să cînte domol, de pildă cel mare, cu glasul său de bariton :

> Inelul mîndrei mele.
> În mare-mi lunecă.

Cel mic, care avea glas de tenor, urma :

> Și biata-mi fericire
> Pe veci se-ntunecă.

Din odaia copiilor se auzea vocea înceată a stăpînei :

– Ați înnebunit ? Doarme copilul...

Sau :

– Vasea, ești doar om însurat. Ai putea să lași cîntecele despre fete. La ce-ți folosește ? Ș-apoi îndată trebuie să sune de vecernie...

– Bine, atunci o să cîntăm un cîntec bisericesc.

Dar bătrîna îl încredința că nu se poate să cînți oriunde cîntece bisericești, și mai cu seamă aici, și arăta cu înțeles, cu mîna, către ușa cea mică.

– Trebuie să ne mutăm numaidecît din casa asta. Dracu știe cum îi împărțită, spunea stăpînul.

Tot așa de des spunea c-ar trebui să schimbe masa, dar asta o spunea de vreo trei ani.

Ascultînd ce vorbeau stăpînii mei despre oameni, îmi aduceam totdeauna aminte de magazinul de încălțăminte, fiindcă și acolo tot așa vorbeau. Îmi dădeam bine seama că stăpînii aceștia se socoteau și ei cei mai buni din tot orașul, știau mai bine ca toți rînduielile după care trebuie să se poarte omul în lume, și potrivit acestor reguli, care nu îmi erau prea lămurite, îi judecau pe toți ceilalți fără milă, fără cruțare. Aceste judecăți ale lor îmi stîrneau o amărăciune și o ciudă aprigă împotriva legilor statornicite de stăpînii mei și cea mai mare plăcere a mea era să le înfrîng cît mai des.

Aveam de lucru pînă peste cap, împlinind toată treaba pe care o face o fată în casă ; în fiecare miercuri spălam podelele în bucătărie, frecam samovarul și vasele de aramă, iar sîmbăta spălam podelele în toate odăile și cele două scări. Spărgeam și aduceam lemne pentru sobe, spălam vasele, curățam zarzavatul, mă duceam cu stăpîna la piață, căram coșul de cumpărături și alergam la băcănie și la farmacie.

Mai mare peste mine venea întîi sora bunicii, o babă gălăgioasă și veșnic înfuriată. Se scula cu noaptea în cap, pe la șase, și după ce se spăla în grabă, în cămașă cum era, se punea în genunchi dinaintea icoanei și se tînguia

îndelung lui dumnezeu de viața pe care o ducea, de copiii ei, și de noră-sa.

– Doamne ! grăia dînsa cu lacrimi în glas, împreunînd cele trei degete ale mîinii drepte și ducîndu-le la frunte. Doamne, nu-ți cer nimica, n-am nevoie de nimica. Lasă-mă numai să mă odihnesc și, prin puterea pe care o ai, dă-mi liniște !

Văicărelile ei mă trezeau și, o dată treaz, mă uitam pe sub plapumă la dînsa, ascultînd cu teamă rugăciunea pătimașă. Dimineața tulbure de toamnă se uita de afară în bucătărie prin geamurile ude de ploaie. În întunericul rece se clătina pe podea o momîie sură care-și avînta într-una cu neliniște mîna în aer ; din capu-i mic și de sub grimeaua căzută i se răsfirau pe gît și pe umeri șuvițe rare de păr spălăcit. Grimeaua îi cădea într-una din cap și bătrîna o tot îndrepta cu o mișcare repezită a mîinii stîngi, bombănind :

– Ah, arde-te-ar focul !

Bătrîna își repezea dreapta din răsputeri în frunte, în pîntece și în umeri, spunînd cu glas șuierat :

– Iar pe noră-mea pedepsește-o, doamne, pentru tot ce-mi face. Trece-i la răboj toate umilințele pe care mi le aduce și deschide ochii lui feciorului-meu – deschide-i-i ca s-o vadă mai bine și să nu-l nesocotească pe Viktorușka. Ajută-i doamne lui Viktorușka ! Și miluiește-l !...

Viktorușka dormea chiar acolo în bucătărie pe polată. Trezit de gemetele maică-si, striga cu glas somnoros :

– Iar te-ai apucat să urli cu noaptea-n cap, mamaie ? Asta-i adevărată pacoste !

– Ei, lasă-lasă. Dormi ! șoptea bătrîna ca o vinovată, și o clipă, două se legăna în tăcere, apoi striga iar, răzbunătoare :

– Dă, doamne, să li se usuce oasele și să n-aibă nici liniște, nici pace...

Nici bunicul nu se ruga așa de aprig.

După ce-şi isprăvea rugăciunea, mă trezea :

– Hai, scoală ! Destul ai tras la aghioase. Că nu pentru asta trăieşti !... Pune samovarul, adă lemne ! Să pregăteşti surcele de cu seara nu ţi-a trecut prin minte ? Oof !

Mă sileam să le fac pe toate cît mai degrabă, ca să nu-i mai aud vorba şuierată, dar nu era chip să-i intru în voie. Ca vijelia alerga prin bucătărie şi urla şi şuiera :

– Mai încet, drace ! Îţi arăt eu ţie, dacă-l trezeşti pe Viktoruşka. Hai, fugi la băcănie...

Toată săptămîna cumpăram în fiecare zi pentru ceaiul de dimineaţă cîte două funturi de pîine albă şi de două copeici chifle pentru stăpîna cea tînără. Cînd aduceam pîinea, femeile o cercetau din ochi cu bănuială, o cîntăreau în palmă şi mă-ntrebau :

– Da' bucăţele nu ţi-a dat ? Nu ?... Ia deschide gura... Şi strigau triumfătoare : Uite, a înfulecat bucăţelele. I-au rămas fărîme între măsele.

...Munceam cu plăcere, căci îmi plăcea să stîrpesc murdăria din casă, să spăl podelele, să curăţ arămăria, capacele răsuflătoarelor, clanţele de la uşi. În ceasurile cînd domnea pace între cele două femei, le auzeam de multe ori cum vorbeau despre mine :

– De sîrguitor, îi sîrguitor.

– Îi şi curăţel.

– Da-i din cale-afară de obraznic.

– Ce vrei, maică ? N-a avut cine să-l crească.

Amîndouă căutau să-mi vîre în minte că trebuie să le respect, dar eu le socoteam şuie pe amîndouă, nu ţineam de loc la ele, nu le ascultam şi eram colţos cînd vorbeam cu ele. Se vede treaba că stăpîna cea tînără băgase de seamă cît de rău primeam vorbele ei şi de aceea îmi spunea tot mai des :

– Trebuie să-ţi intre în cap că te-am luat dintr-un neam de cerşetori. Am dăruit maică-ti o pelerină de mătase cu mărgele.

Odată am întrebat-o :

– Şi ce-ar trebui să fac eu în schimbul pelerinei aceleia ? Să-mi jupoi pielea de pe mine ?

– Doamne, dumnezeule ! Dar ăsta e în stare să dea foc casei, strigă stăpînă-mea înspăimîntată.

Am rămas uluit. De ce să dau foc casei ?

Amîndouă mă pîrau stăpînului, iar el îmi spunea cu asprime :

– Măi frate, ia seama !

Odată însă le-a spus cu nepăsare la amîndouă, şi nevesti-si şi maică-si :

– Las' că şi voi tare bune mai sînteţi ! Îl călăriţi toată ziua ca pe un cal, altul de mult fugea sau crăpa de-atîta muncă.

Asta le-a necăjit pe cele două femei de le-a apucat plînsul ; nevastă-sa bătea cu piciorul în podea şi ţipa ca ieşită din minţi :

– Cum de poţi vorbi aşa în faţa lui, nerod pletos ? Ce mai pot eu însemna pentru dînsul, cînd aude aşa ceva ? Sînt o femeie însărcinată.

Iar bătrîna urla cu glas plîngăreţ :

– Dumnezeu să te ierte, Vasili, da' ţine minte vorba mea : ai să strici băiatul.

După ce-au plecat amîndouă furioase, stăpînul îmi spuse aspru :

– Ai văzut, diavole, cîtă gălăgie a ieşit din pricina ta ? Las' că te trimit eu înapoi la bunicu-tău şi iar ai să te apuci de strîns cîrpe.

Nemaiputînd răbda jignirea asta, i-am spus :

– Mai bine să strîng cîrpe, decît să stau la dumneavoastră. M-aţi luat ucenic, da' de învăţat, ce m-aţi învăţat ? Să car zoaiele ?

Stăpînul mă luă de păr, domol, fără să mă doară şi, uitîndu-se în ochii mei, îmi spuse cu mirare :

– Da, eşti ţepos ca un arici ! Asta nu merge. Nu-nu !

Credeam că avea să mă alunge. A doua zi însă, stăpînul a venit în bucătărie, ţinînd în mînă un sul de hîrtie groasă, un creion, un echer şi o linie.

– După ce isprăveşti de frecat cuţitele, ai să-mi desenezi asta.

Pe foaia de hîrtie era desenată faţada unei case cu un cat, cu o mulţime de ferestre şi de ornamente de ghips.

– Uite şi compasul. Măsori toate liniile, însemni pe hîrtie capetele liniilor cu puncte şi apoi tragi cu creionul de la un punct la altul. Tragi întîi liniile de-a latul – cele orizontale ; apoi le tragi pe cele de-a lungul, şi astfel ai să ai liniile verticale. Hai, acu dă-i drumul !

Tare bucuros eram că aveam de făcut un lucru curat şi că începeam şi eu să învăţ ceva. Mă uitam însă la hîrtie şi la instrumente cu o teamă plină de evlavie şi nu înţelegeam nimic.

Cu toate acestea, m-am spălat numaidecît pe mîini şi m-am apucat de învăţătură ; am tras pe hîrtie toate liniile orizontale, le-am controlat şi le-am găsit bune. Numai că făcusem trei peste număr. Apoi am tras toate liniile verticale. Îndată însă am văzut cu uimire că faţada casei se strîmbase, ferestrele se mutaseră în locul zidului dintre ele, iar una din ele ieşise cu totul din perete şi atîrna în aer, alături de casă. Cerdacul din faţă se ridicase şi el în aer pînă la înălţimea catului, cornişa se dusese în mijlocul acoperişului, iar ferestruica podului ajunsese în horn.

O bună bucată de vreme am stat gata să plîng, uitîndu-mă la această năzdrăvănie, pe care nu mai puteam s-o îndrept, şi mă sileam să-nţeleg cum de-a fost cu putinţă să-mi iasă aşa ceva. Neizbutind însă să pricep ceva, m-am hotărît să îndrept treaba cu ajutorul fanteziei ; am desenat pe toate cornişele faţadei şi pe coama acoperişului tot felul de ciori, porumbei şi vrăbii, iar pe pămînt, în faţa ferestrei, nişte oameni cu picioarele strîmbe, adăpostindu-se sub umbrele, care nu ajungeau să le acopere urîţenia. Apoi am tras de-a curmezişul întregii case alte linii, piezişe, şi-am dus lucrarea profesorului meu.

Stăpînul înălţă sprîncenele sus de tot, îşi scutură chica şi mă întrebă posac :

– Ce-o mai fi şi asta ?

– Plouă, i-am răspuns eu. Cînd plouă, toate casele par strîmbe, fiindcă şi ploaia cade totdeauna strîmb. Acestea-s păsări, care s-au ascuns sub streaşină, căci aşa se-ntîmplă totdeauna cînd plouă, iar ceştialalţi sînt oameni care fug acasă. Iaca o cucoană care a căzut, omul de aici îi negustorul de lămîi...

– Mulţumesc frumos, îmi spuse stăpînul şi, aplecîndu-se asupra mesei, îşi revărsă pletele peste hîrtia mea şi-l păli rîsul. Hohotea şi striga : Vai ! Bată-te să te bată, dihanie !

Veni şi stăpînă-mea, legănîndu-şi burta ca un butoiaş, se uită la ce făcusem şi spuse către bărbatu-său :

– Acu trage-i o bătaie !

Dar el îi răspunse împăciuitor :

– Nu-i nimica. Nici eu n-am început-o mai bine ca el.

Stăpînul însemnă cu creionul părţile unde distrusesem faţada cu desăvîrşire şi-mi dădu altă hîrtie:

– Mai fă-o o dată. Ai s-o desenezi de-atîtea ori, pînă ai s-o faci ca lumea.

A doua copie îmi ieşi mai bine, numai că m-am pomenit cu o fereastră în locul uşii cerdacului ; nu-mi plăcea însă că era casa pustie, ş-am umplut-o cu tot felul de chiriaşi ; la ferestre şedeau cucoane cu evantaiuri şi cavaleri cu ţigări în gură, numai unul, care nu era fumător, dădea cu tifla trecătorilor. La scară, aştepta o trăsură, iar alături era tolănit un cîine.

– De ce-ai murdărit-o iarăşi ? mă întrebă stăpînul supărat.

I-am lămurit că fără oameni casa era prea plictisitoare. El însă mă ocărî :

– Dă-o dracului ! Dacă vrei să-nveţi, atunci ţine-te de învăţătură. Ce faci tu îi curată obrăznicie...

Cînd, în cele din urmă, am izbutit să fac o copie care semăna cu originalul, i-a plăcut şi mi-a spus :

– Păi vezi că poţi ! Dacă mergi tot aşa, în scurtă vreme o să facem treabă bună.

Şi-mi mai dădu o lecţie.

– Acu să-mi faci planul casei : cum sînt aşezate odăile, unde şi cum îs puse uşile, ferestrele. De arătat, nu-ţi arăt nimica. Fă totul singur, cum te-o tăia capul.

M-am dus în bucătărie şi-am căzut pe gînduri. De unde să încep ?

Dar aici se opri şi învăţătura mea în arta desenului.

M-am trezit cu stăpîna cea bătrînă, care se apropie de mine şi mă-ntrebă cu glas ameninţător :

– Vrei să-nveţi să desenezi ?

Şi mă şi apucă de păr, vîrîndu-mă cu capul în masă cu atîta putere, încît mi-am zdrelit nasul şi buzele. Ţopăind într-una, bătrîna rupse desenul în bucăţele, zvîrli cît colo instrumentele de pe masă şi, punîndu-şi mîinile în şolduri, îmi strigă biruitoare :

– Ei, poftim, acu desenează ! Nu-u ! Asta n-o să-i meargă ! Un străin să muncească la el, iar pe singurul lui frate, de-un sînge cu dînsul, să-l alunge !

Stăpînu-meu veni în fugă ; sosi plutind şi nevastă-sa şi se porni un tărăboi sălbatic. Tustrei săreau unul la altul, se scuipau, urlau, iar la sfîrşit, cînd femeile se împrăştiară ca să plîngă, stăpînul îmi spuse :

– Deocamdată las-o baltă, nu mai învăţa. Vezi şi tu ce-a ieşit din treaba asta.

Mi-era milă de dînsul, cum stătea boţit şi neputincios, veşnic asurzit de ţipetele celor două muieri.

Pricepusem mai demult că bătrîna nu voia să-nvăţ şi că mă-mpiedica înadins.

De fiecare dată, înainte de a mă apuca să desenez, o întrebam :

– N-am nimica de făcut ?

Ea îmi răspundea ursuză :

– Cînd o fi ceva, am să-ţi spun eu. Pînă una alta, vezi-ţi de treabă şi te joacă acolo...

Dar nu trecea mult şi mă şi trimetea după ceva, sau îmi spunea :

– Măturătură-i asta, cum ai măturat tu azi scara din faţă ? Ai lăsat în unghere toată murdăria şi tot praful. Ia du-te şi mai mătură o dată !!!

Mă duceam şi mă uitam – nici fir de praf.

– Te pui în proptă cu mine ? îmi striga ea.

Odată a turnat cvas peste toate desenele pe care le făcusem, altă dată a răsturnat pe ele untdelemnul din candela de la icoane. Se ţinea de poznele astea ca o fetiţă, cu o viclenie de copil şi cu o copilărească nepricepere de a le ascunde. Nici mai înainte şi nici după aceea, n-am mai întîlnit o fiinţă căreia să-i sară ţandăra aşa de uşor şi de repede şi să-i placă să se tînguiască cu atîta patimă de toţi şi de toate cele. Îndeobşte, tuturor oamenilor le place să se tînguiască, însă Matriona Ivanovna se tînguia cu o plăcere deosebită, ca şi cum ar fi cîntat.

Dragostea ei pentru feciorul-său mai mic, care părea mai degrabă un fel de nebunie, îmi stîrnea rîsul, dar mă şi înfricoşa prin puterea ei, pe care n-aş putea s-o numesc altfel decît furie nebunească. Cîteodată, după rugăciunea de dimineaţă, se căţăra pe prispa cuptorului şi, punîndu-şi coatele pe marginea polatei, începea să şoptească cu foc :

– Dormi, fătul meu drag, pe care mi te-a dăruit dumnezeu, picătură de sînge din sîngele meu, curată ca cleştarul, uşoară ca pana îngerilor ! Dormi-dormi, feciorașul meu ! Vise vesele învăluiască-ţi sufletul ; visează o mireasă, frumoasa frumoaselor, o crăiasă, o bogătaşă, o

fată de negustor. Iar duşmanii tăi să crape înainte de a se naşte şi prietenii să-ţi trăiască o sută de ani! Ţină-se fetele cu cîrdul după tine, cum se ţin raţele după răţoi!

Mă pufnea rîsul: grosolanul şi leneşul de Viktor semăna leit cu o ciocănitoare. Era tot aşa de pestriţ, avea acelaşi nas mare şi era tot pe atîta de îndărătnic şi de tîmp.

Se întîmpla ca şoaptele mă-si să-l trezească şi atunci bodogănea somnoros:

– Da' mai du-te dracului, mamaie! Ce-mi tot sufli în faţă? Nu-i chip de trăit de răul matale.

Cîteodată bătrîna cobora ascultătoare de pe prispa cuptorului, zîmbind:

– Bine-bine, dormi, dormi, mojicule...

Altă dată însă, se întîmpla şi altfel: picioarele i se încovoiau, se trîntea pe marginea cuptorului, deschidea gura răsuflînd din adînc, ca şi cum şi-ar fi fript limba, şi în gură prindeau a-i clocoti cuvinte aprige:

– Aş-şaa! Fecior de cîine, o drăcui pe maică-ta? Oof, neruşinatule, ghimpe blestemat! Diavolul mi te-a băgat în suflet. Mai bine putrezeai înainte să te fi născut!

Vorbele murdare îi curgeau din gură ca oamenilor beţi de pe uliţă şi mi-era groază să le ascult.

Matriona Ivanovna dormea puţin şi avea somnul neliniştit, uneori se întîmpla să sară de pe cuptor de cîteva ori pe noapte; atunci se prăbuşea pe canapeluţa pe care dormeam eu şi mă trezea!

– Ce-i?

– Taci! îmi şoptea ea, făcîndu-şi cruce şi uitîndu-se ţintă undeva, în întuneric. Doamne!... Sfinte Ilie, proroace!... Mare mucenică Varvara!... Păzeşte-ne de moarte neaşteptată...

Cu mîna-i tremurătoare bătrîna aprindea o lumînare. Faţa rotundă şi năsoasă i se umfla de încordare, iar ochii ei cenuşii clipeau neliniştiţi şi se zgîiau nedumeriţi de înfăţişarea schimbată pe care o dă lucrurilor întunericul.

Bucătăria era mare, dar, înţesată de dulapuri şi de cufere, noaptea părea mică. Razele lunii se aşterneau tăcute pe podele şi în faţa icoanelor tremura flăcăruica veşnic aprinsă a candelei. Pe perete scînteiau cuţitele ca ţurţurii de gheaţă, iar tingirile negre şedeau pe poliţe ca nişte chipuri fără ochi.

Bătrîna cobora încetişor de pe cuptor, ca şi cum s-ar fi lăsat de pe malul unei gîrle în apă şi, lipăind cu picioarele goale pe podele, se ducea în colţul în care atîrna deasupra hîrdăului cu lături un spălător cu două urechi, care aducea cu un cap tăiat; tot acolo era şi putina cu apă.

Bătrîna bea apă, înecîndu-se şi oftînd, apoi se uita pe fereastră, printre florile albăstrii de gheaţă de pe geamuri.

– Miluieşte-mă, doamne! Miluieşte-mă, se ruga ea în şoaptă.

Cîteodată, după ce stingea lumina, se lăsa în genunchi şi, jignită, şuiera printre dinţi:

– Cui i-s dragă, doamne? Cine mai are nevoie de mine?

Apoi se urca înapoi pe cuptor şi, făcînd crucea deasupra uşiţei hornului, o pipăia să vadă dacă era bine închisă. Şi fiindcă se mînjea de funingine pe degete, începea să înjure ca o besmetică, dar numaidecît adormea ca trăsnită de o putere nevăzută. De cîte ori mă obidea bătrîna, mă gîndeam: păcat că n-a luat-o bunicul de nevastă. Ce l-ar mai fi sîcîit! Da' şi ea destule ar fi avut de îndurat. De multe ori mă oropsea bătrîna, dar cîteodată faţa-i puhavă, ca de vată, se întrista, ochii i se înecau în lacrimi şi-mi spunea cu adîncă încredinţare:

– Da' tu crezi că mi-e uşor? Am avut copii, i-am dădăcit, i-am pus pe picioare. Şi ce-am folosit? Iată, stau la dînşii ca o bucătăreasă. Crezi poate că asta mă bucură? Feciorul-meu şi-a adus muiere străină în casă şi ea mi-a luat locul mie, care-s de-un sînge cu dînsul. Ei spune? Bine-i asta?

– Nu-i bine, îi răspundeam eu cu sinceritate.

– Aha!... Păi vezi...

Şi începea să-mi vorbească fără nici o ruşine de noră-sa.
– Am fost la baie cu dînsa de cîteva ori şi-am văzut-o. Ce-o fi găsit la ea? O femeie ca asta se cheamă că-i frumoasă?...

Despre legăturile dintre bărbat şi femeie vorbea aşa de deşucheat, că rămîneam uluit; la început vorbele ei îmi stîrneau scîrbă, dar puţin după aceea m-am deprins să le ascult cu mare luare-aminte şi interes, simţind că dincolo de aceste vorbe se ascundea un adevăr dureros.

– Muierea are puterea ei, pînă şi pe dumnezeu l-a înşelat, uite aşa! bîzîia bătrîna, bătînd cu palma în masă. Din pricina Evei, merg acu toţi oamenii în iad. Iaca aşa!

Despre această putere a femeii putea vorbi fără să mai isprăvească; totdeauna aveam simţămîntul că gîndul ei era să sperie pe cineva cu vorbele acestea. Ceea ce mi-a rămas mai cu seamă în minte era că „Eva îl înşelase pe dumnezeu".

În curtea noastră, afară de casa în care locuiau stăpînii, mai era o aripă de clădire, tot aşa de mare ca şi casa. Din cele opt locuinţe, cît aveau amîndouă clădirile, în patru stăteau numai ofiţeri, iar într-a cincea un preot de regiment. Toată curtea era plină de ordonanţe şi vistavoi, la care veneau spălătorese, jupînese şi bucătărese. În toate bucătăriile se petreceau necontenit tot felul de intrigi şi de drame amoroase, cu lacrimi, sudălmi şi încăierări. Soldaţii se băteau între ei, se băteau cu săpătorii de la drumul de fier şi cu rîndaşii proprietarului şi pe deasupra mai băteau şi femeile. În curte clocoteau veşnic destrăbălarea şi desfrîul – izbucniri ale foamei sălbatice şi nestăvilite a acestor flăcăi sănătoşi. Viaţa asta, plină de senzualitate aprigă, de chinuri fără nici un rost, de lăudăroşenia murdară a învingătorilor, era comentată cu de-amănuntul şi cu cinism de către stăpînii mei la prînz, la ceai şi la cină. Bătrîna ştia toate istoriile din curte şi le povestea cu înflăcărare şi cu răutate.

Tînăra asculta poveştile bătrînei, tăcută şi zîmbind cu buzele pline. Viktor rîdea cu hohot, iar stăpînul se strîmba şi-i spunea maică-si:
– Destul, mamaie!
– Doamne! Am ajuns să nu mai pot spune o vorbă, se tînguia povestitoarea.

Viktor îi dădea ghes:
– Dă-i drumul, mamaie. De ce să te sfieşti? Sîntem doar între noi!

Feciorul mai mare avea faţă de maică-sa o purtare în care se amestecau mila şi scîrba, şi se ferea să rămînă singur cu dînsa. Îndată ce se întîmpla să se afle împreună, numai ei doi, bătrîna îl copleşea cu plîngeri împotriva nurorii ei şi-i cerea totdeauna bani. El îi vîra repede în mînă cît se nimerea, o rublă, două, sau cîţiva bănuţi de argint:
– Păcat de banii ăştia. Nu că-mi pare rău de ei, da-i păcat.
– Îi iau şi eu, să dau la cerşetori, pentru lumînări la biserică...
– Care cerşetori? Să ştii că pînă la urmă ai să-l strici pe Viktor.
– Nu-l iubeşti pe frate-tău. Să ştii că-i mare păcat!

Stăpînul pleca, dînd din mînă.

Viktor avea faţă de maică-sa o purtare grosolană şi batjocoritoare. Era mare mîncăcios şi veşnic flămînd. Duminicile maică-sa făcea clătite, din care punea totdeauna cîteva la o parte, într-o oală, pe care o ascundea sub canapeluţa pe care dormeam eu. Cum se întorcea de la liturghie, Viktor scotea oala, bodogănind:
– Nu-mi puteai opri mai multe?...
– Mai bine înfulecă-le mai degrabă, să nu te vadă careva.
– Ba, dimpotrivă, am să le spun că şterpeleşti clătite pentru mine, draci-vîrcolaci.

Într-o duminică am scos oala de sub canapea şi-am mîncat şi eu două clătite, din care pricină Viktor m-a

bătut. Cum nu-l puteam suferi eu, tot așa nu mă-nghițea nici el. Își bătea joc de mine, mă punea să-i curăț cizmele și de cîte trei ori pe zi, iar cînd se culca pe polată, căsca scîndurile și scuipa printre ele, căutînd să mă nimerească în cap.

Vrînd pesemne să-l imite pe frate-său, care le spunea adesea celor două femei „gaițe", Viktor întrebuința și el zicale, însă ele se potriveau totdeauna ca nuca în perete.

– Mamaie, dreapta-n pre...jur! Unde mi-s ciorapii?

Pe mine mă sîcîia cu tot felul de întrebări prostești:

– Aleoșka, ia spune-mi tu, de ce se scrie fîstîc și se citește bîzdîc? Și de ce, mă rog, se spune acu și nu hapciu?

Felul cum vorbeau ei nu-mi plăcea de loc. Deprins cu limba frumoasă a bunicilor, la început nici nu pricepeam împerecherile de cuvinte care nu se potriveau de fel, ca de pildă: „îngrozitor de caraghios", „cumplit de vesel", „mort de foame". După cîte mi se părea mie caraghiosul nu putea fi îngrozitor, nici veselia cumplită. Și cum era cu putință ca unui mort să-i mai fie foame?

Îi întrebam:

– Da' se poate spune așa?

Ei săreau pe mine:

– Ian te uită profesorul! Las' că-ți rup eu urechile!

Dar și „a rupe urechile" mi se părea că nu-i bine. Puteai rupe iarbă, flori, nuci, da' nu urechi!

Ei căutau să-mi arate că se poate să-i rupi cuiva și urechile, dar nu izbuteau să mă încredințeze că-i chiar așa, și la urmă le spuneam triumfător:

– Da' urechile-s tot la locul lor!

În jurul meu era nespus de mult dezmăț grosolan și o nerușinare scîrnavă, nesfîrșit mai mult decît pe ulițele mahalalei Kunavino, pline de „stabilimente" și de fete „care băteau strada". În Kunavino, îndărătul dezmățului și al murdăriei, erau măcar îndreptățiri, care le făceau de neînlăturat, și anume viața grea, foamea și munca istovitoare. Pe cînd aici, în oraș, oamenii trăiau ușor, erau sătui,

iar munca era înlocuită de o vînzoleală și de o forfotă fără folos și de neînțeles. Pe deasupra toate erau aici învăluite într-o plictiseală sîcîitoare.

O duceam greu, dar și mai rău mă simțeam cînd se-ntîmpla să vină să mă vadă bunica. Venea pe din dos, și, cum intra în bucătărie, își făcea cruce în fața icoanelor, apoi se închina adînc în fața surorii ei mai mici. Plecăciunea asta mă apăsa și mă încovoia și pe mine, de parcă mi-ar fi trîntit cineva în spinare o povară de nu știu cîte puduri.

– A, tu erai, Akulina? o întîmpina cu nepăsare și răceală stăpînă-mea cea bătrînă pe bunica.

N-o mai recunoșteam pe bunica. Își strîngea cu smerenie buzele, fața i se schimba de parcă ar fi fost alta, se așeza pe banca de lîngă ușă, alături de hîrdăul de lături, ca și cînd ar fi vrut să n-o simtă nimeni, sta tăcută, ca o vinovată și răspundea supusă, cu glas abia îngînat, la întrebările surorii ei.

Asta mă chinuia și-i spuneam supărat:

– Ce te-ai așezat acolo, bunică?

Dînsa îmi făcea cu ochiul, cu blîndețe, dar îmi răspundea apăsat:

– Tu să taci. Nu ești tu stăpîn aici!

– Degeaba îl ocărăsc și-l bat, că el tot se bagă unde nu-i fierbe oala, se pornea iar pe tînguieli bătrîna.

Adeseori o întreba pe soră-sa cu răutate:

– Da' tu ce faci, Akulina? Tot cu cerșitul?

– Asta să fie toată nenorocirea!

– Dacă nu-i rușine, atuncea nu-i nici nenorocire.

– D-apăi spune lumea că și Cristos tot din pomană a trăit.

– Așa o spun nătîngii și ereticii, iar tu, ca o proastă bătrînă ce ești, stai și-i asculți. Cristos n-a fost cerșetor, el a fost fiul domnului. La scriptură spune că are să vină

cu slavă să-i judece şi pe vii şi pe morţi. Ţine minte : şi pe morţi ! Chiar de-ai arde pîn' te-ai face cenuşă, de dînsul tot nu poţi, maică, să te ascunzi. El v-a plătit şi ţie şi lui Vasili, pentru semeţia voastră şi pentru felul cum v-aţi purtat cu mine cînd eraţi bogaţi şi v-am cerut ajutor.

– D-apăi te-am ajutat şi eu pe cît am putut, îi răspundea nepăsătoare bunica. Ştii bine că dumnezeu ne-a pedepsit.

– Prea puţin pentru faptele voastre ! Prea puţin...

Astfel soră-sa, cu limba care-i umbla ca meliţa, o bătea la cap şi o sîcîia îndelung pe bunica, iar eu îi ascultam ţipetele pline de venin şi eram tare necăjit şi nedumerit, cum de putea să rabde bunica una ca asta. În clipe ca acestea n-o iubeam.

Apoi venea din odăi stăpîna cea tînără, dădea din cap binevoitoare, şi-i spunea bunicii :

– Da' poftim în sufragerie. Nu-i nimica, intră mata...

Sora bunicii îi ţipa din urmă :

– Şterge-te bine pe picioare, c-aduci tot glodul de-acasă.

Stăpînu-meu o întîmpina voios pe bunica :

– Aha ! Dumneata eşti, preaînţeleaptă Akulină ? Ei, cum o mai duci ? Bătrînul Kaşirin mai suflă ?

Bunica îi zîmbea cu zîmbetul ei, care-i pornea din suflet :

– Tot aşa stai cu grumazul plecat şi munceşti într-una ?

– Da, tot aşa. Ca un ocnaş !

Bunica vorbea cu el frumos şi cu blîndeţe, dar aşa cum vorbesc îndeobşte bătrînii cu cei tineri. Uneori se întîmpla ca stăpînul să-şi amintească de mama :

– Da-a ! Varvara Vasilievna... Ce femeie falnică era ! Aşa-i ?

Nevastă-sa se amesteca şi ea în vorbă şi-i spunea bunicii :

– Mai ţii mata minte pelerina pe care i-am dăruit-o eu ? Aceea de mătase neagră cu mărgele...

– Cum nu ?...

– Era o pelerină încă bună, bună de tot.

– Da-da, mormăia stăpînul. Mantie, rantie – viaţa-i o şotie...

– Ce tot îndrugi acolo ? îl întreba bănuitoare nevasta.

– Eu ? N-am spus nimica... Zilele vesele trec şi oamenii buni se duc...

– Nu-nţeleg. De ce spui asta ? îl întreba iarăşi nevastă-sa, acum cu totul neliniştită.

Apoi o duceau pe bunica să-l vadă pe noul-născut. În timp ce strîngeam de pe masă ceştile de ceai, ca să le spăl, stăpînul îmi spunea încet, dus pe gînduri :

– Bună femeie, bunică-ta...

Pentru vorba asta îi eram adînc recunoscător. Cînd rămîneam singur cu bunica, o întrebam plin de durere :

– Pentru ce mai vii pe-aici, pentru ce ? Nu vezi ce fel de oameni sînt...

– Ehei, Aleoşa, eu le văd pe toate, îmi răspundea dînsa, uitîndu-se la mine cu zîmbetu-i blînd, care-i lumina faţa frumoasă : şi atunci mi-era ruşine, căci dacă dînsa le vedea şi le ştia pe toate, nu mai încăpea îndoială că ştie şi toate cîte se petreceau în clipa de faţă în sufletul meu.

Bunica se uita cu teamă, nu cumva să vină cineva, mă îmbrăţişa şi-mi spunea din toată inima :

– Dacă nu erai tu aici, nu veneam. Ce nevoie am eu de dînşii ? Da' bunicu-tău s-a îmbolnăvit şi-a trebuit să-l caut. N-am mai lucrat, aşa că nu mai am bani... Iar Mihailo l-a alungat din casă pe feciorul-său, Saşa, şi-acu trebuie să-i dau şi lui de mîncare. Mi-au făgăduit c-o să-mi dea pentru tine şase ruble pe an. Dacă-i aşa, zic, poate că mi-o da acum măcar o rublă. Că doar stai de-aproape o jumătate de an... Şi-mi şopti la ureche : Amîndouă mi-au spus să te cert. Cică n-asculţi de nimeni. Tu, sufleţelule, trebuie să mai rabzi vreo doi anişori, să rămîi la ei pînă ce te-i întări. Spune-mi, ai să rabzi ?

I-am făgăduit c-am să rabd. Era însă foarte greu. Mă copleşea viaţa asta de sărăcie, de plictiseală şi de necon-

tenită forfotă numai pentru mîncare ; trăiam ca într-un vis urît.

Cîteodată îmi ziceam : trebuie să fug. Dar afară stăpînea blestemata de iarnă, noaptea urla viscolul, în pod sufla vîntul şi pîrîiau de ger căpriorii ; unde să fugi ?

Să mă plimb nu mă lăsau, dar nici n-aş fi avut cînd ; în forfota muncii din gospodărie, zilele scurte de iarnă treceau nespus de repede.

Aveam însă îndatorirea să mă duc la biserică. Sîmbăta mă duceam la vecernie, iar duminica la liturghia a doua.

Îmi plăcea să mă duc la biserică. Mă aşezam într-un colţ, unde era mai întuneric şi mai mult loc ; mi-era drag să privesc de departe iconostasul, care părea că se topeşte în lumina lumînărilor şi se scurge în şuvoaie groase de aur pe lespezile cenuşii ale altarului. Siluetele întunecate, zugrăvite pe icoane, se mişcau încetişor, horbota de aur a porţilor împărăteşti tremura voioasă, luminile candelabrelor atîrnau în aerul albastru ca un roi de albine aurii peste capetele femeilor şi fetelor care semănau cu nişte flori.

Jur împrejur totul se îmbina în deplină armonie cu cîntările corului, toate trăiau o viaţă ciudată, ca-n basme, şi biserica se clătina toată încetişor ca un leagăn, într-o pustietate întunecoasă şi deasă ca smoala.

Cîteodată mi se părea că biserica se cufundase în adîncul unui lac şi că se ascunsese de pămînt ca să-şi trăiască acolo viaţa ei deosebită, fără de asemănare cu nici o altă viaţă. Părerea asta purcedea poate din povestea oraşului Kitej, pe care o auzisem de la bunica şi adesea, clătinîndu-mă ca în somn împreună cu toţi cei din jurul meu, legănat de cîntecul corului, de şopotul rugăciunilor şi de oftatul oamenilor, îmi repetam în gînd trista şi melodioasa istorisire care suna aşa :

Înconjuraseră procleţii de tătari
Cu-afurisitele lor hoarde păgîneşti
De cu noapte, pîn' a nu se lumina,
Înconjuraseră tîrgul cel slăvit Kitej.
    Of ! doamne, dumnezeule,
    Şi tu preasfîntă născătoare,
    Daţi nevrednicilor voştri robi tăria
    Să poată ţine piept măcar pîn' la utrenie
    Ca să mai asculte o dată sfînta scriptură.
    Of ! Înduraţi-vă şi nu-l lăsaţi pe tătar
    Sfînta biserică s-o pîngărească,
    Nevestele şi fetele să le necinstească,
    Să-şi facă de joacă pe prunci hăcuindu-i,
    Iar pe bătrînii părinţi de moarte canonindu-i.
Rugile acestea le-a auzit domnul Sabaot
Şi le-a auzit şi sfînta născătoare de dumnezeu,
Le-a ajuns la ureche oftatul oamenilor, greu,
Cum şi creştineştile lor tînguieli.
Chemat-a atunci domnul Sabaot la el
Pe luminosul arhanghel Mihail :
    – Ascultă, Mihaile, chiar acuma zboară,
    Şi cutremură pămîntul de sub Kitej,
    Iar tîrgul întreg în adînc de lac cufundă-l,
    Ca oamenii de-acolo să se-nchine în tihnă
    Fără de-osteneală şi făr' de-odihnă,
    Şi ca de la utrenie pîn' la vecernie,
    S-asculte în voie sfînta slujbă-ntreagă,
    Cum e rînduită-n pravili,
    În vecii vecilor, amin ! Aşa să fie !

În anii aceia mi-era capul plin de stihurile bunicii, ca stupul de miere, şi pare-mi-se că şi cînd gîndeam, gîndul tot în stihuri de-ale ei se rînduia.

La biserică nu mă rugam, fiindcă mă sfiam să înşir către dumnezeul bunicii rugăciunile furioase ale bunicului sau psalmii tînguitori ; eram încredinţat că acestea nu puteau

să-i placă dumnezeului bunicii, de vreme ce nu-mi plăceau nici mie și apoi, toate fiind tipărite în cărți, nu se putea să nu le știe și dumnezeu, așa cum le știau toți oamenii cu știință de carte.

De aceea, în clipele cînd mă aflam în biserică și o tristețe dulce îmi strîngea inima, sau cînd inima mi-era roasă și rănită de măruntele jigniri din timpul zilei, îmi alcătuiam singur rugăciunile. Ajungea să mă gîndesc la trista mea soartă ca, fără nici o osteneală și fără măcar să vreau, cuvintele să mi se prefacă de la sine în tînguieli.

Doamne, doamne, de-ai ști cît mi-e de urît !
Măcar de m-aș face-odată mare !
S-o mai duc așa încolo, n-am răbdare.
Mă iartă – da-mi vine să m-atîrn de gît.
Cu-nvățătura iarăși, scofală mare nu-i.
Ca lupul într-una, din cale-afară
Urlă la mine și-mi face viaț-amară,
Babornița Matriona, hîrca dracului.

Pînă azi mai țin minte o sumedenie de „rugăciuni" de acestea ale mele, căci truda creierului de copil îți lasă în suflet urme adînci, care adesea nu se șterg cît trăiești. În biserică mă simțeam bine și mă odihneam cum m-aș fi odihnit în pădure sau pe cîmp. Inima mea de copil, care cunoștea o sumedenie de amărăciuni și era întinată de grosolăniile pline de răutate ale vieții, se cufunda aici în visuri înflăcărate și tulburi.

Mă duceam la biserică însă numai cînd era ger sau cînd viscolul sufla turbat pe ulițele orașului și părea că pînă și cerul înghețase, iar vîntul îl măcinase și-l spulbera acum în nori de omăt, și că pămîntul încremenise sub troiene și nu mai avea să reînvie niciodată.

În nopțile liniștite, îmi plăcea mai degrabă să bat străzile orașului ; treceam de pe o stradă pe alta și rătăceam prin ungherele cele mai pustii, purtat parcă pe aripi. Eram

singur, ca luna pe cer. În față îmi umblau umbre stingînd luminile care scînteiau în omăt și vîrîndu-se jucăuș în taracii de pe marginea trotuarului și sub zaplazuri. Pe mijlocul uliței pășea paznicul de noapte, încotoșmănat într-un cojoc greoi și cu pîrîitoarea în mînă, iar alături dîrdîia de frig cîinele lui.

Omul greoi semăna cu o cușcă de cîine care pornise din vreo curte cine știe unde, iar cîinele, amărît, se ținea după dînsa.

Uneori întîlneam domnișoare și cavaleri voioși, care, după chibzuința mea, pesemne c-au șters-o și ei de la vecernie.

Cîteodată, prin gemulețele de sus ale ferestrelor, se împrăștiau în aerul curat niște miresme deosebite, gingașe, pe care nu le cunoșteam și care îmi purtau gîndul către o viață ce-mi era cu totul străină. Stînd cîteodată așa sub o fereastră, adulmecînd și cu urechea la pîndă, încercam a ghici ce soi de oameni locuiau în casă, cum și felul lor de viață. În timp ce la biserică se slujea vecernia, dînșii se veseleau, rîdeau, făceau larmă și cîntau din niște chitări meșteșugite, iar pe ferestruică veneau sunete tari de corzi de aramă.

Mai cu osebire mă interesa o casă joasă, așezată la încrucișarea a două străzi neumblate, Tihonovskaia și Martînovskaia. Dădusem de casa asta într-o noapte cu lună, înainte de lăsata secului, cînd începuse dezghețul. Pe ferestruica pătrată, o dată cu o aburire caldă, se revărsau în stradă sunete minunate, ca și cînd ar fi cîntat cu gura închisă cineva foarte puternic și bun la suflet. Nu puteam deosebi cuvintele cîntecului, care mi se părea tare cunoscut și-mi mergea la inimă, cu toate că mă plictisea zdrăngănitul coardelor, care-i tăia într-una cursul, împiedicîndu-mă să-l ascult. M-am așezat pe-un tarac de la marginea trotuarului și mi-am dat seama că cineva cînta dintr-un soi de vioară, cu o putere care mă fermeca și căreia nu mă puteam împotrivi. Aproape că sufeream

ascultînd-o. Din cînd în cînd vioara cînta atît de tare, încît geamurile zăngăneau și toată casa parcă se cutremura. Streșinile picurau, iar mie începuse să-mi picure ochii.

Nici n-am prins de veste cînd s-a apropiat de mine paznicul de noapte, care mă îmbrînci de pe tarac, întrebîndu-mă :

– Da' tu ce cați aici ?

– Ascult cum cîntă, i-am răspuns.

– Ei, asta-i ! Șterge-o !...

Am făcut repede un ocol și m-am întors iarăși sub fereastră. În casă nu mai cînta nimeni acuma. Pe ferestruică năvălea în uliță o larmă plină de veselie, care semăna atît de puțin cu muzica aceea tristă, încît mi se părea că o auzisem doar în vis.

Aproape în fiecare sîmbătă alergam la casa aceea, dar o singură dată, într-o seară de primăvară, am auzit iarăși violoncelul, care a cîntat aproape fără întrerupere pînă la miezul nopții ; cînd m-am întors acasă, m-au bătut.

Aceste plimbări nocturne, sub cerul de iarnă înstelat, pe străzile pustii ale orașului, îmi îmbogățeau foarte mult sufletul. Alegeam într-adins pentru plimbările mele ulițe cît mai depărtate de inima tîrgului, fiindcă pe străzile din centru era o mulțime de felinare și s-ar fi putut să mă zărească cunoscuți de-ai stăpînilor, care m-ar fi pîrît, și astfel ar fi aflat că nu mă duceam la vecernie. Și apoi acolo dădeam la tot pasul de bețivi, de vardiști și de fete „plimbărețe", pe cînd pe ulițele mai depărtate mă puteam uita în voie pe ferestrele rîndului de jos, dacă se-ntîmpla să nu fie acoperite de gheață sau să n-aibă perdele.

Multe și de tot felul erau tablourile ce mi-a fost dat să văd prin aceste ferestre. Am văzut oameni rugîndu-se, sărutîndu-se, bătîndu-se, jucînd cărți sau discutînd cu glasuri scăzute și cu fețe îngrijorate. Ca și la panoramele unde plăteam o copeică intrarea, mi se desfășura înaintea ochilor o viață mută, asemănătoare cu aceea a peștilor.

Odată am văzut într-un subsol două femei stînd la masă, una tînără, alta mai vîrstnică ; în fața lor ședea un licean cu părul lung, care le citea dintr-o carte și flutura dintr-o mînă. Femeia cea tînără, rezemată de spătarul scaunului, îl asculta cu sprîncenele încruntate. Cealaltă, mai în vîrstă, subțirică și cu părul bogat, își acoperi deodată fața cu palmele, iar umerii începură să i se cutremure. Liceanul zvîrli cartea la o parte și, cînd femeia cea tînără sări de pe scaun și fugi din odaie, el se lăsă în genunchi dinaintea celei cu părul bogat și începu să-i sărute mîinile.

Pe altă fereastră am văzut un om spătos și bărbos, care ținea pe genunchi o femeie îmbrăcată cu o bluză roșie și o legăna ca pe-un copil. Se vede că-i și cînta ceva, fiindcă deschidea într-una gura mare și-și dădea ochii peste cap. Femeia tremura toată de rîs și se lăsa pe spate, bătînd din picioare. Omul o tot îndrepta și-i cînta mai departe, iar pe dînsa o apuca iarăși rîsul. Multă vreme am stat uitîndu-mă la ei, pînă cînd am înțeles că veselia asta a lor n-avea să sfîrșească toată noaptea și am plecat.

Multe imagini asemănătoare mi-au rămas pentru totdeauna în minte. Adesea mă luam cu ele și întîrziam. Asta le stîrnea stăpînilor bănuială și, cînd mă întorceam acasă, începeau să mă descoasă :

– Ia spune la ce biserică ai fost ? Și ce popă a slujit ?

Cunoșteau pe toți popii din oraș, știau ce evanghelie vine la rînd să fie cetită, știau tot, și nu le era greu să mă prindă cu minciuna.

Amîndouă femeile se închinau către dumnezeul cel încruntat al bunicului, acel dumnezeu care cerea oamenilor să le fie frică de dînsul. Erau veșnic cu numele lui pe buze și, chiar cînd se certau una cu alta, tot cu dînsul se amenințau.

– Așteaptă tu, că te pedepsește el dumnezeu. Are să-ți strîmbe gîtul, ticăloaso !

Odată, în duminica întîia din postul mare, bătrîna făcea clătite și toate îi ieșeau arse. Cu fața învăpăiată de dogoarea focului, zbiera mînioasă :

– Oof ! Lua-v-ar dracu !...

Deodată se apucă să miroasă tingirea, se întunecă la chip, o zvîrli cît colo pe podele și prinse a urla :

– Doamne, dumnezeule, tingirea-i de frupt ! ii spurcată. Am uitat s-o ard în lunea de lăsata secului de carne. Oof, doamne !

Și bătrîna căzu în genunchi și se apucă să se roage cu lacrimi în ochi :

– Doamne, dumnezeule, tu care ai pătimit, iartă pe-o păcătoasă ca mine pentru patimile tale. Nu mă pedepsi, doamne, că-s o bătrînă proastă.

Clătitele le-au dat la cîini, iar tingirea au ars-o. Acu, cînd nora se certa cu soacra, îi scotea într-una ochii :

– Păi dumneata gătești și în post în vase de frupt !

Femeile acestea îl amestecau pe dumnezeul lor în toate treburile casei și-l vîrau în toate ungherele vieții lor meschine ; din pricina asta, viața lor de cărpănoșenie căpăta un luciu înșelător de gravitate și însemnătate și părea că fiece clipă a ei era pusă în slujba unei puteri superioare. Treaba asta a lor, tinzînd să-l amestece pe dumnezeu în tot felul de fleacuri plictisitoare, mă apăsa și, fără să vreau, mă uitam într-una prin colțuri, simțindu-mă parcă pus sub privegherea nevăzută a cuiva, iar noaptea mă învăluia un nor rece de spaimă, care pornea din ungherul bucătăriei unde, în fața icoanelor întunecate, ardea necurmat candela.

Alături de polița cu icoane era o fereastră mare cu două rînduri de cercevele, între care se afla un dulăpior. Pe geam privea pustietatea albastră nețărmurită, la marginea căreia stătea parcă suspendată casa, bucătăria și eu laolaltă cu ele, avînd simțămîntul că o singură zguduire ar fi fost de ajuns ca toate să se năruiască, prăvălindu-se în abisul albastru și rece, trecînd pe lîngă stele și zburînd

neauzite în liniștea moartă, cum cade în adînc o piatră azvîrlită în apă. Stăteam îndelungă vreme întins și nemișcat, temîndu-mă să mă întorc de pe o parte pe alta, în așteptarea acestui groaznic sfîrșit al vieții mele.

Nu-mi mai aduc aminte cum de m-am vindecat de spaima asta, dar știu că m-am vindecat repede. Bineînțeles că cel care m-a ajutat a fost dumnezeul cel bun al bunicii și cred că încă de pe atunci m-am pătruns de adevărul acesta simplu că, nefăcînd nici un rău și nepăcătuind, n-aveam de ce să fiu pedepsit, iar pentru păcatele altora nu eu aveam a răspunde.

Acum mă lăsasem păgubaș și de liturghie, mai cu seamă primăvara. Hotărît lucru, puterile neînfrînte ale anotimpului îmi stăteau împotrivă, cînd era vorba de biserică. Iar dacă se întîmpla să mi se mai dea și șapte copeici pentru lumînare, apoi nenorocirea era deplină. Cumpăram arșice, jucam tot timpul cît ținea liturghia și de fiecare dată veneam tîrziu acasă. Așa s-a întîmplat odată să pierd o grivnă întreagă, care-mi fusese dată pentru prescuri și pomenire, așa că n-am avut încotro și-am șterpelit o prescură de pe tablaua pe care tocmai o scosese paracliserul din altar.

Căpătasem patima jocului și mă lăsam pradă acestei plăceri pînă la istovire. Eram destul de tare și de îndemînatic, încît în scurtă vreme mi s-a dus vestea de strașnic jucător de arșice, bile și popice pe toate ulițele dimprejur.

În postul cel mare m-au silit să mă împărtășesc ; iată-mă dar ducîndu-mă la spovedanie la părintele Dorimedont Pokrovski, vecinul nostru. Îl socoteam drept și aspru, iar cît despre mine, mă credeam mare păcătos față de dînsul, fiindcă-i stricasem chioșcul din grădină dînd cu pietre în ostrețe, mă războiam cu copiii lui și, îndeobște, mi-ar fi putut înșira destule năzbîtii, care desigur nu-i făcuseră nici o plăcere. Toate acestea erau de ajuns ca să nu-mi fie de loc îndemînă să dau ochi cu dînsul, și, așteptîndu-mi

rîndul în bisericuța sărăcăcioasă, inima îmi bătea să se spargă.

Dar părintele Dorimedont m-a întîmpinat cu prietenie și a mormăit :

– A, tu ești, vecine ? Ia pune-te în genunchi și spune-mi : ce păcate ai făcut ?

Părintele îmi puse peste cap o bucată de catifea grea sub care mă înăbușea mirosul de ceară și de tămîie ; n-aveam chef de vorbă, și, pe deasupra, mi-era și greu.

– Asculți de cei mari ?

– Nu.

– Spune după mine : am păcătuit.

Fără să-mi dau seama, mi-a scăpat vorba :

– Am furat prescuri !

– Cum vine asta ? Da' de unde le-ai furat ? mă-ntrebă fără grabă părintele, după ce stătuse o clipă pe gînduri.

– De la Trei Ierarhi, de la Pokroave, de la Sfîntul Nicolae...

– Ei-ei ! Cum văd eu, ai cam furat de la toate bisericile. N-ai făcut bine, frate. Asta-i păcat. Înțelegi ?

– Înțeleg.

– Spune măi, zănaticule : am păcătuit ! Și le-ai furat ca să le mănînci ?

– Cîteodată le mîncam. Dar cînd pierdeam banii în arșice, iar prescura trebuia s-o aduc neapărat acasă, furam...

Părintele Dorimedont începu a spune în șoaptă nu știu ce c-un glas obosit și nedeslușit ; apoi îmi mai puse cîteva întrebări, după care mă cercetă cu asprime :

– Cărți tipărite pe ascuns ai citit cumva ?

Bineînțeles că n-am priceput ce voia să afle și l-am întrebat :

– Ce ?

– N-ai cetit cărți oprite ?

– Nu, nici una.

– Ei, ți se iartă toate păcatele... scoala !

M-am uitat cu uimire la fața părintelui, care părea îngîndurată și bună. Mă simțeam deopotrivă și stînjenit și rușinat ; cînd m-au trimis să mă spovedesc, stăpînii îmi spuseseră tot felul de lucruri cumplite despre iad și mă încredințaseră că trebuie să mă pocăiesc cinstit de toate păcatele pe care le-aș fi făcut.

– Am mai azvîrlit cu piatra în chioșcul dumitale, i-am mărturisit eu.

Părintele Dorimedont înălță capul și-mi zise :

– Nici asta nu-i bine. Hai, du-te !

– Am dat și-n cîinele...

– Următorul ! strigă părintele Dorimedont, uitîndu-se peste capul meu.

Am plecat jignit și dezamăgit. Mă frămîntasem atîta de frica acestei spovedanii, care nu numai că nu fusese de loc îngrozitoare, dar nici măcar interesantă. Ceea ce-mi dădea de gîndit era numai întrebarea cu privire la cărțile acelea de care habar n-aveam. Mi-am adus aminte de liceanul care citea dintr-o carte femeilor din subsol și de „Bună treabă", care avea o sumedenie de cărți negre și groase, cu desene neînțelese.

A doua zi mi-au dat un ban de cincisprezece copeici și m-au trimis la împărtășanie. În anul acela paștile căzuse tîrziu. Zăpada se topise de mult, ulițele se zvîntaseră și pe drum colbul se ridica în vîrtejuri ; era o zi veselă și plină de soare.

Lîngă zaplazul bisericii o ceată mare de lucrători jucau cu patimă în arșice. Am chibzuit că aveam toată vremea să mă împărtășesc și i-am rugat pe jucători :

– Primiți-mă și pe mine !

– Dacă vrei să intri în joc, plătești o copeică, îmi spuse cu mîndrie unul din ei, roșcovan și cu fața ciupită de vărsat.

Tot așa de mîndru i-am răspuns și eu :

– Pun trei copeici pe perechea a doua din stînga.

– Banii la colţ.

Şi jocul începu.

Am schimbat cele cincisprezece copeici, am pus trei sub perechea de arşice. Dacă s-ar fi întîmplat ca un jucător să răstoarne arşicele, lua banii ; dacă nu, îmi plătea el trei copeici. Am avut noroc : doi au ţintit în banii mei şi cum n-au nimerit, am cîştigat şase copeici de la nişte bărbaţi în toată firea. Asta m-a făcut să capăt încredere în mine...

Unul dintre jucători strigă :

– Băgaţi de seamă, băieţi. Nu cumva să fugă cu cîştigul.

Numaidecît mi-a sărit ţandăra şi le-am spus hotărît de parc-aş fi bătut deodată într-o tobă :

– Acu pun nouă copeici sub ultima pereche din marginea din stînga.

Asta însă n-a prea stîrnit cine ştie ce vîlvă printre jucători. Doar un băiat de-o seamă cu mine îi vesti, strigîndu-le :

– Luaţi seama că are noroc la joc. Îl ştiu eu. Îi desenatorul de pe Zvezdinka.

Unul dintre muncitori, un slăbănog care după mirosul ce împrăştia trebuie să fi fost blănar, grăi cu răutate :

– Aha ! Drăcuşor de mîzgălitor !

Şi ţinti în arşicele mele c-un arşic îngreuiat cu plumb, nimeri drept în ele, răsturnîndu-le, şi, întorcîndu-se către mine, mă-ntrebă :

– Plîngi ?

I-am răspuns :

– Pun trei copeici pe arşicul din marginea dreaptă !

– Şi pe ăsta îl dărîm, se lăudă blănarul, dar de data asta aruncă şi pierdu.

Mai mult decît de trei ori la rînd nu puteai pune, aşa c-am început să bat ce puseseră ceilalţi şi-am mai cîştigat vreo patru copeici şi o grămadă de arşice. Dar cînd mi-a venit iarăşi rîndul să pun, am pus de trei ori şi-am

pierdut toţi banii. Era şi timpul. Slujba se isprăvise, clopotele sunau şi lumea ieşea din biserică.

– Nu cumva eşti însurat ? m-a întrebat blănarul şi dădu să m-apuce de chică. Eu însă i-am scăpat printre degete şi-am tulit-o. Ajungînd din urmă pe un flăcăuaş îmbrăcat de sărbătoare, l-am întrebat cu toată cuviinţa :

– Mata te-ai împărtăşit ?

– Da ! Şi ce te priveşte pe dumneata ? mă întrebă el, bănuielnic.

L-am rugat frumos să-mi spună cum se face împărtăşania, ce spune preotul în timpul împărtăşaniei şi ce s-ar fi cuvenit să spun eu.

Băiatul se încruntă şi mîrîi la mine înfricoşător :

– Ereticule ! N-ai fost la împărtăşanie ? Să ştii că nu-ţi spun nimic. Las' să-ţi jupească taică-tău pielea de pe tine.

M-am dus acasă într-o goană, încredinţat că o să înceapă să mă descoasă şi în mod neîndoios vor afla că nu mă împărtăşisem.

Bătrîna însă, după ce mi-a urat să-mi fie de bine, m-a întrebat numai atîta :

– Dascălului i-ai dat mult ?

– Un pitac, i-am spus eu într-o doară.

– Era destul şi trei copeici. Prostule, îţi rămîneau ţie două.

...Venise primăvara. Zilele se înfăţişau una după alta în haine nou-nouţe şi fiecare era mai frumoasă şi mai strălucitoare decît cea din ajun. Te îmbăta mirosul ierbii care da în colţ şi al frunzei proaspete de mesteacăn. Mă apucase un dor să ies la cîmp, să mă întind cu faţa în sus pe pămîntul călduţ şi s-ascult cum cîntă ciocîrlia. Dar în loc de asta, curăţam hainele de iarnă, ajutam la pusul lor în sipete, fărîmiţam frunze de tutun, băteam mobilele să scot colbul din ele şi de dimineaţa pînă noaptea eram mînat la tot felul de treburi de care n-aveam nevoie şi care nu-mi plăceau de fel.

Ceasurile de răgaz n-aveam cum să le petrec. Ulița noastră, sărăcăcioasă din cale-afară, era pustie, iar mai departe n-aveam voie să mă duc. În curte vedeam forfotind săpători trudiți și încruntați, bucătărese și spălătorese ciufulite ; nu era seară fără nunți de cîini, care mă scîrbeau și mă jigneau în așa hal, încît aș fi vrut să orbesc ca să nu le mai văd.

Mă urcam în pod cu niște foarfeci și cu hîrtie colorată din care tăiam dantele și împodobeam cu ele căpriorii. Mare lucru nu era, dar mă luam cu asta ca să-mi mai treacă plictiseala. Mă rodea o dorință să mă duc undeva, într-un loc unde oamenii dorm mai puțin, se ceartă mai puțin, nu-l plictisesc într-una pe dumnezeu cu tînguielile lor și nu-i oropsesc pe ceilalți oameni, judecîndu-i cu atîta asprime.

...În sîmbăta paștilor fusese adusă în oraș de la mînăstirea din Oran icoana maicii domnului din Vladimir ; de obicei, icoana aceasta era oaspetele orașului pînă la mijlocul lui iunie, în care vreme era purtată pe la toate casele oamenilor din fiece parohie a tîrgului.

La stăpînii mei icoana a fost adusă într-o dimineață, în zi de lucru. Tocmai curățam vasele de aramă în bucătărie, cînd o auzii deodată pe stăpîna cea tînără strigînd din casă speriată :

– Deschide ușa din față, c-au adus icoana din Oran.

M-am repezit jos, murdar, cu mîinile pline de grăsime și pulbere de cărămidă și-am deschis ușa. Dinaintea mea sta un călugăr tînăr, într-o mînă c-un felinar și cu o cădelniță în cealaltă, mormăind domol :

– Dormeați ? Ia dă-mi o mînă de ajutor...

Doi tîrgoveți porniră în sus pe scara îngustă, ducînd chivotul greu. Îi ajutam și eu, ținînd cu mîinile mele murdare și cu umărul un colț al chivotului. În urma noastră tropăiau greoi niște călugări, cîntînd fără chef cu niște voci groase :

– Preasfîntă născătoare de dumnezeu, roagă-te domnului pentru noi...

Eram necăjit și mă gîndeam cu grijă :

„Mai știi ? Te pomenești că s-o supăra c-o duc cu mîinile murdare și mi s-or înțepeni mîinile..."

Cei doi oameni au pus icoana în colțul de cinste al odăii, pe două scaune acoperite c-un cearceaf curat. De o parte și de alta s-au așezat, sprijinind chivotul, doi călugări frumoși și tineri, cu ochii senini, voioși și cu părul bogat, de-ai fi zis că-s doi îngeri.

Începu sfeștania.

– Preafericită maică fecioară... cînta c-un glas subțirel un popă zdravăn, în timp ce-și tot pipăia cu degetele roșii sfîrcul umflat al urechii stîngi, ascuns sub pletele-i bogate.

– Preasfîntă născătoare de dumnezeu, miluiește-ne pe no-oi !... cîntau călugării cu glasuri obosite.

Pe maica domnului o iubeam. După spusele bunicii, maica domnului semănase pe pămînt flori, bucurii și tot ce era bun și frumos pe lume, spre mîngîierea celor sărmani. Cînd mi-a venit rîndul să-i sărut mîna, fără să mă fi uitat ce făcuseră cei mari înaintea mea, tremurînd de tulburare, am sărutat icoana drept pe gură.

O mînă puternică a nu mai știu cui mi-a făcut vînt spre prag, de unde am nimerit într-un ungher. Nu mai știu cînd au plecat călugării cu icoana, țin însă bine minte că eu ședeam pe podele, iar stăpînii roată în jurul meu, și vorbeau cu teamă, îngrijorați de ce-avea să se-ntîmple acum cu mine.

– Trebuie să vorbim cu părintele, că-i mai învățat decît noi, spuse stăpînul și mă ocărî, dar fără răutate.

– Măi nătîngule, cum de n-ai ajuns tu să pricepi că nu-i îngăduit să săruți icoanele pe buze ? Și mai zici că ești om cu carte !...

Cîteva zile am așteptat cu înfrigurare să văd ce-are să mi se întîmple. Era cu neputință să mi se treacă așa, cu

una, cu două, nelegiuirea pe care o săvîrşisem : să apuc icoana cu mîinile murdare şi s-o sărut altfel decît spun canoanele.

Se vede însă că maica domnului îmi iertase păcatul cel fără voie, făcut din îndemnul unei dragoste sincere. Sau poate că pedeapsa pe care mi-o dăduse fusese atît de uşoară încît n-o băgasem de seamă printre nenumăratele pedepse care-mi veneau de la oamenii cei buni.

Cîteodată, ca s-o sîcîi pe bătrînă, îi spuneam cu mîhnire :

– Pesemne că maica domnului a uitat să mă mai pedepsească...

– Aşteaptă, îmi spunea bătrîna cu răutate. Las' c-o să vezi tu...

...În timp ce împodobeam căpriorii podului cu dantele de hîrtie trandafirie de la pachetele de ceai, cu foi de staniol, cu frunze şi cu tot felul de petecării, cîntam popeşte tot ce-mi trecea prin cap, aşa cum fac calmucii cînd pornesc la drum :

> Stau în pod singur, singurel,
> În mînă c-un forfecel,
> Şi urît ca să nu-mi fie,
> Tai într-una la hîrtie.
> De-aş fi căţel ce bine-ar fi :
> Cît îi ziua aş hoinări.
> Da' cu mine alta-i treaba,
> Toţi mă-njură pe degeaba.
> Şi la mine se răstesc :
> Nu ţii gura ? Te plesnesc !

Odată bătrîna, uitîndu-se la ceea ce meşterisem, zîmbi şi dădu din cap :

– Mai bine împodobeai aşa bucătăria...

Într-una din zile veni în pod stăpînul. Se uită şi el la opera mea, oftă şi-mi spuse :

– Bată-te să te bată, Peşkov. Năstruşnic mai eşti ! Ce-o să iasă din tine ? Scamator ? Cine ştie...

Şi mi-a dat un pitac mare de pe vremea lui Nicolae I. Am prins moneda cu nişte ţinte de sîrmă subţirele şi am atîrnat-o între pestriţele mele podoabe, ca pe-o medalie, în locul unde putea fi mai bine văzută.

A doua zi, moneda pierise cu ţinte cu tot. Eram încredinţat că o şterpelise bătrîna.

V

Pînă la urmă, în primăvară, tot am fugit : într-o dimineaţă, ducîndu-mă la băcănie să cumpăr pîine pentru ceai, l-am găsit pe băcan certîndu-se cu nevastă-sa ; ei îşi urmară cearta şi faţă de mine, pînă ce băcanul îi dădu nevesti-si cu o piatră de cîntar în frunte ; femeia fugi în stradă, unde se prăbuşi la pămînt ; numaidecît se adună lumea, femeia fu pusă într-o birjă şi dusă la spital. Am pornit şi eu în goană după trăsură şi, fără să-mi dau seama cum, m-am trezit pe malul Volgăi, avînd în mînă două grivne.

Ziua de primăvară scînteia blînd, Volga se revărsase larg, cîmpul se întindea nemărginit şi plin de zvonuri, iar eu trăisem pînă atunci ca un şoarec într-un beci. Am hotărît să nu mă mai întorc la stăpînii mei şi să nu mă mai duc nici la bunică-mea, la Kunavino ; pentru că nu mă ţinusem de cuvînt, mi-era ruşine să dau ochi cu dînsa şi nu voiam nici ca bunicul să aibă de ce-şi bate joc de mine.

Vreo două-trei zile am hoinărit pe ţărmul fluviului, mîncînd ce bruma se nimerea pe lîngă nişte hamali buni la suflet, cu care şi înnoptam pe chei ; în cele din urmă unul dintr-înşii îmi spuse :

– Cum văd eu, măi băiete, tu îţi pierzi timpul degeaba pe-aici, cu noi. Mai bine du-te pe „Dobrîi". Au nevoie de un băiat la spălatul vaselor...

M-am dus : bufetierul, un om înalt şi bărbos, cu o şepcuţă de mătase neagră, fără cozoroc, se uită la mine de deasupra ochelarilor, cu nişte ochi tulburi şi-mi spuse domol :

– Două ruble pe lună. Adă buletinul.

Buletin n-aveam. Bufetierul se gîndi o clipă şi-mi spuse :

– Vino cu maică-ta.

M-am dus într-o fugă la bunica ; dînsa încuviinţă ceea ce făcusem şi-l hotărî pe bunic să se ducă la corporaţie ca să-mi scoată un buletin. Apoi bunica porni cu mine la vapor.

– Bine, spuse bufetierul, cercetîndu-ne din ochi. Hai cu mine.

Mă duse la pupa vaporului, unde, la o măsuţă şedea un bucătar uriaş, îmbrăcat cu o bluză albă, iar în cap cu o tichie, tot albă, bînd ceai şi în răstimpuri pufăind dintr-o ţigară groasă. Bufetierul mă împinse către bucătar, spunîndu-i :

– Iacă, ai un băiat pentru spălatul vaselor.

Şi pe loc se-ntoarse şi plecă, iar bucătarul pufni pe nas, îşi zbîrli mustaţa neagră şi-i spuse din urmă :

– Tocmiţi orice diavol se nimereşte, numai să ieşiţi mai ieftin la socoteală...

Apoi, răsturnîndu-şi pe spate capul mare cu păr negru tuns scurt şi holbînd ochii întunecaţi, îşi încordă trupul, se umflă şi strigă la mine de răsună tot cuprinsul :

– Da' tu cine eşti ?

Nu-mi plăcu de loc omul acesta şi, cu toate că era îmbrăcat de sus pînă jos în alb, mi se păru mînjit. Degetele îi erau păroase şi din urechile mari îi ieşeau de asemenea smocuri de păr.

– Mi-e foame, i-am spus.

Bucătarul clipi mărunt din ochi şi un zîmbet larg îi schimbă deodată faţa cruntă ; obrajii plini şi roşii porniră către urechi, despicîndu-se ca nişte valuri şi dezvăluind dinţii mari ca de cal, iar mustăţile i se pleoştiră, atîrnînd moi. În clipa aceea semăna cu o femeie grasă şi bună la suflet.

Aruncă peste bord ceaiul din paharul lui, îmi turnă altul proaspăt, şi-mi întinse o franzeluţă neîncepută şi o bucată mare de salam.

– Ia şi înfulecă. Tată, mamă, ai ? La furat te pricepi ? N-avea grijă. Aicea toţi sînt hoţi şi or să te-nveţe ei !

Cînd vorbea parcă lătra. Faţa-i enormă, albăstrie din pricina bărbieritului, era acoperită de o parte şi de alta a nasului de o reţea deasă de vinişoare roşii ; nasul, de asemenea roşu şi umflat, îi cădea pe mustăţi, iar buza de jos îi atîrna greoaie şi dispreţuitoare ; din ţigara lipită în colţul gurii ieşea o şuviţă de fum. Pesemne că atunci venise de la baie, pentru că mirosea a măturică de mesteacăn şi a votcă cu piper, iar pe tîmple şi pe ceafă îi luceau din belşug broboane de sudoare.

După ce-am isprăvit de băut ceaiul, mi-a vîrît în mînă o rublă şi mi-a spus :

– Hai, acuma du-te de-ţi cumpără două pestelci cu pieptar. Sau lasă, mai bine să ţi le cumpăr eu.

Apoi, îndreptîndu-şi tichia pe cap, porni cumpănindu-se greoi şi pipăind puntea cu piciorul, ca un urs.

...Era noapte, luna lumina puternic, gonind în stînga vaporului, către luncile de pe ţărm. Vaporul vechi şi roşcat, cu o dungă albă pe coş, lovea cînd mai repede, cînd mai încet cu zbaturile luciul argintiu al apei ; în întîmpinarea lui veneau, plutind lin, ţărmurile întunecate, scăldîndu-şi umbrele în apă ; deasupra lor se vedeau ferestrele frumos luminate ale izbelor. În sat lumea cînta, fetele încingeau hori şi refrenurile cîntecelor „Ai-liuli" sunau ca „aleluia"...

În urma vaporului, la celălalt capăt al unei parîme lungi, se tîra un şlep, de asemenea roşcat ; pe puntea şlepului era aşezată o cuşcă de fier în care erau închişi ocnaşii osîndiţi la muncă silnică şi la surghiun. La proră lucea ca o lumînare baioneta, arma santinelei, iar sus pe cerul albastru sclipeau stelele mici ca nişte lumînări şi ele. Pe şlepul scăldat din plin de razele lunii era linişte. Prin reţeaua neagră a gratiilor de fier se vedeau pete nedesluşite, rotunde şi cenuşii : erau ocnaşii care priveau Volga. Apa clipocea că n-ai fi putut spune dacă hohotea de plîns sau dacă rîdea cu sfiiciune. Toate în jur aveau parcă ceva de biserică şi mirosea a ulei ars tot atît de tare ca şi în biserică.

Mă uitam la şlep şi-mi trecea prin minte vremea cînd abia eram un ţînc, drumul de la Astrahan la Nijni, faţa împietrită a mamei şi bunica – fiinţa care îmi îndreptase paşii către viaţa printre străini, care, cu toate greutăţile ei, era nespus de interesantă. Cînd îmi aduceam aminte de bunica, uitam de toate relele şi jignirile, toate se schimbau deodată şi se făceau mai ispititoare şi mai plăcute, iar oamenii erau şi ei parcă mai buni şi mai de treabă...

Frumuseţea acestei nopţi mă tulbura aproape pînă la lacrimi ; mă tulbura şi şlepul, care semăna cu un sicriu şi nu se potrivea de fel pe nemărginita întindere a rîului, în mijlocul liniştii îngîndurate a acelei nopţi calde. Linia frîntă a ţărmului aci se ridica, aci cobora, stîrnindu-mi o plăcută tulburare în inimă. Aş fi vrut să fiu bun şi de folos oamenilor.

Oamenii de pe vaporul nostru erau toţi nişte fiinţe cu totul deosebite de restul omenirii. Toţi, tineri şi bătrîni, bărbaţi şi femei, mi se păreau la fel. Vaporul călătorea încet, aşa că cei care aveau treburi grabnice luau diligenţa, iar la noi pe bord se adunau tot felul de trîntori domoli. De dimineaţa pînă seara nu făceau alta decît să mănînce

şi să bea, murdărind o groază de farfurii, cuţite, furculiţe şi linguri. Slujba mea era să spăl vasele şi să curăţ tacîmurile, şi asta o făceam de la şase dimineaţa pînă aproape de miezul nopţii. Ziua, între ceasurile două şi şase, şi seara, de la zece la miezul nopţii, aveam mai puţină treabă, fiindcă pasagerii se odihneau de atîta mîncare şi beau numai ceai, bere şi votcă. Acesta era şi timpul cînd toţi slujitorii de la bufet, mai-marii mei, erau liberi. La o masă de lîngă conducta de scurgere a apei, se aşezau să bea ceai bucătarul Smurîi, ajutorul său Iakov Ivanîci, spălătorul de vase Maxim de la bucătărie şi Serghei, chelnerul de punte, un om ghebos, cu umerii obrajilor ieşiţi în afară, cu faţa ciuruită de vărsat şi cu ochii uleioşi. Iakov Ivanîci istorisea tot soiul de măscări, pufnind într-un rîs care aducea a plîns şi dezvelindu-şi dinţii verzui şi putrezi ; Serghei făcea o gură pînă la urechi, ca de broască ; Maxim, veşnic încruntat, se uita la ei cu privirea aspră a ochilor săi, a căror culoare era cu neputinţă s-o prinzi.

– Asia-ticilor, mord-vinilor, le striga din cînd în cînd şeful-bucătar, cu glasu-i răsunător.

Nu-mi plăcea nici unul din ei. Iakov Ivanîci, puhav şi chel, nu vorbea decît de femei şi, totdeauna, numai cu vorbe murdare. Pe faţa-i plină toată de pete vinete şi avînd pe unul din obraji un neg, din care creştea o tufă de păr roşcovan, pe care o răsucea pînă o făcea să stea dreaptă ca un ac, nu se răsfrîngea nimic. Cînd se ivea pe vapor cîte o călătoare mai guralivă şi mai fîşneaţă, îi dădea tîrcoale, plin de sfială şi speriat ca un cerşetor, vorbea cu dînsa cu glas tînguios şi mieros, iar pe buze i se iveau firicele de spumă pe care şi le lingea într-una cu o mişcare iute a limbii lui spurcate. Nu ştiu de ce, mi se părea că şi călăii trebuie să fie tot aşa de graşi.

– Femeia trebuie să ştii cum s-o înfierbînţi, îi dăscălea el pe Serghei şi pe Maxim, care, cu feţele umflate şi roşii, îl ascultau cu luare-aminte.

– Asiaticilor, urla la ei Smurîi, căruia i se făcea scîrbă. Se ridica greoi şi-mi poruncea :

– Peşkov, după mine... marş !

Ajunşi la cabina lui, îmi băga în mînă o carte legată în piele, se întindea pe patul de lîngă peretele răcitorului şi-mi spunea :

– Citeşte !

Mă aşezam pe o ladă de macaroane şi începeam să citesc conştiincios :

– Umbracul împestriţat cu stele înseamnă legătura prielnică cu cerul pe care au dobîndit-o, dezbărîndu-se de profani şi de vicii...

Smurîi îşi aprindea o ţigară şi începea să pufăie şi să mormăie :

– Prostănacii ! Auzi ce scriu !...

– Sîn stîng dezgolit înseamnă inimă curată...

– Da' ce fel de sîn dezgolit ?

– Nu scrie.

– Va să zică sîn de muiere... Ehei, destrăbălaţii...

Smurîi închidea ochii şi rămînea un timp întins cu mîinile sub cap. Ţigara, lipită în colţul buzei şi abia fumegînd, şi-o îndrepta cu limba, apoi trăgea din ea adînc pînă-n străfunduri, încît se auzea cum îi şuiera coşul pieptului şi, pe loc, faţa enormă i se învăluia într-un nor de fum. Cîteodată mi se părea c-a adormit şi atunci mă opream din citit şi începeam să răsfoiesc blestemata ceea de carte, de care mă plictiseam pînă-n gît.

El, însă, îmi striga cu glas răguşit :

– Hai, citeşte !

– Venerabilul răspunde : priveşte stimabilul meu frate-Siuverian...

– Severian !

– Păi aicea scrie Siuverian.

– Aşa ? Ei, drăcia dracului ! La sfîrşit îs tipărite nişte stihuri. Ia arde-i ceva de-acolo...

Îi ardeam ceva de-acolo...

> Profani curioşi s-aflaţi tainele noastre,
> Vi-s prea slabi ochii să le vedeţi vreodată.
> Şi prea surzi de urechi sînteţi, să ştiţi
> ce cîntă fraţii.

– Stăi ! spuse Smurîi. Păi astea nu-s stihuri. Ia dă cartea-ncoace !

Smurîi răsfoi supărat cartea cu foi albastre, groase, şi o băgă apoi sub saltea.

– Ia alta !...

Spre nenorocul meu Smurîi avea în cufărul lui negru, legat în cercuri de fier, o mulţime de cărţi ca *Învăţăturile lui Omir, Memorii cu privire la artilerie, Scrisorile lordului Sedengali, Despre ploşniţe, insecte vătămătoare, cum şi despre felul în care se nimicesc. Cu o anexă, cuprinzînd sfaturi cum te poţi apăra de ele.* Erau şi cărţi cărora le lipseau filele de la început şi de la sfîrşit. Cîteodată bucătarul mă punea să iau cărţile una cîte una şi să-i spun toate titlurile. Eu i le citeam, iar el bombănea bosumflat :

– Auzi ticăloşii ce-au născocit !... Parcă ţi-ar da la fălci. Pas de-nţelege pentru ce !... Auzi, Ghervasi ! Ce dracu nevoie am eu de Ghervasi ăsta ?... Umbracul !...

Aceste cuvinte ciudate, aceste nume de care habar n-aveam, îmi rămîneau în minte şi mă sîcîiau. Ele îmi veneau mereu pe limbă şi tot voiam să le rostesc, cu nădejdea că le-oi putea descoperi înţelesul după felul cum sunau. Dincolo de ochiul de geam apa cînta şi plescăia fără istov. Mă gîndeam ce bine ar fi să mă pot duce la pupa, unde printre lăzile cu marfă se adunau marinarii şi fochiştii, lefterind la cărţi pe pasageri, cîntînd şi povestind tot felul de istorii atrăgătoare. Ce bine era să stai cu dînşii, să-i asculţi cum vorbesc simplu, pe înţelesul

tău, să privești malurile Kamei, pinii cei drepți ca niște coarde de aramă întinse, luncile în care au rămas de pe urma revărsării apelor lacuri mici care luceau ca niște cioburi de oglindă, în care se uita cerul albastru. Vaporul nostru se desprinsese de pămînt și fugea de el, dar de pe țărmuri venea în liniștea zilei obosite dangătul unui clopot nevăzut, care îți aducea aminte de sate și de oameni. Pe valuri se legăna cîte-o barcă de pescar, ca o coajă de nucă. Iată că se ivește pe mal un sătuc, o ceată de băieți se scaldă în rîu, iar pe cordeaua galbenă de nisip trece un mujic îmbrăcat într-o cămașă roșie. Din depărtarea rîului, toate îți păreau plăcute, toate erau ca niște jucării și cînd le vedeai așa de mici și pestrițe, îți stîrneau un simțămînt de bucurie. Îți venea să strigi către mal și către șlep vorbe bune și pline de dragoste.

Toată vremea eram cu gîndul la șlepul acela roșcat și ceasuri de-a rîndul nu-mi luam ochii de la el, uitîndu-mă cum despică apa tulbure cu botul. Vaporul îl trăgea după el, cum tîrîie cineva o scroafă. Cîteodată parîma slăbea, atingea apa, apoi se încorda iarăși, scuturînd din plin stropii de pe dînsa și smucind șlepul de bot. Tare aș mai fi vrut să văd fața oamenilor acelora, închiși ca fiarele în cuști de fier. La Perm, cînd i-au scos pe mal, m-am strecurat pe schela la care acostase șlepul. Am văzut trecînd pe lîngă mine, bocănind înfundat și zornăindu-și lanțurile cătușelor, zeci de omuleți cenușii, încovoiați sub povara boccelelor. Treceau femei și bărbați, tineri și bătrîni, frumoși și urîți, aidoma cu toți ceilalți oameni, numai că erau îmbrăcați altfel și pe deasupra erau și pociți din pricina scăfîrliilor rase. De bună seamă că erau tîlhari, însă bunica îmi istorisise atîtea fapte bune de-ale lor!

Smurîi, care semăna mai mult ca oricare altul cu un tîlhar fioros, se uita încruntat la șlep și bombănea:

– Doamne ferește de-așa soartă!

Odată l-am întrebat:

– Cum se face că dumneata gătești de mîncare, iar alții ucid și jefuiesc?

– Numai muierile gătesc. Eu nu gătesc, eu fac bucătărie, îmi răspunse el, cu un zîmbet de ușoară batjocură. Apoi, după o clipă de gîndire, adăugă: Oamenii se deosebesc între ei prin prostie. Unu-i mai deștept, altul mai prost, iar al treilea-i chiar prost de-a binelea. Ca să ajungi mai deștept, trebuie să citești cărți potrivite, de farmece negre și mai știu eu ce... Trebuie să cauți să citești tot ce-ți cade în mînă și astfel ai să dai de cărți adevărate.

Bucătarul căuta mereu să mă încredințeze:

– Citește. Dacă se-ntîmplă să nu înțelegi o carte, citește-o de șapte ori, iar dacă nu-i de ajuns nici atîta, citește-o de douăsprezece ori.

Cu toată lumea de pe vapor, pînă și cu bufetierul cel tăcut, Smurîi vorbea repezit, de parcă ar fi aruncat cu pietre în ei, în timp ce-și lăsa buza de jos să-i atîrne plină de dispreț și o ridica pe cea de sus, cu mustățile zbîrlite. Cu mine, însă, se purta blînd și cu bunăvoință. În bunăvoința asta a lui era ceva care mă cam speria. Cîteodată, bucătarul mi se părea aproape nebun, ca sora bunicii.

Se întîmpla uneori să-mi spună:

– Stăi! Nu mai citi!

Rămînea multă vreme cu ochii închiși, smîrcîind din nas. Pîntecele mare i se legăna, mișca din degetele arse și păroase ale mîinilor pe care le ținea împreunate pe piept ca la morți, și mișcările acestea îți dădeau impresia că împletește cu niște andrele nevăzute la un ciorap, nevăzut și acesta.

Și din senin, începea să bodogănească:

– Da. Dumnezeu ți-a dat minte și ți-a spus: de-acu du-te și trăiește-ți viața. Numai că și mintea asta ți-a dat-o cu zgîrcenie și nu în aceeași măsură la toți... Măcar de-ar fi toți la fel de deștepți! Da' de unde! Unul

pricepe, altul nu pricepe. Ba mai sînt și unii care nici măcar nu vor să priceapă. Ei, poftim !

Apoi începea să-mi spună tot felul de istorii de pe vremea cînd era soldat. Niciodată însă n-a fost chip să prind miezul acestor istorii și ele mi se păreau lipsite de interes, mai ales că Smurîi nici nu le povestea de la început, ci de acolo de unde-i veneau lui în minte.

– Îl cheamă comandantul regimentului pe soldat și-l întreabă : „Ia să-mi spui tu, ce ți-a zis locotenentul ?" Așa că soldatul i-a spus de-a fir-a-păr toate cum s-au întîmplat, fiindcă datoria soldatului e să spună adevărul. Locotenentul, însă, se uita la dînsul ca la un perete și, întorcîndu-se, lăsă capu-n pămînt. Da...

Bucătarul se supăra, pufăia din țigară și bombănea ;

– De unde să știu eu ce-i puteam spune și ce nu ? Așa că l-au osîndit pe locotenent la închisoare într-o fortăreață, iar maică-sa mi-a spus... Of doamne ! Eram un biet om fără carte...

Era zăduf. În jurul meu toate se clătinau încetișor și vuiau ; de cealaltă parte a peretelui de fier al cabinei plescăia apa și se auzea zgomotul roților vaporului ; prin dreptul ferestruicii trecea fîșia largă a rîului, pe țărm, departe, se vedea o limbă de luncă verde și copaci care se iveau și îndată piereau. Urechea mi se deprinsese acum cu toate sunetele și mi se părea că în jur era liniște, cu toate că la proră un matroz urla tînguitor :

– Șa-apte, șa-apte...

N-aveam chef să fac nimic, nici s-ascult de cineva și nici să muncesc ; nu voiam alta decît să stau undeva deoparte, la umbră, unde să nu mai simt mirosul acesta gras și înăbușitor de bucătărie, și să privesc pe jumătate adormit la toată viața molcomă și ostenită din jur care luneca pe apă.

– Citește ! îmi poruncea bucătarul cu supărare în glas.

Pînă și chelnerilor de la cabine le era frică de el ;

de altfel, chiar bufetierul cu mutra de șalău, supus și zgîrcit la vorbă, se temea și el de dînsul.

– Ei măi, porcule, răcnea el la vreunul din oamenii de la bufet. Ia vină-ncoace, hoțule. Asiaticule... Umbraculе...

Marinarii și fochiștii îi purtau respect și-l lingușeau ; el le dădea carne fiartă din supă și-i întreba ce mai știu de acasă, ce mai e prin sat și cum o duc ai lor. Fochiștii bieloruși, mînjiți de funingine și de ulei, erau socotiți pe vapor ca oameni de pe treapta cea mai de jos. Li se spunea iakuți și toți își băteau joc de ei, scălîmbăindu-se :

– Iaca-iac, iaca-drac !

Cînd auzea Smurîi asta, îi năvălea tot sîngele în față, mustața i se zbîrlea și începea să urle la fochist :

– De ce-l lași, măi, să-și bată joc de tine ? Cap de dovleac ! Dă-i la fălci cațapului. [1]

Într-o zi, șeful de echipaj, un bărbat frumos și răutăcios, nu știu ce i-a venit că s-a apucat să spună :

– Iakutul și hoholul [2] îs de-o credință.

Bucătarul îl înșfăcă de ceafă și de cingătoare, îl ridică în aer, începu a-l zgîlțîi și-l întrebă :

– Vrei să te ucid ?

Marinarii se certau adesea, uneori ajungeau și la bătaie. Numai de Smurîi se fereau să se atingă, pentru că avea o putere supraomenească și, afară de asta, fiindcă nevasta căpitanului, o femeie înaltă și voinică, cu fața bărbătească și cu părul lins, tuns băiețește, vorbea adesea cu dînsul cu multă prietenie.

Smurîi bea cumplit votcă, însă nu se îmbăta niciodată. O lua de dimineața, deșertînd din patru gîturi o sticlă întreagă ; după aceea, pînă seara, îi trăgea mereu cu bere. Treptat, fața i se învinețea și ochii negri i se măreau uimitor.

---

[1] Poreclă injurioasă ce se dădea în Rusia țaristă rușilor (n. ed.).

[2] Poreclă injurioasă, ce se dădea în Rusia țaristă ucrainenilor (n. ed.).

Cîteodată, seara, mătăhălos cum era şi îmbrăcat tot în alb, se aşeza pe conducta de scurgere a apei şi stătea acolo tăcut ceasuri întregi, privind încruntat nesfîrşita curgere a apei. În asemenea clipe toţi se temeau să se apropie de el, mie însă mi-era tare milă de dînsul.

Iakov Ivanîci, asudat şi roş la faţă, ieşea din bucătărie; o clipă rămînea locului, scărpinîndu-se în scăfîrlia pleşuvă, apoi, făcînd cu mîna a lehamite, sau dispărea, sau spunea fără să se apropie:

– A amorţit cega.

– Ei, atuncea fă-o marinată...

– Da' dacă-mi cere vreunul ciorbă sau rasol?

– O s-o crape ş-aşa.

Cîteodată mă hotăram să m-apropii de el şi atuncea îşi muta cu trudă privirea către mine:

– Ce-i?

– Nimic.

– Bun...

Dar, într-una din acele clipe, m-am încumetat totuşi să-l întreb:

– De ce sperii toată lumea? Eşti doar om bun.

Împotriva aşteptărilor mele, Smurîi nu se supără de loc şi-mi spuse:

– Bun îs numai cu tine. Şi îndată, cu gîndul dus, adaose cu blîndeţe: De fapt, bun îs cu toţi, dar nu se cade să le arăţi oamenilor bunătatea, fiindcă ţi se suie în cap. Oricine-i gata să încalece pe-un om bun, aşa cum, trecînd printr-o mlaştină, eşti bucuros să pui piciorul pe-un petic de pămînt tare, cînd îl găseşti... Şi după aceea toţi te calcă în picioare. Hai, du-te de-mi adă bere!...

Bău sticla pahar după pahar, îşi supse mustaţa şi urmă:

– Dacă ai fi, măi băieţaş, ceva mai mărişor, multe te-aş învăţa eu. Am eu destule de spus, că prost n-oi fi. Tu vezi de citeşte cărţi, nu se poate să nu găseşti în ele tot ce-ţi trebuie. Cărţile-s lucru de temei, nu şagă. Vrai bere?

– Nu. Nu-mi place.

– Buun. Nici să nu bei! Beţia-i mare pacoste, iar votca-i lucrul dracului. Dacă aş fi bogat, te-aş trimite la învăţătură. Omul fără carte îi ca boul – ori îl pui la jug, ori îl duci la tăiere, el atîta ştie, să dea din coadă...

Nevasta căpitanului îi dăduse un volum de Gogol; i-am citit *O răzbunare cumplită*. Mie mi-a plăcut foarte mult povestirea aceasta. Smurîi, însă, striga cu ciudă:

– Asta-i un fleac, o poveste! Ştiu eu că mai sînt şi altfel de cărţi.

Îmi luă cartea, îmi aduse alta de la căpităneasă şi-mi porunci posac:

– Citeşte-mi pe Taras... şi nu ştiu cum îi mai zice. Vezi şi tu. Ea spune c-ar fi o carte bună. Pentru cine-o fi bună? Poate pentru dînsa, dar nu şi pentru mine. Poftim! Umblă cu părul tuns... De ce nu şi-o fi tuns şi urechile?

Cînd Taras îl chemă pe Ostap să se ia la trîntă cu el, bucătarul începu să rîdă cu glasul lui gros:

– Chiar aşa! Îi fi tu învăţat, da' vezi că eu îs mai tare. Auzi, caraghioşii, ce tipăresc!...

Smurîi asculta cu luare-aminte, dar bodogănea mereu:

– Ei, fleacuri! Nu poţi despica un om pînă-n şezut. Asta nu-i cu putinţă. Nici în lance nu-l poţi ridica, fiindcă se frînge lancea. N-am fost şi eu soldat?...

Trădarea lui Andri îl îngreţoşă:

– Fecior ticălos! Aşa-i? Şi pentru o muiere! Ptiu!...

Cînd am ajuns la pasajul unde Taras îşi împuşcă feciorul, bucătarul îşi lăsă picioarele jos din pat, se sprijini cu mîinile în ele, se plecă înainte şi începu să plîngă; lacrimile îi curgeau încet de-a lungul obrajilor, picurînd pe punte. Smircîia din nas şi mormăia:

– Of, doamne!... Doamne, dumnezeule!...

Şi deodată începu să urle la mine:

– Ce te-ai oprit? Citeşte-odată, sămînţa dracului!

Apoi se puse iar pe plîns și plînse și mai tare, și mai amar, cînd ajunsei la pasajul unde Ostap, gata să moară, strigă : „Tată, m-auzi ?"

– De-acu totu-i pierdut ! îl auzeam pe Smurîi printre sughițuri de plîns. Totul... Ai isprăvit ? Ei, blestemată treabă !... Pe vremuri au fost oameni ca Taras acela. Așa-i ? Da. Așa oameni zic și eu !

Îmi luă cartea din mînă, se uită atent la ea, stropind-o cu lacrimi, și-mi spuse :

– Bună carte ! I-o sărbătoare s-o citești, nu alta !

După aceea i-am citit *Ivanhoe*[1]. Lui Smurîi îi plăcu tare mult Richard Plantagenetul.

– Da, așa rege zic și eu ! îmi spuse el cu convingere. Mie însă cartea mi se păru plictisitoare.

Îndeobște nu ne potriveam la gusturi. Pe mine mă pasiona povestea lui Tom Jones, într-o traducere veche, cu titlul : *Istoria lui Tom Jones, copil găsit.* Smurîi, însă, bombănea :

– Prostie ! Ce am eu cu Tom acela ? Nu se poate, trebuie să mai fie și altfel de cărți...

Odată i-am spus că, după cîte știam eu, mai erau și alte cărți, oprite, clandestine, pe care le puteai citi numai noaptea, undeva într-un subsol.

Smurîi se holbă la mine și-și săltă în sus mustața.

– Cuum ? Ia nu mai spune minciuni !

– Ba nu mint de loc. M-a întrebat popa, cînd m-am spovedit, dacă nu știu de asemenea cărți, și înainte de asta am văzut oameni citindu-le și plîngînd :

Privindu-mă posomorît, bucătarul mă întrebă :

– Da' cine plîngea ?

– Cucoana care asculta. Iar cealaltă, de frică, a și fugit...

– Trezește-te, c-ai început să aiurezi, mi-a spus Smurîi.

---

[1] Roman de *Walter Scott* (1771—1832) – cunoscut scriitor englez, unul dintre întemeietorii romanului istoric în Europa (n. ed.).

O clipă stătu cu ochii închiși, mormăind :

– Sigur că trebuie să fie pe undeva... care să aibă ceva ascuns în ele... Nu se poate să nu fie... Eu însă nu mai am vîrsta aceea, ș-apoi mai este și firea mea... Da să știi totuși că...

Smurîi putea vorbi tot așa de elocvent și un ceas întreg...

Pe nesimțite am ajuns să mă deprind cu cititul și luam cartea în mînă cu multă bucurie ; ce scria în cărți îmi plăcea și se deosebea cu totul de viața care era tot mai grea.

Și patima lui Smurîi pentru citit crescuse între timp și acum mă smulgea tot mai des de la treabă :

– Peșkov, vino să-mi citești !

– Am un maldăr de vase de spălat.

– Las' că le spală Maxim.

Îl mîna pe mai-marele peste spălători să spele vasele în locul meu și acesta, de furie, spărgea paharele, iar bufetierul îmi punea în vedere cu glas smerit :

– Să știi că te debarc.

Într-o bună zi, Maxim a pus dinadins într-un lighean cu lături niște pahare, așa c-am vărsat ligheanul peste bord cu pahare cu tot.

– Treaba asta-i din vina mea, spuse Smurîi bufetierului. Paharele să le treci în socoteala mea.

Cei de la bufet începuseră să se uite la mine chiorîș și-mi spuneau :

– Ei, măi, cărturarule, de ce te-o fi plătind de pomană ?

Căutau cu toții să-mi dea cît mai multă treabă, murdărind vasele dinadins. Mi-am dat seama că toate acestea aveau să sfîrșească prost pentru mine și nu m-am înșelat.

Într-o seară, de pe un mic chei s-a urcat pe vapor o muiere cu fața roșie, însoțită de o fată cu un bariz galben în cap și îmbrăcată cu o bluză trandafirie nouă.

Amîndouă erau băute. Femeia zîmbea, făcea închinăciuni către oamenii de pe vapor și spunea, lungind vorbele ca diaconii :

– Iertați-mă, dragii mei, da' eu am cam întrecut măsura. Nu de alta, da' de bucurie, fiindcă m-au judecat și m-au lăsat slobodă...

Fata rîdea și ea, se uita la oameni cu ochi tulburi și împingea femeia, spunîndu-i :

– Hai, mișcă odată de-aici, zărghito ! Haide, mișcă...

S-au oploșit amîndouă lîngă o cabină de clasa a doua, drept în fața aceleia în care dormeau Iakov Ivanovici și Serghei. Femeia se mistui degrabă nu știu unde, iar Serghei se și înființă lîngă fată, întinzîndu-și lacom gura de broască.

Noaptea, după ce-mi isprăvisem treaba, mă pregăteam tocmai să mă culc pe masă, cînd Serghei veni la mine și mă apucă de mînă :

– Hai și te-om însura !

Era beat. Am vrut să-mi smulg mîna dintr-a lui, dar el dădu în mine :

– Hai-de !...

Maxim, beat și el, veni în fugă și amîndoi m-au tîrît pe punte spre cabina lor, printre pasagerii care dormeau. Lîngă ușa cabinei stătea Smurîi, iar în prag stătea Iakov Ivanovici, ținîndu-se de pervaz, în vreme ce fata îi cărăbănea la pumni în spate și urla cu glas pițigăiat de femeie băută :

– Dați-mi drumul...

Smurîi mă smulse din mîinile lui Serghei și ale lui Maxim, îi apucă pe amîndoi de păr, îi pocni cap în cap și le făcu vînt în lături, de se prăbușiră la pămînt.

– Asiaticule ! strigă el către Iakov, trîntindu-i ușa în nas ; apoi începu să urle la mine, înghiontindu-mă :

– Cară-te de-aici !

Am fugit la pupă. Noaptea era înnorată și rîul întunecat. În urma pupei clocoteau două dîre cenușii care

mai departe se despărțeau, apucînd către niște țărmuri nevăzute. Printre ele se tîra după noi șlepul. Pete roșii de lumină se iveau, cînd în dreapta, cînd în stînga, și piereau după cotiturile neașteptate ale țărmului, înainte de-a fi ajuns să lumineze ceva. Cînd vedeam mistuindu-se luminile acelea, simțeam cum îmi crește în suflet întunericul și amărăciunea.

După o vreme, veni și bucătarul ; se așeză alături de mine, oftă adînc și-și aprinse o țigară :

– Ei te-au cărat la fata aceea ? Ce ticăloși ! I-am auzit cînd puneau la cale isprava asta.

– Ai smuls fata din mîinile lor ?

– Fata ?

Smurîi trase o înjurătură grosolană pe seama fetei și urmă cu glas îndîrjit :

– Aicea toți sînt niște ticăloși. Nenorocitul acesta de vas e mai rău decît un sat. Ai stat vreodată la țară ?

– Nu.

– Satu-i curată nenorocire. Mai cu seamă iarna...

Zvîrli mucul peste bord, tăcu un răstimp scurt și urmă :

– Îmi pare rău de tine, țîncule. În cocina asta ai să te nenorocești. De toți îmi pare rău. Cîteodată nu știu ce n-aș face... Îmi vine să le cad în genunchi și să-i întreb : „Ce-i cu voi, pui de cățea ? Sînteți orbi ?" Prostănacilor...

Sirena mugi prelung, parîma izbi apa. În întunericul des se clătina lumina unui felinar, care arăta că pe undeva pe acolo era și pontonul. Din întuneric mai răsăriră și alte lumini.

– Am ajuns la Pădurea Beată – mormăi bucătarul. Cînd te gîndești că mai este pe undeva și un rîu : Rîul Beat ! Ba am cunoscut și un ofițer de la aprovizionare, unul, Bețivanu, și pe-un conțopist Criță... Ei, am să cobor pe uscat...

Femei şi fete voinice de pe malurile Kamei cărau de pe ţărm pe nişte tărgi lungi lemne pentru maşină. Încovoiate sub povara grea, ele treceau perechi-perechi, săltînd mlădioase şi îndreptîndu-se spre cala de combustibil, unde aruncau cîte-o jumătate de stînjen de lemne în groapa întunecată, strigînd de răsuna văzduhul :

– H-u-up !

În timp ce treceau cu lemnele, matrozii le apucau de sîni, de pulpe, iar femeile ţipau ascuţit şi-i scuipau în faţă ; cînd se-ntorceau se apărau de ciupiturile şi ghionţii bărbaţilor, dînd cu tărgile în ei. Văzusem scena asta de zeci de ori, căci la fiecare cursă şi la toate cheiurile, unde se încărcau lemne, se petrecuse veşnic acelaşi lucru.

Mi se părea că sînt bătrîn, că trăiam pe vaporul acela de cine ştie cîţi ani şi că ştiam dinainte tot ce are să se întîmple pe el a doua zi, peste o săptămînă, la toamnă, la anul.

Se luminase de ziuă. Sus pe malul nisipos de deasupra pontonului se profila o pădure bătrînă de pini. Femeile urcau la deal spre pădure, rîzînd, cîntînd şi hăulind ; şi cum mergeau aşa, înarmate cu tărgile cele lungi, păreau nişte soldaţi.

Îmi venea să plîng, lacrimile îmi clocoteau în piept şi inima îmi fierbea parcă în clocotul lor ; asta îmi pricinuia o durere cumplită, dar în acelaşi timp mi-era şi ruşine să plîng. M-am apucat atunci să ajut pe un matroz, Bleahin, la spălatul punţii.

Acest Bleahin era un om care trecea neluat în seamă. Toată făptura lui era ştearsă, ieşită parcă de soare şi tot timpul sta ascuns prin unghere, de unde i se vedeau lucind ochişorii mici de tot.

– Drept vorbind, pe mine nu mă cheamă Bleahin, asta e o poreclă, mă cheamă... Vezi tu, mama a dus o viaţă cam deşucheată. Am şi-o soră, care-i la fel cu dînsa. Va să zică asta a fost soarta lor. Soarta, frăţioare, îi ca

o piatră care ţi-e legată de gît. Poţi să te zbaţi şi să te smuceşti cît îi pofti, că-i degeaba.

În dimineaţa aceea, spălînd puntea cu peria, îmi spunea :

– Ai văzut cum s-au pus pe capul muierilor ? Aşa-i. Şi-un lemn ud, dacă aţîţi într-una focul sub el, tot se aprinde. Mie, frăţioare, nu-mi plac de fel treburile astea, să nu le văd ! Dacă mă năşteam muiere, martor mi-e dumnezeu că mai degrabă mă înecam într-o bulboană ; şi-aşa nu-i nimenea slobod, dară mite cînd te mai şi stîrneşte. Drept să-ţi spun, scapeţii n-or fi ei chiar aşa de proşti. Ai auzit cumva de scapeţi ? Deştepţi oameni ! Ce le-a venit în minte îi lucru tare bun : lăsaţi la o parte toate fleacurile şi slujiţi-l pe dumnezeu cu cugetul curat.

Pe lîngă noi trecu nevasta căpitanului, păşind printre băltoace cu fustele ridicate – se scula totdeauna cu noaptea în cap. Era o femeie înaltă, zveltă, cu o faţă simplă, de o negrăită seninătate. Îmi venea să fug după dînsa şi s-o rog din tot sufletul :

„Spuneţi-mi ceva. Spuneţi-mi, vă rog, ceva !“

În timp ce vaporul se dezlipea încet de ponton, Bleahin spuse, făcîndu-şi cruce :

– Am plecat.

VI

Maxim a fost debarcat la Sarapul ; a plecat tăcut, serios şi liniştit, fără să-şi ia rămas bun de la nimeni. În urma lui, zîmbind batjocoritor, coborî muierea cea veselă împreună cu fata, răvăşită şi cu ochii umflaţi. Serghei stătu multă vreme în genunchi în faţa cabinei căpitanului, sărutînd tăblia uşii, de care se bătea cu fruntea, gemînd într-una :

— Iertați-mă! Nu-s eu de vină. Maximka-i vinovat.

Matrozii, personalul bufetului și unii dintre pasageri știau bine că mințea, însă îl îndemnau să stăruie:

— Dă-i înainte! Dă-i înainte, c-o să te ierte.

Căpitanul nu numai că-l alungă, dar îl repezi cu piciorul așa de tare, încît Serghei se prăbuși; pînă la urmă însă îl iertă. Și din clipa următoare Serghei începu să alerge iarăși pe punte, ducînd tăvi cu cești de ceai și uitîndu-se în ochii oamenilor ca un cîine supus.

În locul lui Maxim a fost angajat un biet soldat din Viatka, găsit pe țărm, un omuleț numai pielea și osul, cu capul mic și ochii gălbui. Ajutorul de bucătar îl trimise numaidecît să taie niște găini. Soldatul apucase să taie o pereche, însă scăpă celelalte găini pe punte. Pasagerii încercară să le prindă, dar trei din ele zburară peste bord. Văzînd treaba asta, soldatul se așeză pe o stivă de lemne, lîngă bucătărie, și începu să plîngă amar.

— Ce-i cu tine, prostule? Cine a mai pomenit soldat plîngînd?

— Păi eu nu sînt dintr-o companie de front, răspunse încetișor soldatul.

Vorbele acestea îl pierdură. Nu trecu o jumătate de ceas și toată lumea de pe vapor ajunsese să rîdă de dînsul. Oamenii se vîrau în el, își pironeau ochii drept în fața lui și întrebau:

— Ăsta-i?

Apoi, apucați de un rîs umilitor și fără noimă, se cutremurau în hohote cumplite.

La început, soldatul nu-i vedea și nu-i auzea; își zvînta lacrimile cu mîneca cămășii lui de stambă veche de parc-ar fi vrut să le ascundă. Nu trecu însă mult și ochișorii lui galbeni prinseră a scăpăra de mînie și spuse în graiul lui de la Viatka, repezit și cîrîitor:

— Ce vă zgîiți așa la mine? Rupă-v-ar să vă rupă în bucățele...

Asta înveseli și mai mult lumea care începu să-l împungă cu degetul, să-l tragă de cămașă, de șorț, zădărîndu-l ca pe un țap și sîcîindu-l astfel pînă la vremea prînzului. După ce-au mîncat, cineva înfipse o coajă de lămîie stoarsă în coada unei linguri de lemn, pe care după aceea o atîrnă la spatele soldatului, legînd-o de baierele șorțului; soldatul alerga de colo colo, cu lingura bălăbănindu-se dintr-o parte în alta, ca un șoarece încolțit; oamenii rîdeau cu hohote, iar el nu se putea dumiri ce anume le stîrnea rîsul.

Serios și tăcut, Smurîi îl urmărea din ochi cu fața lui ca de muiere.

Mi s-a făcut milă de soldat și l-am întrebat pe bucătar:

— Pot să-i spun de lingură?

Smurîi tăcu și dădu din cap a încuviințare.

Cînd l-am lămurit pe soldat din ce pricină rîdea lumea de dînsul, își smulse lingura dinapoi, o zvîrli jos, o fărîmă cu picioarele și își înfipse mîinile în chica mea. Ne-am luat la bătaie spre marea bucurie a publicului, care făcu numaidecît roată în jurul nostru.

Smurîi dădu la o parte lumea care se uita la noi, ne despărți și, după ce îmi trase o urecheală strașnică, îl apucă de urechi și pe soldat. Cînd lumea văzu pe omulețul acela scuturîndu-și capul și țopăind sub mîna bucătarului, începu să urle ca nebună, să șuiere, să bată din picioare, stricîndu-se de rîs.

— Ura, armata! Împunge cu capul în burta bucătarului!

Văzînd bucuria sălbatică a acestei turme de oameni, îmi venea să mă reped asupra lor și să le dau cu reteveiul în capetele năclăite.

Smurîi slobozi soldatul, își puse mîinile la spate și se întoarse ca un mistreț zburlit, rînjind fioros cu toți colții la lumea adunată:

– La locurile voastre, a-siaticilor... marş !

Soldatul se năpusti iarăşi asupra mea, dar Smurîi, înşfăcîndu-l cu o singură mînă, îl luă subsuoară şi-l duse la ţeava pompei, unde începu să-i pompeze apă în cap, sucindu-i trupul slăbănog pe toate părţile ca pe o păpuşă de cîrpă.

Veniră în goană matrozi, şeful de echipaj, ajutorul căpitanului şi iar se adună lumea ; în spatele lor, cu un cap mai înalt decît ceilalţi, stătea bufetierul, liniştit şi mut ca totdeauna.

Soldatul se aşeză pe stiva de lemne de lîngă bucătărie, îşi scoase cu mîini tremurătoare cizmele şi începu să-şi stoarcă obielele. Obielele erau însă uscate, în vreme ce din părul rar îi picura apă, ceea ce dădu iarăşi mulţimii prilej de rîs.

– Degeaba, pe băiat tot îl ucid, spuse soldatul cu glas piţigăiat.

Smurîi, cu mîna pe umărul meu, spuse ceva ajutorului de căpitan, matrozii alungară pasagerii şi, după ce toată lumea plecă, bucătarul îl întrebă pe soldat :

– Ei, acuma spune-mi, ce să fac cu tine ?

Soldatul tăcu şi se uită la mine cu ochi sălbatici, tot trupul i se cutremura într-un chip ciudat, de parcă l-ar fi zgîlţîit cineva.

– Drepţi, epilepticule !

Soldatul răspunse :

– Mai încetişor, că doar nu sîntem la cazarmă.

Am văzut că Smurîi era descumpănit. Obrajii puhavi i se muiară, scuipă şi plecă, luîndu-mă cu dînsul. Mă cam pierdusem cu firea şi alergam după el, cu capul întors către soldat şi cu urechea la bucătarul care mormăia nedumerit :

– Ce zici, ai ? Poftim de vezi...

Serghei ne ajunse din urmă şi, nu ştiu de ce, şopti bucătarului :

– Vrea să se-njunghie.

– Unde-i ? urlă Smurîi şi porni în goană după Serghei.

Soldatul stătea în uşa cabinei personalului cu un cuţit mare în mînă, cuţitul cu care tăiau de obicei găinile şi se făceau surcele, tocit de tot şi ştirb ca un ferăstrău. Dinaintea cabinei se strînsese iarăşi lumea, care privea la omuleţul cel caraghios şi cu capul ud. Faţa cîrnă îi tremura toată ca o piftie ; de obosit ce era ţinea gura deschisă şi buzele îi jucau. Omul mugea :

– Tartorilor... tartorilor !

Nu mai ştiu pe ce m-am căţărat şi mă uitam de sus la feţele oamenilor care zîmbeau, chicoteau şi-şi spuneau între ei :

– Ia te uită, ia te uită !...

Cînd începu cu mîna-i uscăţivă ca de copil să-şi vîre în pantaloni cămaşa care îi ieşise afară, un bărbat de lîngă mine, chipeş la faţă, spuse cu un oftat :

– Se pregăteşte de moarte, da' mai întîi se dichiseşte.

Oamenii începură să rîdă şi mai tare. Era limpede că nimeni nu credea cu putinţă ca soldatul să se înjunghie, şi n-o credeam nici eu ; Smurîi se uită o clipă la soldat şi începu să împingă oamenii cu burta, spunînd :

– Pleacă de-aici, prostule !

Le spunea „prostule", tuturor, de-a valma. Se apropia de cîte un grup, spunînd :

– Marş la loc, prostule !

Ce-i drept, felul acesta de a vorbi era caraghios, însă părea îndreptăţit, fiindcă începînd din dimineaţa aceea toţi oamenii de pe vapor erau parcă un singur coşcogeamite nătîng.

După ce împrăştie lumea, bucătarul se apropie de soldat şi-i întinse mîna.

– Dă-ncoace cuţitul !

– Tot aia-i, îi răspunse soldatul, întinzîndu-i cuţitul cu tăişul înainte ; bucătarul luă cuţitul, mi-l dădu mie, iar pe soldat îl împinse în cabină.
– Ce te-a apucat ? Hai, culcă-te şi dormi.
Soldatul se aşeză tăcut pe pat.
– Are să ţi se aducă de mîncare şi votcă – bei votcă ?
– Aş bea oleacă...
– Ia seama numai să nu te-atingi de băiat. Nu el şi-a bătut joc de tine, auzi ? Îţi spun eu că nu el...
– Da' de ce m-au chinuit ? întrebă domol soldatul.
După o clipă Smurîi îi răspunse :
– Păi de unde vrei să ştiu eu ?
În drum spre bucătărie, Smurîi mormăi :
– Hm... da. E drept că s-au legat din senin de capul bietului oropsit. Ai văzut cum s-a întîmplat treaba ? Asta-i... Cîteodată, măi frate, oamenii pot să te-nnebunească, se ţin de tine ca rîia şi gata. Da' ce zic eu ca rîia ? Mai rău ca rîia...
Cînd i-am adus soldatului pîine, carne şi votcă, l-am găsit aşezat pe pat, legănîndu-se încet înainte şi îndărăt şi plîngînd domol şi cu sughiţuri, cum plîng femeile. Am pus farfuria pe măsuţă şi i-am spus :
– Ia şi mănîncă !...
– Închide uşa.
– Are să fie întuneric.
– Închide-o, că iar or să vină peste mine...
Am plecat. Soldatul nu-mi plăcea de loc şi nu-mi trezise cîtuşi de puţin nici milă, nici compătimire. Nu mi-era la îndemînă, fiindcă bunica mă învăţase de atîtea ori : „Trebuie să-ţi fie milă de oameni, că toţi sînt nenorociţi şi tuturora li-e greu..."
– I-ai dus ? m-a întrebat bucătarul. Ei, ce face acuma ?
– Plînge.
– Ce fel de soldat o mai fi şi ăsta ? Ia, o cîrpă !...
– Nu-mi pare rău de dînsul.
– Cum aşa ?

– Păi trebuie să-ţi fie milă de oameni...
Smurîi mă luă de mîini, mă trase către el şi-mi spuse cu stăruinţă :
– Milă cu de-a sila nu se poate, şi să minţi, nici asta nu se cade. Înţelegi ? Învaţă să-ţi ţii firea şi mai bine poartă-ţi de grijă ţie...
Apoi mă împinse la o parte şi adăugă ursuz :
– Aicea nu-i de tine. Na, ţine o ţigară.
Purtarea pasagerilor mă necăjise din cale-afară şi eram tulburat pînă-n fundul sufletului ; mă gîndeam la obida pe care lumea aceea i-o făcuse soldatului şi la hazul călătorilor cînd s-a apucat Smurîi să-l tragă de urechi. Aveam un simţămînt de grea jignire şi apăsare. Cum de puteau să le placă oamenilor lucrurile acestea aşa de josnice şi dezgustătoare şi ce găseau ei în asta, ca să rîdă cu atîta bucurie ?
Iată-i iarăşi aşezaţi şi tolăniţi sub tendele joase, bînd, ghiftuindu-se şi jucînd cărţi, stînd de vorbă paşnici şi serioşi, privind rîul, ca şi cum nu erau ei aceia care acum vreo oră lărmuiau şi fluierau. Toţi stăteau liniştiţi şi trîndavi ca de obicei ; de dimineaţa şi pînă seara mişunau pe vapor ca musculiţele sau firele de pulbere în cîte-o rază de soare. Iată zeci de oameni, înghiontindu-se la coborîre şi făcîndu-şi cruce în clipa cînd treceau de pe bord pe pontonul debarcaderului ; de pe ponton veneau către dînşii alţi oameni, aidoma cu ei, îmbrăcaţi la fel şi cu spinările tot aşa de încovoiate sub povara boccelelor şi a lăzilor...
Acest necontenit schimb de oameni nu aducea nici o schimbare în viaţa vaporului ; călătorii cei noi aveau să vorbească despre aceleaşi lucruri, ca şi cei care debarcaseră : despre pămînt, muncă, dumnezeu, femei, folosind aceleaşi cuvinte.
– Omului i-i dat de dumnezeu să rabde, şi... trebuie să rabde. N-ai ce-i face, asta-i soarta lui.

Mi-era lehamite să aud într-una aceste vorbe care mă scoteau din fire ; nu puteam suferi mîrşăvia şi nu îngăduiam ca alţii să se poarte rău şi nedrept cu mine sau să mă jignească ; simţeam şi eram deplin încredinţat că nu se cuvenea să se poarte cineva cu mine în felul acesta. Nici soldatului nu i se cuvenea, dar – cine ştie ? – poate că voia el însuşi să-l facă pe caraghiosul.

Pe Maxim, care era un flăcău de nădejde şi bun la suflet, l-au alungat de pe vapor, în schimb, l-au lăsat pe ticălosul de Serghei ! Toate mergeau pe dos. Cum se face că aceiaşi oameni, care puteau să întărîte pe un semen al lor şi să-l aducă într-o stare vecină cu nebunia, se supuneau totdeauna fără să crîcnească urletelor furioase ale matrozilor şi ascultau sudălmile acestora fără nici o supărare ?

– Ce v-aţi îngrămădit cu toţii pe punte ? le striga şeful de echipaj, îngustîndu-şi ochii frumoşi, dar răi. Nu vedeţi că se apleacă vaporul într-o parte ? Plecaţi de-acolo, diavoli împieliţaţi !...

Supuşi, diavolii împieliţaţi se buluceau la celălalt bord, de unde iar îi goneau ca pe oi.

– Oof ! Blestemaţilor...

În nopţile calde, sub tenda de tablă, încinsă de cu ziua, era zăpuşeală ; pasagerii se împrăştiau ca gîndacii pe toată puntea şi se culcau unde nimereau ; cînd vaporul se apropia de vreo haltă, matrozii îi trezeau, înghiontindu-i :

– Ei, ce v-aţi lungit în drum ? Ia duceţi-vă la locurile voastre...

Pasagerii se sculau buimaci de somn şi porneau supuşi acolo unde-i mînau matrozii.

Matrozii erau oameni ca şi ei, numai că purtau altă îmbrăcăminte ; de muştruluit, însă, îi muştruluiau de parc-ar fi fost poliţişti.

Ce vedeam mai înainte de orice la oameni era o linişte, o sfială şi o supunere care mă întristau ; e din cale-afară de ciudat şi de groaznic să vezi răbufnind deodată

prin pojghiţa asta de supunere cîte o trăsnaie grosolană, lipsită de orice haz şi care mai totdeauna nu avea nimic comun cu veselia. Aveam impresia că oamenii aceştia habar n-aveau unde-i duce vaporul şi că le era totuna unde vor fi debarcaţi. În orice loc ar coborî, după ce vor sta o vreme acolo, se vor urca iar pe vasul acesta sau pe oricare altul, ca să pornească iarăşi cine ştie unde. Toţi călătorii aceştia păreau nişte pribegi, fără neamuri şi cărora întreg pămîntul le era străin. Şi, pe deasupra, mai erau şi înnebuniţi de frică.

Odată, tîrziu după miezul nopţii, s-a întîmplat să plesnească ceva la maşini şi se auzi o bubuitură ca de tun. Într-o clipă puntea fu învăluită de un nor de aburi, albi şi groşi, care se ridica din sala maşinilor şi fumega prin toate crăpăturile ; un om, pe care nimeni nu putea să-l vadă, striga de te asurzea :

– Gavrilă, adă minium, pîslă...

Dormeam alături de sala maşinilor, pe masa pe care spălam vasele ; cînd m-a trezit detunarea şi cutremurul, pe punte era linişte, din sala maşinilor şuiera aburul fierbinte şi undeva se auzeau bătăi dese de ciocan. În clipa următoare, însă, toţi pasagerii de pe punte începură să se văicărească şi să urle pe toate glasurile ; m-a cuprins şi pe mine frica.

Prin ceaţa albă care se împrăştia repede, vedeam fugind în toate părţile şi călcîndu-se în picioare unii pe alţii, femei despletite, bărbaţi zburliţi, cu ochi rotunzi ca de peşte, cărînd cu ei tot soiul de boccele, de saci, de lăzi. Se împiedicau, cădeau, îl chemau în ajutor pe dumnezeu şi pe sfîntul Nicolae, rugîndu-se să se-ndure de ei şi se luau la bătaie ; era o privelişte cumplit de înspăimîntătoare, şi, în acelaşi timp, şi ciudată. Alergam după oameni şi mă uitam să văd ce-aveau să facă.

Era întîia dată cînd vedeam o alarmă de noapte, dar am înţeles numaidecît că se speriase lumea degeaba. Vaporul îşi urma calea, fără să-şi fi încetinit mersul. Dincolo de

bord, undeva foarte aproape, ardeau nişte focuri de cosaşi, iar sus pe cer plutea luna plină şi lumina noaptea.

Oamenii, însă, alergau tot mai repede pe punte, din cabine dădură buzna alţi pasageri, cineva sări peste bord şi, după el, altul, şi apoi încă unul, doi mujici şi un călugăr se trudeau să scoată cu nişte capete de lemn o bancă înşurubată de punte ; cineva de la proră aruncă peste bord o cuşcă mare cu găini ; în mijlocul punţii, lîngă scara care ducea la puntea de comandă, îngenunchease un mujic care se închina către cei ce treceau în goană pe dinaintea lui, urlînd ca un lup :

– Creştini pravoslavnici, nu-s decît un biet păcătos.

– O barcă, diavolilor ! ţipa, bătîndu-se cu pumnii în piept, un boier puhav, fără cămaşă, numai cu nădragii pe el.

Matrozii alergau care încotro, înşfăcau pasagerii de guler, le cărau pumni în cap şi-i trînteau pe punte. Smurîi, cu un palton îmbrăcat peste cămaşa de noapte, păşea greoi şi căuta să-i convingă pe toţi cu glasul lui gros :

– Ce-i cu voi ? Aţi căpiat ? Să vă fie ruşine ! Nu vedeţi că vasul s-a oprit ? Uite colea malul. Pe nerozii ceia care au sărit în apă i-au scos cosaşii. Vedeţi colo cele două lotci ?

Pe cei de la clasa a treia, Smurîi îi izbea în cap înainte de-a ajunge sus, încît îi făcea să se prăvălească pe punte ca nişte saci.

Încă nu se potolise învălmăşeala, cînd o doamnă, cu o pelerină pe ea şi cu o lingură în mînă, se năpusti asupra lui Smurîi şi, fluturîndu-i lingura pe dinaintea nasului, începu să ţipe la el :

– Cum de îndrăzneşti ?

Un domn, leoarcă de sudoare, căuta s-o stăpînească şi, muşcîndu-şi mustăţile, îi spuse cu necaz :

– Lasă-l în pace pe tîmpitul ăsta...

Smurîi, dînd nedumerit din mîini, se fîstîci, clipi din ochi şi mă-ntrebă :

– Ei, poftim, na ! Ce-o fi şi cu asta ? Ce-o fi vrînd de la mine, că doar acu o văd întîi ?

Un mujic, căruia îi curgea sînge din nas, striga :

– Văleu, ce oameni ! Ce tîlhari !...

De două ori în vara aceea am văzut lumea în panică pe vapor, dar în nici una din aceste două dăţi panica n-a fost stîrnită de vreo primejdie adevărată, ci numai de teama ei. A treia oară, pasagerii au pus mîna pe doi hoţi – unul din ei era îmbrăcat ca un pelerin ; vreme de aproape un ceas i-au bătut pe înfundate, ca să nu prindă de veste matrozii, iar cînd aceştia i-au scos din mîna lor, călătorii au început să răcnească la ei :

– Păi e lucru ştiut : corb la corb nu scoate ochii.

– Sînteţi şi voi nişte potlogari, de aceea-i şi ascundeţi pe potlogarii ceilalţi...

Cei doi potlogari au fost bătuţi pînă au căzut în nesimţire şi nu se mai puteau ţine pe picioare, cînd au fost daţi pe mîna poliţiei, la primul chei.

Multe erau faptele care mă răscoleau adînc şi mă împiedecau să-mi pot da bine seama dacă oamenii erau buni sau răi, supuşi sau răzvrătiţi. Mă întrebam de ce erau atît de cruzi şi de răi şi în acelaşi timp aşa de supuşi, că ţi-era şi ruşine să te uiţi în ochii lor.

L-am întrebat în privinţa aceasta pe bucătar, el, însă, învăluindu-şi faţa în fumul de ţigară, îmi răspundea de cele mai multe ori cu ciudă :

– Ei, asta te mănîncă acu pe tine ? Oamenii-s oameni : unul deştept, altul prost. Tu să faci bine să nu-ţi mai baţi capul cu de-alde astea. Mai bine ţine-te de citit. Cînd dai de-o carte bună, nu se poate să nu găseşti într-însa răspunsul la toate...

Nu-i plăceau cărţile bisericeşti şi nici *Vieţile sfinţilor*.

– Ei, astea-s bune pentru popi şi pentru feciorii de popă...

Am vrut să-i fac o plăcere şi să-i dăruiesc o carte. La Kazan, pe pontonul debarcaderului am cumpărat o cărţulie

de un pitac: *Legenda unui soldat care a scăpat viaţa lui Petru cel Mare.* Tocmai atunci, însă, bucătarul era beat şi furios, încît nu m-am încumetat să-i dau darul, aşa c-am citit eu mai întîi *Legenda*. Cartea mi-a plăcut foarte mult – era simplă, lesne de înţeles, atrăgătoare şi scurtă. Eram încredinţat că avea să-i facă mare plăcere şi învăţătorului meu.

Cînd însă i-am dat cartea, a ghemuit-o în palmă, prefăcînd-o într-un ghemotoc, şi-a zvîrlit-o peste bord.

– Iaca, prostule, ce-am făcut cu cartea ta, îmi spuse el posomorît. Eu te-nvăţ cum înveţi pe-un cîine, da' tu tot vrei să mănînci vînatul.

Apoi bătu cu piciorul în pămînt şi urlă:

– Ce carte-i asta? Prostii de-acestea am citit eu destule! Ce scrie într-însa? Adevărul? Haide, spune!

– Nu ştiu.

– Apăi ştiu eu. Cînd îi tai unui om capul şi cade de pe scară, ceilalţi nu se mai urcă pe fînărie. Că soldaţii nu-s ei proşti. Ar fi ars fînul şi gata. Ai înţeles?

– Am înţeles.

– Păi asta-i. Ştiu eu bine toate, toate cîte s-au întîmplat cu Petru cel Mare. Una ca asta nu s-a întîmplat. Hai, şterge-o!

Mi-am dat seama că avea dreptate, mie însă cartea îmi plăcuse. Am mai cumpărat încă o dată *Legenda*, am citit-o a doua oară şi, spre marea mea uimire, m-am încredinţat că era o carte proastă. Asta m-a tulburat şi am început să am în bucătar şi mai multă încredere şi să mă port cu el cu mai multă luare-aminte. Iar dînsul îmi spunea tot mai des şi tot mai înciudat:

– Ehei, bine-ar fi să poţi învăţa! Locul tău nu-i aici.

Simţeam şi eu că locul meu nu era acolo. Serghei avea faţă de mine o purtare dezgustătoare; îl văzusem de cîteva ori şterpelind tacîmurile de ceai de pe masa mea şi dîndu-le pe ascuns pasagerilor, ca să nu bage de seamă

bufetierul. Ştiam că treaba asta era socotită drept hoţie, fiindcă nu o dată mă vestise Smurîi:

– Ia seama şi nu da niciodată chelnerilor tacîmurile de pe masa ta.

Mai erau şi alte lucruri neplăcute pentru mine; adesea îmi venea să fug de pe vapor la cel dintîi debarcader şi s-o iau razna prin păduri. Rămîneam însă din pricina lui Smurîi, care se purta tot mai blînd cu mine, şi afară de asta, mă ispitea şi mersul neîntrerupt cu vaporul. Nu-mi plăcea cînd se oprea la vreun debarcader şi tot aşteptam să se întîmple ceva, ca să mergem de la Kama la Belaia, sau la Viatka, sau numai pe Volga, şi să pot vedea ţărmuri noi, oraşe noi şi oameni noi.

Aceasta, însă, nu s-a întîmplat; pe neaşteptate viaţa mea pe vapor fu curmată şi încă într-un chip ruşinos. Într-o seară, pe cînd mergeam de la Kazan la Nijni, bufetierul m-a chemat la dînsul; m-am dus; bufetierul închise uşa după mine şi-i spuse lui Smurîi, care şedea posomorît pe un scăunel:

– Uite-l!

Smurîi mă întrebă cu glas aspru:

– Tu îi dai tacîmuri lui Seriojka?

– Le ia el singur, cînd nu-l văd.

Bufetierul spuse încetişor:

– De văzut nu vede, dar ştie.

Smurîi îşi trînti un pumn în genunchi şi, scărpinîndu-şi locul, îi spuse:

– Aşteaptă dumneata, că ai tot timpul...

Şi căzu pe gînduri. Eu mă uitam la bufetier şi bufetierul la mine, mi se părea că îndărătul ochelarilor n-avea ochi.

Bufetierul ducea o viaţă liniştită, se mişca fără zgomot şi vorbea cu glas scăzut. Cînd şi cînd, barba-i spălăcită şi orbitele-i deşerte se iveau de undeva, dintr-un ungher şi îndată se şi mistuiau. Înainte de a se culca,

sta îndelung în genunchi la bufet în fața icoanei cu candela veșnic aprinsă. Îl vedeam prin gaura cheii care semăna cu un birlic de cupă, însă n-am izbutit niciodată să-l văd cum se ruga; stătea numai în genunchi, cu ochii la icoană și la candelă, își netezea barba și suspina.

După un răstimp de tăcere, Smurîi mă întrebă:

– Seriojka ți-a dat ceva bani?

– Nu.

– Niciodată?

– Niciodată!

– Băiatul nu minte, spuse Smurîi bufetierului, iar acesta răspunse cu glas scăzut:

– Se poate. Da' tot aia e.

– Haidem, îmi strigă bucătarul și, venind lîngă mine, îmi dădu o sfîrlă ușoară în ceafă. Prostule! Da' și eu îs prost. Trebuia să am grijă de tine...

La Nijni, bufetierul îmi dădu socoteala. Am primit aproape opt ruble, erau cei dintîi bani, mai multișori, pe care îi cîștigam.

Smurîi își luă rămas bun de la mine și-mi spuse ursuz:

– Asta-i! De-acu înainte să fii cu ochii în patru. Mă-nțelegi? Nu merge să caști gura!...

Smurîi îmi vîrî în mînă o pungă de tutun, cusută cu mărgele de toate culorile.

– Ține, asta-i pentru tine! E frumos lucrată! O am de la o fină. Ei, de-acu mergi sănătos. Și vezi de citește. Cărțile-s cel mai bun lucru...

Apoi mă luă de subsuori, mă săltă, mă sărută și mă-nplîntă cu putere pe puntea pontonului. Îmi părea rău și de el, și de mine. Abia mă puteam stăpîni să nu izbucnesc în plîns; îl priveam din spate cum se întorcea pe vapor, înalt, greoi și singuratic, înghiontind hamalii din cale...

Cîți oameni la fel cu dînsul n-am întîlnit mai tîrziu, tot așa de buni, singuratici și stingheri în viață!...

VII

Bunicul și bunica se mutaseră iarăși în oraș. M-am întors la ei supărat și pornit; aveam o greutate pe suflet. Cum de-au putut cei de pe vapor să mă creadă hoț?

Bunica m-a întîmpinat cu duioșie și s-a dus numaidecît să pună samovarul. Ca totdeauna, bunicul m-a întrebat cu batjocură:

– Ei, mult aur ai strîns?

– Cît am strîns e tot al meu, i-am răspuns și m-am așezat lîngă fereastră. Apoi, plin de mîndrie, am scos din buzunar o cutie de țigări și, făcînd pe grozavul, am aprins una.

– Da-a! rosti bunicul, care se uita cu luare-aminte la tot ce făceam. Va să zică, așa-i cu tine! Te-ai apucat să bei iarba dracului! N-a fi prea devreme?

– Uite, mi-a dăruit și-o pungă, m-am fălit eu.

– Pungă! începu să urle bunicul. Ce-e? Te-ncumeți să mă zădărăști!

Bunicul se repezi la mine, scăpărînd din ochii lui verzi și întinzînd mîinile uscățive și vînjoase; am sărit și eu și m-am repezit cu capul în burta lui. Bătrînul trîntit pe podele se uită la mine timp de cîteva clipe, buimac, cu gura neagră deschisă, clipind din ochi cu uimire. Apoi mă întrebă liniștit:

– Crezi că-i frumos? Te-ai repezit la mine, la bunicul tău, la tatăl maică-ti?

– Destul m-ai bătut mata pe mine, am mormăit, înțelegînd că făcusem un lucru groaznic.

Uscățiv și sprinten cum era, bunicul se ridică de jos, se așeză alături de mine, îmi smulse cu îndemînare țigara, o azvîrli pe geam și-mi spuse cu teamă în glas:

– Cap sec, îți dai seama că asta n-are să ți-o ierte dumnezeu cît vei trăi? Apoi, îndreptîndu-se către bunica,

urmă : Ai văzut c-a dat în mine, maică ? Auzi, să deie-n mine ! Ia întreabă-l !

Bunica nici nu mă mai întrebă, se apropie de mine, mă înhăţă de păr şi începu să-mi care la pumni şi să mă judece :

– Pentru asta, uite ce-i trebuie, uite...

De durut nu mă durea, însă obida era cumplită şi mai cu seamă mă supăra veselia răutăcioasă a bunicului, care ţopăia pe scaun, se plesnea cu palmele peste genunchi şi croncănea printre hohote de rîs :

– Aş-şaa, aş-şaa !...

M-am smuls din mîinile bunicii şi m-am năpustit în tindă, unde m-am întins într-un colţ ; stam abătut şi cu sufletul răvăşit, ascultînd clocotul samovarului.

Bunica veni în tindă şi, aplecîndu-se asupra mea, îmi şopti abia auzit :

– Iartă-mă, nu te-am bătut să te doară. Am făcut-o numai aşa, pentru el. Altfel nu era chip. Bunicu-i bătrîn şi trebuie să-l cinsteşti. A îndurat şi el destule, a înghiţit amarul din plin, aşa că nu mai trebuie să-l necăjeşti şi tu. Nu mai eşti mic, poţi înţelege... Dă-ţi şi tu seama, Aleoşa. Acu a ajuns ca un copil, zău aşa...

Vorbele bunicii se revărsau asupră-mi ca un val cald, liniştitor, şi şoapta ei prietenoasă mă ruşina, şi, în acelaşi timp, îmi uşura greul de pe suflet. Am strîns-o în braţe şi ne-am sărutat.

– Ei, nu-i nimica, du-te acu la dînsul. Vezi numai de nu fuma în faţa lui aşa, deodată. Lasă-l să se obişnuiască...

Am intrat în odaie, mi-am aruncat ochii către bunicul şi abia mă puteam ţine să nu pufnesc în rîs. Într-adevăr, era mulţumit ca un copil, strălucea de bucurie, bătea din picioare şi pocnea în masă cu mîinile acoperite de păr roş.

– Ce-i, ţapule, iar ai venit să mă împungi cu coarnele ? Măi, banditule, eşti leit taică-tău. Nici n-ai intrat bine în casă şi, fără să-ţi fi făcut măcar cruce, ca un farmazon

ce eşti, te-ai şi apucat de fumat. Măi, Bonaparte, măi fîrţîngăule !

Tăceam. Bunicul isprăvi ce-avea de spus, obosi şi tăcu şi el ; la ceai, însă, începu iar să-mi dea învăţături :

– Omul trebuie să ştie de frica lui dumnezeu, cum ştie calul de frîu. Alt prieten decît pe dumnezeu n-avem. Omu-i cel mai aprig duşman al aproapelui său.

Că oamenii se duşmăneau între ei ajunsesem să mă dumiresc şi eu ; cît despre celelalte spuse ale lui, nici că mă sinchiseam.

– Acu, întoarce-te la mătuşa Matriona, iar la primăvară ai să pleci iarăşi cu vaporul. Peste iarnă, însă, să stai la dînşii. Numai nu te apuca să le spui că pleci la primăvară...

– Ce nevoie are să amăgească lumea ? spuse bunica, deşi cu o clipă mai înainte îl minţise pe bunic, prefăcîndu-se că dă în mine.

– Fără minciună nu-i chip de trăit, stărui bunicul. Ia spune tu, cunoşti vreun om pe lume care trăieşte fără să mintă ?

Seara, cînd bunicul se aşeză să citească psaltirea, bunica şi cu mine am ieşit pe poartă şi am luat-o pe cîmp. Cocioaba cu două ferestruici în care locuia bunicul se afla la marginea oraşului, în partea de jos a uliţei Kanatnaia, unde pe vremuri îşi avusese casa lui.

– Uite unde-am ajuns să stăm, spuse bunica rîzînd. Nu poate moşneagul să-şi găsească loc după placul inimii lui şi de aceea se mută mereu ; lui nu-i place aici, mie însă îmi place.

În faţa noastră se întindea pe vreo trei verste un cîmp acoperit cu iarbă rară, brăzdat de văgăuni şi mărginit în zare de o coamă de pădure şi de linia de mesteceni a şleahului cel mare, care duce la Kazan. Din văgăuni ţîşneau ramurile tufelor, ca nişte mănunchiuri de vergi vopsite sîngeriu de razele asfinţitului ; vremea era rece şi un vînt domol de seară legăna firele de iarbă cenuşii ;

dincolo de văgăuna cea mai apropiată, se profilau, asemenea unor fire de iarbă și ele, siluetele întunecoase ale flăcăilor și fetelor din mahala. Departe, pe dreapta, se înălța zidul roș al cimitirului staroverilor sau schitul Bugrovski, cum i se mai zicea, iar în stînga cîmpului, pe malul unei rîpe, se ridica un pîlc întunecat de copaci, arătînd locul unde era cimitirul evreiesc. Jur împrejur totul era sărăcăcios, tăcut și parcă lipit de pămîntul sfîrtecat. Căsuțele din marginea orașului priveau sfioase cu ochii lor de geam la drumul colbăit pe care rătăceau găini mărunțele și flămînde. Pe lîngă mănăstirea Devici trecea mugind spre casă cireada de vaci a tîrgului; dinspre tabără se auzea muzica militară și veneau vuiete și urlete de trîmbițe de alamă.

Un bețiv, mormăind îndesine și trăgînd cu îndîrjire dintr-o armonică, se îndrepta către noi, împleticindu-se:

– Las' că ajung eu la tine... Îndat' ajung...

– Prostule! îi spuse bunica, îngustîndu-și ochii din pricina soarelui roș care-i bătea în față. Unde ai s-ajungi? Nu vezi că acuși cazi ș-adormi? Cît ai să dormi, o să te fure. Are să-ți mai ieie careva și armonica asta, cu care te mai mîngîi.

Rotindu-mi ochii în jur, i-am istorisit bunicii viața mea pe vapor. După cîte văzusem acolo, mă simțeam aici ca peștele pe uscat și mă cuprinsese tristețea. Bunica mă asculta tăcută și cu luare-aminte, așa cum îmi plăcea și mie s-o ascult, cînd povestea; iar cînd i-am vorbit de Smurii, și-a făcut semnul crucii și a spus:

– Ajută-i, maica domnului, că bun om trebuie să fie! Tare bun! Ia seama și nu-l uita. Cată să ții minte totdeauna lucrurile cele bune, iar pe cele rele, dă-le uitării...

Îmi venea foarte greu să-i spun bunicii pricina pentru care fusesem dat afară, dar pînă la urmă mi-am călcat pe inimă și tot i-am spus. Bunica nu se sinchisi de fel și grăi cu nepăsare:

– Ești încă mic, nu știi cum să-ți întocmești viața...

– Păi toți spun așa, între ei, și mujicii, și matrozii: nu știi cum să-ți întocmești viața. Așa-i spune și mătușa Matriona lui feciorului-său. Da' ce anume trebuie să știi ca să-ți întocmești bine viața?

Bunica strînse buzele și dădu din cap:

– Eh, asta nu mai știu nici eu.

– Da' de spus o spui și tu.

– Și de ce n-aș spune? îmi răspunse liniștită bunica. Tu nu te supăra, da' ești încă mic și nici nu-i nevoie s-o știi. Da' parcă știe cineva cum să-și întocmească viața? Numai berechetii știu. Iacătă-l pe bunicu-tău, îi deștept, știe și carte, și tot n-a făcut nici o scofală...

– Da' tu, bunică, ți-ai întocmit bine viața?...

– Eu? Și bine și rău – în toate felurile...

Pe lîngă noi treceau fără grabă oameni, tîrîndu-și după ei umbrele îngropate ca într-un fum, în valurile de colb stîrnite la picioarele lor. Tristețea serii era tot mai apăsătoare. Din casă se auzea prin fereastra deschisă glasul bodogănit al bunicului, care-și deschidea sufletul:

– Nu-ți revărsa, doamne, asupra-mi mînia și nu mă pedepsi...

Bunica îmi spuse, zîmbind:

– Tare trebuie să-l fi plictisit pe dumnezeu! Nu-i seară să nu i se tînguie. Și ce-o mai fi vrînd, mă rog? Doar îi bătrîn și nu mai are nevoie de nimica. El, însă, i se tînguie într-una și se bocește... Cred că dumnezeu cînd ascultă glasurile serii își rîde în barbă și-și spune: iar mă bîrîie la cap Vasili Kașirin!... Ei, acu hai și ne-om culca.

Am hotărît să mă-ndeletnicesc cu prinsul păsărilor cîntătoare, gîndind c-am să scot destul de bine din asta, ca să pot trăi. Eu aveam să prind păsăruicile, iar bunica avea să le vîndă. Mi-am cumpărat o plasă, un cerc, capcane, mi-am făcut niște colivii și iată-mă în zori de zi stînd la pîndă într-un tufiș dintr-o văgăună, în timp ce bunica umbla prin pădure c-un coș și c-un sac, culegînd

cei din urmă hribi care se mai găseau la vremea aceea, boabe de călin și alune.

Soarele obosit de septembrie abia răsărise; razele lui albe ba se stingeau după o perdea de nori, ba cădeau ca un evantai de argint peste văgăuna în care mă pitulasem. În fundul văgăunii era încă întuneric și de acolo se ridica o pîclă albicioasă; unul din maluri, cel pieptiș și lutos, era întunecat și gol; celălalt, mai lin, era acoperit de iarbă pălită și de niște tufe dese, cu frunzele galbene, roșcate sau roșii; o boare răcoroasă smulgea frunzele de pe tufe și le mătura de-a lungul rîpei.

În fundul văgăunii, ascunși în tufele de cornățel, cîntau sticleții. Printre bălăriile sure, în care stăteam chircit, le vedeam scufițele roșcate pe căpșoarele lor vioaie. Jur împrejur cîntau pițigoii cei curioși, umflîndu-și gușile albe, grozav de caraghioși, forfotind și trăncănind care mai de care, ca niște mahalagioaice tinere din Kunavino în zi de sărbătoare. Vioaie, deștepte și rele cum li-e firea, păsăruicile acestea voiau să știe toate cele, să se-ncredințeze de orice lucru și cădeau în capcană una după alta. Mi-era milă de ele cînd le vedeam cum se zbăteau, însă meseria mea de păsărar era neînduplecată. Mutam păsărelele în coliviile de rezervă și le ascundeam în sac, fiindcă în întuneric stăteau cuminți.

Pe o tufă de păducel, scăldată de razele soarelui, se lăsase un stol de scatii; îmbătați de lumină, ei ciripeau plini de voioșie și se zbenguiau ca niște copii de școală. Un sfrîncioc cu capul roș, lacom și bun gospodar, care își întîrziase plecarea în țările calde, sta pe o crenguță mlădioasă de măcieș și-și curăța penele aripilor cu pliscul, pîndind vreo pradă cu ochiu-i negru și ager. Iată-l avîntîndu-se aidoma unei ciocîrlii, prinde un cărăbuș, îl înfige cu grijă într-un ghimpe și stă iarăși liniștit, rotindu-și hoțește căpșorul cenușiu. Neauzit zbura un florint, pasărea cea atotștiutoare, în jurul căreia se învîrteau nesățioasele mele visuri – ce n-aș fi dat să-l pot prinde! Un botroș

care se desprinsese de stolul lui sta într-un arin, roș și țanțoș ca un general, și scîrțîia supărat, clătinîndu-și capul cu plisc negru.

Cu cît se ridica soarele mai sus, cu atît se adunau mai multe păsăruici și cu atît cîntau mai voioase; toată văgăuna se umpluse cu cîntecul lor. Tonul cel mai puternic îl dădea foșnetul neîntrerupt al vîntului în tufișuri. Glasurile vioaie ale păsărelelor nu izbuteau să acopere freamătul lin, dulce și trist în care auzeam cîntecul de rămas bun al verii. Cuvintele pe care mi le șoptea la ureche se înlănțuiau de la sine într-un cîntec și, fără să vreau, mintea îmi reînvia chipuri din trecut. De undeva, de sus, venea strigătul bunicii:

– Unde ești?

Bunica se așezase pe marginea văgăunii și întinsese basmaua pe care pusese pîine, castraveți, ridichi și mere. În mijlocul acestor bunătăți sclipea în soare o gărăfioară mică de tot, foarte frumos șlefuită, cu un dop de cristal înfățișînd capul lui Napoleon, și în care se afla cam un pahar de votcă de pojarniță!

– Ce bine-i, doamne! rosti bunica plină de recunoștință.

– Știi, am făcut niște stihuri.

– Nu mai spune?

Îi spun ceva care aduce a stihuri:

> Tot mai aproape-i iarna, o vezi cum vine;
> Drum bun soare văratic, te du cu bine.

Fără să mă asculte pînă la capăt, bunica mă-ntrerupe:

– Știu un cîntec cam la fel, da' mai frumos... Și începu să spună cu glasu-i cîntător:

> După crîngul negru, colo-n depărtare
> Soarele de vară scapătă spre zare.
> Singurică-s tare, săracan-de-mine.
> Unde-i bucuria clipelor senine?

Dimineața-n poartă, vîntul cînd adie,
Mă tot uit departe peste cea cîmpie.
Ea la mine cată plină de tristețe...
C-am pierdut într-însa-ntreaga-mi tinerețe.

Fetelor-surate, mai am înc-un dor.
Inima să-mi scoateți cînd o fi să mor,
Și cînd lin ninsoarea va porni să cadă,
Să-ngropați sărmana-mi inimă-n zăpadă !...

Amorul propriu de autor nu mi-a pricinuit nici o suferință ; cîntecul bunicii îmi plăcu foarte mult și-mi păru tare rău de fată.

Bunica însă adăugă :

– Iacă, așa se cîntă durerea ! Stihurile acestea le-a făcut o fată. Cît a ținut primăvara s-a plimbat, iar spre iarnă iubitul a părăsit-o. Poate că s-a dus la alta. Dînsa însă și-a plîns amarul de care-i era plină inima. Nu poți cînta bine și adevărat ce n-ai trăit singur. Vezi ce frumos a alcătuit dînsa cîntecul ?

Bunicii nu-i venea singură a crede cînd vîndu cele dintîi păsăruici pe patruzeci de copeici.

– Ia te uită ! Și eu care credeam că-i un fleac, o îndeletnicire copilărească. Cînd colo, uite ce-am scos pe ele.

– Și le-ai dat ieftin.

– Ei, nu mai spune !

În zilele de tîrg, vindea de-o rublă și chiar și mai mult și se mira într-una cum de putea să cîștige atîta cu niște fleacuri.

– O femeie spală toată ziulica rufe sau dușumele și abia scoate un sfert de rublă. Poftim de-nțelege ceva ! Asta nu-i drept. Și nu-i drept nici să închizi păsărelele în colivie. Mai bine te-ai lăsa de treaba asta, Aleoșa.

Dar prinsul păsăruicilor ajunsese la mine o patimă. Îndeletnicirea asta nu numai că-mi plăcea mult, dar mă lăsa slobod și de pe urma ei nu suferea nimeni, afară de

bietele păsărele. Mi-am rostuit niște plase bune, am stat de vorbă cu păsărari bătrîni și am învățat multe. Porneam singur la prins de păsăruici cale de aproape treizeci de verste, la pădurea care se numea Kostov, pe malul Volgăi, unde, în pinii de făcut catarge, trăiau forfecuțe și pițigoi codați, niște păsărele albe de toată frumusețea, foarte căutate de cunoscători.

Uneori plecam de cu seară și toată noaptea băteam șleahul cel mare al Kazanului, cîteodată pe o ploaie putredă de toamnă, înotînd prin noroaie adînci. În spate duceam un sac învelit cu o mușama, în care aveam capcanele și coliviile cu păsărelele ce-mi slujeau de nadă. În mînă aveam o bîtă straşnică de nuc. Mi-era frig și mi-era frică, ba chiar tare frică să umblu prin bezna nopții de toamnă. De-o parte și de alta a drumului stăteau mesteceni trăzniți de furtună, întinzîndu-și deasupra capului meu cioturile ude ; la stînga, sub malul înalt, cufundate parcă într-o prăpastie fără fund, pluteau pe Volga cea neagră, în bătaia zbaturilor și în urletele sirenelor, luminițele de la catargul celor din urmă vapoare și șlepuri care mai treceau.

Din pămîntul negru ca tuciul se ridicau izbele satelor din drum și cîini mînioși și flămînzi mi se repezeau la picioare. Cîte-un paznic bătea în toacă și răcnea speriat :

– Cine-i acolo ? Pe cine îl mînă dracu pe drumuri, la vreme de noapte ? Doamne, iartă-mă !

Cum mă temeam foarte mult să nu-mi ieie caraulele capcanele, luam bani la mine ca să am ce le da. Cu caraula din satul Fokino legasem prietenie și, de cîte ori treceam, omul ofta :

– Iar ai venit, măi neînfricoșatule ? Pesemne că n-ai astîmpăr de fel ! Ca buhnele !

Îi zicea Nifont. Era un omuleț căruntel și semăna cu un sfînt. Adesea scotea din sîn o ridiche, un măr, sau o mînă de mazăre și mi le vîra în palmă, spunîndu-mi :

– Ține, prietene! Ți-am pregătit ceva bun. Mănîncă sănătos!

Și mă petrecea pînă la jităria din celălalt capăt al satului.

– De-aicea, du-te cu dumnezeu!

Soseam la pădure cînd începea să mijească de ziuă – îmi așezam plasele, atîrnam momelile, mă culcam sub streașina codrului și așteptam să se lumineze de ziuă. Era liniște. Jur împrejur toate stăteau încremenite în somnul adînc al toamnei; prin negura cenușie abia se zăreau luncile întinse de sub deal. Prin mijlocul lor trecea Volga, iar dincolo de apă ele se întindeau pînă departe, mistuindu-se undeva, în ceață. Mai departe, după pădurile de dincolo de lunci, ieșea fără grabă soarele, aurind zarea. Pe coamele întunecate ale pădurilor se aprindeau lumini și îndată se pornea o mișcare ciudată care-ți tulbura sufletul; ceața, care învăluia luncile, se arginta în lumina soarelui și se ridica tot mai repede. Apoi răsăreau din pămînt copaci, crengi, căpițe de fîn, iar luncile se topeau parcă sub revărsarea razelor și prindeau a curge în toate părțile în șuvoaie roșcate și aurii. Deodată soarele ajungea la apa liniștită din preajma țărmului. Rîul întreg părea că se mișcă și se avîntă către locul unde se scălda soarele. Plin de voioșie, soarele blagoslovea și încălzea pămîntul deșert și înghețat, iar pămîntul cădelnița în văzduh miresmele dulci ale toamnei. În aerul străveziu pămîntul părea mai întins și zările se adînceau la nesfîrșit. În depărtări toate pluteau și te îmbiau să pornești către marginile albastre ale lumii. De zeci de ori am văzut în locurile acelea răsăritul soarelui și totdeauna se năștea în fața mea o altă lume și de fiecare dată priveliștile își înnoiau frumusețea.

Deosebit de drag îmi este soarele. Pînă și numele lui îmi place și sunetele dulci ale acestui nume, melodia ascunsă în aceste sunete. Îmi place să închid ochii, să-mi las fața în bătaia razelor fierbinți sau să prind cîte-o

rază în palmă, cînd trece ca o săgeată prin vreo crăpătură de gard sau printre crengile copacilor. Bunicul avea o evlavie deosebită pentru „cneazul Mihailo din Cernigov și pentru boierul Feodor care nu s-au plecat înaintea soarelui". Eu, însă, mi-i închipuiam cu fețe tuciurii de țigani, ursuji, răi, și cu ochii totdeauna bolnavi, ca nenorociții aceia de mordvini. Cînd soarele ajungea deasupra luncilor, fără să vreau, zîmbeam de fericire.

Deasupra mea pădurea de pini cînta, scuturînd picăturile de rouă de pe mănunchiurile de ace ale crengilor. În umbra de sub copaci, pe frunzele dantelate de ferigă, lucea ca un brocart de argint bruma dimineții. Iarba roșcată era culcată de ploaie și firele ei, plecate molatic la pămînt, nici nu se clinteau. Numai cînd cădea asupra lor cîte-o rază de lumină, băgam de seamă că se înfiorau ușor, ca și cînd ar mai fi zvîcnit în ele cel din urmă strop de viață.

Se trezeau și păsăruicile. Lăcarii suri cădeau din cracă în cracă, ca niște ghemotoace de puf. Forfecuțele, roșii ca focul, fărămițau cu pliscul lor strîmb cucuruzii de pe culmile pinilor; la capătul unei crengi se legăna un pițigoi codat, alb, scuturîndu-și penele lungi ale cîrmei din coadă, iar ochișorul lui, ca o mărgea neagră, se uita chiorîș și neîncrezător la plasa mea întinsă. Deodată pădurea toată, cu o clipă mai înainte îngîndurată, se umplea de sute de glasuri păsărești și de forfota vie a celor mai curate ființe de pe pămînt, după chipul cărora omul, părintele frumuseții pămîntești, și-a născocit, spre mîngîiere, heruvimii, serafimii și toate cinurile îngerești.

Mă cuprindea tristețea cînd trebuia să prind păsărelele și mi-era rușine de mine însumi cînd le închideam în colivii. Mai degrabă mi-ar fi plăcut să le privesc, dar patima vînatului și dorința de a scoate bani biruiau mila.

Păsările, cu șiretlicurile lor, mă făceau să rîd... Cîte un pițigoi azuriu se uita o vreme cu de-amănuntul și cu multă luare-aminte la capcană, se dumirea unde era pri-

mejdia, intra pe de lături, unde nu era nici o ameninţare şi scotea cu îndemînare seminţele de printre beţişoare. Piţigoii sînt foarte isteţi, dar din cale afară de curioşi şi asta li-e pierzania. Botroşii cei semeţi sînt cam prostănaci; vin în plase cu stolurile, ca tîrgoveţii sătui la biserică; iar cînd îi prinzi, se zgîiesc la tine plini de mirare şi te ciupesc de degete cu ciocul lor gros. Forfecuţa vine la capcană serioasă şi liniştită. Ţoiul, pasăre neştiută de nimeni şi fără de asemănare, stă îndelung în faţa plasei, sprijinită în coada-i groasă şi adulmecînd cu ciocul ei lung. Aleargă pe crengile copacilor ca o ciocănitoare şi însoţeşte întotdeauna piţigoii. Păsăruica asta fumurie are ceva care te sperie; e singuratică şi pare-se nu-i dragă nimănui şi nici ea nu ţine la nimeni; ca şi ciorilor, ţoiului îi place să şterpelească şi să ascundă lucruri mici, dacă lucesc.

Către amiază isprăveam cu prinsul păsărelelor şi o luam spre casă prin păduri şi peste cîmp, căci dacă ţineam şleahul cel mare, care trecea prin sate, flăcăii şi băieţii mi-ar fi luat coliviile, mi-ar fi rupt plasele şi mi-ar fi stricat capcanele. O ştiam fiindcă o mai păţisem.

Ajungeam acasă seara, flămînd şi ostenit. Mi se părea însă că, o dată cu ziua care trecuse, crescusem, aflasem lucruri noi şi mă făcusem mai puternic. Această putere nouă a mea îmi îngăduia să ascult liniştit şi fără să mă supăr batjocurile răutăcioase ale bunicului. Cînd vedea bunicul cum stă treaba, se apuca să-mi vorbească serios şi cu tîlc:

– Lasă-te, măi băiete, de prostiile astea. Zău, lasă-te! Din meseria de păsărar n-a ieşit încă nimeni om. După cîte ştiu eu, n-am auzit pînă acu să se fi întîmplat una ca asta. Alege-ţi mai degrabă un loc, unde să te coci la minte. Omul nu trăieşte pentru fleacuri. Omu-i sămînţa domnului şi trebuie să dea spic bun! Omu-i ca şi rubla. Dacă-i şti s-o foloseşti bine, faci din una trei. Îi fi crezînd, poate, că-i uşor să trăieşti? Nicidecum! Viaţa omului îi ca noaptea cea întunecoasă. Fiecare trebuie să-şi

lumineze singur calea. Avem cu toţii cîte zece degete şi fiecare dintre noi ar vrea să apuce cu mîinile cît mai mult. Omul trebuie să aibă putere – iar cînd n-ai putere îţi trebuie şiretenie; cine-i mic şi slab nu nimereşte nici în rai, nici în iad. Tu să trăieşti laolaltă cu toţi, dar să ţii minte că tot singur eşti. Ascultă-l pe oricine, da' nu te încrede în nimeni. Dacă te iei după ochi, să ştii c-ai să măsori strîmb. Ţine-ţi mai degrabă gura, fiindcă nu durezi case şi oraşe cu limba, ci cu rubla şi cu toporul. Tu nu eşti nici başchir, nici calmuc, care n-au altă avuţie decît păduchii şi oile.

Asemenea vorbe bunicul putea să îndruge cît era seara de lungă; ajunsesem să i le ştiu pe dinafară. Cuvintele îmi plăceau, dar n-aveam nici o încredere în tîlcul pe care-l puteau avea. Din vorbele lui se desprindea limpede că două erau puterile care îl împiedicau pe om să trăiască aşa cum voia el: dumnezeu şi oamenii.

Bunica şedea lîngă fereastră şi răsucea fire pentru dantele. Fusul îi sfîrîia în mîinile îndemînatice şi îndelungă vreme asculta tăcută vorbele bunicului, pînă cînd spunea deodată:

– Toate au să fie aşa cum i-a place maicii domnului.

– Ce-ai spus? striga bunicul. Lui dumnezeu! Eu nu uit de dumnezeu. Eu ştiu ce-i dumnezeu. Babă toantă! Îi fi crezînd pesemne că dumnezeu a umplut lumea cu proşti?

...Mi se părea că mai bine decît toţi pe lume o duceau cazacii şi soldaţii – viaţa lor era simplă şi veselă. Pe cînd era vreme frumoasă, se iveau dis-de-dimineaţă, dincolo de văgăuna din faţa casei noastre, răspîndiţi pe cîmp ca nişte ciuperci albe. Numaidecît începeau un joc încîlcit şi ciudat; voinici şi sprinteni, cu nişte rubăşti albe pe ei, alergau voioşi pe cîmp cu armele în cumpănire, se mistuiau în văgăună şi, deodată, la chemarea trîmbiţelor, prindeau a se răspîndi iarăşi pe cîmp, strigînd ura şi, în

duruitul amenințător al darabanelor, o luau la fugă drept spre casa noastră, cu spăngile înainte, de părea că iaca-iaca aveau să ne dărîme și să ne mături căsuța, ca pe un stog de fîn.

Urlam și eu ura și goneam laolaltă cu ei, uitînd de toate. Răpăitul amenințător al darabanelor stîrnea în mine dorința să nimicesc ceva, să dărîm vreun zăplaz, sau să-i bat pe ceilalți băieți.

În timpul repausului, soldații îmi dădeau mahorcă, îmi arătau puștile lor grele și, uneori, cîte unul din ei își îndrepta baioneta spre burta mea și striga cu prefăcută furie :

– Ia să-mpung eu gîndacul ăsta !

Baioneta lucea în soare de parcă era vie și unduia ca un șarpe, gata să muște ; drept este că mi-era cam frică, dar mai mare îmi era plăcerea.

Unul dintre toboșari, un mordvin, mă învăța cum să bat cu bețișoarele în pielea întinsă a tobei ; întîia oară mi-a luat mîinile și mi le-a răsucit pînă am început să urlu de durere, apoi mi-a băgat bețele între degetele muiate :

– Acu bate : Una-două... Una-două ! Tram-ta-ta-tam. Bate încet cu stînga și tare cu dreapta : tram-ta-ta-tam, țipa el amenințător, holbînd ochii ca de pasăre.

Alergam așa pe cîmp, cu soldații, pînă ce se sfîrșea instrucția ; după aceea îi petreceam prin tot orașul, pînă la cazarmă, ascultînd cîntecele cîntate cu glas tare și uitîndu-mă la fețele lor pline de bunătate și proaspete ca niște pitaci nou-nouți, abia ieșiți de sub ciocan.

Masa asta deasă de oameni aidoma se revărsa voioasă pe străzi ca o putere unită, care îți trezea un simțămînt de dragoste pentru ei și te făcea să-ți vină să te cufunzi în mijlocul lor ca într-un rîu, să te înfunzi printre rînduri ca într-o pădure. Oamenii aceștia nu se temeau de nimic, se uitau la toate cu îndrăzneală, puteau învinge orice și puteau atinge tot ce voiau ; dar lucrul cel mai de seamă din toate era că erau oameni simpli și buni.

Într-o zi, însă, în timpul repausului, un tînăr subofițer îmi dădu o țigară groasă.

– Ia și aprinde. E o țigară straşnică și n-aș da-o nimănui. Da' văd că ești un băiat tare bun.

Am aprins-o. Subofițerul se dădu c-un pas înapoi și deodată izbucni o flacără roșie care mă orbi și-mi arse degetele, nasul și sprîncenele ; fumul cenușiu cu gust sărat care se răspîndi mă făcu să strănut și să tușesc ; orbit și speriat mă învîrteam în loc, iar soldații, strînși în cerc des în jurul meu, hohoteau voioși de răsuna văzduhul. Am plecat acasă. Din urmă îmi ajungeau la ureche șuierături și rîsete și niște pocnete ca dintr-un bici ciobănesc. Degetele fripte mă dureau, fața mă ustura, ochii îmi curgeau, dar nu durerea mă apăsa, ci o mîhnire surdă, plină de nedumerire : de ce mi-a făcut asta ? Ce găseau de rîs flăcăii aceștia buni într-o asemenea ispravă ?

Cum am ajuns acasă, m-am urcat în pod, unde am stat mult timp, amintindu-mi toate cruzimile de neînțeles pe care le întîlnisem cu prisosință în calea mea. Deosebit de viu și de lămurit îmi rămăsese în minte acel soldat mărunțel din Sarapul, pe care îl vedeam stînd în fața mea, parcă în carne și oase, și întrebîndu-mă :

– Ei, acu te-ai dumirit ?

Nu mult după aceea mi-a fost dat să trăiesc o întîmplare și mai vie și mai apăsătoare.

De la o vreme începusem să mă duc pe la cazărmile cazacilor care se aflau în mahalaua Peciorskaia. Cazacii mi se păreau altfel decît ceilalți soldați și asta nu pentru că erau călăreți iscusiți și purtau uniforme falnice, ci fiindcă vorbeau altfel, cîntau alte cîntece și jucau minunat. Uneori, seara, după ce curățau caii, se adunau roată în preajma grajdurilor și unul dintre ei, un cazac mărunțel, după ce-și scutura cîrlionții roșcați, începea să cînte cu un glas înalt, ca dintr-o trîmbiță de alamă. Se încorda și-i dădea drumul unui cîntec domol, trist, în care era vorba de Donul liniștit sau de Dunărea albastră. Ținea

ochii închişi, ca pitulicea care uneori cîntă pînă cade moartă. Gulerul rubaşcăi îi era descheiat şi se vedeau lingurile pieptului ca nişte zăbale de aramă ; de altfel întreaga lui făptură părea turnată în aramă. Se legăna pe picioarele-i subţiri, ca şi cum ar fi frămîntat pămîntul sub el, îşi desfăcea mîinile cum le desfac orbii şi glasu-i răsunător nu mai avea nimic omenesc, ajungînd să sune uneori ca trîmbiţa gornistului, alte dăţi ca fluierul ciobanului. Cîteodată mi se părea că şi-a istovit cîntînd toată vlaga, tot sufletul şi că se va prăbuşi, va cădea pe spate şi va muri ca şi pitulicea.

Jur împrejur stăteau cunună ceilalţi cazaci, unii cu mîinile în buzunar, alţii ţinîndu-le la spate, toţi uitîndu-se ţintă la faţa lui arămie sau urmărindu-i mîna care plutea lin în aer, şi ţinîndu-i isonul cu glasuri domoale şi înălţătoare, ca şi cînd ar fi cîntat în strană, la biserică. Feţele tuturor, ale celor bărboşi ca şi ale celor fără barbă, erau în clipa aceea deopotrivă de înfricoşătoare şi păreau tot atît de departe de lume ca şi chipurile sfinţilor de pe icoane. Cîntecul era lung ca şleahul cel mare şi tot ca el de larg, neted şi plin de înţelepciune ; cînd îl ascultai, uitai pe ce lume te afli, dacă-i zi sau noapte, dacă eşti copil sau bătrîn ! Uitai de toate. Cînd glasurile cîntăreţilor amuţeau, auzeai, uşor ca un oftat, nechezatul cailor dornici să se întoarcă în stepa nesfîrşită şi simţeai cum vine dinspre cîmp, încet şi fără putinţă s-o opreşti, noaptea de toamnă. Inima îţi creştea în piept, gata să plesnească de atîtea simţuri neobişnuite şi de o mare dragoste mută pentru oameni şi pentru pămînt.

Cazacul cel mărunţel şi arămiu nu mi se mai părea om ca toţi oamenii, ci ceva mult mai de seamă, o fiinţă de basm, mai bună şi mai aleasă decît toţi ceilalţi oameni. Cînd se întîmpla să mă întrebe ceva, nu izbuteam să scot o vorbă, tăceam încurcat şi zîmbeam fericit. Eram gata să mă ţin după dînsul, tăcut şi supus ca un cîine, numai ca să-l văd mai des şi să-l aud cîntînd.

Într-una din zile l-am văzut stînd într-un colţ al grajdului, cu mîna ridicată în dreptul feţei şi uitîndu-se la un inel de argint, neted, pe care îl avea în deget ; buzele frumoase i se mişcau, mustăcioara roşcată îi tresărea şi părea trist şi încruntat la faţă.

Altă dată, într-o seară întunecoasă, am venit cu coliviile mele la ceainăria din piaţa Staraia Sennaia. Stăpînul era iubitor pătimaş de păsări cîntătoare şi se-ntîmpla destul de des să-mi cumpere cîte una.

Cazacul cel mic şedea într-un colţ de lîngă tejghea, între sobă şi perete, iar alături de dînsul se afla o femeie grasă, aproape de două ori mai trupeşă decît el ; faţa rotundă îi lucea ca safianul şi se uita la cazac cu ochi duioşi de mamă, în care se citea oarecare îngrijorare ; cazacul era beat, hîrşcîia podeaua cu picioarele întinse şi pesemne că o lovea pe sub masă destul de tare, de vreme ce femeia tresărea, se încrunta şi-l ruga încetişor :

– Şezi binişor...

Cazacul se străduia din răsputeri să-şi ridice pleoapele care-i cădeau însă lîncede înapoi ; îi era cald şi-şi descheiase mundirul şi cămaşa, dezgolindu-şi gîtul. Femeia îşi lăsase barizul de pe cap pe umeri şi cu mîinile albe şi puternice, aşezate pe masă, îşi strîngea degetele împreunate care se făcuseră roşii de tot. Cu cît mă uitam mai mult la dînşii, cu atîta cazacul îmi părea un fecior vinovat în faţa unei mame bune ; ea îi spunea nu ştiu ce cu blîndeţe şi dojană în glas, iar el se fîstîcise parcă, neavînd ce să răspundă la mustrările pe care le merita din plin.

Deodată cazacul sări ca ars, îşi plesni palma peste şapcă, îndesînd-o adînc pe ochi şi, fără să se încheie la gît, porni spre uşă ; femeia se ridică şi ea şi-i spuse cîrciumarului :

– Kuzmici, ne-ntoarcem numaidecît.

Oamenii din ceainărie îi petrecură cu rîsete şi glume. Cineva spuse cu glas gros şi aspru :

– Se întoarce șeful de echipaj și-i arată el !

M-am luat după ei. Mergeau cu vreo zece pași înaintea mea, bălăbănindu-se prin întuneric și noroi. După ce-au tăiat piața de-a curmezișul, s-au îndreptat către malul înalt al Volgăi. O vedeam pe femeie clătinîndu-se pe picioare, sprijinindu-l pe cazacul amețit de băutură și auzeam cum clefăia noroiul sub tălpile lor. Femeia îl întreba cu glas scăzut și rugător :

– Unde te duci ? Spune-odată, unde te duci ?

Cu toate că se abătuseră din drumul meu, m-am ținut mai departe după ei. Cînd am ajuns la parapetul cheiului, unde țărmul se frîngea într-un povîrniș iute, cazacul se opri în fața femeii, se dădu un pas îndărăt și, deodată, o lovi drept în față. Uimită și speriată, femeia țipă :

– Aoleu ! Da' de ce dai în mine ?

M-am speriat și eu și-am venit mai aproape de dînșii. Cazacul apucă femeia de mijloc, o aruncă peste parapet, sări după ea și amîndoi se rostogoliră la vale, pe iarba povîrnișului, ca o singură matahală neagră. Am încremenit de uimire, cînd îndată după asta, am auzit în adîncul prăvălișului un pîrîit de rochie sfîșiată, mîrîitul cazacului și glasul gros al femeii, bîiguind între răstimpuri de tăcere :

– Am să țip... am să țip...

Apoi femeia oftă dureros din străfundul pieptului și se făcu liniște. Am dibuit pe jos pînă am găsit o piatră și am aruncat-o la vale. Am auzit iarba foșnind. Din piață se auzea ușa cu geam de sticlă a cîrciumii trîntită cu putere ; cineva, care pesemne căzuse, icni. Și iarăși se lăsă liniștea, gata să te sperie cu altceva în fiecare secundă.

După un timp, din josul digului se ivi o mogîldeață mare și albă ; gîfîind și sughițînd, mogîldeața urca încet și șovăielnic la deal. Am deslușit într-însa pe femeia care venea în patru labe, ca o oaie ; apoi am văzut că era goală pînă la brîu și avea niște sîni mari care-i atîrnau

și o făceau să pară c-ar fi avînd trei fețe. Femeia ajunse în sfîrșit sus și se așeză pe parapet, aproape alături de mine. Sufla ca un cal înfierbîntat și-și îndrepta părul răvășit ; pe trupu-i alb i se vedeau pete întunecate de noroi. Plîngea, ștergîndu-și lacrimile care-i curgeau pe obraz, cu mișcări de mîță care se spală. Cînd dădu cu ochii de mine spuse încetișor :

– Doamne, da' cine-i aici ?... Ia pleacă, nerușinatule...

Încremenit de uimire și de o tristețe amarnică, nu mă puteam urni din loc. Mi-am adus aminte de vorba pe care o spusese odată sora bunicii :

„Muierea are puterea ei. Eva pînă și pe dumnezeu l-a înșelat..."

Femeia se ridică, își acoperi pieptul cu zdrențele rochii, dezgolindu-și picioarele, și plecă grăbită. De sub dig se ridica acum cazacul, fluturînd în aer niște cîrpe albe. Fluieră încetișor, trase cu urechea și spuse apoi cu glas voios :

– Ei, acu ce mai zici, Daria ? Cazacul își ia totdeauna ce-i trebuie... Îi fi crezut poate că-s beat ? Nuu ! Ți s-a părut, Daria !

Cazacul stătea acum bine înfipt pe picioare, iar glasu-i suna treaz și a batjocură. Se plecă, își șterse cizmele cu cîrpele din mînă și își urmă vorba :

– Hai, Dașka, ia-ți polcuța. Nu te mai sclifosi... și adaose cu glas tare un cuvînt de ocară pentru orice femeie.

Ședeam pe o movilă de pietriș și ascultam glasul poruncitor al cazacului, răsunînd singuratic în noapte.

În fața ochilor îmi jucau luminile felinarelor din piață ; pe dreapta, dintr-un pîlc întunecat de copaci, răsărea clădirea albă a institutului unde învățau fetele din nobilime.

Slobozindu-se într-un puhoi de sudălmi, una mai scîrnavă ca alta, și fluturînd cîrpele albe din mînă, cazacul

se îndrepta spre piață, pînă ce pieri din ochi ca un vis urît.

Jos, sub povîrniș, la turnul de apă, pufăia țeava de evacuare a aburului ; pe caldarîmul uliței trecea o birjă ; în jur nu era țipenie de om. Scîrbit, mergeam de-a lungul povîrnișului, strîngînd în mînă piatra rece pe care n-apucasem s-o arunc în cazac. Lîngă biserica Sfîntul Gheorghe-biruitorul, mă opri straja de noapte și mă-ntrebă cu glas supărat cine sînt și ce duc în sacul din spate.

I-am istorisit cu de-amănuntul povestea cu cazacul. Paznicul izbucni în hohote de rîs și strigă :

– Strașnic ! Măi, frate, cazacii aceștia-s oameni trecuți prin ciur și prin dîrmon. Nu se potrivesc cu noi. Iar muierea asta-i o cățea...

Paznicul de noapte se îneca de rîs, iar eu mi-am văzut de drum, neînțelegînd ce putea să-i stîrnească atîta veselie.

Mă gîndeam cu groază, ce-ar fi fost dacă s-ar fi întîmplat istoria asta cu mama sau cu bunica ?

VIII

Cum căzu întîia zăpadă, bunicul mă duse iar la sora bunicii :

– Să știi că asta nu-i o treabă rea pentru tine, nu ! Ba chiar de loc ! îmi spuse el.

Mi se părea că de la începutul verii trecuse o groază de timp, în care trăisem, îmbătrînisem și mă făcusem mai înțelept, pe cînd la stăpînii mei plictiseala era și mai mare. Ei boleau tot așa de des, din pricină că se ghiftuiau peste măsură, stricîndu-și stomacurile, și-și descriau unul altuia mersul bolii cu aceleași amănunte ca și înainte, iar bătrîna se ruga lui dumnezeu tot cu furia și cu răutatea pe care i-o cunoșteam. Stăpîna cea tînără mai

slăbise după ce născuse și nu mai era așa de mătăhăloasă, dar de mișcat se mișca tot așa de încet și de țanțoș, de parc-ar fi fost tot însărcinată. Cînd cosea cămeșuici copiilor, cînta încetișor totdeauna același cîntec :

Spirea, Spirea, Spiridoane,
Dragă Spirea, frățioare,
Eu în sanie oi ședea,
Tu pe tălpice-n picioare.

Cum intram în odaie, se oprea din cîntat și se răstea la mine supărată :

– Ce vrei ?

Eram încredințat că, afară de cîntecul acesta, nu mai știa altul.

Seara, stăpînii mă chemau în odaie și-mi porunceau :

– Ia mai povestește cum ai dus-o pe vapor !

Mă așezam pe un scaun lîngă ușa privății și începeam a istorisi. Și, în timp ce trăiam viața asta, în care fusesem băgat împotriva voinței mele, eram bucuros să pot vorbi de cealaltă viață pe care o dusesem odinioară. Mă luam astfel cu vorba, uitînd cine mă ascultă, dar nu multă vreme, căci femeile, care nu umblaseră niciodată cu vaporul, mă întrebau :

– Da, orice ai zice, frică tot ți-a fost ?

Nu înțelegeam de loc de ce trebuia cu orice preț să-mi fie frică.

– Dacă nimerește vaporul într-un loc unde-i apa adîncă și se îneacă ?

Stăpînul rîdea cu hohote, iar eu, deși știam că vapoarele n-aveau cum să se înece în locurile cu apă adîncă, nu puteam să conving femeile de acest adevăr. Bătrîna era încredințată că vaporul nu plutea pe apă, ci mergea cu roțile pe fundul rîului, cum umblă telegile pe uscat.

– Cum poate pluti dacă-i de fier ? Doar vezi bine că toporul nu plutește ?

— Dar ulciorul ? Ulciorul nu se duce la fund !
— Ai brodit-o şi tu ! Ulcioru-i mic şi gol...
Cînd le vorbeam de Smurîi şi de cărţile lui, mă priveau cu bănuială ; bătrîna spunea că toate cărţile sînt alcătuite de proşti şi de eretici.
— Da' psaltirea ? Da' regele David ?
— Psaltirea-i tot sfînta scriptură, ş-apoi regele David i-a cerut iertare lui dumnezeu pentru c-a scris psaltirea.
— Da' unde spune asta ?
— La mine-n palmă ! Cînd te-oi lua o dată de guler, afli îndată unde.
Bătrîna le ştia pe toate şi de toate vorbea cu aceeaşi încredinţare, spunînd totdeauna numai gogomănii.
— Pe Peciorka a murit un tătar, sufletul i s-a scurs pe gît şi era negru ca dohotul.
— Păi sufletu-i duh, i-am spus eu.
Ea însă ţipă la mine cu dispreţ :
— La tătari ? Tîmpitule !
Stăpîna cea tînără se temea şi ea de cărţi.
— Nu-i bine să citeşti cărţi. Mai cu seamă cînd eşti tînăr, zicea dînsa. La noi, la Grebeşok, a fost o întîmplare cu o fată de neam bun, care de prea mult citit s-a îndrăgostit de un diacon. Iar nevasta diaconului o batjocorea unde o întîlnea, pe stradă, de faţă cu toată lumea. Era groaznic !...
Uneori foloseam cuvinte din cărţile lui Smurîi. Într-una din ele, căreia îi lipseau filele de la început şi cele de la sfîrşit, scria : „Drept vorbind, praful de puşcă nu l-a născocit nimeni ; cum se întîmplă de obicei, praful de puşcă a apărut ca urmare a unui lung şir de observaţii şi de descoperiri mărunte".
Nu ştiu nici eu de ce, fraza aceasta îmi rămăsese în minte şi mai ales îmi plăcea înlănţuirea celor două cuvinte : „Drept vorbind". Simţeam că ele aveau o putere a lor ; mie însă mi-au mai amărît viaţa mult şi, pe deasupra, m-au făcut şi caraghios. Se mai întîmplă şi de acestea.

Într-una din zile, cînd m-au îmbiat iar să le spun cîte ceva din viaţa mea de pe vapor, le-am răspuns :
— Drept vorbind, nu mai am ce să vă spun...
Asta îi uimi nespus şi prinseră cu toţii a croncăni :
— Cum ?... Cum ai spus ?
Şi tuspatru izbucniră în hohote de rîs, repetînd :
— Auzi, auzi ! Drept vorbind ! Doamne dumnezeule !
Pînă şi stăpînu-meu mi-a spus :
— Rău ai brodit-o cu asta ! Caraghiosule !...
Şi de-atunci multă vreme mă strigau cam aşa :
— Ei măi, drept vorbind ! Du-te, drept vorbind, şi şterge podeaua unde a stat copilul...
Batjocurile acestea fără nici o noimă nu mă jigneau de loc, dar mă umpleau de uimire.
Trăiam în mijlocul unei tristeţi care mă învăluia ca o ceaţă şi, ca să mă descotorosesc de ea, mă sileam să mă iau cît mai mult cu lucrul. Treabă era pînă peste cap ; în casă erau doi copii, iar dădacele, care nu era chip să intre în voie stăpînilor, se schimbau mereu, aşa că grija plozilor tot eu trebuia s-o am. Spălam în fiecare zi scutecele, iar o dată pe săptămînă mă duceam să clătesc rufele la Izvorul Jandarmski, unde găseam o droaie de spălătorese care mă luau în batjocură :
— Ce te-ai apucat tu de treburi muiereşti, măi ?...
Cîteodată aşa mă scoteau din fire, încît începeam să dau în ele cu rufele ude răsucite, iar ele îmi plăteau cu vîrf şi îndesat cu aceleaşi arme, dar cu ele viaţa era veselă şi nu mă plictiseam.
Izvorul Jandarmski curgea pe fundul unei rîpi adînci care se întindea la vale spre Oka, despărţind oraşul de un cîmp căruia îi zicea Cîmpul lui Iarilo, după numele unui zeu slavon din vechime. În toţi anii veneau aici în joia verde, care-i a şaptea joie după paşti, toţi tîrgoveţii din oraş ca să se plimbe. Bunica îmi spunea că pe vremea

cînd era ea tînără tîrgoveţii mai credeau încă în zeul Iarilo şi-i aduceau jertfe ; luau o roată, o învălătuceau cu cîlţi muiaţi în smoală, îi dădeau foc şi-i făceau vînt de sus, de pe colină. Roata o lua la vale în chiotele şi cîntecele celor de faţă şi toată lumea aştepta să vadă dacă roata de foc ajunge la Oka. Dacă ajungea, însemna că zeul Iarilo primise jertfa şi vara avea să fie însorită şi mănoasă.

Mai toate spălătoresele de la Iarilo erau muieri colţoase şi îndrăzneţe. Cunoşteau toată viaţa oraşului şi era nespus de atrăgător să le auzi istorisind de negustorime, de funcţionarii şi ofiţerii ale căror rufe le spălau. Să clăteşti rufe, iarna, în apa îngheţată a izvorului, era o muncă de ocnaş ; femeilor le îngheţau mîinile în aşa hal, încît le crăpa pielea. Clăteau rufele aplecate deasupra unui jgheab de lemn, în care se aduna apa izvorului, sub o şandrama de scînduri, toată numai crăpături, şi care nu le adăpostea nici măcar de vînt şi de zăpadă. Tot sîngele le năvălea în obrajii pişcaţi de gerul care le ardea degetele ude şi ţepene şi le dădeau lacrimi în ochi. Femeile, însă, trăncăneau într-una, povestindu-şi tot felul de istorii şi arătînd faţă de oameni şi de întîmplări o îndrăzneală neobişnuită.

Mai frumos decît toate ştia să istorisească Natalia Kozlovskaia, femeie trecută de treizeci de ani, zdravănă, plină de prospeţime, cu ochii batjocoritori şi cu o limbă grozav de ascuţită. Ea se bucura de mare trecere printre suratele ei, care-i cereau sfatul cu privire la tot felul de treburi de-ale lor şi o preţuiau pentru că era îndemînatică la lucru, pentru că era totdeauna curat îmbrăcată şi-şi dăduse fata la liceu. Cînd Natalia Kozlovskaia, încovoiată sub povara a două coşuri pline cu rufe ude, cobora de pe deal pe cărăruia lunecoasă, femeile o întîmpinau voioase şi o întrebau cu grijă :

– Ce-ţi face fata ?

– Bine. Mulţămesc de întrebare. Învaţă, slavă domnului !

– Ia seama să nu iasă dintr-însa te miri ce cucoană !

– Apoi de asta am şi dat-o la învăţătură. De unde îţi fi crezînd voi că ies boierii cu obrazul subţire ? Tot din noi se trag. Din noi, pleava pămîntului. Altfel de unde să vină ? Cu cît ai mai multă carte, cu atîta ţi-s mîinile mai lungi şi cu atîta poţi apuca mai mult. Iar cel care apucă mai mult, a lui îi şi sfînta dreptate. Dumnezeu ne trimite pe lumea asta ca pe nişte copii neştiutori, da' cere să ne întoarcem înapoi bătrîni înţelepţi. Va să zică omul trebuie să înveţe.

Cînd grăia Natalia Kozlovskaia, celelalte tăceau şi-i ascultau cu luare-aminte vorba dulce şi chibzuită. Toate o lăudau, şi cînd era de faţă şi cînd nu era, minunîndu-se de cît putea munci, şi de deşteptăciunea ei, dar nici una nu-i urma pilda. Îşi îmbrăcase mînecile polcuţei pe deasupra şi pe dedesubt cu o piele roşie de la nişte turetci de cizmă, aşa că nu mai trebuia să şi le sumeată pînă la coate şi nici nu şi le mai uda. Toate celelalte spălătorese spuneau că născocirea asta a ei era tare bună, dar nici uneia nu-i venise în minte să facă la fel, iar cînd am făcut-o eu, m-au luat în rîs :

– He-he ! Bine că ţi-ai găsit şi tu să iei învăţătură de la o muiere !...

Cînd vorbeau despre fata ei, spălătoresele spuneau :

– Mare brînză ! Ei şi ce dac-o ieşi o cucoană mai mult ? O să ne fie nouă mai uşor ? Ba te pomeneşti că nici nu isprăveşte învăţătura şi moare.

– D-apoi nici fetele cu carte n-o duc toate chiar aşa de bine. Uite, de pildă, fata lui Bahilov : a învăţat cît a învăţat şi ce-a ieşit ? Învăţătoare. Iar dacă-i învăţătoare, înseamnă că rămîne fată bătrînă...

– D-apoi chiar aşa ! Bărbatul te ia şi fără carte, numai să aibă pentru ce să te ieie.

– Mintea femeii nu-i în cap...

Mi se părea ciudat și nici nu-mi plăcea să le aud vorbind cu atîta nerușinare chiar de ele însele. Știam cum vorbeau despre femei matrozii, soldații și săpătorii de pămînt ; auzisem bărbați făcîndu-și o falä din îndemînarea cu care amăgeau femeile și din bărbăția lor față de ele. Simțeam dușmănia pe care o aveau împotriva „muierilor" și mai totdeauna, îndărătul istorisirii acelor biruințe cu care se făleau, mai răsuna și altceva, care mă îndreptățea să cred că în poveștile lor era mai multă născocire și lăudăroșenie decît adevăr.

Spălătoresele nu vorbeau între ele de intrigile de amor, dar în tot ce le auzeam spunîndu-și cu privire la bărbați răsunau o batjocură și o răutate care mă făceau să gîndesc că pe drept cuvînt muierile aveau puterea lor.

– Cu oricine te-ai împrieteni și oricum te-ai suci, tot la muiere vii, spuse odată Natalia.

O bătrînă cu glas răgușit îi strigă :

– D-apoi unde ai vrea să se ducă ? Călugării și pustnicii îl lasă și pe dumnezeu și tot la noi vin...

Toate aceste sfaturi în plescăitul plîngător al apei, în fîșîitul rufelor ude, acolo, în adîncul rîpii, în văgăuna aceea atît de murdară încît nici zăpada nu ajungea s-o acopere cu veșmîntul ei curat, aceste dezbateri deșucheate și pline de răutate despre acel act tainic din care purcedem toți, neamuri și popoare, îmi stîrneau o scîrbă groaznică, făcîndu-mă să-mi apăr cugetul și inima de „poveștile de amor" cu care-mi împuiau urechile și mă sîcîiau ; noțiunea aceasta de „poveste de amor" mi-a rămas legată în minte de istorisiri murdare și pline de desfrîu.

Cu toate acestea, acolo în rîpă, printre spălătorese, în cuhnile unde locuiau ordonanțele sau în subsolurile în care trăiau săpătorii, era o viață neasemuit mai interesantă decît acasă, unde monotonia încremenită a vorbelor, a noțiunilor și a întîmplărilor veșnic aceleași îmi trezea numai o plictiseală apăsătoare și plină de furie. Stăpînii mei trăiau într-un cerc fermecat alcătuit din mîncare, boli și somn, cum

și din pregătirile înfrigurate în vederea mîncării și a somnului ; vorbeau de păcate, de moarte, de care se temeau cumplit și băteau pasul în loc ca grăuntele în jurul pietrei de moară, așteptîndu-și rîndul să fie zdrobit.

Îndată ce mîntuiam treaba, ca să fiu singur, o ștergeam în magazie, unde mă apucam să sparg lemne. Dar și acolo rar de se-ntîmpla să rămîn singur, fiindcă veneau ordonanțele peste mine și începeau să-mi spună tot soiul de noutăți de prin curte.

Mai des decît toți ceilalți veneau doi, Ermohin și Sidorov. Cel dintîi, de loc din Kaluga, era un om înalt, adus de spate, împletit parcă din vine groase și tari și avea un cap mic și niște ochi spălăciți. Era leneș, prost de te apuca ciuda, se mișca agale și cu stîngăcie, iar cînd vedea o femeie, mugea și se pleca dinaintea ei, de parc-ar fi vrut să-i cadă în genunchi. Toată curtea se minuna de repeziciunea izbînzilor lui asupra bucătăreselor și jupîneselor și toți îl pizmuiau, dar în același timp se și temeau de puterea lui de urs. Sidorov, de fel din Tula, era slab și osos, avea fața veșnic tristă, vorbea încetișor, tușea cu luare-aminte, ochii îi sticleau speriați și-i plăcea nespus să privească în neștire în întunericul de prin unghere ; fie că istorisea ceva cu jumătate de glas, fie că ședea tăcut, totdeauna stătea cu ochii ațintiți în colțul cel mai întunecos.

– Ce ai, de te uiți mereu într-acolo ?

– Mai știi ? Poate că iese vreun șoricel. Tare-mi plac mie șoarecii. Așa-s de liniștiți și nici nu-i simți cînd umblă.

Scriam pentru ordonanțe scrisori acasă la țară și răvașe de dragoste către ibovnice, dar dintre toți mai mult îmi plăcea să scriu pentru Sidorov, care în fiece sîmbătă trimitea cîte o scrisoare unei surori a lui, la Tula.

Mă chema la el în bucătărie, se așeza la masă, alături de mine și, frecîndu-și cu palmele capul tuns scurt, îmi șoptea la ureche :

– Ei, dă-i drumul ! Scrie mai întîi ce se cuvine : prea iubita mea surioară, îți doresc să trăiești pînă la adînci

bătrîneţi şi să fii sănătoasă. Scrie cum ştii. După aceea scrie aşa : am primit rubla ta şi-ţi mulţumesc. Numai că nu trebuia să mi-o trimiţi. N-am nevoie de nimica. De dus, o duc bine – ba dacă-i să-ţi spun drept, n-o ducem de loc bine şi trăim o viaţă cîinească. Da' asta de – n-o mai scrie, ci zi numai de bine. Soră-mea e încă mică. Abia are paisprezece anişori. Ce nevoie are ea să ştie cum o duc eu ? De-acu' mai scrie şi tu aşa cum ştii.

Şi cum şedea în stînga mea, se pleca asupră-mi, îi simţeam suflarea fierbinte în ureche şi-mi şoptea cu stăruinţă :

– Să nu-i lase pe flăcăi s-o strîngă în braţe şi s-o ciupe de sîni sau din altă parte. Scrie-i aşa : chiar dacă ţi-o vorbi cineva cu blîndeţe, nu-l crede, fiindcă vrea să te înşele, să te strice...

Străduindu-se să-şi înăbuşe tusea, tot sîngele îi năvălea în faţa pămîntie. Obrajii i se umflau, în ochi i se iveau lacrimi şi se foia pe scaun, împingîndu-mă într-o parte.

– D-apoi nu mă laşi să scriu.

– Nu-i nimica ! Scrie : mai cu osebire să nu te-ncrezi în stăpîni. Căci multe fete au mai amăgit. Dumnealor te iau cu frumuşelul, îţi făgăduiesc cîte-n lună şi în stele, dar dacă te-ncrezi în ei, la stabiliment ajungi. Cînd mai strîngi o rublă, vezi de o dă preotului. Dacă-i om bun, are să ţi-o păstreze. Da' mai bine îngroap-o în pămînt şi ţine minte locul.

Era jalnic să-i auzi vorba şoptită, acoperită de scîrţîitul ventilatorului de tablă de la ferestruica de sus. Mă uitam în jurul meu, la plita afumată, la dulapul cu farfurii punctat de sus pînă jos de muşte ; bucătăria groaznic de murdară era plină de ploşniţe, îmbîcsită de miros de ulei ars, de gaz şi de fum, iar printre surcelele de pe cuptor foiau gîndacii. Mă cuprindea tristeţea şi-mi venea să le plîng de milă, ordonanţei şi surorii lui. Era oare cu putinţă, se cuvenea oare să trăiască cineva astfel ?

Scriam mai departe, fără să mai aud şoaptele lui Sidorov şi aşterneam pe hîrtie toată plictiseala şi toată umilinţa vieţii, în vreme ce el îmi spunea, oftînd :

– Îţi mulţămesc că-i scrii atîta. De-acum încolo are să ştie de ce trebuie să se teamă.

– Nu trebuie să se teamă de nimic, îl încredinţam supărat, cu toate că mă-ngrozeau şi pe mine atîtea şi atîtea lucruri.

Pe soldat îl apuca rîsul şi printre răbufniri de tuse îmi spunea :

– Măi, caraghiosule ! Cum se poate să nu te temi ? Da' de stăpîni nu ţi-e frică ? Da' de dumnezeu ? Şi de cîte şi mai cîte.

Cînd primea cîte o scrisoare de la soră-sa, mă ruga cu nelinişte în glas :

– Citeşte-mi-o, te rog, mai repede !...

Şi mă silea să-i citesc de cîte trei ori o scrisoare supărător de scurtă, scrisă cu litere strîmbe şi gheboase şi care nu cuprindea nimic deosebit.

Sidorov era un om bun, blînd, însă cu femeile se purta ca şi ceilalţi, adică fără fasoane şi grosolan, aidoma cîinilor. Vrînd-nevrînd, urmăream aceste legături care se desfăşurau adesea sub ochii mei, de la început pînă la sfîrşit, cu o iuţeală uluitoare care mă dezgusta. Îl vedeam pe Sidorov stîrnind cu tînguielile lui despre viaţa de soldat simţămintele bune ale femeilor, iar apoi ameţindu-le cu minciuni pline de prefăcută blîndeţe, după care se fălea către Ermohin cu izbînzile lui, strîmbîndu-se şi scuipînd de greaţă, ca şi cînd ar fi luat cine ştie ce doctorie amară. Toate astea mă scîrbeau şi-l întrebam furios pe soldat, ce aveau ei toţi de amăgeau femeile, minţindu-le şi apoi trecîndu-le din mînă în mînă cu vorbe de batjocură, dacă nu chiar cu bătaie. Sidorov zîmbea doar dispreţuitor şi-mi răspundea :

– Nu-i treaba ta să cunoşti lucrurile astea. Îs păcate şi nu ţi-a venit vremea. Eşti încă prea mic.

Odată însă mi-a răspuns lămurit şi răspunsul lui mi s-a întipărit în minte :

– Crezi poate că ele nu ştiu că le spun minciuni ? îmi zise el, făcîndu-mi cu ochiul şi tuşind. Ştiu prea bine ! Da' ele singure vor să fie minţite. Aşa-i treaba asta : toţi mint, tuturora li-e ruşine, nimănui nu-i e drag celălalt, totul nu-i altceva decît un joc. E lucru tare ruşinos. Ai răbdare c-ai să te încredinţezi tu singur. De aceea treaba asta se petrece noaptea, iar dacă se-ntîmplă cumva peste zi, atunci cauţi vreo cămară, unde-i mai întuneric. Da-da ! Din pricina asta ne-a alungat dumnezeu din rai şi am ajuns toţi nişte bieţi nenorociţi...

Sidorov grăia aşa de frumos şi cu atîta durere şi pocăinţă în glas, încît m-am împăcat oarecum cu aventurile lui ; faţă de dînsul mă purtam cu mai multă prietenie decît cu Ermohin, pe care nu-l puteam suferi şi mă sileam în toate chipurile să-mi bat joc de el şi să-l scot din sărite. Treaba asta îmi izbutea adesea şi atunci el mă fugărea prin curte vrînd să mă cotonogească, dar, neîndemînatic cum era, numai rareori se întîmpla să puie mîna pe mine.

– Asta-i lucru oprit, îmi spunea Sidorov.

Că era oprit o ştiam, dar că ar putea fi o pricină de nenorocire pentru oameni, nu-mi prea venea a crede. Îi vedeam eu nenorociţi, dar nu mă puteam dumiri cum de era cu putinţă una ca asta, de vreme ce văzusem adesea în ochii îndrăgostiţilor o privire neobişnuită şi-mi dădusem seama că îndrăgostiţii erau de o bunătate pe care n-o prea întîlneam la ceilalţi oameni. Totdeauna cînd se întîmpla să văd această sărbătoare a inimii, mă bucuram.

Mi-aduc amine că viaţa mi se părea totuşi mai aprigă, mai plictisitoare şi pentru vecii vecilor statornicită în aceleaşi forme şi legături neclintite pe care le vedeam în fiece zi. Nu puteam năzui să se întîmple nimic mai bun decît ceea ce se petrecea şi ceea ce mi se ivea zilnic în faţa ochilor, ca un lucru de neînlăturat.

Odată, însă, soldaţii mi-au spus o istorie care m-a tulburat adînc.

Într-una din locuinţele din curtea noastră trăia un maistru croitor care lucra la cea mai bună croitorie din oraş. Maistrul era un om liniştit, modest şi nu era rus. Avea o nevastă micuţă, cu care n-avea copii şi care-şi trecea zilele şi nopţile citind tot felul de cărţi. În curtea asta zgomotoasă, cu locuinţele acelea în care vieţuiau claie peste grămadă oameni totdeauna beţi, aceştia doi trăiau tăcuţi, fără să-i vadă nimeni, nu primeau musafiri şi nu ieşeau nici ei nicăieri, decît duminicile şi sărbătorile, cînd se duceau la teatru.

De dimineaţa şi pînă seara tîrziu, bărbatul era plecat la atelier, iar nevasta, care părea o şcolăriţă, se ducea de vreo două ori pe săptămînă, după-amiază, la bibliotecă. O vedeam adesea mergînd cu paşi mărunţi de-a lungul digului, clătinîndu-se ca şi cînd ar fi şchiopătat, cu cărţile legate cu o cureluşă cum fac fetele de liceu, simplă, proaspătă, curată, cu mînuţele înmănuşate, de ţi-era mai mare dragul să te uiţi la dînsa. Avea o faţă de păsăruică, cu nişte ochi plini de vioiciune şi toată făptura ei era gingaşă ca o statuetă de porţelan, din cele care se pun pe măsuţele din faţa oglinzilor. Soldaţii spuneau că-i lipsea o coastă în partea dreaptă şi din pricina aceasta avea mersul aşa de legănat. Mie însă mersul ei mi se părea c-o prinde, deosebind-o de celelalte doamne din curte, neveste de ofiţeri. Acestea, deşi vorbeau tare şi se împopoţonau cu rochii ţipătoare şi cu turnură naltă, păreau totuşi din alte timpuri, ca şi cum ar fi zăcut multă vreme uitate în vreo cămară, printre vechituri fără de trebuinţă.

Chiriaşii din curte o socoteau cam sărită şi spuneau că şi-ar fi pierdut minţile de mult ce citea, din care pricină nu putea să-şi vadă nici de gospodărie ; că bărbatu-său se ducea singur în piaţă după cumpărături şi tot el îi poruncea

prînzul bucătăresei, o femeie uriaşă şi ursuză, cu un singur ochi, care-i lăcrăma necontenit, şi cu o crăpătură trandafirie în locul celuilalt. Bucătăreasa nu era nici ea rusoaică. Despre cucoana aceasta se mai spunea că nu ştia deosebi carnea de porc de aceea de viţel, iar odată i se întîmplase chiar să cumpere hrean în loc de pătrunjel! Gîndiţi-vă numai ce ruşine!

Tustrei erau străini în casa aceea, ca şi cum numai întîmplarea i-ar fi adus într-una din cuştile de găini ale acestui coteţ uriaş, ca nişte piţigoi care, vrînd să se adăpostească de ger, au nimerit printr-o ferestruică într-o locuinţă înăbuşitoare de oameni murdari.

Într-o bună zi, ordonanţele îmi spuseră că domnii ofiţeri puseseră la cale o glumă răutăcioasă şi umilitoare faţă de micuţa nevastă a meşterului croitor; aproape nu era zi să nu-i trimită cînd unul, cînd altul, cîte un bilet în care îi lăudau frumuseţea şi-i spuneau cît de mult o iubeau şi cît de mult îi făcea să sufere. Ea le răspundea, arătîndu-şi părerea de rău pentru amărăciunile pe care le pricinuia şi-i ruga s-o lase în pace, încredinţîndu-i că se va ruga lui dumnezeu să le ajute s-o uite. Cînd vreunul din ei primea un astfel de bilet, îl citeau împreună şi-şi băteau joc de dînsa. Apoi, tot împreună, întocmeau altă scrisoare, ca din partea altuia dintr-înşii.

Povestindu-mi aceste isprăvi, ordonanţele se veseleau şi batjocoreau femeia:

– Nenorocita şi strîmba ceea de proastă! spunea Ermohin cu glasu-i gros.

Sidorov îi ţinea isonul:

– Asta vrea orice muiere, să fie amăgită, parcă ea nu ştie cum merge treaba...

Mie însă nu-mi venea a crede că nevasta croitorului ştie cum îşi bat joc de dînsa ofiţerii şi m-am hotărît pe dată să i-o spun. Am pîndit cînd bucătăreasa coborîse în pivniţă şi am urcat scara de serviciu, care ducea la locuinţa femeii celei mici, am dat buzna în bucătărie, unde nu era nimeni, şi de acolo am intrat în odaie. Femeia şedea la masă, ţinînd într-o mînă o ceaşcă grea, aurită, iar în cealaltă o carte deschisă. Cum mă văzu intrînd, se sperie, strînse cartea la piept şi începu să ţipe, dar nu prea tare:

– Augusta! Cine-i ăsta? Cine eşti?

Am început să vorbesc repede şi încurcat, aşteptîndu-mă în toată clipa să arunce în mine cu ceaşca sau cu cartea. Femeia şedea într-un jilţ larg, de culoare zmeurie; era îmbrăcată într-un capot albastru cum e cerul, cu dantelă la gît şi la mîneci şi cu poala tivită cu franjuri; pe umeri i se revărsa părul unduios, castaniu-deschis şi semăna cu îngerii zugrăviţi pe porţile împărăteşti ale altarului. Se lăsase pe speteaza jilţului şi mă privea cu nişte ochi rotunzi, la început supăraţi, apoi luminaţi de un zîmbet de uimire.

După ce i-am spus tot ce aveam să-i spun, mi-am pierdut curajul, m-am răsucit pe călcîie şi am pornit către uşă; dînsa însă a strigat:

– Stai!

A pus ceaşca pe tavă, a zvîrlit cartea pe masă şi a împreunat mîinile şi a început să vorbească cu un glas gros, de om în vîrstă:

– Ciudat băieţel eşti tu!... Ia vino mai aproape...

M-am apropiat cu sfială. Mi-a luat mîna, şi, mîngîind-o cu degetele ei mici şi reci, m-a întrebat:

– Nu te-a învăţat nimeni să vii să-mi spui lucrurile acestea, nu-i aşa? Ei bine, lasă, văd... ai făcut-o din capul tău, te cred...

Apoi îmi slobozi mîna şi, închizînd ochii, îmi spuse domol şi tărăgănat:

– Va să zică despre asta vorbesc soldaţii aceştia murdari?

– Aţi face bine să vă mutaţi din casa asta, am sfătuit-o cu toată seriozitatea.

– Pentru ce?

— Pînă la urmă tot au să vă răpună.

Ea izbucni într-un rîs plăcut şi mă întrebă :

— Ştii carte ? Îţi place să citeşti cărţi ?

— N-am vreme.

— Dacă ţi-ar plăcea ai găsi şi vreme. Ei, eu îţi mulţumesc !

Îmi întinse degetele strînse în care ţinea un bănuţ de argint. Mi-era ruşine să primesc din mîna ei banul, pe care-l simţeam rece în palmă, dar nici să nu-l iau n-am îndrăznit ; la ieşire, am pus moneda pe un stîlp din parmaclîcul scării.

Am plecat de la femeia aceea răscolit de un simţămînt adînc şi nou pentru mine ; parcă răsăreau zorile în faţa mea şi timp de cîteva zile am trăit într-o încîntare, avînd dinaintea ochilor odaia spaţioasă şi pe nevasta croitorului, îmbrăcată în albastru şi cu chip de înger. În jurul ei, totul era de-o negrăită frumuseţe, cum nu mai văzusem niciodată. Sub picioarele ei era întins un covor auriu, adînc şi moale, iar prin geamurile argintii ale ferestrelor privea în odaie ziua de iarnă, cercînd să fure o undă din căldura care plutea în preajma femeii.

Tare aş fi vrut s-o mai văd o dată ! Şi mă gîndeam : ce ar fi să mă duc la dînsa şi să-i cer o carte ?

M-am dus şi am găsit-o în acelaşi jilţ şi tot cu o carte în mînă, dar obrazul îi era legat cu o basma roşcată şi avea un ochi umflat. Mi-a dat o carte legată în scoarţe negre şi a bîiguit ceva ce n-am înţeles. Am plecat trist, ducînd cu mine cartea care mirosea a creozot şi a picături de anason. Temîndu-mă ca stăpînii mei să nu dea de carte, să mi-o ia şi s-o strice, am învelit-o într-o cămaşă curată şi apoi într-o hîrtie şi am ascuns-o în pod.

Stăpînii se abonaseră la *Niva* pentru tiparele de rochii şi pentru premiile pe care le dădea revista ; de citit însă n-o citeau. După ce se uitau la poze, o puneau pe dulapul din dormitor, iar la sfîrşitul anului legau colecţia şi o ascundeau sub pat, unde zăceau deja trei volume din *Jivopisnoe obozrenie*[1]. Cînd spălau podelele în dormitor, apa murdară se scurgea pe sub cărţi. Stăpînu-meu era abonat la ziarul *Russki Kurier*[2] şi seara, cînd îl citea, suduia într-una :

— Dracu ştie de ce or fi scriind toate acestea. Curată plictiseală, nu alta !

Sîmbăta următoare, în timp ce atîrnam la uscat rufele în pod, mi-am adus aminte de carte, am scos-o, am dezvelit-o şi am citit cel dintîi rînd : „Casele sînt ca şi oamenii, fiecare îşi are fizionomia ei". Fraza mă uimi prin adevărul cuprins într-însa. M-am aşezat lîngă ferestruica podului şi am început să citesc mai departe ; am citit aşa multă vreme, pînă m-a pătruns frigul ; seara, cum au plecat stăpînii la vecernie, am adus cartea în bucătărie şi m-am cufundat în filele vechi şi gălbui care semănau cu nişte frunze pălite de toamnă ; filele acelea mă duceau într-o clipă în altă viaţă, cu alte nume de oameni şi alte legături, dezvăluindu-mi eroi buni şi răufăcători sumbri, care nu semănau de fel cu oamenii ce întîlnisem pînă atunci. Cartea era un roman al lui Xavier de Montépin[3], lung ca toate romanele acestui scriitor, plin de oameni şi de întîmplări, şi în care era zugrăvită o viaţă năvalnică de care habar n-aveam. Toate erau în acest roman nespus de lămurite şi de simple — părea că o lumină, pitită printre rînduri, lumina deopotrivă şi faptele bune şi pe cele rele, ajutîndu-te să iubeşti şi să urăşti, şi silindu-te să urmăreşti cu încordare soarta oamenilor care se pomeniseră încurcaţi în roiul acela împînzit... Deodată mă trezeam cuprins de dorinţa stăruitoare să-l ajut pe unul, să-l opresc pe altul, uitînd că toată viaţa asta care se deschisese dintr-o dată înaintea mea era numai

[1] *Privire generală asupra picturii* — revistă ilustrată săptămînală ; a apărut la Petersburg între anii 1872—1905 (n. ed.).

[2] *Curierul rus* — cotidian care a apărut la Moscova între anii 1879—1889 şi, mai tîrziu, în 1891, de la 1 la 5 ianuarie (n. ed.).

[3] *Xavier de Montépin* (1823—1902) — romancier şi autor dramatic francez. A scris numeroase romane-foileton (n. ed.).

pe hîrtie ; în soarta schimbătoare a luptelor uitam totul, cînd cufundat în bucuriile unei file, cînd răscolit de tristețile celei următoare.

Atîta eram de prins de romanul meu, încît auzind clopoțelul de la ușa din față, n-am înțeles dintr-o dată cine putea să sune și ce voia.

Lumînarea mai că arsese pînă la capăt și sfeșnicul, pe care chiar în dimineața aceea îl frecasem, era acum plin de seu ; feștila candelei, de care trebuia să am grijă, lunecase din clempușa care o ținea și se stinsese. Am început să alerg prin bucătărie, străduindu-mă să acopăr urmele nelegiuirii mele ; am băgat cartea în vatră și m-am apucat să îndrept fitilul candelei, cînd dădaca țîșni din odaie și începu să urle la mine :

– Ai asurzit ? N-auzi că sună ?

M-am repezit să deschid ușa.

– Sforăiai ? mă-ntrebă cu asprime stăpînul ; nevastă-sa, care urca anevoie scara, se tînguia că din pricina mea răcise, iar bătrîna ocăra de zor. În bucătărie băgă de seamă numaidecît lumînarea arsă și începu să mă descoase ce făcusem cît lipsiseră.

Tăceam de parcă atunci picasem din cer ; mă răscolea teama că bătrîna, care urla că puteam să-i aprind casa, o să-mi descopere cartea. Stăpînul și nevastă-sa veniră în bucătărie să mănînce, iar bătrîna începu să se plîngă de mine :

– Ia uitați-vă : toată lumînarea a ars-o, are să mai aprindă și casa...

Cîtă vreme a durat cina, tuspatru m-au turuit la cap, amintindu-mi toate isprăvile din trecut, cele făcute dinadins ca și cele săvîrșite fără vreun gînd rău, și amenințîndu-mă cu neapărata mea pieire ; știam însă că spunîndu-mi toate acestea nu o făceau din răutate, nici îmboldiți de simțăminte bune față de mine, ci numai din plictiseală. Privindu-i, mi se părea ciudat cît de sarbezi și de caraghioși arătau, față de oamenii din cartea pe care începusem s-o citesc.

După ce au isprăvit de mîncat, osteniți și îngreunați, s-au dus la culcare ; bătrîna l-a tulburat pe dumnezeu cu tînguielile ei rostite cu glas supărat, s-a urcat pe cuptor și-a amuțit. După un timp, m-am sculat, am scos cartea din vatră și m-am apropiat de fereastră ; noaptea era luminoasă și luna se uita drept în geamul bucătăriei ; cum însă cartea era tipărită cu litere prea mici, nu puteam desluși nimic. Dorința de a citi mă chinuia din cale-afară. Am luat de pe poliță o tingire de aramă și am răsfrînt lumina lunii pe carte, însă în felul acesta lumina era și mai slabă, încît vedeam și mai puțin. M-am urcat atunci pe lădița din colțul de sub icoane și am început să citesc în picioare, la lumina candelei ; obosind însă degrabă, m-am lăsat pe laiță și am adormit. M-am trezit în țipetele și ghionturile bătrînei. Desculță, numai în cămașă și învăpăiată de mînie, își scutura cu furie capul stacojiu. Înșfăcă apoi cartea și începu să-mi care peste umeri destul de tare ; de pe polata lui, Viktor răgea :

– Nu mai urla așa, mamaie. Nu-i chip de trăit...

„S-a isprăvit cu cartea, mă gîndeam eu. De-acu are s-o rupă."

Dimineața, la ceai, m-au judecat. Stăpînul m-a întrebat cu asprime :

– De unde ai luat cartea ?

Femeile țipau, tăindu-și vorba una alteia, iar Viktor adulmeca filele și spunea :

– Zău că miroase a parfum...

Aflînd că romanul era al preotului, se mai uitară o dată la carte, mirați și scandalizați peste fire că un preot citește romane ; aceasta însă îi mai liniști oarecum, dar stăpînul îmi vorbi încă multă vreme ca să mă încredințeze că cititul e un lucru rău și primejdios pentru mine.

– Uite ce au făcut cei care citesc : au aruncat calea ferată în aer și-au vrut să ucidă...

Supărată şi speriată, stăpîna ţipă la bărbatu-său :

– Ai înnebunit se vede ! Ce te-ai apucat să-i spui ?

Am dus cartea lui Sidorov şi i-am istorisit toată tărăşenia ; soldatul luă cartea, deschise o lădiţă, fără să spună o vorbă, scoase dinlăuntru un prosop curat, în care înveli cartea, şi, ascunzînd-o în lădiţă, îmi spuse :

– Nu te lua după dînşii ! Vino aici şi citeşte. N-am să spun nimănui. Dacă vii şi nu mă găseşti, să ştii că cheia-i atîrnată după icoane ; deschizi lădiţa şi citeşti cît îţi place...

Purtarea asta a stăpînilor mei faţă de carte o ridică îndată în ochii mei la înălţimea unei taine mari şi deosebit de înfricoşătoare. Faptul că oamenii care citeau cărţi au aruncat în aer linia drumului de fier, cu gîndul să ucidă, mă lăsa nepăsător ; mi-am adus însă aminte de întrebarea pe care mi-o pusese preotul la spovedanie, de liceanul care citea în subsol, de vorbele lui Smurîi cu privire la „cărţile adevărate" şi, în acelaşi timp, de poveştile bunicului cu farmazonii care citeau cărţi de vrăjitorie :

„În timpul binecuvîntat al ţarului Alexandr Pavlîci, iezuiţii de dvoreni, pornind pe calea farmecelor negre şi a farmazonilor, au pus la cale să dea tot poporul rus pe mîna papei de la Roma. Atunci generalul Arakceev i-a prins asupra faptului şi, fără să ţină seama de cinurile şi numele lor, i-a trimis pe toţi la ocnă, în Siberia, unde şi-au găsit curînd moartea."

Mi-am adus aminte de „Umbracul împestriţat cu stele", de „Ghervasi" şi de vorbele pompoase şi de batjocură din carte :

„Profani dornici să aflaţi tainele noastre, ochii voştri slabi în veci n-au să le găsească..."

Mă simţeam în pragul cunoaşterii unor taine mari şi trăiam ca un aiurit. Vroiam să isprăvesc cît mai degrabă cartea, fiindcă mă temeam să nu se piardă, sau să n-o strice cumva soldatul. Căci dacă s-ar fi întîmplat una ca asta, ce puteam să-i spun nevestei croitorului ?

Bătrîna căuta cu străşnicie să mă împiedice, cînd voiam să dau o fugă la ordonanţe, şi mă sîcîia într-una :

– Măi, cărturarule, cărţile duc la desfrîu ! Ia te uită, mă rog, unde a ajuns cărturăreasa asta : la piaţă nu se duce, da' de-nhăitat cu ofiţerii se-nhăitează, parcă nu ştiu eu că-i primeşte ziua ?

Îmi venea să strig la dînsa :

„Nu-i adevărat ! Nu se-nhăitează cu ofiţerii !"

Dar mi-era frică să-i iau apărarea. Ce mă făceam dacă ghicea bătrîna că romanul este al ei ?

Timp de cîteva zile am dus-o groaznic de greu. O zăpăceală şi o tristeţe plină de nelinişte puseseră stăpînire pe mine ; grija pentru cartea lui Montépin mă ţinea treaz şi noaptea, cînd iacătă că într-o bună zi, bucătăreasa nevestei croitorului mă opri în curte şi-mi spuse :

– S-aduci cartea !

După prînz am pîndit pînă s-au culcat stăpînii şi m-am înfăţişat la nevasta croitorului, stînjenit şi amărît.

Femeia mă întîmpină ca şi întîia dată, cu singura deosebire că acum era îmbrăcată altfel. Purta o fustă cenuşie, o bluză de catifea neagră, din care ieşea gîtul gol cu o cruce de peruzele în faţă, şi semăna cu o femeiuşcă de botroş.

Cînd i-am spus că n-am avut timp să sfîrşesc cartea şi că stăpînii nu-mi îngăduiau să citesc, obida care mi se făcea şi bucuria de a mă afla iarăşi în faţa acestei femei mi-au adus lacrimi în ochi :

– Vai, ce oameni proşti ! îmi spuse ea, încruntînd din sprîncenele subţiri. Şi cînd te gîndeşti că stăpînu-tău are o faţă aşa de interesantă ! Nu te mai amărî atîta. Lasă-mă să mă gîndesc. Ştii ce ? Am să-i scriu.

Asta m-a speriat şi m-a făcut să-i mărturisesc că-mi minţisem stăpînii, spunîndu-le că am luat cartea de la preot, iar nu de la dînsa.

– Să nu-i scrieţi, am rugat-o. Au să rîdă pe socoteala dumneavoastră şi au să vă ponegrească... În curtea asta nu ţine nimeni la dumneavoastră. Toţi îşi bat joc de dum-

neavoastră, spunînd că sînteţi cam sărită şi că vă lipseşte o coastă...

Abia slobozisem pe nerăsuflate toate acestea, cînd mi-am dat seama că spusesem o sumedenie de lucruri de prisos, care puteau foarte bine s-o jignească ; muşcîndu-şi buza de sus, femeia îşi plesni palma peste şold de parc-ar fi stat în şa. Încurcat, mi-am lăsat capul în piept ; îmi venea să intru în pămînt de ruşine, dar femeia se răsturnă pe spătarul scaunului şi, plină de voioşie, se strica de rîs, repetînd într-una :

– Vai ce stupid ! Ce stupid ! Ei, ce pot face ? se întrebă ea şi, uitîndu-se ţintă la mine, adăugă c-un oftat : Ciudat băiat eşti tu !... Tare ciudat !...

Mi-am aruncat ochii în oglinda care se afla lîngă dînsa şi mi-am văzut faţa cu umerii obrajilor ieşiţi în afară şi cu nasul lat, cu o vînătaie mare pe frunte şi cu o chică netunsă de cine ştie cînd, toată numai vîrtejuri şi miţe care-mi atîrnau în toate părţile ; aşa s-o fi înfăţişînd oare „un băiat tare ciudat“ ? Nici o potrivire între băiatul ciudat care eram eu şi statueta aceea de porţelan.

– Cînd ţi-am dat bănuţul, atunci, n-ai vrut să-l iei. Pentru ce ?

– Nu mi-a trebuit.

Femeia suspină :

– Ei, ce să faci ? Cînd ţi-or da voie stăpînii să citeşti, să vii la mine ca să-ţi dau cărţi...

Pe măsuţa din faţa oglinzii erau trei cărţi : dintre ele, cea pe care i-o adusesem înapoi era cea mai voluminoasă. O priveam cu tristeţe. Nevasta croitorului îmi întinse mîna ei mică şi trandafirie :

– Ei, la revedere !

I-am atins încet mîna şi-am plecat repede.

Se poate că aveau dreptate oamenii să spună că nu se pricepe la nimic : iacă, de pildă, o monedă de douăzeci de copeici era pentru dînsa un bănuţ, ca pentru orice copil.

Dar asta îmi plăcea la ea...

IX

Mă cuprinde tristeţea, dar îmi vine şi să rîd, cînd îmi aduc aminte de toate neliniştile, jignirile adînci şi umilinţele pe care mi le-a pricinuit năvalnica patimă pentru citit.

Cărţile pe care mi le împrumuta nevasta croitorului mi se păreau grozav de scumpe şi, de teamă ca bătrîna să nu le pună pe foc, căutam să-mi iau gîndul de la ele ; astfel am început să împrumut nişte cărţulii cu scoarţe de toate culorile de la băcănia de unde cumpăram dimineaţa pîine pentru ceai.

Băcanul era om tînăr, dar tare nesuferit ; avea faţa albă, fleşcăită, veşnic asudată, cu pete albe şi urme de gîlci, buzele groase, ochi albicioşi şi nişte mîini cu degete boante, groase şi neîndemînatice. Seara băcănia lui era locul de adunare a tuturor băietanilor şi fetelor uşuratice de pe uliţa noastră ; Viktor, fratele lui stăpînu-meu, venea şi el mai în fiece seară să bea bere şi să joace cărţi. Stăpînii mă trimiteau adesea să-l chem la cină şi nu o dată am văzut în odăiţa strîmtă din dosul prăvăliei pe nevasta băcanului, o femeie rumenă la faţă şi cam toantă, şezînd pe genunchii lui Viktoruşka sau ai vreunui alt flăcău. Dar se vede că treaba asta nu-l supăra de loc pe băcan ; după cum nu se supăra nici cînd vreun ţîrcovnic, soldat sau oricine avea asemenea poftă, o lua pe soră-sa, care îi da ajutor la băcănie, şi o strîngea zdravăn în braţe. În prăvălie era marfă puţintică, lucru pe care băcanul îl lămurea spunînd că abia a început negustoria şi n-a avut timp s-o pună pe roate, deşi, drept vorbind, deschisese băcănia încă din toamnă. Musafirilor şi cumpărătorilor le arăta o colecţie de poze deşucheate şi celor care voiau le dădea să copieze poezii fără perdea.

Cît despre mine, citeam cărţuliile fără miez ale lui Mişa Evstigneev, pentru cititul fiecăreia plătind cîte o copeică ; era scump şi nici nu-mi plăceau cîtuşi de puţin. *Guac sau*

Credința de neînvins, Frantil Venețianul, Bătălia dintre ruși și cabardineni, sau *Frumoasa mahomedană murind pe sicriul soțului ei* și toată literatura de soiul acesta nu mă mulțumea de fel și adesea îmi stîrnea ciuda. Mi se părea că aceste cărticele își băteau joc de prostia mea, îndrugînd cu cuvinte înșirate neîndemînatic întîmplări de necrezut.

Mai degrabă îmi plăceau *Streliții, Juri Miloslavski, Călugărul misterios, Iapancea, călărețul tătar* și altele de același fel, fiindcă tot îmi rămînea ceva de pe urma lor ; dar mai mult chiar decît acestea mă pasionau viețile sfinților. Era acolo ceva serios, în care credeam și care, uneori, mă tulbura adînc. Nu știu de ce, toți marii mucenici îmi aduceau aminte de „Bună-treabă", marile mucenice de bunica, iar preacuvioșii părinți de bunicul, cînd se-ntîmpla să fie în toane bune.

De obicei citeam în magazia unde spărgeam lemne sau în pod, dar și într-un loc și în celălalt nu mă simțeam de fel în voia mea și era tot așa de frig. Cîteodată, cînd cartea mă interesa îndeosebi sau trebuia s-o dau gata repede, mă sculam noaptea și aprindeam lumînarea. Bătrîna, însă, văzînd că lumînările tot se împuținau peste noapte, începu să le măsoare cu o surcea pe care o ascundea cu grijă. Dacă se-ntîmpla ca dimineața lumînarea să fie cu un deget mai mică sau dacă eu nu izbutisem să găsesc surceaua, ca să tai dintr-însa cît arsese din lumînare, se porneau în bucătărie țipete pline de mînie, încît într-o dimineață Viktorușka, scos din fire, grăi de sus, de pe polată :

– Da' isprăvește odată de hămăit, mamaie ! Nu-i chip să trăiască omu-n casa asta. De bună seamă că arde lumînarea, că doar citește ; știu și de unde ia cărțile – de la băcan. Ia du-te mata în pod...

Bătrîna se repezi în pod, găsi o carte și o făcu bucățele.

Bineînțeles că întîmplarea aceasta m-a umplut de amărăciune ; în același timp însă dragostea de citit m-a cuprins și mai puternic. Îmi dădeam seama că un sfînt să fi venit în casa asta, stăpînii mei ar fi început să-l dăscălească și

să încerce a-l schimba după chipul și asemănarea lor, și aceasta numai din plictiseala care pusese stăpînire pe ei. Dacă și-ar fi lăsat obiceiul de a judeca lumea, dacă n-ar fi urlat și nu și-ar fi bătut joc de oameni, ar fi uitat să vorbească, și-ar fi pierdut graiul, nu și-ar mai fi putut da seama de propria lor existență. Pentru ca omul să se vadă pe el însuși e neapărat nevoie să aibă o atitudine oarecare față de semenii săi. Stăpînii mei nu puteau să aibă față de aproapele lor altă purtare decît aceea pe care o aveau – totdeauna sentențioasă și totdeauna osînditoare. Dar chiar dacă ai fi vrut să începi a trăi ca ei, să gîndești și să simți ca ei, ar fi fost același lucru, căci și pentru aceasta te-ar fi condamnat cu aceeași asprime. Așa era firea lor.

Eu, întrucît mă privește, făceam toate șmecheriile cu putință ca să pot citi ; bătrîna îmi rupsese de cîteva ori cărțile așa că, într-o bună zi, m-am trezit că datoram băcanului uriașa sumă de patruzeci și șapte de copeici. Băcanul îmi cerea mereu să-i plătesc datoria, amenințîndu-mă că altfel are să mi-o oprească din banii lui stăpînu-meu, cînd oi veni să cumpăr ceva din prăvălie.

– Pe unde o să scoți cămașa atunci ? mă-ntreba el cu glas de batjocură.

Mi-era silă de băcan, să nu-l văd în ochi, iar el, simțind pesemne asta, mă chinuia cu tot soiul de amenințări, treabă pe care o făcea cu deosebită voluptate ; cînd intram în băcănie, fața plină de pete i se lățea într-un rînjet larg și mă-ntreba cu duhul blîndeții :

– Ai adus datoria ?

– Nu.

Atunci se speria și se-ncrunta :

– Cum așa ? Păi ce să fac cu tine ? Spune ! Să te dau în judecată, ca să te treacă pe listă și să fii trimis într-o colonie ?

Bani n-aveam de unde să iau, căci toată simbria i-o dădeam bunicului. Nu știam ce să mă fac și-mi pierdusem capul. L-am rugat pe băcan să mă mai păsuiască. Drept

răspuns mi-a întins mîna grasă și puhavă ca o clătită și mi-a spus :

– Sărut-o și te păsuiesc.

Cînd însă am apucat de pe tejghea o piatră de cîntar ca să dau într-însul, s-a plecat în jos și a început să strige :

– Ce faci ? Ce te-a apucat ? Am glumit.

Îmi dădeam seama însă că nu glumise de fel, așa că m-am hotărît să fur niscai bani, ca să scap odată de el. Dimineața, cînd scuturam hainele stăpînului, auzeam adesea sunînd în buzunarele pantalonilor bani, care de multe ori cădeau și se duceau de-a dura pe jos. Într-o zi o monedă nimeri într-o crăpătură a podelei și de acolo căzu sub scară, în pivnița de lemne. Am uitat să-i spun stăpînului întîmplarea aceasta și nu mi-am adus aminte de ea decît peste vreo cîteva zile, cînd am găsit printre lemne un bănuț de două grivne. Cînd i-am dat-o, nevastă-sa i-a spus :

– Vezi ? Cînd lași bani în buzunar, trebuie să-i numeri.

Stăpînul însă îi răspunse, zîmbind către mine :

– Las' că el nu fură, știu eu !

Hotărît cum eram acum să fur, mi-am adus aminte de vorbele lui și de zîmbetul plin de încredere și mi-am dat seama că o să-mi fie tare greu s-o fac. I-am scos de cîteva ori argintul din buzunar, l-am numărat, dar nu m-a lăsat inima să-i iau nici un bănuț. M-am chinuit astfel vreo trei zile, pînă cînd toată treaba asta își găsi deodată o dezlegare grabnică și cît se poate de simplă. Într-o zi, stăpînul mă-ntrebă pe neașteptate :

– Ce-i cu tine, Peșkov, de ești așa de trist ? Nu cumva ești bolnav ?

I-am spus deschis tot necazul meu. El se încruntă :

– Vezi la ce te duc cărțile ? Într-un fel sau într-altul, nu se poate să nu-ți aducă o pacoste pe cap.

Îmi dădu o băncuță de cincizeci de copeici și mă sfătui cu asprime :

– Ia seama ca nu cumva să scapi o vorbă nevesti-mi sau maică-mi, că iese mare dandana.

Apoi, zîmbind cu bunătate, adause :

– Da' stăruitor mai ești, lua-te-ar naiba ! Nu-i nimica – asta-i bine. Da' eu te-aș sfătui, totuși, să lași încolo cărțile. Uite, de Anul Nou am să mă abonez la un ziar bun și ai să ai și tu ce citi...

Și iată-mă seara, de la ceai și pînă la cină, citind stăpînilor cu glas tare *Moskovski Listok*, în care apăreau în foileton romane de Vaskov, Rokșanin, Rudnikovski și altă asemenea literatură, sortită să ajute digestia oamenilor care mureau de plictiseală.

Nu-mi plăcea să citesc cu glas tare, fiindcă aceasta mă împiedica să înțeleg ce citeam. Stăpînii mei, însă, ascultau cu luare-aminte și cu lăcomie plină de evlavie, oftau, mirați de răutatea eroilor și spuneau unul către altul cu mîndrie :

– Cînd te gîndești că noi, slavă domnului, trăim în liniște și pace și habar n-avem de toate acestea.

Totdeauna încurcau întîmplările, atribuind surugiului Foma Krucina faptele vestitului haiduc Ciurkin, ba mai confundau și numele. Cînd le îndreptam greșelile, rămîneau din cale-afară de uimiți :

– Ei, bună memorie are !

De multe ori găseam în *Moskovski Listok* versuri de Leonid Grave, care îmi plăceau foarte mult. Unele poezii le copiam într-un caiet al meu, însă stăpînii îmi spuneau despre acest poet :

– E bătrîn, da' tot mai scrie versuri.

– Un bețiv, pe jumătate smintit, parcă mai știe ce face.

Îmi plăceau de asemenea poeziile lui Strujkin și cele ale contelui Memento-Mori, dar femeile, atît bătrîna, cît și cea tînără, căutau să mă încredințeze că versurile ar fi un fel de joc de bîlci :

– Numai măscăricii și actorii vorbesc în versuri !

Tare greu îmi era în serile de iarnă să stau acolo, în odăița aceea mică unde era atîta strîmtoare, dinaintea stăpînilor mei. De cealaltă parte a ferestrei era noaptea încremenită ; din cînd în cînd se auzea cum trosneau de ger copacii, iar cei din casă stăteau în jurul mesei, tăcuți, ca niște pești degerați. În alte dăți viscolul hîrșîia în geamuri și de-a lungul zidului, vuia în hornuri și bătea în ușițele sobelor, iar în odaia de alături plîngeau copiii ; îți venea să te așezi într-un ungher întunecos, să te zgribulești și să urli ca lupii.

La un capăt al mesei ședeau cele două femei și coseau sau împleteau la ciorap. La capătul celălalt, Viktorușka, aplecat peste planșetă, copia, fără nici un chef, niște schițe și striga din cînd în cînd :

– Nu mai mișcați masa ! Nu-i chip de trăit de răul vostru ! Cuie-para-cuie, draci-vîrcolaci.

Mai departe, în fața unui gherghef uriaș, ședea stăpînul și broda în cruce o față de masă. De sub degetele lui răsăreau raci roșii, pești albaștri, fluturași galbeni și frunze ruginite de toamnă. Modelul broderiei tot dînsul îl desenase ; era a treia iarnă de cînd tot cosea la fața asta de masă, de care se plictisise pînă-n gît și adesea, peste zi, cînd se-ntîmpla să n-am de lucru, îmi spunea :

– Peșkov, ia treci la fața de masă și dă-i drumul !

Mă așezam în fața gherghefului, luam un ac gros și-i dădeam drumul ; mi-era milă de stăpînu-meu și, pe cît puteam, căutam întotdeauna să-l ajut. Totdeauna aveam simțămîntul că într-o bună zi are să se lase de desenat, de brodat, de jucat cărți, și are să se apuce de altceva, de un lucru mai interesant, la care se gîndea pesemne adesea, cînd deodată se oprea din lucru și rămînea cu ochii ațintiți și plini de mirare asupra desenelor lui, de parcă atunci le vedea întîiași dată ; părul îi cădea pe frunte și pe obraji și semăna cu un călugăr la ascultare, în cine știe ce mănăstire.

– La ce te gîndești ? îl întreba nevastă-sa.

– La nimic, răspundea el, și se apuca iarăși de lucru.

Eu mă miram în tăcere : cum poți întreba pe cineva la ce se gîndește ? La asemenea întrebare nici nu poți răspunde, fiindcă, de obicei, te gîndești la mai multe lucruri deodată, la ceea ce ai în fața ochilor, la ceea ce ai văzut ieri și-acum un an și toate acestea sînt încurcate și cu neputință de prins, pentru că se mișcă și se schimbă necontenit.

Foiletoanele din *Moskovski Listok* nu umpleau toată seara, așa că le-am propus să le citesc cîte ceva din revistele care stăteau grămădite sub pat, în dormitorul lor. Stăpîna cea tînără spuse cu neîncredere :

– Parcă găsești ceva de citit acolo ? Nu-s decît poze...

Sub pat însă, pe lîngă revista *Jivopisnoe Obozrenie* am găsit și un volum din *Ogoniok*[1]. Și iată-mă citindu-le *Contele Teatin-Baltiiski* de Salias. Lui stăpînu-meu îi plăcu nespus de mult eroul nuvelei, un om cam prostănac de felul său, numai că jalnicele pățanii ale domnișorului nu-l înduioșau de fel, ba chiar se strica de rîs pînă-i dădeau lacrimile, strigînd într-una :

– Nu zău ! Strașnică comedie !

– Numai minciuni ! spunea stăpîna cea tînără, ca să arate că gîndește cu capul ei.

Literatura de sub pat mi-a fost de mare folos : datorită ei am dobîndit dreptul să iau revistele la mine în bucătărie și am căpătat astfel privilegiul să pot citi noaptea.

Spre norocul meu, bătrîna și-a mutat culcușul în odaia copiilor, fiindcă dădaca începuse să bea vîrtos. Viktorușka nu mă stingherea de loc. Cînd toți ai casei adormeau, Viktorușka se îmbrăca încetișor, o ștergea de-acasă și nu se mai întorcea decît dimineața. Stăpînii mă lăsau pe întuneric, căci lumînarea o luau în casă, iar bani ca să-mi cumpăr lumînări, n-aveam. M-am apucat atunci să strîng pe

[1] *Luminița* — revistă ilustrată săptămînală de literatură, știință și artă, de orientare mic-burgheză. A apărut la Petersburg între anii 1879—1883 (n. ed.).

furiş într-o cutie de sardele seul de pe sfeşnice, peste care mai turnam untdelemn din candelă ; am răsucit apoi un fitil de aţă şi noaptea îmi aprindeam sus, pe cuptor, acest opaiţ, care fumega din belşug.

Cînd întorceam filele tomului uriaş, limba roşie a opaiţului tremura îndelung, ameninţînd într-una să se stingă ; mai în fiecare clipă feştila se îneca în amestecul topit, duhnind a muc ars, iar fumul îmi ustura ochii, dar toate aceste cusururi parcă nici n-ar fi fost, cînd le puneam în cumpănă cu plăcerea de a mă uita la ilustraţii şi de a citi lămuririle de sub ele.

Aceste ilustraţii îmi dezvăluiau tot mai larg lumea din faţa ochilor, împodobind-o cu oraşe ca din poveşti şi arătîndu-mi munţi uriaşi şi mări cu ţărmuri minunate. Marginile vieţii se desfăceau ca într-o vrajă, pămîntul se arăta tot mai strălucitor, mai bogat în oameni, în oraşe, şi în toate privinţele mai felurit. Acum, cînd mă uitam în zarea care mărginea Volga, ştiam că dincolo de ea nu se întindea pustia cea fără de sfîrşit, pe cînd altădată mă cuprindea plictiseala tot privind peste Volga, unde, pornind de la mal, se desfăşurau luncile turtite parcă şi pe alocuri peticite cu tufişuri întunecate ; la marginea luncilor se înălţa zidul negru şi crenelat al pădurii, iar deasupra sta albăstreala tulbure şi rece a cerului. Pămîntul îmi părea pustiu şi mă simţeam singur. Inima mi se pustia şi ea, rîcîită pe încetul de o tristeţe domoală. Îmi piereau toate dorinţele, nu mă mai puteam gîndi la nimic şi-mi venea numai să închid ochii. Pustietatea asta lîncedă şi fără de nădejde îmi sleia inima de tot ce era într-însa.

Textul explicaţiilor de sub ilustraţii vorbea lămurit de alte ţări, de alţi oameni şi de tot felul de întîmplări din trecut şi de acum. Erau multe lucruri pe care nu le puteam pricepe şi care din pricina asta mă chinuiau cumplit. Cîteodată mi se înfigeau în creier nişte cuvinte ciudate ca „metafizică“ „chiliasm“, „chartism“, care puneau stăpînire pe mintea mea, covîrşind toate celelalte gînduri şi tulburîndu-mă adînc. Mi se părea că niciodată n-o să ajung să înţeleg ceva, dacă nu voi izbuti să descopăr tîlcul acestor cuvinte care stăteau ca nişte străji în pragul tuturor tainelor. Adesea fraze întregi îmi rămîneau multă vreme în minte, ca un ghimpe într-un deget, şi mă-mpiedicau să mă gîndesc la altceva.

Îmi amintesc de asemenea de nişte versuri pe care le-am citit cam pe vremea aceea :

> În şa, în platoşă-mbrăcat,
> Mut şi sumbru ca mormîntul,
> Prin pustiu zboară ca vîntul
> Hunul Attila-împărat.

În urma lui veneau ca un nor de pîclă neagră oştenii care strigau :

> Unde-i Roma ?
> Roma cea măreaţă ?

Că Roma era un oraş, asta o ştiam, dar cine or fi hunii ? Trebuia neapărat s-o aflu.

Am ales o clipă cînd stăpînu-meu era în toane bune şi l-am întrebat.

– Hunii ? repetă el cu uimire. Dracu ştie ce-o mai fi şi asta ! Desigur vreo prostie...

Şi dădu din cap, în semn că nu încuviinţa asemenea preocupări din parte-mi.

– Vezi tu, măi Peşkov, rău faci că-ţi împuiezi capul cu tot felul de aiureli !

Rău sau bine, mie puţin îmi păsa... Eu voiam să ştiu.

M-am gîndit că părintele Soloviov, ca un preot militar ce se află, trebuie să ştie ce-i cu hunii. L-am oprit în curte şi l-am întrebat.

Palid la faţă, bolnav şi ursuz ca totdeauna, cu ochii roşii, fără sprîncene, cu o ţăcălie galbenă, părintele Soloviov îşi înfipse toiagul negru în pămînt şi-mi spuse :

— Da' ce te privește, mă rog, pe tine treaba asta? Ia spune!

La aceeași întrebare a mea, porucicul Nesterov îmi răspunse fioros:

— Cuum?

M-am gîndit atunci că mai degrabă să-l întreb pe spițer, fiindcă avea o față de om deștept, purta niște ochelari de aur pe nasu-i mare și se uita totdeauna la mine cu blîndețe.

— Hunii, îmi răspunse Pavel Goldberg, spițerul, au fost un popor nomad, cum sînt de pildă kirghizii. Azi nu mai sînt huni. S-au stins cu toții.

M-am întristat. Mi-era necaz, nu din pricină că hunii pieriseră, ci fiindcă înțelesul acestui cuvînt, care mă chinuise atîta amar de vreme, se dovedise atît de simplu și nici măcar nu mi-a îmbogățit mintea cu ceva.

Eram însă foarte recunoscător hunilor, căci, după ciocnirea mea cu dînșii, cuvintele au început să-mi dea mai puțin de furcă și, datorită lui Attila, m-am împrietenit cu spițerul Goldberg.

Omul acesta știa să lămurească pe înțelesul tuturora tîlcul oricărui cuvînt din cărți și pe deasupra avea și cheia tuturor tainelor. Își îndrepta cu două degete ochelarii, se uita țintă în ochii mei, prin sticlele groase, și-mi vorbea răspicat de parcă mi-ar fi bătut niște țintișoare drept în frunte.

— Măi, prietenuș, măi, cuvintele sînt ca frunzele copacului și ca să-nțelegi de ce-i frunza într-un fel și nu în altul, trebuie să știi mai întîi cum crește copacul, adică trebuie să înveți. Măi, prietenuș, cartea-i ca o grădină bună, unde se află de toate, și poame frumoase, și de folos...

Adesea dădeam fuga la el, la farmacie, ca să iau bicarbonat și magnezie pentru cei mari, care sufereau într-una de arsuri, sau alifie de ulei de dafin și curățenie pentru cei mici. Scurtele învățături ale spițerului m-au făcut să

privesc mai serios cărțile, și, fără să prind de veste, într-o zi mi-am dat seama că ele îmi erau tot atît de trebuitoare cum i-e bețivului votca.

Cărțile îmi dezvăluiau altă viață, o viață de simțăminte și năzuinți mari, care îi făceau pe oameni să săvîrșească fapte mari, fie vitejii, fie fărădelegi. Vedeam că oamenii din jurul meu nu erau în stare să facă nici vitejii, nici nelegiuiri. Cum trăiau în afară de tot ce scria în cărți, mi-era greu să mă dumiresc ce anume putea fi vrednic de luat aminte în viața lor. Eu, însă, nu voiam să duc o asemenea viață... Asupra acestui lucru eram deplin lămurit: nu voiam și pace...

Din explicațiile de sub ilustrații știam că la Praga, la Londra, la Paris nu erau în mijlocul orașului rîpe și grămezi de gunoi, că acolo străzile erau largi și drepte, iar casele și bisericile altfel decît cele de la noi. Acolo iarna nu durează șase luni de zile în șir și nu-i silește pe oameni să se închidă în case, acolo nu se ține postul mare, cînd se mănîncă numai varză murată, ciuperci sărate, terci de orz și cartofi cu ulei de in, care-ți face greață... Cum în postul mare nu-i îngăduit să citească lumea cărți, stăpînii mi-au luat colecția de reviste ilustrate și viața searbădă a postului a pus iarăși stăpînire pe mine. Acum, cînd aveam putința s-o asemuiesc cu viața pe care o cunoșteam din cărți, existența mea mi se părea și mai săracă și mai urîtă. Cîtă vreme avusesem voie să citesc, mă simțeam parcă mai sănătos, mai voinic, și lucrasem cu îndemînare și mai cu spor, fiindcă aveam un scop și anume, cu cît îmi isprăveam mai repede treaba, cu atîta îmi rămînea mai mult timp pentru citit. Acum, cînd nu mai aveam putința să citesc, eram leneș, lînced și începui să fiu uituc de tot, cum nu mai știam să fi fost vreodată.

Îmi aduc aminte că tocmai în pustiul acelor zile s-a petrecut o întîmplare cu totul misterioasă: într-o seară, cînd toți se pregăteau de culcare, începu să bată deodată clopotul cel mare de la catedrală; clopotul suna de te asur-

zea şi într-o clipă îi sculă pe toţi ai casei ; aceştia, pe jumătate îmbrăcaţi, se repeziră la ferestre, întrebîndu-se unii pe alţii :

– O fi arzînd undeva ? O fi poate alarmă ?

Auzeam şi în celelalte locuinţe cum începuseră oamenii să forfotească şi cum se trînteau uşile ; cineva trecu în goană prin curte, ducînd un cal de căpăstru. Bătrîna ţipa că nu ştiu cine ar fi prădat catedrala, dar stăpînul îi închise gura, spunîndu-i :

– Stai, mamă, n-auzi doar că nu bate clopotul a primejdie ?

– Ei, atunci o fi murit arhiereul...

Viktoruşka se dădu jos de pe polată şi, bodogănind întruna, începu să se îmbrace.

– Ştiu eu ce s-a întîmplat. Ştiu !

Stăpînul mă trimise în pod, să văd dacă nu o fi arzînd pe undeva ; m-am repezit sus, am scos capul pe ferestruica acoperişului, dar foc nu se vedea nicăieri. În aerul liniştit şi îngheţat se auzea numai dangătul domol al clopotului. Oraşul copleşit de somn se aşternea jos, pe pămînt ; în întuneric, se auzea scîrţîind omătul îngheţat sub paşii oamenilor care treceau nevăzuţi, în goană, geamătul tălpicilor de sanie şi oftatul tot mai lugubru al clopotului. M-am întors în casă :

– Nu-i nici un foc.

– Ptiu, doamne ! spuse stăpînu-meu, îmbrăcat cu paltonul şi cu căciula în cap. Apoi îşi ridică gulerul şi începu să dibuie nehotărît cu piciorul în galoşi. Stăpîna cea tînără se ruga de el :

– Nu te du ! Zău aşa, nu te du !

– Lasă prostiile.

Viktoruşka se îmbrăcase şi el şi acum îi zădăra pe ceilalţi.

– Iaca vezi, eu ştiu ce este...

După plecarea celor doi fraţi, femeile mi-au poruncit să pun samovarul, iar ele s-au repezit iar la fereastră,

dar o clipă mai tîrziu stăpînul sună jos, la intrarea din stradă, urcă scara în fugă, fără să scoată o vorbă, dădu uşa din antret de perete şi spuse cu glas gros :

– L-au ucis pe ţar !

– Chiar aşa ? L-au ucis ? întrebă bătrîna.

– L-au ucis, mi-a spus un ofiţer... Ce-are să mai fie după asta ?

Puţin după aceea sună şi Viktoruşka, îşi scoase paltonul fără nici un chef şi spuse supărat :

– Credeam c-a izbucnit războiul.

Apoi s-au aşezat cu toţii la ceai ; vorbeau liniştiţi, dar în şoaptă şi cu băgare de seamă, iar pe stradă se făcuse linişte. Clopotul contenise. Două zile în şir stăpînii vorbiră în taină, cu glas scăzut ; se duceau într-una nu ştiu unde sau primeau musafiri, care povesteau tot felul de amănunte. Mă sileam din răsputeri să înţeleg ce se întîmplase, însă stăpînii ascundeau ziarul, iar cînd l-am întrebat pe Sidorov pentru ce l-au ucis pe ţar, soldatul mi-a răspuns încet :

– Nu-i voie să se vorbească de asta...

Toate acestea mi s-au şters repede din minte, amestecîndu-se cu fleacurile zilnice ; peste puţină vreme mi-a fost dat să trec printr-o întîmplare foarte neplăcută.

Într-o duminică, stăpînii mei plecaseră la biserică. După ce-am pus samovarul, m-am dus să strîng în odăi. Copilul mai mărişor s-a furişat în bucătărie, a scos robinetul de la samovar şi s-a aşezat sub masă, să se joace cu el. Samovarul era plin de cărbuni, aşa că, îndată ce s-a scurs toată apa dintr-însul, a început să se dezlipească. Am auzit din odaie bubuiturile neobişnuit de furioase, iar cînd am intrat în bucătărie am văzut cu groază că samovarul se învineţise tot şi se zbătea de parc-ar fi vrut să sară în sus de pe podele. Manşonul robinetului se dezlipise şi atîrna trist în jos, capacul îi lunecase într-o parte, de sub toarte curgeau picături de cositor şi în întregul lui, vînăt-liliachiu cum era, părea beat criţă. Cînd am

turnat apă peste el, a scos un şuierat prelung şi s-a prăvălit jalnic pe duşumele.

Tocmai atunci auzii şi soneria ; m-am dus să deschid şi la întrebarea bătrînei dacă e gata samovarul, am răspuns scurt :

– Gata !

Acest cuvînt, spus pesemne din zăpăceală şi de frică, a fost luat de stăpînii mei drept batjocură, din care pricină mi-au îndoit pedeapsa. M-au luat la bătaie. Bătrîna dădea în mine cu un mănunchi de crengi uscate de brad, ceea ce nu era de loc dureros, însă îmi lăsa în pielea de pe spinare o mulţime de ţepuşi. Seara mi se umflase spinarea ca o pernă, iar a doua zi la prînz stăpînul se văzu silit să mă ducă la spital.

Doctorul, un om slab şi deşirat de-ţi venea să rîzi, după ce m-a văzut, a spus liniştit, cu glas gros şi înfundat :

– Trebuie să închei proces-verbal c-a fost bătut.

Stăpînu-meu se înroşi, hîrşcîi cu picioarele şi începu să-i spună doctorului încetişor nu ştiu ce ; acesta se uita peste capul lui şi-i răspundea scurt :

– Nu pot. Nu-i voie.

După aceea m-a întrebat :

– Vrei să faci plîngere ?

Mă durea spatele cumplit, dar i-am răspuns :

– Nu. Aş vrea doar să mă vindec mai repede...

M-au dus în altă odaie, m-au întins pe o masă şi doctorul mi-a scos ţepuşele cu nişte pensete care sunau într-una şi a căror răceală era foarte plăcută.

– Straşnic ţi-au mai tăbăcit pielea, prietene ! De-acuma are să fie impermeabilă...

Cînd îşi isprăvi treaba care mă gîdilase groaznic, îmi spuse :

– Patruzeci şi două de ţepuşe ţi-am scos, prietene, ţine minte ca să te poţi făli. Mîine, la acelaşi ceas, să vii la pansament. Ia spune, te bat des ?

M-am gîndit un minut şi i-am răspuns :

– Înainte mă băteau mai des...

Doctorul pufni într-un rîs gros :

– Toate merg spre mai bine, prietene, toate.

Cînd m-a dus înapoi la stăpînu-meu care aştepta, i-a spus :

– Poftim, ia-l în primire, l-am reparat. Mîine trimite-l la pansament. Spre norocul dumitale, băiatul are haz...

În birjă, stăpînul mi-a spus :

– Ce să-i faci, Peşkov ? Şi eu am fost bătut. Pe mine mă băteau toţi. De tine mi-e cel puţin milă mie, da' de mine nu-i era milă nimănui. Oameni pe lumea asta cîţi vrei, da' ca să-i fie cuiva milă de tine nu-i nici un drac. Eh...

Tot drumul o duse într-o înjurătură ; mi-era milă de dînsul şi-i eram foarte recunoscător că-mi vorbeşte omeneşte.

Acasă am fost primit de parcă era ziua mea. Femeile m-au pus să le spun cu de-amănuntul ce-a zis doctorul, ce mi-a făcut, şi, în timp ce le povesteam, ascultau, oftau, se strîmbau şi se minunau, ţocăind cu voluptate. Pe mine mă cam mira interesul din cale-afară de mare pe care îl arătau pentru boli, dureri şi toate lucrurile neplăcute.

Văzînd că erau mulţumiţi de mine, din pricină că nu voisem să fac plîngere că m-au bătut, am folosit acest prilej şi le-am cerut voie să împrumut cărţi de la nevasta croitorului. N-au îndrăznit să se împotrivească ; numai bătrîna a spus cu mirare :

– Uite, diavolul !

A doua zi mă aflam iarăşi în faţa nevestei maistrului-croitor, care-mi spuse cu blîndeţe :

– Am auzit că eşti bolnav la spital. Vezi cum mint oamenii !

Am tăcut. Mi-era ruşine să-i spun adevărul ; ce nevoie avea ea să ştie toate grosolăniile şi tristeţile vieţii ? Îmi părea nespus de bine că dînsa nu semăna cu lumea cealaltă.

Clubul cărţii digitale 2022

Iată-mă iarăşi citind tomurile groase ale lui Dumas-tatăl [1], Ponson du Terrail [2], Montépin, Zaccone [3], Gaboriau [4], Aimard [5], Boisgaubey. Înghiţeam cărţile acestea una după alta, eram plin de voioşie şi simţeam că împărtăşesc şi eu o viaţă neobişnuită care-mi dădea o dulce ameţeală şi-mi stîrnea vioiciunea. Iarăşi fumega opaiţul pe care mi-l meşterisem şi-mi petreceam toate nopţile citind pînă-n zori. Dar cu vremea au început să mă doară ochii. Bătrîna îmi spunea cu prefăcută bunăvoinţă :

– Aşteaptă tu, cititorule, să vezi cum au să-ţi crape ochii şi-ai să orbeşti !

În scurtă vreme mi-am dat seama totuşi că în ciuda varietăţii întîmplărilor şi cu toate deosebirile de ţări şi de oraşe, în toate aceste cărţi interesante şi încîlcite era vorba mereu de acelaşi lucru : oamenii buni erau nenorociţi şi mînaţi de cei răi, pe cînd cei răi erau totdeauna mai norocoşi şi mai deştepţi decît cei buni, dar pînă la urmă ceva, de care nu-ţi puteai da seama, îi învingea pe cei răi, iar cei buni ieşeau totdeauna triumfători. Mă săturasem pînă-n gît şi de „dragostea" de care toţi bărbaţii şi femeile vorbeau la fel. Monotonia aceasta nu era numai plictisitoare, dar îmi trezea şi tot felul de bănuieli nelămurite.

Mi se-ntîmpla să ghicesc de la întîile pagini ale unei cărţi cine anume avea să biruiască, cine avea să iasă biruit şi din clipa în care mă dumiream de înnodarea eve-

[1] *Alexandre Dumas* (tatăl) (1803—1870) — celebru scriitor francez, autorul unor romane istorice de aventuri ca : *Cei trei muşchetari*, *Contele de Monte Cristo* (n. ed.).

[2] *Ponson du Terrail* (1829—1871) — romancier francez, autorul romanului *Aventurile lui Rocambole* (n. ed.).

[3] *Pierre Zaccone* (1817—1895) — romancier şi dramaturg francez (n. ed.).

[4] *Emile Gaboriau* (1835—1873) — romancier francez, autorul unei serii de romane detective (n. ed.).

[5] *Gustave Aimard* (1818—1883) — scriitor francez, autorul unor romane de aventuri (n. ed.).

nimentelor căutam să le dezleg prin puterea fanteziei mele. Cînd lăsam cartea din mînă, mă gîndeam la ea ca la o problemă dintr-un manual de aritmetică şi mă deprinsesem să ghicesc care din eroi avea să ajungă în raiul tuturor plăcerilor şi care avea să nimerească în temniţă.

Dincolo însă de toate acestea, vedeam sclipirile vii ale unui adevăr semnificativ pentru mine, alcătuit din trăsăturile unei alte vieţi şi ale unor altor legături între oameni. Era limpede pentru mine că birjarii, muncitorii, soldaţii şi toţi „oamenii de jos" erau la Paris altfel decît la Nijni, Kazan sau Perm, vorbeau mai colţos cu domnii şi aveau faţă de ei o purtare mai simplă şi mai liberă. Soldaţii, de asemenea, nu semănau nici ei cu nici unul din cei pe care îi cunoşteam, nici cu Sidorov, nici cu cel din Viatka, pe care-l cunoscusem pe vapor, şi mai puţin cu Ermohin ; erau mai oameni decît dînşii. Soldaţii aceştia aveau mai degrabă ceva comun cu Smurîi, fără a fi însă tot aşa de sălbatici şi nici tot aşa de grosolani. Iacă un băcan, dar şi băcanul era mai bun decît toţi băcanii pe care îi cunoşteam. Preoţii din cărţi erau şi ei altfel decît cei pe care îi ştiam eu ; erau mai inimoşi şi se purtau cu mai multă milă faţă de oameni. Îndeobşte, dacă te luai după felul cum vorbeau cărţile despre viaţa pe care o duc oamenii în străinătate, ea părea mai interesantă, mai uşoară şi mai bună decît aceea pe care o cunoşteam eu ; în străinătate oamenii nu se băteau între ei aşa de des şi atît de cumplit, nu-şi băteau joc aşa de groaznic de semenii lor, cum făcuseră călătorii de pe vapor cu soldatul de la Viatka, şi nici nu se rugau atît de aprig lui dumnezeu, cum se ruga stăpîna cea bătrînă.

Am băgat de seamă că, mai ales atunci cînd era vorba de oameni răi, lacomi şi ticăloşi, cărţile nu-i arătau atît de neînţeles de cruzi şi nici aşa de porniţi să-şi bată joc cu orice preţ de oameni, trăsături pe care le văzusem aşa de des la ai noştri şi pe care le cunoşteam aşa de bine.

Cruzimea omului rău din cărţi izvora dintr-un scop practic, şi mai totdeauna îţi puteai da seama de pricina acestei cruzimi, pe cînd eu vedeam în jurul meu o cruzime fără ţel şi fără rost, care era pentru om un mijloc de joacă, fără să-i aducă nici un folos.

Cu fiecare carte nouă, neasemănarea aceasta dintre viaţa rusească şi aceea pe care o duceau oamenii din diferite alte ţări îmi apărea tot mai limpede în faţa ochilor, trezindu-mi un necaz nelămurit şi făcîndu-mă să mă îndoiesc tot mai mult de adevărul cuprins în filele îngălbenite şi cu colţurile soioase de mult ce fuseseră citite şi răscitite.

Pe neaşteptate îmi căzu în mînă romanul *Fraţii Zemganno* al lui Edmond de Goncourt[1], pe care l-am citit pe nerăsuflate, într-o singură noapte, mirat de simţămîntul care mă cuprinsese şi pe care nu-l mai cunoscusem pînă atunci, am luat să mai citesc o dată, de la capăt, povestea simplă şi tristă a celor doi fraţi. În istorisirea aceasta nu era nimic încîlcit, nimic de prisos care să-ţi aţîţe curiozitatea, ba chiar, judecînd după primele pagini, puteai crede că-i o carte serioasă şi rigidă, cum sînt vieţile sfinţilor. Limba precisă şi fără zorzoane în care era scrisă m-a uimit oarecum la început într-un chip destul de neplăcut; după aceea, însă, cuvintele zgîrcite şi frazele temeinic construite începură să-mi meargă la inimă şi să-mi vorbească atît de convingător de drama celor doi fraţi acrobaţi, încît de plăcere îmi tremurau mîinile în care ţineam cartea. Plîngeam cu hohote, urmărind pe bietul actor cu picioarele frînte, care se tîra în pod, unde frate-său se îndeletnicea pe ascuns cu arta lui dragă.

Cînd i-am adus înapoi nevestei croitorului această carte minunată, am rugat-o să-mi mai dea una la fel.

[1] *Edmond de Goncourt* (1822—1896) — cunoscut scriitor francez, unul dintre primii reprezentanţi ai naturalismului în literatura franceză (n. ed.).

— Cum aşa, una la fel? mă întrebă ea zîmbind.

Zîmbetul ei mă stînjeni, aşa că nu i-am mai putut lămuri ce anume voiam. Ea însă îmi spuse:

— Asta-i o carte plictisitoare, aşteaptă şi am să-ţi aduc alta, mai interesantă.

Peste cîteva zile îmi dădu o carte de Greenwood *Povestea adevărată a unui mic zdrenţăros*. Titlul cărţii mă cam impunse, dar cea dintîi pagină mi-a trezit în suflet un zîmbet de încîntare. Cu acest zîmbet am citit apoi cartea pînă la capăt, recitind unele pagini de două şi de trei ori.

Aşadar şi în străinătate băietanii de vîrsta mea duceau o viaţă grea şi chinuitoare!

Aşadar eu n-o duceam chiar atît de rău şi n-aveam pentru ce să mă las pe tînjală.

Cartea lui Greenwood mi-a dat nespus de mult curaj. Scurtă vreme după aceea mi-a căzut în mînă o carte cu drept cuvînt „adevărată", *Eugénie Grandet*[1].

Bătrînul Grandet îmi aducea aminte cu o deosebită putere de bunicu-meu. Mi-era necaz că era o carte scurtă şi mă minunam de mulţimea de adevăruri pe care le cuprindea. Erau adevăruri pe care le cunoşteam din viaţă şi mă plictisisem de ele. În carte ele apăreau însă într-o altă lumină, cu totul nouă, liniştită şi fără nici o răutate. În toate cărţile pe care le citisem pînă atunci, afară de *Fraţii Zemganno*, romanul lui Goncourt, oamenii erau judecaţi tot aşa de aspru şi de înverşunat, cum îi judecau şi stăpînii mei, şi ele îmi stîrniseră foarte des simpatia pentru criminali şi ciuda împotriva celor dăruiţi cu tot felul de virtuţi. Mă cuprindea un simţămînt de negrăită tristeţe, de cîte ori vedeam cîtă inteligenţă şi cîtă voinţă cheltuia omul zadarnic, căci orice ar fi făcut el tot nu izbutea să ajungă unde năzuia, din pricină că de la cea

[1] *Eugénie Grandet* — roman de *Honoré de Balzac* (n. ed.).

dintîi şi pînă la cea din urmă pagină întîlnea numai oameni virtuoşi, care stăteau neclintiţi în faţa lui ca nişte stane de piatră. Deşi era sortit ca toate pornirile viciului să se spargă de aceste stane de piatră, pietrele nu-mi puteau stîrni totuşi nici o simpatie. Oricît de frumos şi de masiv ar fi un zid, cînd trebuie să rupi un măr din copacul care se află de cealaltă parte a lui, nu-ţi arde de loc să-l admiri. Mi se părea că în viaţă lucrurile cele mai vii şi cele mai de preţ erau ascunse undeva, dincolo de virtuţi.

La Goncourt, la Greenwood, la Balzac, oamenii nu erau nici buni, nici răi, erau numai oameni, însă cît se poate de vii. Oamenii aceştia nu-ţi îngăduiau să te îndoieşti nici măcar o clipă că tot ce făceau şi tot ce spuneau ei s-ar fi putut face şi s-ar fi putut spune altfel, ci te lăsau deplin încredinţat că toate trebuiau neapărat făcute şi spuse întocmai cum le făcuseră şi le spuseseră ei.

Astfel am înţeles ce mare sărbătoare e pentru om „o carte bună şi adevărată". Dar cum s-o găseşti? În privinţa aceasta nevasta croitorului nu-mi putea fi de nici un ajutor.

– Uite o carte bună, îmi spunea ea, dîndu-mi un volum de Arsène Houssaye[1] *Mîini pline de trandafiri, aur şi sînge*, sau nişte romane de Belot[2], Paul de Kock[3], Paul Féval[4]. Dar pe-astea începusem să le citesc cu greu.

[1] *Arsène Houssaye* (1815—1896) — scriitor şi critic de artă francez (n. ed.).

[2] *Adolphe Belot* (1829—1890) — romancier şi autor dramatic francez (n. ed.).

[3] *Charles Paul de Kock* (1794—1871) — scriitor francez. Autor de vodeviluri şi romane în care, cu tot tonul uşor pînă la frivolitate, se găsesc caracterizări subtile ale moravurilor micii burghezii (n. ed.).

[4] *Paul Féval* (1817—1887) — romancier şi dramaturg francez, autorul unor romane de aventuri, dintre care mai cunoscute sînt *Misterele Londrei* şi *Cocoşatul* (n. ed.).

Nevestei croitorului îi plăceau cu deosebire romanele lui Marryat[1] şi ale lui Werner[2], pe care eu, însă, le găseam plicticoase, Spielhagen[3] nu mi-a plăcut de fel. În schimb mi-au plăcut foarte mult povestirile lui Auerbach[4]. Nici pentru Sue[5] şi Hugo[6] nu m-am prea dat în vînt şi l-am preferat pe Walter Scott. Doream să citesc cărţi care să mă tulbure şi să mă bucure, cum erau acele ale minunatului Balzac. Femeia de porţelan începuse să-mi placă şi ea din ce în ce mai puţin.

Cînd mă duceam la ea, puneam o rubaşcă curată, mă pieptănam, căutam cu tot dinadinsul să arăt mai acătării – ceea ce de altfel izbuteam cu destulă anevoinţă – şi mă aşteptam ca dînsa, văzîndu-mă aşa de îngrijit, să înceapă a vorbi cu mine mai firesc şi mai prietenos, fără acel zîmbet rece care-i plutea pe faţa totdeauna curăţică şi cu un aer de zi de sărbătoare. Dînsa însă zîmbea şi mă-ntreba cu glas dulceag şi obosit:

– Ai citit cartea? Ţi-a plăcut?

– Nu!

Atunci îşi ridica mirată sprîncenele subţiri, se uita la mine, ofta şi-mi spunea, vorbind pe nas, cu glasul pe care ajunsesem să i-l cunosc bine:

[1] *Frederic Marryat* (1792—1848) — scriitor englez; a scris romane din viaţa marinarilor şi cărţi pentru copii (n. ed.).

[2] *Zacharie Werner* (1768—1823) — autor dramatic german, reprezentant al reacţiunii feudalo-catolice din Germania (n. ed.).

[3] *Friederich Spielhagen* (1839—1911) — scriitor german. În romanele sale a oglindit de pe poziţii liberal-burgheze dezvoltarea social-politică a Germaniei după 1848 (n. ed.).

[4] *Berthold Auerbach* (1812—1882) — scriitor german, autor al unor povestiri din viaţa ţăranilor din Pădurea Neagră (n. ed.).

[5] *Eugène Sue* (1804—1857) — scriitor francez, autor a numeroase romane cu tematică socială, printre care se numără şi cunoscutul roman *Misterele Parisului* (n. ed.).

[6] *Victor Hugo* (1802—1885) — celebru scriitor francez, unul dintre reprezentanţii cei mai de seamă ai romantismului. Opera sa îl situează printre scriitorii democraţi (n. ed.).

– Dar de ce?
– Am mai citit așa ceva.
– Cum asta? Ce înseamnă „așa ceva"?
– Cărți de dragoste...
Atunci își îngusta ochii și pufnea într-un rîs dulceag:
– Vai! Dar în toate cărțile numai de dragoste e vorba.
Ședea într-un jilț mare, își bălăbănea picioruşele mici de tot, vîrîte în papuci de blană, căsca, strîngîndu-și halatul albastru în jurul trupului și bătea cu degetele ei trandafirii în scoarța cărții pe care o ținea pe genunchi.
Îmi venea s-o întreb:
„De ce nu vă mutați de-aici? Ofițerii continuă să vă scrie bilețele și-și bat joc mereu de dumneavoastră..."
Nu aveam însă curajul să i-o spun și plecam cu altă carte groasă de „dragoste" și cu inima dezamăgită.
Oamenii din curte începuseră să vorbească tot mai urît, mai batjocoritor și mai răutăcios pe socoteala ei. Bîrfelile acestea murdare și fără îndoială mincinoase mă îndurerau adînc; cînd treceau mai multe zile fără s-o văd, mi-era milă de dînsa și mă temeam să nu i se fi întîmplat cine știe ce. Dar cînd mă duceam iarăși la ea și-i vedeam ochii ca de viezure, trupul mlădios ca de mîță, și fața, cu aerul ei sărbătoresc, mila și teama mi se risipeau ca fumul.
În primăvară a plecat pe neașteptate nu știu unde, iar peste cîteva zile bărbatu-său se mută din curtea noastră.
În răstimpul cînd odăile pustii așteptau alți chiriași, am intrat într-o zi și am privit pereții goi cu pete pătrate în locurile unde atîrnaseră tablourile, cu cuie îndoite și cu găuri de cuie. Pe podeaua vopsită cu ulei erau împrăștiate petice de toate culorile, bucăți de hîrtie, cutiuțe de farmacie stricate, sticluțe de parfum goale, printre care strălucea un ac mare de păr, de aramă.
M-a cuprins tristețea; aș fi vrut s-o mai văd o dată pe micuța nevastă a croitorului și să-i spun cît de recunoscător îi eram.

X

Cu cîtva timp înainte să fi plecat nevasta croitorului în apartamentul situat sub cel pe care-l ocupau stăpînii mei se mutase o doamnă tînără, cu ochii negri, împreună cu fetița și cu mama ei, o bătrînică încărunțită, care pufăia veșnic dintr-o țigară înfiptă într-un țigaret de chihlimbar. Doamna cea tînără era foarte frumoasă, impunătoare și mîndră, vorbea cu un glas adînc și plăcut, și cînd se uita la cineva își dădea capul pe spate și-și îngusta puțin ochii, ca și cum oamenii s-ar fi aflat la prea mare depărtare de dînsa și nu izbutea să-i vadă bine. Mai în fiecare zi Tiufeaev, un soldat oacheș, ordonanța ei, aducea la scară un murg cu gleznele subțiri. Doamna ieșea în cerdac îmbrăcată într-o rochie lungă de catifea de culoarea oțelului, cu mănuși albe cu manșeta răsfrîntă și cu cizmulițe galbene în picioare. Într-o mînă își ținea trena rochiei și o cravașă care avea o piatră liliachie bătută în mîner, iar cu cealaltă mîngîia pe bot calul care rînjea blînd, uitîndu-se la ea pieziș cu un ochi ca de foc, bătînd ușor cu copita în pămîntul bătătorit și tremurînd din tot trupul.
– Robert – Ro-bert, îi spunea doamna încetișor, bătîndu-l cu palma pe grumazul frumos arcuit.
Apoi punea piciorul pe genunchiul lui Tiufeaev, sărea cu îndemînare în șa, iar calul începea să joace cu mîndrie și o lua de-a lungul cheiului. Călăreața ședea așa de firesc în șa, de parc-ar fi fost una cu calul.
Această femeie minunată era una din acele frumuseți rare care par mereu noi și nemaivăzute și-ți umplu totdeauna inima de o încîntare ce te îmbată. Cînd o priveam, îmi părea că tot așa trebuie să fi fost Diana de Poitiers, Regina Margot, Louise de la Vallière și alte frumoase eroine de prin romanele istorice.

Era veşnic înconjurată de ofiţerii diviziei care avea garnizoana în oraş ; seara se auzeau din casa ei sunete de pian, de vioară şi de chitară, cîntece şi dansuri. Mai cu osebire se învîrtea în jurul ei, pe picioarele-i scurte, un oarecare maior Olesov, om gras, cărunt şi cu faţa roşie şi unsuroasă ca a unui mecanic de locomotivă. Maiorul cînta frumos din chitară şi se purta faţă de dînsa ca o slugă supusă şi credincioasă.

Cu aceeaşi frumuseţe ca şi maică-sa fusese dăruită şi fetiţa, grăsuţă şi cu părul numai cîrlionţi, care să tot fi avut cinci ani. Ochii ei albaştri, enormi se uitau serioşi, iscoditori şi plini de linişte, cu o privire plină de-o îngîndurare care nu avea parcă nimic copilăresc.

Bunica era prinsă de dimineaţa şi pînă seara de treburile gospodăriei, de care se ocupa împreună cu Tiufeaev, om ursuz şi scump la vorbă, şi cu fata din casă, grasă şi cu privirea saşie. Fetiţa nu avea dădacă şi creştea fără să vadă nimeni de dînsa. Zile întregi se juca singură în cerdac sau pe o stivă de grinzi din faţa cerdacului. Deseori seara ieşeam să mă joc cu fetiţa, de care, cu timpul, prinsesem mare dragoste ; se obişnuise şi dînsa cu mine ; adesea se întîmpla să adoarmă în braţele mele, în timp ce-i spuneam vreo poveste. Cum adormea, o duceam s-o culc în pat. Nu după multă vreme fetiţa ajunsese că nu mai voia să meargă la culcare, pînă nu veneam să-mi spună noapte bună. Cum mă vedea, îmi întindea mînuţa-i dolofană şi-mi zicea :

– La revedere pe mîine ! Bunicuţă, cum trebuie să-i spun ?

– Dumnezeu să te aibă în paza lui, îi răspundea bunică-sa, slobozind pe gură şi pe nasul ascuţit şuviţe de fum albăstrui.

– Dumnezeu să te aibă în paza lui pe mîine, că eu acu mă culc, repeta fetiţa, învelindu-se în plapuma îmbrăcată în cearşaf cu dantelă.

Bunica o îndrepta :

– Nu pe mîine, ci totdeauna.

– Da' mîine nu-i totdeauna ?

Fetiţei îi plăcea cu deosebire cuvîntul mîine şi muta în viitor orice-i plăcea.

De pildă, înfigea în pămînt flori şi crengi rupte şi spunea :

– Mîine are să fie aici o grădină...

– Cîndva am să-mi cumpăr un cal ş-am să călăresc şi eu ca mama.

Era o fetiţă deşteaptă, dar nu prea veselă. Adesea, în toiul celui mai vioi joc, se întîmpla să rămînă deodată gînditoare şi să întrebe pe neaşteptate :

– Da' de ce au popii părul lung, ca femeile ?

Într-o zi se înţepase în nişte urzici şi le ameninţa cu degetul :

– Las' c-am să mă rog eu lui dumnezeu şi are să vă pedepsească rău de tot. Dumnezeu poate pedepsi pe oricine. Chiar şi pe mama o poate pedepsi...

Cîteodată o cuprindea tristeţea şi rămînea liniştită şi serioasă ; se lipea de mine, se uita la cer cu ochii ei albaştri şi iscoditori şi-mi spunea :

– Bunicuţa se mai supără cîteodată, da' mama nu se supără de fel. Mama rîde într-una. Toţi o iubesc, fiindcă n-are cînd se supăra. Mereu vin la noi musafiri şi toţi se uită la dînsa, că-i tare frumoasă. E mama mea dragă. Şi Olesov tot aşa-i spune, mamă dragă.

Îmi plăcea nespus de mult s-o ascult vorbindu-mi despre această lume pe care nu o cunoşteam. Dar mai cu seamă despre maică-sa vorbea mult şi cu mare bucurie, şi astfel, pe nesimţite, se deschidea dinaintea mea o lume nouă şi iarăşi îmi venea în minte Regina Margot. Toate acestea făceau ca încrederea mea în cărţi şi interesul pentru viaţă să crească zi cu zi.

Odată, către seară, stam în cerdac, aşteptîndu-mi stăpînii care plecaseră să se plimbe pe Otkos. Fetiţa moţăia în braţele mele ; tocmai atunci sosi călare maică-sa, care

sări sprintenă la pămînt, dădu capul pe spate și mă întrebă :

– Ce, doarme ?

– Da.

– Ia te uită !

Tiufeaev, ordonanța, sări din casă și luă calul ; doamna își vîrî cravașa în cingătoare și, întinzînd mîinile, îmi spuse :

– Dă-mi-o !

– Lăsați c-o duc eu.

– Ei ! strigă doamna la mine, cum avea obiceiul să strige la cal și bătu cu piciorul în treapta de jos a cerdacului.

Fetița se trezi, clipi mărunt din ochi, se uită la maică-sa și întinse către dînsa mîinile. Doamna plecă cu fetița în brațe.

Mă deprinsesem să țipe lumea la mine, dar faptul că țipase și doamna aceasta mi-era neplăcut – mi se părea că o ascultă oricine, fără să fie nevoită să ridice glasul.

După cîteva clipe fata din casă, cea sașie, mă chemă și-mi spuse că fetița făcea nazuri și nu voia să se culce, fără să-mi spună bună seara.

Nu fără oarecare mîndrie am intrat în salon, unde fetița ședea pe genunchii maică-si, care o dezbrăca cu mișcări îndemînatice.

– Uite, ți-a venit pocitania !

– Nu-i pocitanie ! E băiatul meu...

– Așaa ? Foarte bine. Hai atunci să-i facem un dar băiatului tău. Vrei ?

– Da, vreau !

– Bine. Lasă că-i dau eu ceva. Iar tu, du-te la culcare.

– La revedere pe mîine, îmi spuse fetița, întinzîndu-mi mîna. Să te aibă dumnezeu în paza lui pe mîine.

Uimită, doamna o întrebă :

– Cine te-a învățat asta ? Bunica ?

– Da...

Cînd fetița ieși, doamna îmi făcu semn cu degetul să mă apropii.

– Spune-mi ce-ai vrea să-ți dau ?

I-am spus că nu trebuia să-mi dăruiască nimic, numai să-mi împrumute vreo carte dacă e cu putință. Doamna îmi ridică bărbia cu degetul ei cald și parfumat, îmi zîmbi frumos și mă-ntrebă :

– Cum văd eu, îți place să citești. Da ? Ce cărți ai citit pînă acum ?

Cînd zîmbea, era și mai frumoasă. M-am fîstîcit și i-am spus cîteva titluri de romane.

– Dar ce anume ți-a plăcut în romanele acestea ? mă-ntrebă iarăși dînsa, punîndu-și mîinile pe masă și mișcînd ușor din degete.

Din făptura ei se desprindea o mireasmă de flori, dulce și tare, amestecată cu mirosul de sudoare de cal. Se uita la mine pe sub genele-i lungi cu o privire serioasă și îngîndurată, cum nu se mai uitase nimeni pînă în clipa aceea.

Erau atîtea jilțuri și atîtea mobile frumoase, încît odaia părea micuță ca un cuib de păsăruică ; geamurile erau acoperite de perdeaua deasă a florilor din ghivece ; în lumina scăzută din odaie sclipeau albe ca zăpada plăcile sobei ; alături lucea pianul cu coadă, negru, iar de pe pereți, din cadrele lor de aur, te priveau niște hrisoave întunecate, presărate cu litere mari slavone, și de care, prinsă cu șnur gros, atîrna cîte o pecete de culoare închisă. Toate lucrurile din casă se uitau la femeia aceea cu aceeași sfială și supunere cu care o priveam și eu.

I-am spus, cum am putut mai bine, că viața era foarte grea și plictisitoare și că, citind cîte-o carte, te iei și mai uiți de toate acestea.

– Daa ? Ia te uită ! răspunse dînsa și se ridică. Știi că ai dreptate ? Chiar așa-i ! Bine. Am să-ți dau cărți, dar deocamdată n-am... De altfel, dacă vrei numaidecît una, ia-o pe asta...

Luă de pe divan o carte filuită, cu scoarțele galbene, și mi-o dădu :

– După ce-o isprăvești, am să-ți dau partea a doua. Cu toatele, sînt patru părți.

Am plecat, luînd cu mine *Misterele Petersburgului* de cneazul Meșcerski[1], și am început s-o citesc cu multă luare-aminte. Chiar de la primele pagini mi-am dat seama că „misterele" Petersburgului erau mai puțin atrăgătoare decît acele ale Madridului, Londrei și Parisului. Singurul lucru interesant din toată cartea mi-a părut povestea Libertății și a Bîtei.

„Eu sînt mai presus de tine, spunea Libertatea, fiindcă-s mai deșteaptă."

Iar Bîta îi răspundea :

„Nu ! Mai deșteaptă-s eu, fiindcă-s mai tare decît tine."

S-au certat cît s-au certat, pînă s-au luat la bătaie. Bîta a bătut măr Libertatea, care a murit la spital de pe urma bătăii...

În cartea aceasta era vorba și de un nihilist. Îmi aduc aminte că, după cum spunea cneazul Meșcerski, nihilistul era un om atît de veninos, încît sub privirea lui găinile cădeau moarte. Cuvîntul nihilist mi s-a părut și necuviincios și jignitor ; asta a fost tot ce am priceput din carte și m-am întristat ; pesemne că nu eram în stare să înțeleg cărțile bune. Că *Misterele Petersburgului* era o carte bună, nici nu încăpea îndoială, fiindcă n-avea să se apuce a citi cărți proaste o doamnă așa de frumoasă și de mîndră.

– Ei, ți-a plăcut ? m-a întrebat dînsa, cînd i-am adus înapoi romanul cu copertă galbenă al lui Meșcerski.

Mi-era tare greu să-i răspund. Să-i spun nu, mă temeam că o să se supere. Dînsa însă pufni în rîs și trecu

[1] *V. P. Meșcerski* (1839–1914) — publicist și literat rus, ideolog al reacțiunii nobiliare (n. ed.).

după o perdea, unde era odaia ei de culcare, de unde aduse un volumaș legat în safian albastru.

– Asta are să-ți placă, vezi numai să n-o murdărești.

Erau poemele lui Pușkin. Cuprins de simțămîntul de nesaț, care te copleșește cînd dai de o priveliște frumoasă pe care n-ai mai văzut-o și vrei să ți-o întipărești bine în minte, le-am citit toate, pe nerăsuflate. Așa se întîmplă cînd, umblînd multă vreme printr-o pădure mlăștinoasă, nevoit să calci cu luare-aminte numai pe fîșiile de mușchi care arată peticile de pămînt sănătos, ți se deschide deodată în fața ochilor o poiană plină de flori, scăldată toată în soare. O clipă privești poiana fermecat, apoi, fericit, o înconjuri în goană și de fiecare dată, cînd simți sub picior iarba moale, care acoperă pămîntul roditor, te cuprinde o bucurie liniștită.

Pușkin m-a uimit în așa măsură prin simplitatea și muzicalitatea versului, încît multă vreme după aceea proza pe care o citeam mi se părea nefirească și nu-mi mai făcea nici o plăcere. Prologul la *Ruslan* mi-a adus aminte de cele mai bune basme ale bunicii, minunat împletite într-unul singur, iar unele versuri m-au uluit prin neasemuitul meșteșug cu care era cizelată realitatea.

> Acolo, pe cărări neștiute,
> Urme de fiare nemaivăzute

repetam în gînd versurile minunate și vedeam dinaintea ochilor cărăruile acelea care abia se zăreau și pe care le cunoșteam așa de bine ; vedeam urmele tainice pe care le deosebeam lămurit pe iarba călcată, plină de stropii de rouă, grei ca argintul viu, nescuturați încă. Am memorat uimitor de ușor strofele sonore care împodobeau sărbătorește toate lucrurile despre care vorbeau ; eram fericit, viața îmi era tot mai ușoară și mai plăcută, iar versurile sunau ca vestea bună a unei noi existențe. Ce fericire neasemuit de mare e știința de carte !

Şi mai bine însă înţelegeam minunatele basme ale lui Puşkin, care erau mai aproape de sufletul meu; citindu-le de cîteva ori la rînd, le-am învăţat pe dinafară; cînd mă culcam, stam întins cu ochii închişi şi spuneam versurile în şoaptă, pînă ce adormeam. Se întîmpla uneori să le citesc şi ordonanţelor din basmele lui Puşkin. Mă ascultau, rîdeau cu hohote, mă înjurau în glumă, iar Sidorov mă mîngîia pe cap şi spunea încetişor:

– Tare-i frumos! Aşa-i? Of, doamne!...

Stăpînii băgară şi ei de seamă însufleţirea care mă cuprinsese, iar bătrîna începu să mă ocărască:

– Citeşte golanul, citeşte într-una! Iacă, de patru zile n-a mai frecat samovarul. Cînd oi pune mîna o dată pe melesteu...

Ce-mi păsa mie de melesteul ei? Eu mă apăram de dînsa cu versurile:

> Neagră la suflet, cu răutate,
> Bătrîna zgripţuroaică...

Doamna crescu şi mai mult în ochii mei, căci iată ce cărţi citea dînsa! Îmi apărea cu totul altfel decît nevasta de porţelan a maistrului croitor!

Cînd i-am adus cartea înapoi şi i-am dat-o cu tristeţe, mi-a spus cu încredinţare:

– Asta sigur că ţi-a plăcut! Ai auzit vorbindu-se vreodată de Puşkin?

Citisem într-o revistă ceva despre poet, cum însă voiam să-mi vorbească ea de dînsul, i-am spus că nu auzisem nimic.

Ea îmi istorisi atunci, pe scurt, viaţa şi moartea poetului şi mă-ntrebă, zîmbind ca o zi de primăvară:

– Vezi ce primejdios e să iubeşti o femeie?

Din toate cărţile pe care le citisem ştiam că e primejdios să iubeşti, dar, în acelaşi timp, e şi frumos; de aceea i-am răspuns:

– O fi primejdios, dar toată lumea iubeşte. Doar şi femeile nu tot din pricina asta se chinuiesc?...

Ea se uită la mine printre gene, aşa cum se uita la tot ce o înconjura, şi-mi spuse foarte serioasă:

– Aşaa! Ai înţeles şi tu lucrul acesta? Atunci îţi doresc să nu-l uiţi niciodată.

Apoi mă-ntrebă ce versuri mi-au plăcut mai mult.

Am început să-i recit nişte versuri pe care le ştiam pe dinafară şi să dau din mîini. O vreme mă ascultă tăcută şi îngîndurată; apoi se sculă, începu să se plimbe prin odaie şi-mi spuse:

– Dihanie mică, ar trebui să înveţi carte. Am să mă mai gîndesc la asta. Stăpînii ţi-s rude?

Cînd i-am spus că da, dînsa strigă:

– O!

Acest „O!" sună în gura ei ca o mustrare.

Îmi dădu *Cîntecele lui Béranger*[1], într-o ediţie foarte frumoasă, cu ilustraţii, legată în piele roşie şi cu muchiile aurite. Aceste cîntece, cu amestecul lor ciudat de amărăciune muşcătoare şi de veselie fără de margini, m-au înnebunit de-a binelea.

Mă treceau fiorii citind cuvintele pline de tristeţe ale *Bătrînului cerşetor*:

> Ajuns acum omidă stricătoare
> Striviţi-mă, voi oameni, sub picioare!
> Că de cumva din vreme de m-aţi fi
> îndrumat
> Spre binele mulţimii trudeam neîncetat
> Ferit mereu de asprul vînt ce bate,
> Furnic-aş fi, nu vierme tîrîtor.
> Bătrîn pribeag, v-aş fi iubit ca frate
> Nu ca duşman să vă urăsc, cînd mor.

[1] *Pierre Jean Béranger* (1780—1857) — poet liric francez, autor de canţonete populare cu caracter satiric, politic şi social (n. ed.).

Îndată după aceasta am citit *Bărbatul plîngăreț* și am rîs cu lacrimi. Mi s-au întipărit în minte mai cu seamă stihurile acestea :

> Viața-i veselă știință –
> Nu e grea pentru sărmani !...

Béranger a trezit în mine o veselie de nestăpînit, o dorință să-mi fac de cap, să spun întregii lumi obrăznicii și împunsături, și în scurt timp am și izbutit s-o fac cu succes. Învățasem pe dinafară și aceste versuri și le reciteam cu multă însuflețire în fața ordonanțelor, cum aveam o clipă liberă, ca să pot da fuga la cuhnile lor. Curînd însă, a trebuit să mă las de treaba asta, fiindcă versurile :

> La șaisprezece ani, se știe –
> O prinde bine orice pălărie !

le-au dat prilej să înceapă o discuție dezgustătoare pe seama fetelor, într-un fel care m-a scîrbit într-atîta, încît m-am înfuriat și l-am pocnit pe soldatul Ermohin cu o cratiță în cap. Sidorov și cu celelalte ordonanțe abia m-au putut scoate din mîinile lui, care numai ușoare nu erau, și de atunci nu-mi mai venea să calc prin bucătăriile ofițerești.

Stăpînii nu mă lăsau să ies pe uliță; de altfel, nici n-aș fi avut timp să mă plimb, fiindcă aveam tot mai multă treabă ; pe lîngă slujba mea obișnuită de fată în casă, portar, băiat cu alergătura și bun la toate cele, mai aveam în fiecare zi să întind și să prind în cuie pînzele pe o planșetă mare, să lipesc deasupra schițele, să copiez devizele de construcție întocmite de stăpînu-meu și să verific situațiile antreprenorilor, fiindcă stăpînul lucra acum ca o mașină, de dimineața și pînă noaptea tîrziu.

Era tocmai în anii cînd clădirile iarmarocului, pînă atunci ale statului, trecuseră în proprietatea particulară

a negustorilor. Șirurile de prăvălii se reclădeau în grabă și stăpînu-meu lua în antrepriză reparații de prăvălii și construcții noi. Alcătuia planurile pentru transformarea vechilor bolți pentru deschidere de lucarne și alte lucrări de acest fel, și mă trimitea cu schițele la un arhitect bătrîn, alăturînd cîte un plic în care punea o hîrtie de douăzeci și cinci de ruble. Arhitectul lua banii și scria : „Certific conformitatea schiței cu situația reală. Lucrarea urmează să fie executată sub supravegherea subsemnatului" și iscălea. În realitate, bineînțeles că n-o văzuse. Cît despre supraveghere, ce ar fi putut supraveghea el, cînd, din pricina bolii, nu putea ieși de loc din casă ?

Tot eu duceam bacșișurile cuvenite paznicului-șef al iarmarocului și altor oameni de seamă, de la care primeam tot felul de „hîrtii care autorizau orișice nelegiuiri", așa cum numea stăpînu-meu aceste documente. Drept răsplată pentru toate aceste servicii, am căpătat dreptul de a-mi aștepta stăpînii în cerdac, cînd se duceau seara în vizită. E drept că asta nu se întîmpla prea des, dar cînd plecau, se întorceau după miezul nopții, așa că vreme de cîteva ceasuri puteam să stau în cerdac sau pe stiva de grinzi din fața cerdacului și să privesc în voie ferestrele locuinței doamnei mele, ascultînd cu nesaț larma voioasă de glasuri și cîntece.

Prin perdelele și prin rețeaua de flori de după ferestrele deschise vedeam în odaia în care se mișcau siluetele sprintene ale ofițerilor, cum se rotea maiorul cel rotofei și cum plutea doamna mea, îmbrăcată nespus de simplu și de frumos. În sinea mea îi spuneam Regina Margot.

„Asta-i viața cea veselă despre care scriu romanele franțuzești", mă gîndeam, uitîndu-mă pe fereastră. Eram totdeauna mîhnit. Suferеam crunt din pricina geloziei mele de copil, cînd o vedeam pe Regina Margot înconjurată de atîția bărbați, care roiau în jurul ei ca viespile deasupra unei flori.

Mai rar decît ceilalți venea la dînsa un ofițer înalt cu fața tristă, cu o cicatrice pe frunte și cu ochii înfundați adînc în orbite. Totdeauna își aducea vioara și cînta așa de frumos, încît trecătorii se opreau sub ferestre să-l asculte. Oamenii din strada noastră se strîngeau pe stiva de grinzi din fața casei și chiar și stăpînii mei, cînd erau acasă, deschideau fereastra, ascultau și-l lăudau pe muzicant. Nu-mi aduc aminte să-i mai fi auzit lăudînd pe cineva, afară poate de protodiaconul bisericii și știu prea bine că plăcinta cu pește le plăcea mai mult decît muzica.

Cîteodată ofițerul cînta din gură sau spunea versuri cu glas înăbușit, gîfîind ciudat, sprijinindu-și fruntea în palmă. Într-o zi, pe cînd mă jucam cu fetița sub fereastră, Regina Margot îl rugă să cînte. După ce s-a lăsat multă vreme rugat, ofițerul rosti limpede :

Fără frumusețe cîntec
Să-mi închipui nu-s în stare,
Dar de cîntec frumusețea
Prea ades nevoie n-are.

Versurile acestea mi-au plăcut tare mult și, nu știu nici eu pentru ce, am avut un simțămînt de milă de dînsul.

Dar și mai mult îmi plăcea s-o privesc pe doamna mea cînd ședea singură la pian și cînta. Muzica mă îmbăta, nu mai vedeam nimic în jurul meu decît fereastra ei și, în lumina galbenă a lămpii, silueta zveltă a femeii cu profilul ei mîndru și cu mîinile albe care zburau ca niște păsări pe deasupra claviaturii.

Cu ochii la dînsa, ascultam muzica tristă și visam să găsesc undeva o comoară pe care să i-o dau toată, ca să fie bogată. Mă gîndeam că dacă aș fi fost Skobelev [1],

[1] *M. D. Skobelev* (1843—1882) — general rus participant la numeroase expediții, inclusiv războiul ruso-turc din 1877—1878 (n. ed.).

aș fi pornit iar la război împotriva turcilor, i-aș fi pus să-mi plătească tribut și aș fi ridicat pe Otkos cel mai frumos cartier din oraș, o casă pe care i-aș fi dăruit-o, numai să plece din strada și din casa asta, unde toată lumea vorbea așa de urît și de jignitor despre dînsa.

Atît vecinii, cît și toată servitorimea și mai cu seamă stăpînii mei, vorbeau de Regina Margot, tot așa de urît și cu aceeași răutate ca și de nevasta croitorului, cu singura deosebire că o făceau mai cu băgare de seamă, cu glas scăzut și uitîndu-se cu grijă în jurul lor.

Se temeau poate de dînsa fiindcă era văduva unui om vestit, iar hrisoavele, pe care le văzusem spînzurînd pe pereții odăilor, fuseseră date străbunilor bărbatului ei de către vechii țari ruși Godunov, Alexei și Petru cel Mare, lucru pe care îl aflasem de la soldatul Tiufeaev, om cu carte și care, cînd îl căutai, citea evanghelia. Oamenii se temeau poate să nu-i bată cu cravașa aceea, cu piatră liliachie la mîner, fiindcă se spunea că mai bătuse cu cravașa asta pe un slujbaș de vază.

Dar vorbele rostite cu jumătate glas nu erau nicidecum mai binevoitoare decît cele spuse cu glas tare. Doamna mea trăia învăluită într-un nor de dușmănie, a cărei pricină nu izbuteam s-o înțeleg și care mă chinuia. Viktoruška istorisi într-una din zile că, întorcîndu-se odată acasă, după miezul nopții, se uitase pe fereastră în odaia de culcare a Reginei Margot și o văzuse șezînd pe divan numai în cămașă, în vreme ce maiorul, stînd în genunchi în fața ei, îi tăia unghiile de la picioare și-i ștergea degetele cu un burete.

Bătrîna începu să înjure și să scuipe, în timp ce stăpîna cea tînără, roșie ca focul, scheuna :

– Vai, Viktore ! Ce nerușinare ! Ce mai scîrnăvii îs și domnii aceștia !

Stăpînu-meu tăcea și zîmbea. Îi eram foarte recunoscător pentru tăcerea lui, dar în același timp mi-era teamă să nu intre și el în hărmălaia de hămăituri și

urlete a celorlalţi. Femeile schelălăiau, oftau şi-l descoseau pe Viktoruşka să le spună cu de-amănuntul cum anume şedea doamna şi cum stătea maiorul în genunchi, iar Viktor adăuga într-una amănunte noi :

– Era roşu la faţă şi cu limba scoasă...

Că maiorul îi tăia unghiile doamnei nu mi se părea de loc ruşinos, dar nu-mi venea să cred, în ruptul capului, că scosese limba afară. Aceasta mi se părea o născocire jignitoare şi i-am spus lui Viktoruşka :

– Dacă nu ţi-a plăcut, de ce te-ai uitat pe fereastră ? Că doar nu eşti copil...

Bineînţeles că au început să urle toţi la mine, dar ocările lor nu m-au supărat de fel. Un singur lucru aş fi avut poftă să fac atunci : să cobor în goană, să îngenunchi înaintea doamnei mele, aşa cum stătuse maiorul, şi să-i spun :

„Vă rog din suflet, plecaţi din casa asta !"

Acum, cînd ştiam că mai este şi o altă viaţă decît aceea pe care o duceam eu, că mai sînt şi alţi oameni, alte sentimente şi alte gînduri, eram şi mai scîrbit de casa aceea, cu toţi cei care locuiau într-însa. Căci toată casa era cuprinsă într-o reţea de bîrfeli murdare de care mi-era ruşine ; nu era om de care să se fi vorbit fără răutate. Preotul militar, om bolnav, care îţi trezea mila, era un beţivan şi-un desfrînat vestit ; ofiţerii şi nevestele lor, dacă era să te iei după ceea ce spuneau stăpînii mei, trăiau într-un păcat veşnic ; mi-era greaţă de nesfîrşitele discuţii ale soldaţilor despre femei, toate pe acelaşi calapod, dar mai mult decît toţi ceilalţi mă scîrbeau stăpînii mei, fiindcă ştiam prea bine cît preţuiau necruţătoarele judecăţi pe care le rosteau asupra oamenilor cu atîta desfătare. Observarea viciilor omeneşti era singura distracţie pe care o puteau avea fără plată. Stăpînii mei se distrau chinuind cu vorba pe cei din preajma lor, găsind parcă în aceasta un fel de răzbunare faţă de viaţa bisericoasă, grea şi plictisitoare pe care o duceau.

Cînd îi auzeam terfelind-o în noroi pe Regina Margot, mă apucau nişte izbucniri de furie bolnăvicioasă, care nu aveau nimic copilăresc în ele. Mi se umfla inima de ură împotriva bîrfitorilor ei şi mă cuprindea o dorinţă de nestăpînit să-mi fac de cap în toate chipurile, stîrnind supărarea întregii lumi. Alteori simţeam o învăluire de milă chinuitoare faţă de mine însumi şi faţă de toţi oamenii şi, cum mila aceasta rămînea nemărturisită, ea era şi mai apăsătoare decît ura.

Ştiam despre Regina Margot neasemuit mai multe lucruri decît ştiau dînşii şi mă chinuia teama că într-o zi vor afla şi ei ceea ce ştiam eu.

Duminica dimineaţa, cînd stăpînii plecau la catedrală, unde rămîneau pînă după liturghie, mă duceam la dînsa. Mă chema în odaia de culcare şi mă poftea să şed într-un jilţ mic, îmbrăcat cu mătase aurie ; fetiţa se urca pe genunchii mei, iar eu îi vorbeam maică-si despre cărţile pe care le citisem. Regina Margot sta întinsă în patul larg, cu trupul ascuns sub plapuma care era tot aurie, ca toate lucrurile din odaie ; palmele mici le ţinea împreunate sub obraji, iar părul negru, împletit într-o coadă petrecută peste umărul smead, îi atîrna în faţă şi uneori luneca pe podea.

Mă asculta, privindu-mă drept în faţă cu ochii ei blînzi şi-mi spunea, zîmbind uşor :

– Aşaa ?

Pînă şi zîmbetul acesta plin de bunăvoinţă mi se părea zîmbetul îngăduitor al unei regine. Glasul îi era plin şi mîngîios şi parcă totdeauna îmi spunea acelaşi lucru :

„Ştiu că-s neasemuit mai bună şi mai curată decît toţi ceilalţi şi puţin îmi pasă de ei."

Cîteodată o găseam şezînd în faţa oglinzii într-un fotoliu scund şi pieptănîndu-şi părul care i se revărsa pe genunchi, pe braţele jilţului şi peste spătar, ajungînd aproape pînă-n podea ; avea părul tot aşa de lung şi de des ca şi bunica. Îi vedeam în oglindă sînii tari şi

oacheşi ; îşi punea în faţa mea sutienul, ciorapii. Goliciunea ei era atît de pură, încît nu-mi trezea simţăminte ruşinoase, ci mă făcea numai să fiu mîndru de dînsa. Mireasma de flori pe care o răspîndea totdeauna o apăra ca o pavăză de orice gînduri rele.

Eram sănătos, voinic, cunoşteam bine taina legăturilor dintre bărbat şi femeie, dar oamenii îmi vorbiseră de acest mister cu o bucurie atît de răutăcioasă şi atîta cîinoşenie, cu atîta cruzime şi murdărie, încît nu mi-o puteam închipui pe această femeie în braţele unui bărbat. Nu puteam crede că există vreun om care să aibă dreptul să atingă cu obrăznicie şi neruşinare trupul ei, cu o mînă de stăpîn. Eram încredinţat că Regina Margot e cu totul străină de dragostea din cuhni şi din cămări, şi că ea cunoaşte alte bucurii mai înalte şi alt fel de iubire.

Într-o zi, însă, spre seară, intrînd din întîmplare în salon, am auzit de după perdeaua care despărţea odaia de culcare rîsul sonor al doamnei inimii mele şi-un glas bărbătesc, care o ruga :

– Aşteaptă, te rog... Doamne ! Nu-mi vine a crede...

Îmi dădeam seama că s-ar fi cuvenit să plec, dar, nu ştiu cum, am rămas ţintuit locului...

– Cine-i acolo ? întrebă dînsa. A, tu eşti ? Vino-ncoace !...

În dormitor parfumul puternic al florilor te înăbuşea, perdelele de la ferestre erau coborîte şi era aproape întuneric. Regina Margot sta întinsă în pat cu plapuma trasă pînă sub bărbie, iar alături de ea, lîngă perete, în pantaloni şi cu cămaşa desfăcută la piept, şedea ofiţerul care cînta din vioară ; pieptul îi era însemnat cu o brăzdătură roşie, care mergea de la umărul drept pînă la sfîrcul sînului. Dîra aceea era atît de vie, încît cu tot întunericul o vedeam cît se poate de lămurit. Părul ciufulit îl făcea oarecum caraghios, dar era întîia oară cînd îi vedeam faţa tristă, cu cicatricea care-i brăzda fruntea, luminată de un zîmbet ciudat. Se uita la regină cu ochii lui mari,

de femeie, ca şi cînd abia atunci o vedea cît era de frumoasă.

– Acesta e prietenul meu, zise Regina Margot.

Nu puteam să-mi dau seama dacă vorbea cu mine sau cu ofiţerul.

– Da' de ce te-ai speriat aşa ? i-am auzit iarăşi glasul, venind parcă de departe. Ia vino mai aproape !

Cînd m-am apropiat, mi-a trecut pe după gît braţu-i gol şi fierbinte şi mi-a spus :

– Cînd ai să te faci mare, ai să fii şi tu fericit... Ei, acuma du-te !

Am pus cartea pe raft, am luat alta şi-am plecat ca într-un vis.

Mi se frînsese ceva în inimă. De bună seamă nu m-am gîndit o clipă că Regina mea ar putea iubi ca toate celelalte femei. Şi nici ofiţerul nu mă îndreptăţea să gîndesc astfel. Îl vedeam zîmbind cu zîmbetul acela fericit, ca al unui copil uimit pe neaşteptate de ceva... Faţa lui, de obicei tristă, era parcă alta. Se vedea c-o iubeşte pe regină, dar era oare cu putinţă să n-o iubeşti ? Şi ea, la rîndul ei, avea pentru ce să-i dăruiască dragostea ei din belşug, pentru că ofiţerul cînta minunat şi spunea versuri cu atîta însufleţire... Dar numai faptul că simţeam nevoia să-i găsesc aceste îndreptăţiri ar fi fost de ajuns să mă facă să văd limpede că sentimentele mele faţă de cele ce văzusem şi faţă de însăşi Regina Margot nu mai erau ca altădată. Aveam simţămîntul că pierdusem ceva şi am trăit cîteva zile de adîncă mîhnire.

...Odată, după ce-mi făcusem de cap nebuneşte, cînd m-am dus la doamna mea ca să iau o carte, dînsa mi-a spus cu asprime :

– După cîte aud eşti tare neastîmpărat. Nu m-aş fi aşteptat la aşa ceva din partea ta !...

Nu m-am mai putut stăpîni şi i-am mărturisit că mi-era silă de viaţă cînd auzeam lumea vorbind-o de rău. Stătea în faţa mea cu mîna pe umărul meu ; la început m-a

ascultat cu luare-aminte și seriozitate, dar după cîteva clipe, a început a rîde și m-a dat încetișor la o parte :

– Destul ! Știu toate acestea. Înțelegi ? Știu tot.

Apoi îmi luă mîinile și-mi spuse cu mare blîndețe :

– Cu cît ai să iei mai puțin în seamă toate murdăriile pe care le auzi, cu atît are să fie mai bine pentru tine... Da' să știi că ar trebui să te speli mai bine pe mîini...

Ei, asta putea să n-o mai spună ; căci dacă ar fi frecat și dînsa alămurile și ar fi spălat podele și pelinci – așa cum spălam eu – nu cred că ar fi avut mîini mai frumoase ca ale mele.

– Dacă știi să-ți trăiești viața, cei din jurul tău sînt furioși pe tine și te pizmuiesc. Iar dacă nu știi, te disprețuiesc, îmi spuse ea îngîndurată ; mă cuprinse în brațe, mă strînse la piept și, uitîndu-se în ochii mei, mă întrebă zîmbind : Mă iubești ?

– Da.

– Foarte mult ?

– Foarte mult.

– Dar cum mă iubești ?

– Nu știu.

– Mulțumesc. Ești un băiat foarte bun. Îmi place să fiu iubită...

Încercă iar să zîmbească, vru parcă să-mi spună ceva, oftă și îndelungă vreme rămase tăcută, fără să-mi dea drumul din brațe.

– Vino la mine cît de des ! Cum ai o clipă liberă, vino !...

M-am folosit de această invitație și m-am bucurat din plin de prietenia ei. După masă, cum se culcau stăpînii, o tuleam jos și, dacă era acasă, stăteam la dînsa cîte un ceas, ba uneori și mai mult.

– Trebuie să citești cărți rusești, să cunoști viața noastră, a rușilor, mă învăța ea, în vreme ce cu degetele-i trandafirii își vîra cu îndemînare acele de cap în părul parfumat.

Îmi înșira nume de scriitori ruși și după aceea mă-ntreba :

– Ai să-i ții minte ?

Adesea, îmi spunea îngîndurată, cu o ușoară urmă de necaz în glas :

– Ar trebui să înveți. Și eu care tot uit de asta ! Of, doamne !

Stăteam un timp la ea și apoi mă întorceam într-o fugă acasă, cu cîte-o carte în mînă și cu sufletul spălat și curățit parcă.

Apucasem să citesc *Cronica de familie* de Aksakov [1], frumosul poem rusesc *In păduri*, minunatele *Povestiri ale unui vînător*, cîteva volume de Grebeonka [2] și Sollogub [3], versuri de Venevitinov [4], Odoevski [5] și Tiutcev [6]. Aceste cărți mi-au spălat sufletul și mi-l-au curățat de zgura impresiilor lăsate de realitatea sărăcăcioasă și amară ; mi-am dat seama ce este o carte bună și am înțeles cîtă nevoie aveam de cărți bune. Cărțile acestea mi-au sădit cu încetul în suflet credința nezdruncinată că nu sînt singur pe pămînt și că n-am să pier.

Cînd venea bunica pe la mine îi vorbeam cu încîntare de Regina Margot ; bunica trăgea cu poftă cîte-o priză de tabac pe nas și-mi spunea cu încredințare :

---

[1] *S. F. Aksakov* (1791—1859) — scriitor rus. Principalele lui opere : *Cronica de familie* și *Anii copilăriei lui Bagrov-nepotul* înfățișează un tablou veridic al rînduielilor iobăgiste (n. ed.).

[2] *E. P. Grebeonka* (1812—1848) — poet ucrainean ; a scris o serie de fabule în care a demascat birocratismul și corupția funcționărimii din vremea sa (n. ed.).

[3] *V. A. Sollogub* (1813—1882) — scriitor rus ; povestirile sale satirice conțin numeroase elemente realiste (n. ed).

[4] *D. V. Venevitinov* (1805—1827) — poet rus. In motivele politice și filozofice ale liricii lui răzbat ecouri ale avîntului social legat de mișcarea decembristă (n. ed.).

[5] *A. I. Odoevski* (1802—1839) — poet liric rus, participant activ la răscoala decembriștilor (n. ed.).

[6] *F. I. Tiutcev* (1803—1873) — poet rus, maestru al zugrăvirii naturii (n. ed.).

– Dacă ai şti cît mă bucur ! Vezi, tot se mai află oameni buni pe lume, trebuie numai să te pricepi să-i găseşti.

Odată, mi-a spus chiar :

– S-ar cuveni, poate, să mă duc la dînsa şi să-i mulţămesc pentru grija pe care ţi-o poartă.

– Nu, nu-i nevoie.

– Iaca bine. Nu m-oi duce. Doamne, bine-i pe lumea asta ! Uite, eu m-aş învoi să trăiesc pînă-n veacul de apoi.

Regina Margot n-a mai apucat să se îngrijească de învăţătura mea, căci de rusalii mi s-a întîmplat o poveste scîrboasă, care era cît pe ce să mă ducă la pieire.

Cu puţin înainte de rusalii, mi s-au umflat foarte rău pleoapele, din care pricină nu mai puteam să deschid ochii ; stăpînii mei s-au speriat nu cumva să orbesc, cum, de altfel, mă speriasem şi eu. M-au dus la un doctor, un mamoş, Henrich Rodzevici, cunoscut de-al lor, care mi-a tăiat ceva la pleoape, pe dinăuntru ; cîteva zile am zăcut legat la ochi, într-o plictiseală neagră şi chinuitoare. În ajun de rusalii mi-a scos bandajele şi m-am sculat din pat ; mi se părea că ies dintr-un mormînt în care fusesem vîrît de viu. Nimic nu poate fi mai groaznic decît să-ţi pierzi vederea ; obida asta, cea mai grea din toate, îi răpeşte omului nouă zecimi din lume.

În ziua de rusalii, cînd toată lumea se veseleşte, fiind încă bolnav, am fost scutit după-amiază de toate îndatoririle ce aveam şi am pornit să dau o raită prin bucătării ca să le fac cîte-o vizită ordonanţelor. Afară de Tiufeaev cel ursuz, toţi erau beţi. Către seară, Ermohin îl pocni în cap pe Sidorov cu un lemn. Sidorov căzu în tindă, pierzîndu-şi cunoştinţa, iar Ermohin, înspăimîntat de fapta lui, fugi şi se ascunse undeva, în rîpă.

În curte se răspîndi numaidecît vestea că Sidorov a fost ucis. Lumea s-a adunat în faţa cerdacului şi se uita la soldatul care zăcea nemişcat pe pragul uşii ce dădea din tindă în bucătărie, cu capul în tindă. Unii spunea

în şoaptă c-ar trebui chemată poliţia, dar nimeni nu se ducea s-o cheme, cum nimeni nu se hotăra să-l ia pe soldat şi să-l ridice de jos.

După o vreme se ivi Natalia Kozlovskaia, spălătoreasa, purtînd o rochie nouă liliachie şi o basma albă pe umeri ; ea dădu mînioasă oamenii la o parte, intră în tindă, se chinci lîngă Sidorov şi spuse cu glas tare :

– D-apoi omul trăieşte, proştilor ! Aduceţi degrabă niscai apă !

Ceilalţi căutau s-o încredinţeze :

– Mai bine nu te băga în treaba asta.

– Aduceţi apă, strigă ea de parcă s-ar fi aprins casa. După aceea, cu îndemînarea ei de totdeauna, îşi suflecă rochia nouă pînă mai sus de genunchi, trase fusta de dedesubt şi aşeză capul însîngerat al soldatului pe genunchii ei.

Oamenii se împrăştiară, nemulţumiţi şi plini de teamă. În tinda întunecoasă vedeam faţa albă a spălătoresei, cu ochii plini de lacrimi şi scăpărînd de mînie. Am adus o căldare cu apă şi femeia îmi porunci să-i torn lui Sidorov pe cap şi pe piept, dîndu-mi de grijă :

– Vezi numai să nu mă uzi şi pe mine, că mă duc undeva în vizită.

Soldatul îşi veni în fire, deschise ochii îndobitociţi şi începu să geamă.

– Pune mîna să-l ridicăm, îmi spuse Natalia, luîndu-l de subsuoară şi ţinîndu-l cu mîinile întinse la o oarecare depărtare, ca să nu-i mînjească rochia cea nouă.

L-am dus pe soldat în bucătărie, l-am întins pe pat şi Natalia i-a şters faţa cu o cîrpă udă. Înainte de a pleca, îmi spuse :

– Udă mereu cîrpa şi pune-i-o pe cap, iar eu m-oi duce să-l caut pe prostul cela. Beţia asta a lor poate să-i ducă şi la ocnă.

Natalia își trase pe dedesubt fusta care se murdărise, o zvîrli într-un colț și plecă, netezindu-și grijulie, cu palma, rochia foșnitoare, boțită.

Sidorov se întindea, sughița și ofta. Din cap îi picurau și-mi cădeau pe picior picături negre de sînge gros. Mi-era neplăcut, dar de frică nu mă-ncumetam să trag piciorul la o parte.

Eram amărît ; toată curtea sclipea a sărbătoare ; cerdacul casei și poarta erau împodobite cu ramuri tinere de mesteacăn ; de-a lungul uliței, de fiecare tarac erau legate crengi de arțar și de sorb, proaspăt tăiate ; toată strada înverzise voioasă și totul era așa de tînăr și de nou ! Dimineața avusesem simțămîntul că această sărbătoare a primăverii venise pentru vreme îndelungată și că de-acum încolo viața avea să pornească mai curată, mai luminoasă și mai veselă.

Soldatul se cutremură de greață și o duhoare înăbușitoare de votcă caldă și de ceapă verde umplu bucătăria ; chipuri tulburi și lătărețe, cu nasurile turtite, se lipeau mereu de geamurile ferestrei, iar palmele pe care și le puneau pavăză la obraz le făceau să pară peste măsură de urecheate.

Soldatul își aduse aminte pesemne și începu să bîiguie :

– Ce-i cu mine ? Am căzut ? Ermohin ? Halal tovarăș...

Și, tușind, plîngînd cu lacrimi de om beat, începu să geamă :

– Surioara mea-a... surioa-răă !

Apoi se ridică, ud de sus pînă jos, cu fața lucioasă și duhnind a băutură, se clătină, căzu înapoi pe pat și îngînă, cu o stranie rotire a ochilor :

– M-a omorît de tot !

M-a pufnit rîsul.

– Cine dracu rîde acolo ? întrebă soldatul, uitîndu-se la mine cu o privire îndobitocită. Îți arde de rîs ? M-a omorît pentru vecii vecilor...

Și, împingîndu-mă cu mîinile, mormăi :

– Nu te știu, nu te cunosc... Șterge-o de-aici, lighioană !

I-am spus :

– N-o face pe nebunul !

Se supără fără pricină și, hîrșcîind cu picioarele pe podea, începu să urle :

– Pe mine m-a omorît, și tu...

Și cu mîna-i murdară, moale ca o cîrpă, mă lovi peste ochi. Am scos un urlet de durere și, aproape orbit, am fugit cu chiu și cu vai în curte, spre Natalia, care tocmai se-ntorcea, trăgîndu-l după ea pe Ermohin, căruia îi striga :

– Hai, du-te, calule !... Apoi, apucîndu-mă de mînă, mă-ntrebă : Da' tu ce-ai pățit ?

– M-a lovit.

– Te-a lovit ? îngînă cu uimire Natalia. Și, smucindu-l pe Ermohin, îi spuse : Ei, diavole, să-i mulțumești lui dumnezeu.

M-am spălat pe ochi cu apă și din tindă m-am uitat pe ușă. I-am văzut pe cei doi soldați împăcați, strîngîndu-se în brațe și plîngînd. Apoi au încercat s-o strîngă în brațe pe Natalia. Ea însă le dădea peste mîini, țipînd :

– Jos labele, ciinilor ! N-ăți fi crezînd cumva că-s o tîrfă de-a voastră. Hai, duceți-vă de vă culcați, pînă nu vin boierii acasă. Și mai repede, că altfel are să fie vai de capul vostru.

Îi culcă pe amîndoi ca pe niște copii, pe unul în pat iar pe celălalt jos, pe podele, și cînd începură să sforăie, ieși în tindă.

– M-am murdărit toată și doar era să mă duc în vizită. Te-a lovit ? Ca să vezi ce prost e ! Uite ce face votca. Tu, măi băiețaș, să nu bei niciodată !

Am stat apoi de vorbă cu dînsa la poartă, pe laiță, și am întrebat-o cum de nu-i e frică de oameni beți.

– Eu nici de cei treji nu mă tem. Uite cu ce-i țin !

Şi-mi arătă pumnu-i roş, strîns tare. Apoi urmă:

– Răposatu bărbatu-meu se ţinea şi el de beţii. Cînd venea acasă şi se culca, îl legam de mîini şi de picioare, iar cînd se trezea îi trăgeam jos pantalonii şi-i dădeam o mamă de bătaie cu nuiaua, ca să mă pomenească; îl băteam şi-i spuneam: „Să nu mai bei, să nu te mai ţii de beţii; dacă te-ai însurat, apăi nevasta să-ţi fie petrecerea, iar nu votca". Da-da! Aşa-i spuneam. Îl băteam pîn-osteneam. După aceea era ca un gogoloi de ceară în mîna mea.

Mi-am adus aminte de Eva şi i-am spus:

– Mata eşti puternică!

Natalia îmi răspunse oftînd:

– Muierea s-ar cuveni să fie mai tare ca bărbatul, căci ei îi trebuieşte putere cît pentru doi, dar dumnezeu a nedreptăţit-o. Bărbatul are hachiţe.

Şedea cu mîinile încrucişate pe pieptu-i mare, sprijinită cu spatele de zăplaz şi cu ochii trişti aţintiţi departe, către cheiul murdar şi plin de pietre. Vorbea domol şi fără răutate. Tot ascultîndu-i vorbele pline de înţelepciune, am uitat că vremea trece şi deodată am văzut departe, la capătul cheiului, pe stăpînu-meu venind la braţ cu stăpîna. Păşeau încet şi ţanţoşi, ca un curcan cu curca lui, şi se uitau ţintă la noi, sporovăind între ei.

Am dat fuga să le deschid uşa din faţă şi, în timp ce urca scara, stăpîna îmi spuse cu glas înveninat:

– Aha! Va să zică acu te dai pe lîngă spălătorese! Te-a învăţat cucoana de jos cum să te porţi cu ele?

Observaţia asta era aşa de neroadă, încît nici nu m-a atins. Mai jignitor mi s-a părut ceea ce mi-a spus stăpînu-meu, zîmbind ironic:

– Ce vrei? E şi timpul!...

A doua zi dimineaţa, ducîndu-mă la magazie să aduc lemne, am găsit în ferestruica pătrată, făcută ca să intre şi să iasă pisicile, o pungă goală. O văzusem de zeci de ori în mîna lui Sidorov, aşa că m-am dus să i-o dau.

– Da' banii unde-s? m-a întrebat el, după ce-a pipăit punga cu degetele. Am avut înlăuntru o rublă şi treizeci de copeici. Dă banii încoace!

Sidorov avea pe cap un ştergar învălătucit în chip de turban; galben şi slăbit la faţă, se uita la mine, clipind mînios din ochii umflaţi, şi nu voia cu nici un chip să creadă că găsisem punga goală.

Asupra acestora veni Ermohin şi, arătînd cu capul către mine, începu să-i cînte în strună:

– El a furat banii. Du-l la stăpînu-său, că doar n-o să fure un soldat de la alt soldat.

Vorbele acestea mi-au deschis capul că el furase banii şi că tot el aruncase punga în magazie la mine. Şi pe loc i-am strigat în faţă:

– Minţi! Tu i-ai furat!

M-am încredinţat deplin că aşa era, fiindcă în aceeaşi clipă faţa lui, de obicei neclintită de parcă ar fi fost cioplită în lemn, se strîmbă într-o schimă de teamă şi de mînie şi prinse a se suci în toate părţile, urlînd cu glas piţigăiat:

– Dovedeşte!

Cum să dovedesc? Urlînd, Ermohin mă scoase în curte, iar în urma lui venea Sidorov, ţipînd şi el nu mai ştiu ce. La ferestre se iviră tot felul de capete.

Mama Reginei Margot se uita din geam la mine, fumîndu-şi liniştită ţigara. Am înţeles că eram pierdut în ochii doamnei mele şi m-a cuprins furia.

Ţin minte de asemenea că soldaţii mă ţineau de mîini, iar stăpînii mei stăteau în faţa lor şi, ascultîndu-le tînguielile, încuviinţau din cap cu compătimire, în vreme ce stăpîna cea tînără spunea, de parcă nu mai încăpea nici o îndoială:

– De bună seamă că el a făcut isprava asta. De aceea stătea aseară la poartă şi-i trăgea clopotele spălătoresei. Va să zică, avea bani, că de la dînsa nimica nu poţi să iei fără bani...

– Chiar așa! strigă Ermohin.

Am simțit că se clatină podeaua sub mine, m-a cuprins o mînie sălbatică, am început să urlu la stăpînă-mea și am fost bătut crunt.

Dar mai mult decît bătaia mă chinuia gîndul: ce are să creadă acum Regina Margot despre mine. Cum să mă dezvinovățesc în fața ei? Mă simțeam tare amărît în clipele acelea grele.

Spre norocul meu, soldații au răspîndit degrabă povestea aceasta în toată curtea și pe toată ulița. Către seară, cînd stăteam lungit pe pod, am auzit-o pe Natalia Kozlovskaia strigînd jos, în curte:

– Nu! Nu tac de fel. De ce să tac? Nu, drăguțule, du-te! Hai, du-te cum îți spun. Că de nu, mă duc eu la boier și are să te silească dînsul...

Îndată mi-am dat seama că larma aceasta mă privea pe mine. Natalia Kozlovskaia țipa lîngă cerdacul nostru și glasul îi răsuna tot mai tare și mai triumfător:

– Cîți bani mi-ai arătat tu ieri? Ia spune. Și de unde-i aveai?

Înăbușindu-mă de bucurie, îl auzeam pe Sidorov grăind domol și tărăgănat:

– Vai de mine, vai de mine, Ermohin!...

– Și după aceea i-ați scos nume rău băiatului și l-ați bătut. Așa-i?

Îmi venea să mă reped în curte, să joc de bucurie și, de recunoștință, să sar de gîtul spălătoresei, cînd în aceeași clipă, vorbind pesemne de la fereastră, am auzit-o pe stăpîna cea tînără strigînd:

– Pe băiat l-am bătut, pentru că-i obraznic. Că-i hoț, n-a crezut nimeni decît tu, neobrăzato!

– Neobrăzată ești dumneata, cucoană. Neobrăzată și vacă, dacă-mi dai voie să-ți spun!

Ascultam ocările ca pe o muzică neasemuită; lacrimi fierbinți de obidă și de recunoștință pentru Natalia îmi

înecau inima și, stăpînindu-mă să nu plîng, simțeam că mă-năbuș.

După aceea l-am auzit pe stăpînu-meu urcînd încet scara care ducea la pod, s-a așezat lîngă mine pe niște căpriori, și-a îndreptat părul cu mîna și m-a întrebat:

– Ce să-ți fac, frate Peșkov; n-ai noroc...

Fără să-i spun o vorbă, m-am întors cu spatele.

– Să știi, totuși, că înjuri tare urît, adaose dînsul.

L-am vestit cu glas domol:

– Îndată ce mă fac bine, plec de la dumneavoastră...

Stăpînu-meu mai stătu un răstimp tăcut, își aprinse o țigară, și, privind țintă micul punct de foc, îmi spuse cu glas scăzut:

– Ce să-i faci? Treaba ta! Nu mai ești mic, așa că poți ști singur ce-i mai bine pentru tine...

Și plecă. Mi-era și de data asta milă de el, cum îmi fusese totdeauna.

A patra zi după întîmplarea aceasta am plecat din casa lor. Țineam nespus de mult să-mi iau rămas bun de la Regina Margot, dar n-am îndrăznit să mă duc la ea. Drept vorbind, mă așteptam să mă cheme dînsa.

Cînd mi-am luat rămas bun de la fetiță, am rugat-o:

– Spune-i mamei că-i mulțumesc tare mult, mult de tot. Ai să-i spui?

– Am să-i spun, îmi făgădui fetița, cu un zîmbet blînd plin de duioșie. La revedere pe mîine. Da?

Am întîlnit-o peste vreo douăzeci de ani, măritată cu un ofițer de jandarmi...

XI

Eram iarăși spălător de vase, de data asta pe „Perm", un vapor încăpător, iute și alb ca o lebădă. Acum eram însă spălător de vase așa-zis „de rînd" sau „om de bucătă-

rie", primeam şapte ruble pe lună şi îndeletnicirea mea era să dau ajutor bucătarilor.

Bufetierul era un om rotofei, cu scăfîrlia cheală ca o minge şi umflat de îngîmfare ca un curcan. Toată ziua umbla pe punte cu mîinile la spate, călcînd greoi, ca un porc, care, cînd se întîmplă cîte o zi cu zăduf, e mereu în căutarea unui ungher mai răcoros. La bufet trona nevastă-sa, o cucoană trecută de patruzeci de ani, frumoasă încă, dar cu faţa cam boţită şi aşa de pudrată, încît de pe obraz îi curgea necontenit pe rochia de culoare vie un fel de pulbere albă şi lipicioasă.

La bucătărie domnea Ivan Ivanovici, bucătarul-şef, poreclit Ursuleţul, un omuleţ plinuţ, cu nasul coroiat şi cu privirea batjocoritoare. Altminteri era spilcuit, cu gulerul totdeauna scrobit, îşi bărbierea în fiecare zi obrajii vineţi, şi purta mustaţa neagră în furculiţă. Cum avea o clipă de răgaz, scotea o oglinjoară de mînă şi îşi găsea de lucru cu mustaţa, îndreptîndu-i sfîrcurile cu degetele roşii, totdeauna fripte.

Omul cel mai interesant de pe vapor era însă fochistul Iakov Şumov, un mujic pătrat şi cu pieptul lat. Faţa-i cîrnă era turtită ca o lopată, ochii ca de urs îi erau pitiţi sub sprîncenele stufoase, iar obrajii îi erau năpădiţi de inele de păr, mărunte ca muşchiul ; părul de pe cap i se bătucise şi alcătuia acum un fel de căciulă deasă, în care abia mai răzbăteau degetele-i strîmbe.

Avînd mare dibăcie la jocul de cărţi, fochistul juca pe bani şi ne uimea pe toţi prin lăcomia lui la mîncare ; mereu dădea tîrcoale în jurul bucătăriei ca un cîine hămesit şi se milogea pentru o bucată de carne sau un ciolan, iar seara bea ceai cu Ursuleţul, căruia îi istorisea tot felul de întîmplări uimitoare din viaţa lui.

În tinereţe fusese ajutor de văcar la cireada oraşului Riazan. Un călugăr, în trecere prin oraş, îl momise să intre la o mănăstire şi petrecuse acolo patru ani ca novice.

– Era cît pe ce să mă călugăresc şi să intru şi eu între stelele negre ale domnului, trăncănea el pripit, înghiţind cuvintele. Numai că taman atunci s-a întîmplat să vină la noi la mănăstire o femeie cucernică, de loc din Penza. Era foarte drăgălaşă şi mi-a sucit capul, încîntîndu-mă în toate felurile : „Tare frumos eşti, tare voinic eşti, iar eu – zice – îs văduvă cinstită şi singură. Vino rîndaş la mine şi-ai să vezi ce bine o să-ţi fie – zice – am căsuţa mea şi fac negoţ cu puf şi pene..." Bine. Ea m-a luat rîndaş, iar eu am ajuns să-i fiu ibovnic, şi-am trăit pe lîngă dînsa, înfruptîndu-mă din pita ei caldă vreme de vreo trei ani...

– Minţi fără ruşine, îi taie vorba Ursuleţul, urmărindu-şi cu grijă în oglinjoară coşurile de pe nas. Dacă s-ar găsi cine să-ţi plătească toate minciunile pe care le spui, cu multe miişoare de ruble te-ai alege !

Iakov mestecа ceva ; pe faţa lui ca de orb i se mişcau inelele de păr sur, iar urechile păroase i se mişcau şi ele ; după ce ascultă pînă la capăt observaţiile bucătarului, urmă tot aşa de tacticos ca şi pînă atunci şi înghiţind mereu cuvintele :

– Văduva aceea era mai mare în ani ca mine şi-a început să mi se urască şi să mă plictisesc de dînsa, aşa că m-am legat de nepoată-sa şi, cum a prins de veste, pe loc m-a dat afară.

– După faptă şi răsplată ! spuse bucătarul, tot aşa de firesc şi cu aceeaşi uşurinţă cu care istorisea şi Iakov.

Fochistul vîrî în gură o bucată de zahăr şi urmă :

– După aceea am umblat haihui un timp, pînă cînd m-am înhăitat c-un bătrînel, un coropcar, de loc din Vladimir, şi-am colindat cu dînsul lumea-ntreagă. Am fost şi-n munţii Balcani, şi la turci, şi la romîni, şi la greci, şi la tot felul de austrieci. Am umblat pe la toate noroadele. De la unii cumpăram, altora vindeam.

– Da' de furat, furaţi ? îl întrebă bucătarul serios.

– Să fure bătrînelul? Ferit-a sfîntul! Ba mi-a spus și mie: „În țară străină trebuie să fii cinstit; aicea așa-s făcute legile, că pentru te miri ce fleac îndată îți taie capul". Ce-i drept, am mai încercat eu să ciordesc, da' nu mi-a mers. Odată îmi pusesem în gînd să fur un cal din curtea unui negustor. Dar n-am izbutit, m-au prins și, firește, s-au pus cu bătaia pe mine; m-au cotonogit ei ce m-au cotonogit ș-apoi la poliție m-am trezit. Noi eram doi: cel de al doilea era geambaș adevărat de meserie, pe cînd eu mă aflasem mai mult în treabă ca să văd și eu cum îi aia. Lucram la negustorul acela, zideam un cuptor la un feredeu nou, pe care taman atunci și-l clădise. Negustorul, care în vremea aceasta căzuse bolnav, m-a visat într-o noapte foarte rău, s-a înfricoșat și-a început să se roage de nacealnici să-mi dea drumul. „Dați-i drumul! zicea el, adică de mine era vorba, dați-i drumul, că l-am visat și dacă n-aveți să-l iertați – zice – să știți că eu bine nu mă fac. E-un vrăjitor" – adicăte eu... Și fiind el negustor cu vază mi-au dat drumul.

– Mai bine nu-ți dădeau drumul și te vîrau sub apă vreo două-trei zile, ca să-ți mai iasă gărgăunii din cap, spuse bucătarul.

Iakov îi prinse vorba din zbor și urmă:

– Asta așa-i. Dacă-i vorba de gărgăuni, apoi am destui, ajung pentru un sat întreg...

Bucătarul își vîrî degetele în gulerul prea strîmt, și-l trase cu furie afară, dădu din cap și începu a se tîngui cu ciudă:

– Ce mai aiureală! Iacă, trăiește pe lume un tîlhar ca ăsta, mănîncă de nu mai încape într-însul, bea, umblă lela, și pentru ce mă rog? Spune-mi, mă rog ție, pentru ce mai trăiești?

Fochistul răspunse, plescăind din limbă:

– Vezi, asta nu mai știu. Trăiesc ș-atîta tot. Unu trăiește lungit pe pat, altul umblă pe picioare, slujbașii șed

toată vremea și nu fac nimica. Da' de mîncat, vezi dumneata, trebuie să mănînce toți.

Bucătarul se mînie și mai tare:

– Ești un porc, cum nu se mai află! Ce zic eu porc, cocină de porci!

– Ia spune, rogu-te, pentru ce mă ocărăști? îl întrebă Iakov cu nedumerire. Toți oamenii îs ghindă din același stejar. Degeaba mă ocărăști, că eu mai bun nu m-oi mai face...

M-am legat de omul acesta repede și temeinic. Mă uitam la el cu o uimire care nu se mai sfîrșea și îl ascultam totdeauna cu gura căscată. Credeam că avea o cunoștință adîncă a vieții, pe care o dobîndise singur. Tutuia pe toată lumea, se uita la toți pe sub sprîncenele stufoase drept în ochi, fără să-i pese de nimeni, nici de căpitan, nici de bufetier și nici de pasagerii de seamă din clasa întîia, de parc-ar fi fost deopotrivă cu dînșii, cu marinarii, cu personalul bufetului și cu călătorii de pe punte.

Cîteodată stătea în fața căpitanului sau a șefului-mecanic, cu mîinile lungi ca de maimuță împreunate la spate și asculta cum aceștia îl ocărau pentru că era leneș sau pentru că luase banii cuiva la cărți. Se vedea lămurit că nici nu se sinchisea de toate ocările lor, cum nu-l speriau nici amenințările că aveau să-l debarce de pe vas la cea dintîi acostare.

Avea ceva anume în el, ceva străin celorlalți, cum avusese și „Bună treabă", și își dădea poate și el seama de această deosebire, încredințat fiind că semenii săi nu erau în stare să-l înțeleagă.

Niciodată nu mi s-a întîmplat să-l văd pe omul acesta supărat, îngîndurat, și nici nu-mi aduc aminte să fi rămas tăcut o vreme mai îndelungată. Din gura năvălită de păr curgea tot timpul, parcă fără voia lui, un necontenit șuvoi de vorbe. Cînd îl ocărau sau cînd asculta cîte-o

poveste atrăgătoare spusă de un altul, buzele i se mişcau într-una, repetînd parcă în gînd cele ce auzea sau poate vorbind mai departe de-ale lui. În fiecare zi, după ce-şi isprăvea cvartul, ieşea din bîrlogul lui de fochist, desculţ, nădușit, mînjit tot de păcură, cu cămaşa leoarcă de sudoare, descheiată şi fără cingătoare, dezgolindu-i pieptul plin de păr des şi inelat. Îndată i se auzea glasul tărăgănat, monoton şi răguşit, iar cuvintele prindeau a-i curge ca stropii de ploaie.

– Noroc, maică ! Unde mergi ? La Cistopol ? Cunosc, c-am fost şi eu pe-acolo. Am fost argat la un tătar bogat, unu Usan Gubaidulin. Era un bătrîn vînjos, roş la faţă, ş-avea trei neveste. Una din ele, o tătăroaică tînără, foc de drăguţă, cu care-am şi păcătuit...

Iakov umblase peste tot locul şi păcătuise cu toate femeile pe care le întîlnise în cale ; despre toate istorisea liniştit şi fără răutate, ca şi cum n-ar fi avut de suferit nici ocară, nici obidă. Peste o clipă îi auzeam glasul la pupă :

– Oameni buni, este vreunul din voi care ştie să joace în cărţi ? Ce vreţi să jucăm ? Stos, maca, rams ? Mare mîngîiere-s şi cărţile, îndeletnicire negustorească : te aşezi la masă şi iei bani...

Am băgat de seamă că folosea foarte rar cuvintele : bun, rău, urît, dar totdeauna spunea : drăguţ, mîngîietor, ciudat. Femeile frumoase erau pentru el muieruşti drăguţe ; zilele frumoase, cu soare, erau zile mîngîietoare. Într-una îl auzeai spunînd :

– Scuip pe toate cele !

Toţi îl socoteau leneş, mie însă mi se părea că-şi făcea munca lui grea la cazane, unde era o căldură de iad, năbuşitoare şi puturoasă, cu aceeaşi rîvnă ca toţi ceilalţi, şi nu mi s-a întîmplat să-l aud plîngîndu-se de oboseală, cum se tînguiau alţi fochişti.

Cineva îi şterpelise odată unei pasagere bătrîne o pungă cu bani ; aceasta se întîmplase într-o seară liniştită, cu cer senin, cînd s-ar fi cuvenit ca toţi să trăiască în pace şi voie

bună. Căpitanul îi dădu bătrînei cinci ruble şi cam tot atîta mai strînseseră şi ceilalţi pasageri ; cînd bătrîna îşi primi banii, îşi făcu cruce, se plecă în faţa oamenilor şi le spuse :

– Dragii mei, mi-aţi dat cu trei ruble şi o grivnă mai mult decît am avut eu.

Cineva îi strigă cu voioşie :

– Ia tot, mătuşică, şi nu mai trăncăni degeaba !... Trei ruble prind bine oricînd.

Iar altul spuse, pe bună dreptate :

– Banii nu-s oameni : niciodată nu pot fi de prisos.

Iakov însă se apropie de bătrînă şi-o îmbie cu toată seriozitatea :

– Dă-mi mie ce prisoseşte, să-i joc în cărţi.

Lumea începu să rîdă, gîndind desigur că fochistul glumea, dar el se apucă cu tot dinadinsul s-o înduplece pe bătrînă, care se fîstîcise de tot :

– Hai, mătuşică, dă-mi-i mie ! Ce nevoie ai dumneata de bani ? Că mîine-poimîine tot o să dai ortul popii.

Oamenii au prins a-l înjura şi l-au alungat. Iakov clătina din cap, spunîndu-mi cu uimire :

– Suciţi oameni ! Ce-au ei să se amestece în treburile altora ? N-a spus chiar bătrîna că i-au dat mai mult ? Da' mie tare bine mi-ar fi prins cele trei ruble...

Dacă îi plăceau aşa de mult banii, era poate din dorinţa de a-i privi, căci în vreme ce vorbea, lustruia de pantaloni cîte un bănuţ de aramă sau de argint şi, cînd începea să lucească, îl ducea cu degetele-i strîmbe în dreptul feţei lui cîrne şi se zgîia îndelung la el, ridicînd sprîncenele. Lacom de bani nu era însă.

Într-o zi, m-a îmbiat să joc cu dînsul stos, dar nu ştiam.

– Cum aşa ? Se poate să nu ştii ? se miră el. Şi mai spui că ştii carte ! Las' că te-nvăţ eu. Jucăm fără bani, pe zahăr.

Iakov cîştigă astfel o jumătate de funt de zahăr bucăţi ; tot timpul vîra în gură cîte o bucată, umflîndu-şi falca păroasă. Apoi, socotind că învăţasem de ajuns jocul, mi-a spus :

– Ei, de-acu hai să jucăm serios, pe bani. Ai bani ?
– Am cinci ruble.
– Eu am două şi ceva.
Bineînţeles că mi-a luat repede toţi banii. Vrînd să-mi scot pîrleala, mi-am pus la bătaie podiovca pentru cinci ruble şi am pierdut. Mi-am pus cizmele noi pentru trei ruble şi iarăşi am pierdut. Atunci Iakov mi-a spus nemulţumit, aproape supărat :
– Nu eşti bun să joci în cărţi, prea te aprinzi ! Ţi-ai scos îndată podiovca, cizmele. N-am nevoie de bulendrele tale. Ia-ţi înapoi hainele şi mai ţine şi patru ruble. Una o opresc, că te-am învăţat jocul. Ei ? Îi bine aşa ?
I-am spus că-i mulţumesc foarte mult.
– Scuip pe toate cele ! mi-a răspuns el la mulţumirile mele. Jocu-i joc, adică petrecere, da' tu ai intrat ca într-o încăierare. Nici cînd te baţi cu cineva, nu trebuie să te aprinzi. Dacă dai, apăi să dai cu socoteală. Pentru ce să te aprinzi ? Eşti tînăr şi trebuie să ştii să te stăpîneşti. Nu-ţi merge o dată, nu-ţi merge de două ori, de şapte ori – scuipă şi dă-te deoparte. După ce te răcoreşti, dă-i drumul iar... Iac-aşa se joacă !
Iakov îmi plăcea tot mai mult, dar în acelaşi timp avea ceva într-însul care nu-mi plăcea. Cîteodată istorisirile lui îmi aduceau aminte de bunica. Avea multe lucruri care mă atrăgeau, dar ceea ce mă îndepărta mult de el era marea lui nepăsare faţă de oameni, care, după cît îmi dădeam seama, îi intrase în sînge.
Odată, pe la asfinţitul soarelui, un călător de la clasa a doua, un negustor pîntecos din Perm, se îmbătă şi căzu peste bord ; negustorul plutea dînd din mîini şi din picioare pe dîra roş-aurie de rămînea în urma vaporului. Maşinile încetară îndată şi vaporul se opri, lăsînd să se prelingă sub roţi nori de spumă, însîngeraţi de razele roşii ale apusului. În acest clocot de sînge se zbătea departe, în urma pupei, trupul întunecat al negustorului, iar deasupra apei răsunau strigătele lui înfricoşate care îţi zguduiau sufletul. Pasagerii dădeau buzna pe bord, se înghionteau, se îngrămădeau la pupă, şi urlau şi ei. Tovarăşul celui căzut în apă, un om chel cu faţa aprinsă, beat şi el, dădea cu pumnul în toţi cei care-i stăteau în cale ca să-şi facă loc prin mulţimea de pe bord şi mormăia într-una :

– La o parte ! Îl scot eu acuşi...
Doi marinari se şi aruncaseră în apă şi înotau voiniceşte către omul care se afla în primejdie să se înece, pe cînd alţii coborau la pupă o barcă, iar printre strigătele de comenzi şi ţipetele femeilor, curgea ca un şuvoi liniştit şi măsurat glasul răguşit al lui Iakov :
– Se îneacă ! Toate-s degeaba, se îneacă, fiindcă-i îmbrăcat în podiovcă cu poale lungi. Cine are haine lungi pe el se duce la fund fără putinţă de scăpare. Iaca de pildă muierile. De ce se îneacă muierile mai degrabă decît bărbaţii ? Din pricina fustelor. Cum cade o muiere în apă, se duce la fund ca toporul. Uitaţi-vă şi voi : s-a şi dus la fund. Nu v-am spus eu ?...
Într-adevăr, negustorul s-a înecat. Două ceasuri l-au căutat, dar n-au dat de el. Tovarăşul lui, care se trezise din beţie, şedea acum la pupă, ofta şi boscorodea, tînguindu-se într-una :
– Ei, poftim, am sosit... Ce mă fac eu acu ? Ce le spun eu la ai lui ? Că doar are familie...
Iakov se apropie de dînsul, îşi puse mîinile la spate şi căută să-l liniştească :
– Ce să-i faci, jupîne ? Parcă ştie omul cum i-i dat să moară ? Iaca, unul mănîncă ciuperci şi, cît ai zice peşte, a şi dat ortul popii. Mii de oameni mănîncă ciuperci şi nu li se întîmplă nimica, iar unul mănîncă şi moare. Şi ce-s ciupercile ?
Lat în spete şi voinic, Iakov stătea în faţa negustorului ca o piatră de moară, din care curgea asupra acestuia, ca uruiala, un necontenit şuvoi de cuvinte. La început negustorul plînsese tăcut, ştergîndu-şi cu palmele-i late lacri-

mile din barbă, dar, ascultînd ce-i spunea Iakov, începu să urle :

– Uf, diavole ! Ce-mi tot scoţi sufletul ? Oameni buni, luaţi-l de aici, că fac moarte de om !

Iakov se îndepărtă liniştit, mormăind :

– Da' suciţi mai sînt oamenii ! Eu viu la dînsul şi-i vorbesc cu binişorul, iar el cu bîta !...

Cîteodată mi se părea că fochistul e nerod. Da' de cele mai multe ori îmi dădeam seama că într-adins făcea pe nerodul. Îl întrebam cu îndărătnicie cum umblase el peste mări şi ţări şi ce văzuse acolo, dar nu prea izbuteam să scot mare lucru de la dînsul ; îşi dădea capul pe spate, abia crăpîndu-şi ochii ca de urs, întunecaţi, îşi trecea mîna peste faţa păroasă şi-şi depăna cu glas tărăgănat amintirile :

– Măi frăţioare, peste tot locul mişună oamenii ca furnicile. Ce să-ţi spun eu ? Şi acolo-s oameni, şi aici. Şi umblă pretutindeni forfota. De bună seamă că pretutindeni mujici sînt mai mulţi ca toţi ceilalţi; e plin pămîntul de mujici, cum e toamna de frunze. Zici de bulgari ? Am văzut şi bulgari, şi greci, şi sîrbi, şi romîni, şi tot soiul de ţigani. Multă lume mi-a fost dat să văd... Cum îs oamenii, mă-ntrebi ? Ei, cum ai vrea să fie ? În tîrguri sînt tîrgoveţi, la ţară-s ţărani, ca şi la noi. Se aseamănă. Unii ştiu grăi şi-n limba noastră, numai că li-i graiul pocit, cum ar fi de pildă la mordvini şi la tătari. Grecii nu ştiu limba noastră, ei bîiguie într-una cum nimeresc ; spun ei ce spun, da' de înţeles, nu-nţelegi o boabă. Cu dînşii trebuie să vorbeşti prin semne. Bătrînelul meu se făcea că-i înţelege şi pe greci şi mormăia cînd „caramera" cînd „calimera". Mare şmecher mai era bătrînul şi tare-i mai ducea de nas !... Iar mă-ntrebi cum erau acolo oamenii ? Cum ai vrea, mă rog, să fie, caraghiosule ?... Bineînţeles că-s oacheşi. Şi romînii-s tot oacheşi. Îs de-o credinţă cu noi. Bulgari-s şi ei oacheşi şi ei îs de aceeaşi credinţă. Grecii bat mai mult către turci.

Totdeauna mi se părea că Iakov nu spunea tot ce ştia, că mai era ceva despre care nu voia să vorbească.

Din revistele ilustrate ştiam că Atena era capitala Greciei, oraş vechi şi foarte frumos, dar Iakov dădu neîncrezător din cap :

– Cine ţi-a spus asta, frăţioare, te-a minţit. Nu se află nici o Atenă. Îi zice Athos. Şi nu-i oraş, ci munte, iar pe muntele acela-i mănăstire şi atîta tot. Îi zice sfîntul munte Athos ; poze de acestea am avut şi eu ; le vindea şi bătrînul. Mai este şi oraşul Belgorod [1], pe Dunăre, cum ar fi de pildă la noi Iaroslavl sau Nijni. Oraşele lor nu-s prea acătării ; cît despre sate, însă, altă socoteală ! Şi muierile... Tare nostime sînt muierile lor ! Pentru una din ele, era cît pe ce să rămîn acolo. Cum dracu îi spunea ?

Îşi freca apăsat cu palmele faţa, ai cărei ochi nu se vedeau, părul aspru pîrîia încetişor şi de undeva, din adîncul gîtlejului, răsuna un rîs ca un clinchet de zurgălău spart :

– Uituc mai este omul ! Apăi eu cu dînsa... Ehe-he !... Cînd ne-am luat rămas bun, plîngea. Ş-am plîns şi eu, zău aşa !...

Şi tacticos, fără nici o ruşine, începea să mă-nveţe cum să mă port cu femeile.

Şedeam la pupă ; noaptea caldă, luminată de lună, venea plutind în întîmpinarea noastră ; malurile acoperite cu lunci abia se zăreau la marginea apei argintii şi pe ţărmul stîncos sclipeau licăriri gălbui ca nişte stele pe care le-a ademenit pămîntul. Toate cele în jurul nostru se mişcau, fremătau fără somn, şi-şi duceau viaţa lor molcomă, dar stăruitoare. În liniştea aceea tristă şi dulce cădeau vorbele răguşite ale lui Iakov :

– Şi cînd îşi desfăcea odată braţele...

Istorisirile lui Iakov erau neruşinate, dar nu erau de loc dezgustătoare şi nu cuprindeau nici lăudăroşenie, nici asprime. Mai degrabă răsunau în ele o naivitate şi puţină

[1] Este vorba de oraşul Belgrad (n. ed.).

tristeţe. Parcă luna de pe cer nu era şi ea goală, fără să se ruşineze de fel şi nu te tulbura şi ea, făcîndu-te să te gîndeşti la lucruri triste ? Luna îmi răscolea cele mai frumoase şi cele mai bune amintiri, acelea pe care le aveam de la Regina Margot, şi-mi aducea aminte de versurile acelea care nu-mi ieşeau din cap din pricina adevărului lor :

> Fără frumuseţe cîntec
> Să-mi închipui nu-s în stare,
> Dar de cîntec frumuseţea
> Prea ades nevoie n-are...

Mă scuturam de starea aceasta de visare, care era ca o ameţeală uşoară, şi-l întrebam iar pe fochist de viaţa lui şi de tot ce văzuse.

– Sucit mai eşti ! Ce să-ţi mai spun ? Am văzut tot ce era de văzut. Ia întreabă-mă : Mănăstiri ai văzut ? Văzut ! Da' hanuri ? Văzut şi hanuri ! Am văzut cum trăiesc boierii, şi cum trăiesc mujicii. Am fost şi sătul, dar am şi flămînzit...

Încet, de parc-ar fi trecut un rîu adînc pe o punte şubredă şi primejdioasă, îşi mai amintea cîte ceva :

– Iaca, pe cînd şedeam la secţie, cînd cu istoria ceea cu furtul calului, mă gîndeam că or să mă trimită în Siberia. Subcomisarul suduia de mama focului, că-n casa lui sobele nu trăgeau bine şi scoteau fum : „Înălţimea ta, lucrul acesta îl pot îndrepta eu !" El mă repezi : „Ia mai tacă-ţi gura ! zice. Cel mai bun meşter de-aici nu le-a putut găsi cusurul şi răsărişi tu..." Atuncea i-am răspuns aşa : „Se-ntîmplă cîteodată ca un văcar să fie mai isteţ ca un general !" Prinsesem curaj, căci mă gîndeam că, oricum, tot Siberia mă paşte. „Bine, dă-i drumul ! Dar să ştii, dacă le strici mai rău, îţi fărîm oasele." În două zile şi două nopţi i-am făcut treaba. Subcomisarul se minună şi începu să răcnească la mine : „Prostule, tîmpitule ! Să fii meşter ca tine şi să te-apuci să furi cai ?" I-am cîntat şi eu la ureche : „Asta, luminăţia ta, am făcut-o din prostie". „Bine zici că din prostie, îmi pare rău de tine", mi-a spus el. Aşa mi-a spus, că-i era milă de mine. Ai văzut ? Poliţistul, dacă ar fi să te iei după slujba lui, trebuie să fie fără milă. Aceluia însă i-a fost milă de mine.

– Ei, şi ce-i cu asta ? l-am întrebat eu.

– Nimic. I-a fost milă şi-atîta tot. Mai mult ce vrei ?

– Da' de ce să-i fie milă cuiva de tine ? Parc-ai fi de piatră.

Fără să se supere Iakov începu a rîde :

– Sucit om mai eşti ! Auzi ce spune ? Parc-aş fi de piatră ! Păi trebuie să-ţi fie milă şi de pietre, fiindcă şi pietrele îşi au rostul lor. Pietrele slujesc la făcut caldarîmul. Trebuie să-ţi fie milă de orice, fiindcă orice lucru îşi are rostul lui. Ce-i nisipul ? Dar uite că şi în nisip creşte iarba.

Cînd îl auzeam vorbind astfel, îmi dădeam seama cît se poate de lămurit că ştia ceva ce-mi scăpa.

– Ce crezi de bucătar ? l-am întrebat odată.

– De ursuleţ ? răspunse Iakov, cu nepăsare. Ce să cred ? De dînsul n-ai ce crede.

Şi era adevărat. Aşa cum se înfăţişa Ivan Ivanovici, cinstit şi la locul lui, nu puteai să te agăţi de dînsul. Singurul lucru pe care nu mi-l puteam lămuri era că, deşi nu putea să-l vadă în ochi pe fochist şi-l înjura de cîte ori avea prilejul, îl poftea totdeauna să bea ceai cu el.

Într-o zi, Ivan Ivanovici i-a spus :

– Dacă ar fi dăinuit iobăgia şi eu aş fi fost boierul tău, apăi să ştii, măi tîrîie-brîu, că te-aş fi bătut de şapte ori pe săptămînă.

Iakov i-a răspuns serios :

– De şapte ori îi cam multişor.

Bucătarul îl suduia într-una pe fochist, dar în acelaşi timp îl îndopa cu tot felul de mîncăruri. Îi vîra cu grosolănie cîte o bucată în mînă, spunîndu-i :

– Ia şi crapă !

Iakov mestecă alene şi răspundea :

– Multă putere am prins mulţumită ţie, Ivan Ivanovici !

– Da' ce-ţi trebuie ţie putere, măi trîntore ?

– Cum ce-mi trebuie ? Păi ca să trăiesc mai mult.

– Şi pentru ce să trăieşti, diavole ?

– D-apoi şi diavolii trăiesc. Sau poate vrei să spui că viaţa nu-i vrednică s-o trăieşti ? Ivan Ivanîci, viaţa-i plină de desfătări...

– Mare ediot mai eşti !

– Ce sînt ?

– E-di-ot !

– Auzi vorbă ! se minună Iakov.

Iar Ursuleţul se întoarse către mine :

– Acuma gîndeşte-te şi tu : ne vătămăm sănătatea, ni se usucă oasele în căldura de iad de lîngă plită, iar el mestecă din fălci ca un porc !

– Fieştecare cu norocul lui ! spunea fochistul, isprăvind de mestecat.

Ştiam că la cazane munca era mai grea şi zăpuşeala mai mare decît la plită, fiindcă încercasem de cîteva ori, noaptea, împreună cu Iakov, să răscolesc focurile cu vătraiul ; de aceea mi se părea ciudat că fochistul nu-i spunea niciodată bucătarului cît de grea era slujba lui. Nu, nu încăpea nici o îndoială că omul acesta ştia el ce ştia...

Toată lumea îl ocăra şi îl înjura, şi căpitanul, şi mecanicul, şi şeful de echipaj, încît mă miram pentru ce nu-i dau drumul, dacă în adevăr e aşa de nevrednic. Ceilalţi fochişti se purtau mult mai bine cu el, deşi îşi băteau joc şi ei de flecăreala lui şi de patima lui pentru jocul de cărţi. Odată i-am întrebat :

– Iakov ăsta e om bun de felul lui ?

– Iakov ? Bun, cum să nu. Nu se supără niciodată, orice i-ai face. Poţi să-i pui şi tăciuni aprinşi în sîn, nu se supără !

Faţă de munca grea de la cazane şi de pofta lui de mîncare, de lup, fochistul dormea foarte puţin ; de multe

ori, după ce-şi isprăvea cvartul, asudat şi murdar cum era, fără să se mai schimbe, rămînea toată noaptea pe punte, stînd de vorbă sau jucînd cărţi cu pasagerii.

Omul acesta stătea în faţa mea ca un sipet încuiat, în care simţeam că era ascuns ceva de care aveam neapărată nevoie, şi căutam cu încăpăţînare cheia cu care să-l pot deschide.

– Ce-oi fi vrînd să afli de la mine, măi frăţioare, iacă asta nu pot înţelege, îmi spunea el, privindu-mă cu ochii pe care nu-i puteam vedea din pricina sprîncenelor. Adevărat, m-am vînturat prin multe ţări, dar afară d-asta ce vrei să mai ştii ? Sucit om mai eşti ! Hai mai bine şi-i asculta o istorie care mi s-a întîmplat mie odată.

Şi începu să-mi povestească despre un judecător, tînăr, ofticos, care trăise cîndva într-un oraş, reşedinţă de judeţ. Nevastă-sa era nemţoaică, femeie zdravănă, iar copii n-aveau. Şi nemţoaica aceea s-a îndrăgostit de un negustor de stămburi. Negustorul era însurat, nevastă-sa era frumoasă şi aveau trei copii. El băgase de seamă că nemţoaica s-a îndrăgostit de el şi s-a gîndit să-şi bată joc de dînsa ; a chemat-o într-o noapte la el în grădină, dar a poftit şi pe doi prieteni ai săi, pe care i-a ascuns tot în grădină, în nişte tufe.

– Foarte bine ! A venit nemţoaica, au vorbit ei de una, de alta, iar la urmă femeia i-a spus să facă cu dînsa ce-o pofti. Iar el i-a răspuns : „Cucoană, nu pot răspunde la dragostea dumitale, fiindcă-s însurat. Da' ţi-am adus doi prieteni, unul văduv, celălalt burlac." Văleu ! Cum l-a mai plesnit nemţoaica deodată peste bot, de s-a răsturnat negustorul de pe bancă, şi apoi dă-i în faţă şi cu gheata, şi cu călcîiul. Eu venisem cu dînsa, fiindcă pe vremea aceea eram argat la cel judecător. Uitîndu-mă printr-o crăpătură a zaplazului, am văzut că se-ncurcă treaba, fiindcă săriseră şi cei doi prieteni şi o apucaseră de cozi pe femeie. Văzînd eu aşa, am încălecat zaplazul şi i-am dat la o parte : „Nu se poate una ca asta, domnilor negustori, zic.

Cucoana a venit la dumnealui din tot sufletul, iar dumnealui şi-a pus în gînd s-o batjocorească." Am luat-o de acolo, iar negustorii mi-au spart capul cu o cărămidă... După întîmplarea asta, cucoana începu să lîncezească. Umbla prin curte ca scoasă din minţi şi-mi spunea : „Să ştii, Iakove, că îndată ce mi-o muri bărbatul, eu mă întorc la nemţii mei. Mă duc de aici." I-am răspuns : „Păi, de bună seamă că trebuie să plecaţi". Şi în adevăr, cum a murit judecătorul, a plecat şi dînsa. Tare blîndă femeie era şi tare deşteaptă ; judecătorul era şi el om bun, dumnezeu să-l ierte !...

Tăceam nedumerit, neştiind ce tîlc putea să aibă această istorisire. Simţeam că era într-însa ceva cunoscut, nemilos şi nesăbuit. Dar ce era să-i spun?

– Îi frumoasă povestea ? m-a întrebat Iakov.

I-am răspuns ceva, amestecînd ocările cu revolta ; el însă grăi cu glas domol :

– Oamenii sătui sînt mulţumiţi de toate cele. Cîteodată le vine să zburde, da' şotia pe care o pun la cale nu le izbuteşte, pentru că nu se pricep cum s-o ticluiască. Nu încape îndoială că negustorii-s oameni serioşi. Negustoria cere minte multă. Dar, trăind numai cu mintea, îi ajunge plictiseala. Şi de aceea îi apucă din cînd în cînd pofta să se zbânţuie.

În urma vaporului, gonea rîul înspumat şi se auzea clocotul valurilor ce alergau grăbite şi se zărea ţărmul întunecat care le însoţea agale. Pe punte sforăiau pasagerii ; printre bănci şi printre trupurile doborîte de somn se mişca încet, venind către noi, o femeie înaltă, uscăţivă, îmbrăcată cu o rochie neagră şi cu capul cărunt, descoperit. Fochistul mă atinse cu mîna şi-mi spuse :

– Ia te uită la dînsa, cît îi de tristă...

Aveam simţămîntul că-i plăcea să privească tristeţea celor din jurul său.

Iakov îmi povestea o serie de întîmplări, iar eu le ascultam cu nesaţ ; îmi aduc şi astăzi foarte bine aminte de

toate aceste istorisiri, dar între ele nu ştiu să fi fost măcar una singură veselă. În vorba lui fochistul era mai nepăsător chiar decît cărţile. În cărţi răzbate adesea sentimentul scriitorului, furia şi bucuria, tristeţea şi batjocura lui ; fochistul, însă, nu rîdea niciodată, nu judeca pe nimeni şi nimic nu-l bucura, după cum nici nu-l jignea în chip vădit. Vorbea ca un martor indiferent în faţa unui judecător, ca un om căruia acuzatorii ca şi judecătorii şi vinovaţii îi sînt deopotrivă de străini. Această nepăsare îmi stîrnea o tristeţe tot mai furioasă şi un fel de silă plină de ciudă împotriva lui.

Viaţa ardea în faţa lui Iakov cum ardeau focurile de sub cazane, dinaintea căror stătea cu un ciocan de lemn în laba lui ca de urs, cu pielea scorojită, bătînd încetişor în robinetul injectorului, uneori ca să dea drumul combustibilului, alteori ca să-l oprească.

– Te-a jignit cineva în viaţă ?

– Cine să mă jignească ? Sînt destul de voinic şi cînd l-aş fi plesnit o dată !

– Nu te-ntreb de bătăi. În sufletul tău te-a jignit cineva ?

– În sufletul tău nu te poate jigni nimeni, căci nimeni nu poate atinge sufletul, îmi răspundea el. Sufletul omului nimeni nu-l poate atinge, cu nimica.

Toată lumea, pasagerii de pe punte, marinarii, toţi vorbeau despre suflet aşa de mult şi de des ca despre pămînt, muncă, pîine şi femei. Sufletul revenea în vorbirea oamenilor simpli cam la fiecare zece cuvinte ; e un cuvînt folosit la tot pasul, ca şi pitacul. Nu-mi plăcea de loc că acest cuvînt ieşea aşa uşor din gurile pocite ale oamenilor, iar cînd îi auzeam pe bărbaţi întrebuinţîndu-l în înjurăturile lor şi hulindu-l, unii cu răutate, alţii cu blîndeţe, aveam simţămîntul că mă loveau cu ceva în inimă.

Îmi aduceam aminte bine de grija cu care îmi vorbea bunica de suflet, cotlon tainic al dragostei, al frumuseţii

şi al bucuriei. Eram încredinţat că atunci cînd se stinge un om bun, îngerii cei albi îi duc sufletul în cerul albastru, la dumnezeul cel bun al bunicii, care îl întîmpină cu blîndeţe :

– Ce-i, sufletul meu drag ? Ce-i, sufletul meu curat ? Ai suferit ? Te-ai chinuit destul ?

Şi-i dăruia sufletului şase aripi albe, aripi de serafim.

Iakov Şumov vorbea despre suflet tot aşa de puţin, fără poftă şi parcă cu teamă, cum vorbea şi bunica. În înjurăturile lui nu pomenea niciodată sufletul, iar cînd se întîmpla să vorbească alţii, Iakov tăcea, îndoindu-şi grumazul roş ca de taur. Cînd îl întrebam ce-i sufletul, el îmi răspundea :

– Sufletu-i duh, suflare dumnezeiască...

Răspunsul acesta nu mă mulţumea şi-l mai întrebam o dată ; atunci fochistul îşi pleca încet capul şi-mi spunea :

– Despre suflet, măi frăţioare, nici popii nu ştiu mare lucru, sufletu-i lucru tainic...

Omul acesta mă făcea să mă gîndesc într-una la el, străduindu-mă cu încordare să-l înţeleg, dar toată această strădanie a mea nu mi-a fost de nici un folos. Iakov întuneca totul cu trupul lui mătăhălos, astfel că afară de dînsul nu mai vedeam nimic.

Nevasta bufetierului se purta faţă de mine mult prea blînd, ceea ce îmi stîrnea anume bănuieli. Dimineaţa trebuia să-i torn să se spele, cu toate că aceasta intra în îndatoririle Luşei, o fată curăţică şi veselă, care servea la clasa a doua. Cînd stăteam în cabina strîmtă, lîngă femeia goală pînă la brîu şi-i vedeam trupul galben şi fleşcăit ca un aluat trecut, îmi aduceam aminte de trupul oacheş, parcă turnat, al Reginei Margot şi mă cuprindea sila. Bufetierei îi mergea gura ca o moară. Acu bodogănea şi se tînguia, acu se necăjea şi vorbea cu glas de batjocură.

Nu pricepeam tîlcul vorbelor ei, dar pe departe simţeam în ele o jalnică şi ruşinoasă milogeală. Aceasta nu-mi pricinuia nici o supărare, pentru că trăiam departe de bufetieră şi de tot ce se petrecea pe vapor. Toată luarea mea aminte se învîrtea în jurul lui Iakov, această stîncă păroasă care îmi întuneca toată lumea din jur ce plutea zi şi noapte pe apă.

– Gavrilovna s-a îndrăgostit nu glumă de tine, auzeam ca prin vis, glasul batjocoritor al Luşei. N-ai decît să întinzi mîna şi-ţi pică norocul...

Şi nu numai ea îşi bătea joc de mine, ci tot personalul de la bufet, care cunoştea slăbiciunea stăpînei pentru mine, iar bucătarul îmi spunea, strîmbîndu-se :

– Muierea asta a gustat din toate ş-acuma i-a venit gustul de prăjitură, de bezea. Ce oameni !... Măi, Peşkov, de uitat la dînsa poţi să te uiţi şi cu amîndoi ochii, da' mai bine fii cu ochii în patru...

Iakov îmi spunea şi el, grav, parcă mi-ar fi fost tată :

– Dacă ai fi cu vreo doi ani mai mare, nu încape îndoială că ţi-aş vorbi altfel, da' acu, la vîrsta ta, aş crede că-i mai bine să nu te laşi. Da' la urma urmei, fă şi tu cum te-o tăia capul.

– Lasă, i-am răspuns eu. Nu mai vorbi de pacostea asta.

– Chiar aşa-i.

Şi numaidecît, în timp ce-şi dărăcea cu degetele părul năclăit din cap, începură a-i curge vorbele din gură ca nişte mărgele :

– Ei, da' trebuie s-o înţelegi şi pe dînsa. Că s-a trecut şi merge spre bătrîneţe. Şi cîinele e bucuros cînd îl mîngîi, d-apăi omul ! Muierea are nevoie de alintare, cum are trebuinţă ciuperca de udeală. Tu îi fi crezînd că ei nu-i ruşine. Da' ce să facă ? Trupul cere mîngîiere. Asta-i tot...

Mă uitam cu încordare în ochii lui a căror privire n-o puteam prinde şi-l întrebam :

– Ţi-e milă de dînsa ?

– Mie ? De ce să-mi fie milă ? Ce, mi-e mamă ? Se întîmplă uneori că nici de maică-ta nu ţi-i milă. Ei, da' tu... eşti cam şui.

Şi porni a rîde încetişor, cu rîsul lui de zurgălău spart.

Cîteodată, cînd mă uitam la el, aveam simţămîntul că mă prăbuşesc într-o pustie mută, într-o prăpastie întunecoasă, fără fund.

– Măi Iakove, toată lumea se-nsoară, tu de ce nu te însori ?

– Pentru ce să mă însor ? Şi-aşa pot să fac rost de muiere oricînd vreau. Asta, slavă domnului, e treabă uşoară... Omul însurat e legat să stea locului şi să-şi vadă de pămîntul lui, iar pămîntul meu e şi rău, şi puţin. Ba încă şi pe acela, aşa cum e, a pus mîna moşu-meu. Frate-meu s-a întors de la oaste şi s-a luat la harţă cu moşu-meu, de-au ajuns la judecată. Pînă la urmă i-a dat c-un par în cap de l-a umplut de sînge. Pentru isprava asta l-au osîndit pe frate-meu la un an şi jumătate. De la închisoare un singur drum te aşteaptă : înapoi la închisoare. Nevastă-sa era o muieruşcă tare drăguţă... Da' ce să mai vorbim ? Dacă te-ai însurat, se cuvine să stai la cocioaba ta şi să-ţi fii singur stăpîn. Soldatul, însă, nu-i stăpîn pe viaţa lui.

– Te închini lui dumnezeu ?

– Măi, caraghiosule ! Se poate să nu mă-nchin ?

– Şi cum te închini ?

– În toate felurile.

– Da' ce rugăciune spui ?

– Nu ştiu rugăciuni. Eu, frăţioare, îi spun de-a dreptul ce am de spus : doamne Isuse Cristoase, îndură-te de cei vii, iartă-i pe cei morţi, iar pe mine, apără-mă de boală... Ei, şi-i mai spun eu şi altele...

– Ce anume ?

– Parcă mai ştiu ce ? Orice i-aş spune, toate ajung la dînsul.

Faţă de mine, Iakov se purta cu blîndeţe şi mă privea cu curiozitate, ca pe un căţel deştept, care ştie să facă tot felul de ghiumbuşlîcuri. Se întîmpla să şed noaptea alături de dînsul. Duhnea a gaz, a fum, a ceapă, căci îi plăcea ceapa grozav şi mînca cepe crude de parcă erau mere. Într-o noapte mi-a spus :

– Ia zi tu, Aleoha, erioha-voha, o poezie.

Ştiam pe dinafară o mulţime de stihuri şi aveam şi un caiet gros în care scrisesem poeziile care îmi plăceau mai mult. M-am apucat să-i spun din *Ruslan*. Iakov mă asculta neclintit, cu ochii închişi, fără să scoată o vorbă şi ţinîndu-şi răsuflarea de obicei hîrîitoare ; după un răstimp îmi spuse cu glas domol :

– Frumoasă şi plăcută poveste ! Tu ai născocit-o ?... A, Puşkin ! Este unu, un boier, Muhin-Puşkin. L-am văzut şi eu...

– Nu-i acela. Cel care a scris poezia asta a fost ucis demult.

– Da' de ce l-au ucis ?

Îi spun în cîteva vorbe cele ce ştiam de la Regina Margot. Iakov mă ascultă şi apoi rosti liniştit :

– Multă lume s-a mai prăpădit din pricina muierilor !...

Adeseori îi povesteam şi eu tot felul de istorii citite prin cărţi. Toate aceste întîmplări mi se încurcaseră în cap şi se contopiseră într-o singură şi lungă poveste a unei vieţi neliniştite, dar frumoase, plină de patimi înfocate, de acte de nebunească vitejie, de nobilă şi fastuoasă mărinimie, de izbînzi ca din basme, de dueluri şi de morţi, pline de vorbe înălţătoare şi de fapte josnice. În capul meu Rocambole lua trăsăturile cavalereşti ale lui La Môle, ale lui Hannibal şi ale lui Colonna, Ludovic al XI-lea avea însuşirile bătrînului Grandet ; figura cornetului Otletaev se confunda cu aceea a lui Henric al IV-lea. Această istorisire, în care schimbam caracterele personajelor şi mutam evenimentele în timp, după cum mi se năzărea, alcătuia pentru mine o lume în care mă simţeam tot aşa de neţărmurit de slobod ca şi dumnezeul bunicului, care-i juca şi el pe toţi cum îi era voia. Haosul din cărţi nu mă-mpiedeca să văd realitatea aşa cum era şi nu mi-a astîmpărat năzuinţa arzătoare de a-i înţelege pe oamenii vii, dar mă acoperea cu un văl străveziu, prin care era cu

neputinţă să treacă puhoiul de murdării molipsitoare şi de veninoase otrăvuri ale vieţii.

Cărţile m-au făcut invulnerabil faţă de multe ; cine cunoaşte ce este dragostea şi suferinţa, acela nu poate intra într-un bordel. Desfrîul ieftin îmi trezea dezgustul şi-mi era milă de cei ce găseau în el desfătare. Rocambole mă învăţa să fiu dîrz, să nu mă las în voia împrejurărilor, iar eroii lui Dumas îmi trezeau dorinţa să-mi închin viaţa unei cauze mari şi glorioase. Eroul meu preferat era veselul rege Henric al IV-lea şi mi se părea că tocmai de el era vorba în frumosul cîntec al lui Béranger :

Îi place regelui să tragă la măsea.
De vreme ce ţăranu-i mulţumit
Şi e stăpîn pe-ogorul lui muncit
De ce şi-un rege n-ar putea să bea ?

Romanele îl arătau pe Henric al IV-lea drept un om bun şi apropiat de popor ; strălucirea lui asemenea unui soare îmi vîrîse în cap convingerea nestrămutată că Franţa e cea mai minunată ţară din lume, o ţară de cavaleri tot aşa de nobili în veşmînt regesc, ca şi în straiul ţărănesc : Ange Pitou era pentru mine un cavaler deopotrivă cu d'Artagnan [1]. Cînd am ajuns la capitolul unde Henric e ucis, am plîns amarnic şi-am scrîşnit din dinţi de ură împotriva lui Ravaillac [2]. În toate poveştile pe care i le spuneam fochistului, eroul principal era acest rege, şi aveam simţămîntul că Iakov îndrăgise şi el Franţa şi pe Henric.

[1] *Ange Pitou* (1767—1842) — cîntăreţ francez, aventurier, eroul principal al romanului cu acelaşi nume de Al. Dumas-tatăl. *D'Artagnan* — gentilom gascon, erou din romanul *Cei trei muşchetari* de acelaşi autor (n. ed.).

[2] *François Ravaillac* (1578—1610) — călugăr catolic care l-a omorît pe Henrich al IV-lea (n. ed.).

— Bun flăcău a mai fost şi regele Henric ! Puteai să faci din dînsul ce voiai, puteai chiar să-l iei la pescuit costrăşi, îmi spunea el.

Iakov se minuna fără să se înflăcăreze şi nici nu-mi lua vorba din gură, cînd povesteam, ca să-mi pună tot felul de întrebări. Mă asculta în tăcere, cu faţa neclintită, cu sprîncenele coborîte peste ochi, şi chipul lui era ca o piatră veche acoperită de mucegai. Dacă însă dintr-o pricină oarecare mă opream, mă întreba :

— Ce, ai isprăvit ?

— Nu, mai este...

— Păi atuncea nu te opri.

Despre francezi spunea oftînd :

— Ehei ! Ăştia nu se prăpădesc cu firea...

— Cum vine asta ?

— Iaca, noi doi ne coacem, muncind la arşiţă, pe cînd dînşii huzuresc la răcoare. N-au nici un fel de treburi. Numai beau şi petrec. Veselă viaţă !

— Ba muncesc şi ei.

— Asta nu se prea vede din istoriile tale, îmi spuse fochistul pe bună dreptate.

Deodată văzui şi eu limpede că în puzderia de cărţi pe care le citisem, nicăieri nu era vorba nici de felul în care munceau şi nici din ce anume muncă trăiau nobilii eroi.

— Ei, de-acu am să mai dorm şi eu oleacă, spunea de la o vreme Iakov, întinzîndu-se pe spate chiar pe locul unde se afla şi nu trecea o clipă, că şi începea să şuiere pe nas, măsurat, la răstimpuri egale.

Toamna, cînd malurile Kamei au ruginit, copacii şi-au aurit frunzişul, iar razele piezişe ale soarelui au început să înălbească, Iakov părăsi vaporul pe neaşteptate. Încă în ajunul plecării, îmi spusese :

— Erioha-voha, poimîine ajungem la Perm. Mergem întîi şi-ntîi la baia de aburi, pentru sufleţelul nostru, iar

de acolo mergem întins la un tractir cu muzică. Mă bucur de pe acum. Tare-mi place să mă uit cum cîntă maşinăriile acelea.

La Sarapul, însă, se urcă pe vapor un bărbat puhav cu o faţă de femeie, fleşcăită şi spînatică. Caftanul lung şi călduros şi căciula de vulpe, cu urechi, îl făceau să semene şi mai mult cu o femeie. Cum se urcă pe bord, ocupă o masă lîngă bucătărie, unde era mai cald, ceru un ceainic cu ceai şi fără să-şi descheie caftanul, fără să-şi scoată căciula din cap, începu să bea lichidul gălbui şi fierbinte, asudînd din belşug.

Din norii de toamnă cernea neîncetat, ca prin sită, o burniţă măruntă. Cînd îl vedeam pe noul călător ştergîndu-şi sudoarea de pe faţă cu o basma cu pătrăţele, mi se părea că ploaia se mai rărise, iar pe măsură ce omul prindea iar să asude parcă se înteţea şi ploaia.

Nu trecu mult şi Iakov veni lîngă dînsul ; amîndoi începură să se uite la o hartă dintr-un calendar, pe care pasagerul arăta cu degetul, în timp ce fochistul spunea liniştit :

– Ei şi ? Nu-i nimica. Scuip pe toate cele...

– Cu atît mai bine, spuse pasagerul c-un glas subţirel, vîrînd calendarul într-un sac de piele care stătea deschis la picioarele lui. Apoi începură să bea ceai, vorbind în şoaptă.

Înainte ca Iakov să intre de cvart, l-am întrebat ce era cu pasagerul acela. Mi-a răspuns, zîmbind cu ironie :

– Se vede treaba că-i un hulub, adică un scapet. Tare de departe mai vine ! Tocmai din Siberia ! Da-i cam sărit. Auzi ? Călătoreşte cu harta în mînă !...

Şi se depărtă, călcînd apăsat pe punte cu tălpile lui negre, tari ca nişte copite ; dar îndată se opri, şi, scărpinîndu-se în şold, îşi urmă vorba :

– M-am tocmit la dînsul. Cum ajungem la Perm, plec de pe vapor şi te las cu bine, erioha-voha. Am de mers întîi cu trenul, pe urmă pe-un rîu şi după aia şi călare. Cică avem de călătorit cinci săptămîni în cap. Vezi tu unde i-a venit unui om să se înfunde ! !...

– Îl cunoşti ? l-am întrebat pe Iakov, uimit de hotărîrea neaşteptată pe care o luase.

– De unde să-l cunosc ? Nu l-am văzut de cînd sînt şi nici prin locurile lui n-am fost niciodată...

Dimineaţa Iakov se ivi îmbrăcat cu o scurtă de blană soioasă, cu nişte ghete scîlciate trase pe picioarele goale, în cap cu o pălărie de pai ruptă, fără de boruri, pe care i-o dăduse Ursuleţul ; îmi strînse mîna cu nişte degete ca de tuci şi mă întrebă :

– Nu vrei să vii şi tu cu mine ? Hulubul te ia îndată, numai să-i spun eu o vorbă. Ei, vrei ? Îţi taie ce ai de prisos şi pe deasupra îţi mai şi plătesc. Pentru dînşii e o sărbătoare să schilodească un om. Îi fac tot felul de daruri...

Scapetul, greoi şi buhăit la faţă ca un înecat, stătea lîngă bord cu o bocceluţă albă subsuoară şi se uita stăruitor la Iakov cu ochii lui morţi. L-am înjurat cu glas scăzut. Fochistul mi-a mai strîns o dată mîna :

– Lasă-l în pace. Scuipă, ş-atîta tot. Fiecare se roagă lui dumnezeu în legea lui. Ei, rămîi cu bine. Noroc !

Şi Iakov Şumov plecă, cumpănindu-se ca un urs cînd pe un picior, cînd pe celălalt, lăsîndu-mi în suflet o apăsare în care se amestecau o mulţime de sentimente. Mi-era şi milă de el, şi necaz. Îmi aduc aminte că-l pizmuiam pe fochist şi-n acelaşi timp mă gîndeam cu neliniştre la dînsul şi căutam să înţeleg : pentru ce o fi plecat omul acesta fără să ştie unde se duce ?

Ce fel de om era acest Iakov Şumov ?

XII

Toamna tîrziu, cînd vaporul şi-a încetat cursele, am intrat ucenic la un atelier de zugrăvit icoane ; a doua zi stăpîna atelierului, o bătrînă măruntică la trup, căreia îi cam plăcea să bea, îmi spuse cu accentul ei din Vladimir :

– Zilele-s acuma cam scurtuţe, iar serile lungi, aşa că dimineaţa ai să stai la prăvălie, iar meşteşugul zugrăvitului ai să-l înveţi seara.

Mă dădu în seama unui tejghetar al ei, un flăcău scund, cu faţa frumuşică şi dulceagă, şi sprinten ca o sfîrlează. Dis-de-dimineaţă o întindeam amîndoi de-a curmezişul oraşului prin bezna rece de dinaintea zorilor, o apucam pe Ilinka, uliţa negustorilor, care dormea încă la vremea aceea şi ajungeam în Piaţa Nijni. Aici, în piaţă, la catul întîi al unui han, într-o fostă magazie, care avea o uşă de fier şi o singură ferestruică, amîndouă dînd pe un cerdac cu acoperiş de tablă, se afla prăvălia, ticsită de icoane de toate mărimile, de chivoturi netede şi împodobite cu crestături în lemn şi de cărţi bisericeşti, tipărite cu litere slavone şi legate în piele galbenă. Alături de prăvălia noastră se afla prăvălia altui negustor de icoane şi cărţi, un om cu barbă neagră, neam cu un starover învăţat, căruia i se dusese vestea pînă prin ţinutul Kerjenţ dincolo de Volga ; negustorul acesta era ajutat de un fecior al său, cam de-o seamă cu mine, uscăţiv, vioi, cu o feţişoară bătrînească, pămîntie şi cu nişte ochi neliniştiţi ca de şoricel.

Abia apucam să deschid prăvălia, şi trebuia să cobor la ceainărie după apă clocotită. După ce beam ceai, trebuia să mătur în prăvălie şi să şterg marfa de colb. Cum isprăveam, mă înfiinţam pe cerdac, unde trebuia să veghez cu agerime ca nu cumva să intre vreun muşteriu în prăvălia de alături.

– Muşteriii sînt proşti, mă încredinţa tejghetarul. Ei cumpără din orice dugheană, numai să-i coste mai ieftin, căci la marfă nu se pricep de fel.

Tejghetarul ciocănea repede icoanele, una după alta, şi, fudulindu-se că nu era chichiţă a meşteşugului pe care să n-o cunoască, mă dăscălea într-una :

– Marfa de atelier este ieftină, trei verşoci pe patru ne costă atîta... şase verşoci pe şapte ne costă atîta şi atîta... Pe sfinţi îi cunoşti ? Ţine minte : sfîntul Bonifatie te scapă de beţie, marea mucenică Varvara apără de durere de dinţi şi de moarte năprasnică, sfîntul Vasile cel fericit – de friguri şi de lingoare... Da' pe maica domnului o cunoşti sub toate chipurile ? Uite, asta-i maica domnului cea îndurerată, asta-i sfînta fecioară cu trei mîini, asta-i sfînta fecioară din Abalaţk, iar celelalte : „Nu mă boci maică", „Alină-mi suferinţele", maica domnului din Kazan, maica domnului-portăriţa, maica domnului cea cu şapte săgeţi...

Am învăţat repede preţul icoanelor, după mărime şi după felul cum erau lucrate, am izbutit să cunosc pe maica domnului sub toate înfăţişările, dar ceea ce nu-mi intra în cap erau darurile deosebite cu care fuseseră hărăziţi sfinţii.

Cîteodată stam în uşa prăvăliei şi mă gîndeam şi eu la ale mele, cînd, deodată, îi venea chef tejghetarului să se încredinţeze cam ce ştiu din meseria aceasta.

– Ia să-mi spui tu, cine uşurează naşterile grele ?

Dacă greşeam, mă-ntreba cu dispreţ :

– La ce ţi-o fi folosind ţie capul, măi băiete !

Dar mai greu decît aceasta, îmi era să ademenesc muşterii ; aşa cum erau zugrăvite, icoanele erau urîte, nu-mi plăceau şi mi-era ruşine să le vînd. După poveştile pe care le ştiam de la bunica, mi-o închipuiam pe maica domnului tînără, frumoasă şi bună, şi tot aşa o văzusem şi în revistele ilustrate. Icoanele din prăvălie însă o arătau bătrînă, cu faţa aspră, cu nasul lung şi strîmb şi cu mîinile ca de lemn.

Miercurea şi vinerea, zile de tîrg, vînzarea mergea strună. Într-una se iveau pe cerdac bărbaţi şi femei bătrîne, iar cîteodată chiar familii întregi, toţi staroveri, oameni ursuzi şi neîncrezători, care veneau din pădurile de peste Volga. Cîteodată, păşind încet de-a lungul cerdacului, ca şi cum s-ar fi temut să nu cadă, se ivea cîte un om greoi, cu pantaloni de şiac de casă, pîntecos şi înfăşurat într-un cojoc de oaie. Mi-era ruşine de dînsul şi nu-mi venea să mă apropii. Totuşi, cu mare silinţă, îi aţineam calea şi, învîrtindu-mă în jurul picioarelor lui încălţate în cizme grele, prindeam a bîzîi ca un ţînţar :

– Ce doriţi dumneavoastră, cinstite moşule ? Avem tot felul de psaltiri, şi pentru slujbă, şi cu lămuriri pe înţelesul tuturor, avem cărţile lui Efrem Sirianul, ale sfîntului Kiril, pravile, ceasloave... Poftiţi înăuntru să vedeţi. Avem orişice icoane doriţi, de toate preţurile, zugrăvite pe cinste, în culori de ulei închise... Zugrăvim pe tocmeală orice sfînt sau sfîntă fecioară vă trebuieşte... Poate că aveţi nevoie de-un sfînt patron sau de-o icoană a întregii familii... Atelierul nostru e cel mai bun din toată Rusia... Prăvălia noastră-i cea mai mare din tot oraşul...

Cumpărătorul, căruia nu-i puteam pătrunde gîndurile, rămînea un timp nedumerit în faţa mea, uitîndu-se la mine ca la un cotei, apoi, deodată, mă dădea în lături cu mîna ţeapănă ca de lemn şi intra în prăvălia de alături ; tejghetarul îşi freca urechile mari, bodogănind cu necaz :

– L-ai scăpat ! Halal negustor !...

Din prăvălia vecinului venea zvonul moale al unui glas dulce şi curgeau vorbe care te ameţeau :

– Noi, tătucule, nu vindem nici cojoace, nici ciubote, ci lucruri sfinte, care n-au preţ, care stau mai presus de tot aurul şi argintul din lume...

– Auzi, diavolul ? îmi şoptea tejghetarul cu invidie şi admiraţie. Grozav se mai pricepe să-i bolmojească pe mujici. Învaţă ! Învaţă şi tu !

De învăţat învăţam conştiincios, căci o dată ce te-ai apucat de-o treabă, trebuie s-o faci ca lumea. Dar cînd era să ademenesc muşteriii în prăvălie, asta nu izbuteam de loc ; mujicii aceia ursuzi, zgîrciţi la vorbă, şi bătrînele acelea, totdeauna guralive, speriate, care semănau cu nişte guzgani, îmi stîrneau mila şi grozav aş fi vrut să le şoptesc la ureche preţul adevărat al icoanei, fără să le mai cer cele două grivne pe deasupra. Toţi mi se păreau săraci, flămînzi, şi tare mă mai minunam cînd îi vedeam plătind cîte trei ruble jumătate pe-o psaltire, cartea pe care o cereau mai mult decît pe oricare alta.

Oamenii aceia mă minunau prin cunoştinţele pe care le aveau despre cărţi şi prin felul cum ştiau să-şi dea seama de zugrăveala icoanelor. Ba mi s-a întîmplat într-o zi ca un bătrînel cu părul cărunt pe care-l momisem în prăvălie să-mi spună cu glas domol :

– Nu-i adevărat, mă băiete, că atelierul vostru-i cel mai bun din Rusia. Cel mai bun e al lui Rogojin din Moscova.

M-am fîstîcit şi m-am dat deoparte, iar bătrînelul şi-a văzut de drum, neintrînd nici la noi, nici la vecin.

– Ai înghiţit-o ? mă-ntrebă tejghetarul cu răutate.

– D-apoi nu mi-ai spus nimic de atelierul lui Rogojin.

Tejghetarul începu să-njure :

– Uite aşa umblă hai-hui blestemaţii ceştia şi fac pe-atotştiutorii ; cîini bătrîni ce sînt !...

Tejghetarul, băiat frumuşel, ambiţios şi bine hrănit, îi ura pe mujici şi, cînd era în toane bune, mi se jeluia :

– Iaca eu sînt deştept, îmi place curăţenia, îmi plac mirosurile frumoase, precum tămîia, odicolonul, şi un om ca mine trebuie să mă ploconesc pînă la pămînt în faţa unui puturos de mujic, ca să scot pentru stăpînă-mea un pitac mai mult. Vei fi crezînd poate că treaba asta-mi place ? Ce-i, mă rog, mujicul ? Un caier de lînă împuţită, un păduche, da' cu toate acestea...

Şi tejghetarul tăcea plin de amărăciune.

Mie însă, mujicii îmi plăceau ; aveam simțămîntul că fiecare dintr-înșii purta în sine o taină, ca și Iakov, pe care-l cunoscusem pe vapor.

Intra în prăvălie cîte o matahală îmbrăcată cu un caftan peste cojocul scurt, își scotea din cap căciula mițoasă, își făcea semnul crucii numai cu două degete, trăgînd cu ochiul către ungherul cu icoane, unde ardea candela, dar fără să se uite la icoanele nesfințite, și apoi, rotindu-și tăcut privirea cercetătoare în jurul său, spunea :

– Dați-mi, vă rog, o psaltire cu lămuriri.

După ce-și sumețea mînecile caftanului, citea îndelung foaia cu titlul, mișcînd din buzele cenușii, crăpate pînă la sînge.

– Da' una mai veche n-aveți ?

– Precum știți, psaltirile vechi costă mii de ruble.

– Cunoaștem și noi.

Mujicul își muia degetul în gură și întorcea fila. În colțul paginii, rămînea o pată mare, pecetea neagră a buricului degetului. Tejghetarul se uita în ceafa mușteriului cu răutate, spunînd :

– Sfînta scriptură, fie veche, fie nouă, e aceeași, domnul nu și-a schimbat cuvîntul...

– Cunoaștem, am auzit. Domnul nu și-a schimbat cuvîntul, dar i l-a schimbat Nikon [1].

Și, închizînd cartea, cumpărătorul pleca fără să spună nimic.

Uneori oamenii aceștia veniți din adîncul pădurilor începeau a se ciondăni cu tejghetarul și îmi dădeam seama că ei cunoșteau scriptura neasemuit mai bine decît dînsul.

– Păgîni din mlaștini ! bodogănea tejghetarul.

Mai vedeam ceva : deși mujicului nu-i plăcea cartea cea nouă, el o privea cu respect și o ținea în mînă cu grijă, ca ca pe o pasăre care ar putea să-și ia zborul în orice clipă.

[1] *Nikon* (1605—1681) — patriarh al Moscovei, autorul unor reforme bisericești (n. ed.).

Aceasta îmi pricinuia o mare bucurie, fiindcă și eu socoteam cartea drept o minune, în care era închis sufletul celui ce a scris-o ; cum deschideam cartea, îi și slobozeam sufletul dintr-însa, care începea să vorbească tainic cu sufletul meu.

Foarte adesea bătrîni și bătrîne aduceau spre vînzare cărți vechi, tipărite înaintea lui Nikon, sau copii după ele, scrise cu meșteșug de schivnicele de pe malurile Irghisului și ale Kerjențului. Aduceau de asemenea copii scrise de mînă după ediții vechi din Viețile sfinților, înainte de revizuirea lor de către Dmitri Rostovski, icoane vechi, cruci și triptice de alamă smălțuite, turnate pe malurile Mării Baltice, cupe de argint, dăruite de cnejii Moscovei orîndarilor, care le țineau crîșmele în arendă. Pe toate acestea le aduceau și le arătau în taină pe sub poală, cu căutături furișe împrejur.

Atît tejghetarul cît și vecinul nostru urmăreau cu agerime pe cei ce aduceau lucruri de acestea și căutau să și-i smulgă unul altuia ; antichitățile cumpărate de ei cu cîteva ruble sau zeci de ruble le vindeau apoi la iarmaroc staroverilor bogați pe sute de ruble.

Tejghetarul mă-nvăța :

– Vezi de nu-i pierde din ochi pe diavolii și pe zgripțuroaicele care vin cu de-alde astea. Ăștia aduc norocul cu ei.

Cînd se ivea asemenea vînzător, tejghetarul mă trimitea după cărturarul starover Piotr Vasilici, care se pricepea la cărți și la icoane vechi, ca și la tot felul de antichități.

Piotr Vasilici era un bătrîn înalt, cu barba lungă ca a sfîntului Vasile cel fericit și cu niște ochi deștepți care-i luminau fața plăcută. Îi lipsea un deget la picior, din care pricină umbla șchiopătînd, sprijinindu-se într-un toiag lung. Purta atît iarna cît și vara o podiovcă subțire și ușoară, care semăna cu o rantie, iar în cap avea o șapcă de catifea de formă ciudată de cratiță. Piotr Vasilici se ținea drept ca lumînarea și era plin de vioiciune, dar cum

intra în prăvălie își lăsa umerii în jos, își încovoia spatele, prindea a ofta încetișor, turnînd la cruci cu două degete, și nu mai contenea mormăind rugăciuni și psalmi. Cu această slăbiciune bătrînească și cu habotnicia sa, el cîștiga îndată încrederea celui care venise să vîndă.

– Ei, ce negoț puneți la cale? întreba bătrînul.

– Vezi și dumneata icoana pe care a adus-o omul acesta ca s-o vîndă. Zice c-ar fi stroganoviană [1].

– Cum ai spus?

– Stroganoviană.

– Aha!... Îs cam tare de-o ureche, a vrut pesemne domnul să-mi păzească auzul de scîrboșenia vorbelor lui Nikon.

Bătrînul își scotea șapca din cap, lua icoana, o ținea culcată în zare, privea zugrăveala în lungul scîndurii, își îngusta ochii și mormăia:

– Nelegiuiții ceia de nikonieni, văzînd ei dragostea noastră pentru icoanele cele vechi și fiind îndemnați de diavol la tot felul de vicleșuguri și înșelătorii, plăsmuiesc chiar în zilele noastre chipurile sfinte cu foarte multă îndemînare. Cînd privești icoana, ți se pare că-i chiar zugrăveală stroganoviană sau de-acelea din Ustiujsk, ba poate și a celor din Suzdal. Da' cînd te uiți mai cu luare-aminte, îți dai seama că e plăsmuită.

Cînd spunea Piotr Vasilici despre o icoană că e „plăsmuită", însemna tocmai dimpotrivă, că e și scumpă și rară. O seamă de cuvinte, al căror înțeles era de mai înainte statornicit între dînșii, arăta prețul pe care îl putea da pe icoană sau pe carte. Știam astfel, că, de pildă, cuvintele „tristețe și durere" înseamnă zece ruble, „căpcăunul de Nikon" douăzeci și cinci. Mi-era rușine să văd cum îl înșelau pe bietul om, venit să-și vîndă lucrul său, dar, pe de altă parte, mă ispitea jocul îndemînatic al cărturarului.

– Nikonienii sînt odraslele întunecate ale căpcăunului celuia de Nikon și-s în stare de orice, îndrumați fiind de

[1] Veche școală de pictură bisericească (n. ed.).

necuratul. Iacătă, și cîmpul pare adevărat, și veșmintele-s zugrăvite de aceeași mînă. Da' cînd te uiți la față – fața nu-i de același penel. Nu, nu-i. Meșterii cei vechi, cum a fost Simon Ușakov – măcar că era și el eretic – zugrăveau singuri toată icoana și veșmintele, și fața, și cîmpul. Ba chiar și îmbrăcămintea de argint, în care e ferecată icoana, tot ei o ciocăneau. Da' meșterii din zilele noastre, fiind păcătoși și fără frica lui dumnezeu, nu mai sînt în stare de asemenea muncă. Înainte vreme, zugrăvitul icoanelor era meșteșug sfînt, astăzi, însă, oameni buni, cică ar fi un fel de artă.

Pînă la urmă așeza cu băgare de seamă icoana pe tejghea, își punea șapca pe cap și adăuga:

– Ia niște păcătoși!

Asta însemna: „Cumpăr-o!"

Amețit de acest șuvoi dulceag de cuvinte și uluit de știința bătrînului, vînzătorul întreba cu supunere:

– Da' despre icoană ce credeți, cucernicia-voastră?

– Icoana-i lucrată de un eretic din tagma lui Nikon.

– Da' unde s-a pomenit! La icoana asta s-au închinat și bunicii mei, și străbunicii mei...

– Apăi Nikon a trăit înainte de vremea lui străbunu-tău.

Bătrînul lua icoana, o vîra sub nasul omului și-i spunea – de data asta cu glas aspru:

– Ia te uită ce veselă e! Păi așa arată o icoană? Asta-i un tablou, o zugrăveală, o șotie de-a vreunuia din oamenii lui Nikon. Îi lipsește duhul. Pentru ce să grăiesc cu păcat? Că doar sînt om bătrîn, urgisit pentru adevăr, și nu mai am mult pînă m-o lua dumnezeu. N-are nici un rost să-mi încarc tocmai acu sufletul cu mărturie strîmbă...

Și, jignit de neîncrederea omului în prețăluirea pe care o făcuse, Piotr Vasilici ieșea pe cerdacul prăvăliei și, privindu-l, ai fi crezut că e gata să se stingă de slab ce era. Tejghetarul plătea icoana cu cîteva ruble și omul pleca, înclinîndu-se pînă la pămînt înaintea lui Piotr Vasilici; îndată după aceea mă mînau la han după apă clocotită. Cînd

mă întorceam, îl găseam pe starover vioi şi vesel ; privea cu drag la icoana cumpărată, dăscălindu-l pe tejghetar :

– Ia te uită : chipul are privirea aspră, iar zugrăveala e făcută cu mare meşteşug şi cu frica lui dumnezeu. Nu e nimica pămîntesc într-însa...

– Da' de cine-i zugrăvită ? întrebă tejghetarul cu faţa strălucitoare, ţopăind de bucurie.

– Prea de timpuriu vrei să le ştii pe toate !

– Şi cît socoţi că vor da cunoscătorii pe icoană ?

– Habar n-am. Dă-mi-o s-o arăt cuiva...

– Oof, Piotr Vasilici !

– Dac-o vînd, îţi dau o jumătate de sută, iar tot ce prisoseşte e cîştigul meu.

– Oof !

– Ia nu mai ofta atîta !

Stăteau amîndoi şi beau ceai, tocmindu-se fără ruşine şi uitîndu-se unul la altul ca doi potlogari. Vedeam limpede că tejghetarul era cu totul în mîna bătrînului şi ştiam că după plecarea acestuia, avea să-mi spună :

– Ia seama să nu scapi vreo vorbă către bătrînă despre cumpărătura asta !

După ce cădeau la învoială cu cît să vîndă icoana, vînzătorul îl întreba pe bătrîn :

– Ce se mai aude prin oraş, Piotr Vasilici ?

Bătrînul îşi netezea barba cu mîna-i galbenă, descoperindu-şi buzele unsuroase, şi începea să vorbească despre viaţa pe care o duceau negustorii cei bogaţi, de izbînzile lor în negoţ, de chefuri, boli, nunţi, despre nevestele care îşi înşelau bărbaţii şi despre bărbaţii care îşi înşelau nevestele. Aceste poveşti pline de miez le turna cu repeziciunea şi îndemînarea cu care bucătăresele pricepute toarnă clătitele în tingire, stropindu-le pe deasupra cu rîsul lui clocotitor. Tejghetarul îl privea cu atîta pizmă şi admiraţie, încît se făcea stacojiu la faţă, un văl de visare îi umbrea ochii, şi începea să ofteze şi să se plîngă :

– Iacătă cum trăiesc oamenii ! Pe cînd eu...

– Fieştecăruia cum îi e scris ! tuna glasul adînc al staroverului. Soarta unuia i-o făuresc îngerii, cu ciocănaşe de argint, iar pe a altuia diavolii, cu muchia toporului.

Bătrînul acesta voinic şi uscăţiv ştia tot, cunoştea întreaga viaţă a oraşului, cu toate tainele negustorilor, slujbaşilor, popilor, cum şi pe acelea ale tîrgoveţilor. Era ager ca o pasăre de pradă şi avea într-însul nu ştiu ce îmbinare de lup şi de vulpe ; de cîte ori îl vedeam, mă apuca pofta să fac ceva ca să-l scot din sărite, dar el mă privea de departe, ca printr-o învăluire de ceaţă. Mi se părea că jur împrejurul lui era o prăpastie fără fund şi mă temeam să mă apropii de dînsul, ca să nu mă prăbuşesc în adînc. Simţeam că avea o fire înrudită cu aceea a fochistului Şumov.

Cu toate că tejghetarul îl lăuda pe bătrîn pentru mintea lui şi cînd era de faţă şi cînd nu era, cîteodată îi venea şi lui ca şi mie, să-l supere şi să-l jignească :

– D-apoi tu îi minţi pe oameni, îi spunea el cîteodată cu obrăznicie, făţiş.

Bătrînul îi răspundea cu un zîmbet leneş :

– Numai domnul-dumnezeu nu minte. Noi, ceştialalţi, trăim între proşti şi dacă nu i-am amăgi, ce folos am mai putea trage de la dînşii ?

Tejghetarul se înfierbînta :

– Păi nu toţi mujicii-s proşti ! Ies doar atîţia negustori dintre mujici.

– Da' eu parcă de negustori vorbesc ? Prostul nu se ţine de şmecherii. Prostu-i sfînt. Mintea lui doarme...

Bătrînul vorbea tot mai alene, ceea ce mă întărîta. Mi se părea că stă pe un petic de pămînt sănătos, înconjurat de mlaştini. Fie că nu se supăra niciodată, fie că ştia să-şi ascundă bine supărarea – nu era chip să-l scoţi din sărite.

Ba adesea începea el să mă zădărască ; se apropia de mine şi, rîzînd în barbă, mă-ntreba :

– Cum îi zici tu scriitorului aceluia franţuz : Ponos ?

Această caraghioasă schimonosire de nume mă înfuria cum nu se mai poate, dar pe cît puteam mă stăpîneam și-i răspundeam :

– Ponson du Terrail.

– Care serai ?

– Nu te mai ține dumneata de șotii, că nu mai ești copil !

– Ce-i drept, nu mai sînt copil. Da' tu ce citești acolo ?

– Pe Efrem Sirianul.

– Ei, și cine scrie mai bine ? Scriitorii aceia lumești, ai tăi, sau acesta ?

Tăceam.

– Da' despre ce scriu mai cu osebire cărțile lumești ? îmi tot dădea el ghes.

– Despre cîte se-ntîmplă-n lume.

– Va să zică vorbesc și de cîini și de cai. Că și aceștia au întîmplările lor.

Tejghetarul rîdea în hohote, iar pe mine mă apuca furia. Nemaiputînd răbda, dădeam să plec de lîngă ei, dar îndată vînzătorul mă oprea :

– Un-te duci ?

Și bătrînul mă iscodea mai departe :

– Ia să-mi dezlegi tu, grămăticule, ghicitoarea asta : În fața ta stau o mie de oameni despuiați – cinci sute de bărbați, cinci sute de muieri. Printre ei se află și Adam cu Eva. Ei, cum ai să-i cunoști ?

Mă descusu astfel multă vreme și apoi îmi spuse biruitor :

– Mă prostule ! Da' ei doar n-au fost născuți, ci făcuți. Așa că n-au de unde să aibă buric.

Ghicitori de acestea știa bătrînul cu nemiluita și cîteodată, atît mă canonea cu ele, că-mi venea să iau cîmpii.

La început, stînd cu tejghetarul la prăvălie, îi istoriseam cuprinsul cîtorva cărți pe care le citisem. Acuma istorisirile acestea din cărți se spărgeau în capul meu. Tejghetarul, la rîndul său, le povestea lui Piotr Vasilici, răstălmăcindu-le înadins și schimbîndu-le înțelesul în chipul cel mai deșucheat. Bătrînul îl ajuta cu dibăcie, punînd tot felul de întrebări nerușinate ; limbile lor, pline de venin, împroșcau cu un șuvoi de măscări și vorbe scîrbavnice pe Eugenia Grandet, pe Liudmila și pe Henric al IV-lea.

Îmi dădeam seama că n-o făceau din răutate, ci din plictiseală, însă aceasta nu-mi ușura chinul. După ce-și vărsau toată murdăria, își afundau rîturile într-însa, răscolind-o ca porcii și grohăind de plăcerea de a întina și a ponegri un lucru frumos, străin și neînțeles pentru ei, și care li se părea caraghios.

Tot hanul, cu toată lumea aciuiată într-însul, negustori și vînzători, ducea o viață ciudată, plină de tot felul de șotii copilărești și tîmpe, totdeauna răutăcioase. Dacă se-ntîmpla ca vreun mujic, venit de aiurea, să-i întrebe cum ar face să ajungă mai repede în cutare sau cutare loc din oraș, ei îl îndreptau totdeauna tocmai pe dos. Aceasta se înrădăcinase atît de adînc în obiceiul lor, încît de la o vreme minciuna singură nu le mai făcea nici o plăcere. Uneori prindeau cîte o pereche de guzgani, îi legau de coadă, unul de altul, cu o sfoară, le dădeau drumul pe uliță, și nu mai puteau de veselie, cînd vedeau cum se smuceau guzganii în toate părțile și cum se mușcau ; alteori turnau gaz peste vreun șobolan și-i dădeau foc. Cîteodată prindeau cîte un cîine, îi legau de coadă o găleată de tablă spartă și-l fugăreau ; înnebunit de spaimă, schelălăind, cîinele o lua la goană cu găleata hodorogind după el, pierzîndu-se cine știe unde, iar ei se stricau de rîs.

Negustorii și vînzătorii născoceau multe distracții de felul acesta, ca și cum toți ceilalți oameni – dar mai cu seamă mujicii – nu aveau alt rost pe lume, decît să le slujească drept prilej de petrecere. În purtarea lor față de oameni simțeai totdeauna dorința de a-și bate joc de ei și de a le face tot soiul de pozne și de șotii pline de răutate. Mi se părea ciudat că în cărțile pe care le citisem, nu

găsisem nimic în privința acestei trăsături, îndeobște a oamenilor, de a-și bate joc unii de alții, cu toată stăruința.

Din toate distracțiile celor de la hanul nostru, una mi se părea mai cu osebire urîtă și jignitoare.

Jos, sub prăvălia noastră, la un negustor de lînă și de pîslari, slujea ca vînzător un băiat care minunase toată Piața Nijni cu lăcomia lui. Jupînul acestui vînzător mîncău se fălea cu această însușire a omului său cum se laudă cineva că are un cîine rău sau un cal puternic. De multe ori își chema vecinii, negustori și ei, și-i îndemna să pună rămășag cu dînsul :

– Cine se prinde pe zece ruble că Mișka mănîncă în două ceasuri zece funturi de șuncă ?

Toți însă știau bine că Mișka era în stare s-o facă și de aceea spunea :

– Rămășag nu punem, da' cumpărăm șunca și stăm să ne uităm la el cum crapă.

– Vezi numai să fie carnea macră, fără os.

Mai vorbeau ei ce vorbeau și din magazia întunecată se ivea un flăcău sfrijit, cu umerii obrajilor ieșiți în afară, spînatic, îmbrăcat cu un palton lung, și peste care era încins cu un brîu roșu. Foarte respectuos, flăcăul își scotea șapca din capu-i mic și se uita tăcut, cu ochii tulburi duși în fundul capului la fața rotundă și sîngerie a stăpînului, năpădită de-o ciotcă de peri groși și țepoși :

– Ascultă, n-ai hali tu vreo zece funturi de șuncă ?

– În cît timp ? întreba cu interes Mișka, cu glas subțirel.

– În două ceasuri.

– Cam greu.

– Da' parcă-i mare lucru ?

– Să-mi dați și vreo două stacane de bere...

– Dă-i drumul ! îi spunea jupînu-său, începînd să-l laude : Și să nu credeți cumva că-i pe stomacul gol. Dimineața a înfulecat două funturi de colac, iar la amiază a prînzit cum se cuvine...

Au adus șunca și privitorii s-au adunat, toți negustori

și toți deopotrivă de puhavi, încotoșmănați în șube greoaie și semănînd fiecare cu cîte-o uriașă piatră de cîntar. Oamenii aceștia aveau burțile mari, ochi mici, înfundați între pernițe de osînză și învăluiți într-o pîclă somnoroasă de plictiseală, fără nădejde de leac.

Cu mîinile vîrîte în mîneci, ei alcătuiau un cerc strîns în jurul gămanului, care se înarmase cu un cuțit și un codru de pîine de secară. Mișka începu să se închine cu sîrguință, se așeză pe-un balot de lînă, puse șunca pe lada de alături și o măsură din ochii-i spălăciți.

Apoi își tăie o felie subțire de pîine și una groasă de șuncă, le puse cu grijă una peste alta și le duse cu amîndouă mîinile la gură. Își linse cu o limbă lungă, ca de cîine, buzele tremurînde, printre care i se vedeau dinții mărunți și ascuțiți, și, cu o mișcare tot cîinească, își plecă botul către carne.

– A început.

– Ia vedeți cît e ceasul.

Toți ședeau cu ochii plini de grijă ațintiți la fața mîncăului și-i urmăreau falca de jos, mișcarea boalfelor rotunde de la încheietura fălcilor și bărbia ascuțită, care se lăsa în jos și se ridica regulat, împărtășindu-și alene gîndurile :

– Înfulecă taman ca un urs.

– Da' ce, tu ai văzut cum mănîncă ursul ?

– De unde să văd ? Doar nu trăiesc în pădure. Da' așa e vorba : mănîncă ca un urs...

– Ba mai bine ca un porc.

– Porcu nu mănîncă porci...

Negustorii porneau a rîde fără chef și unul din ei, un cunoscător, făcu îndreptarea cuvenită :

– Porcul mănîncă orice. Și godacii și-i mănîncă, ba chiar și pe soră-sa...

Treptat fața mîncăului se înroșea, urechile i se învinețeau, ochii, de obicei înfundați în cap, îi ieșeau din orbite,

începea să gîfîie, dar bărbia i se mişca mai departe tot aşa de regulat.

– Dă-i zor, Mihailo, că acuşi se-mplineşte timpul.

Mîncăul măsura din ochi cu îngrijorare cît mai rămăsese din carne, trăgea un gît de bere şi mesteca mai departe. Cei din jur se înviorau şi-şi aruncau tot mai des privirea la ceasul din mîna stăpînului lui Mişka, dîndu-şi cu părerea :

– Ia luaţi-i ceasul, să nu-l dea înapoi.

– Mai degrabă uitaţi-vă la Mişka, să nu bage vreo bucată de carne în mînecă.

– Degeaba, n-o să isprăvească la timp !

Jupînul lui Mişka striga, vrînd să-i stîrnească :

– Pun rămăşag pe douăzeci şi cinci de ruble. Mişka, să nu mă dai de ruşine !

Lumea din jur îl zădăra pe jupîn, dar nimeni nu voia să ţină rămăşagul.

Mişka mesteca într-una. Faţa începea să-i semene la culoare cu şunca. Din nasu-i ascuţit şi coroiat ieşea un şuierat jalnic. Mi-era groază să mă uit la el şi mi se părea că îndată va începe să urle şi să plîngă :

„Înduraţi-vă de mine..."

Sau că o să i se oprească o bucată în gît şi în clipa următoare aveam să-l văd prăbuşindu-se mort la picioarele privitorilor săi.

În sfîrşit, isprăvea de mîncat, îşi holba ochii ameţit şi spunea cu glas obosit şi răguşit :

– Acu, daţi-mi de băut...

Stăpînu-său se uita la ceas şi bombănea :

– A întîrziat ticălosul cu patru minute...

Cei din jur începură să-l cîrîie :

– Dacă puneam rămăşag, pierdeai.

– Oricum, trebuie să recunoaşteţi că de mîncat, mănîncă flăcăul cît o vită !

– Mda ! Ar trebui să-l duci la circ...

– Ei, aţi văzut cum îşi rîde dumnezeu de cîte un om ?

– Mergem să bem ceai, sau ce facem ?

Şi iată-i plutind spre ceainărie ca nişte şlepuri.

Căutam să înţeleg ce-i făcea pe oamenii aceştia, mătăhăloşi şi ca de tuci, să se adune în jurul acestui flăcău nenorocit şi ce desfătare găseau ei în lăcomia lui bolnăvicioasă.

În galeria îngustă a bolţii, ticsită de saci de lînă, piei, bumbac, frînghii, pîslari şi piele de hamuri, stăpînea întunericul şi plictiseala. Bolta era despărţită de trotuar prin stîlpi de cărămidă groşi şi butucănoşi, mîncaţi de vremuri şi stropiţi de glodul de pe uliţă. Cred că am numărat în gînd de mii de ori cărămizile acelea şi crăpăturile dintre ele, a căror reţea de hîde şi apăsătoare desene mi s-a întipărit pe veci în minte.

Pe trotuar trecătorii se perindau fără grabă. Săniile cu marfă se mişcau alene pe caldarîm. La capătul străzii se afla un patrat înconjurat de clădiri de cărămidă roşie cu un cat. Acolo era piaţa, plină de lăzi, de paie, de bucăţi de hîrtie de împachetat, mototolite, peste care se aşternuse zăpada murdară şi bătucită.

Cu toată mişcarea, cu toţi oamenii şi caii care se perindau pe acolo, toate se roteau parcă în loc, legate cu nişte lanţuri nevăzute. Deodată mi-am dat seama că viaţa aicea era aproape lipsită de larmă şi aşa de săracă în sunete, încît părea mută. Tălpigile săniilor scîrţîiau pe zăpadă, se auzea trîntindu-se vreo uşă de prăvălie, plăcintarii şi vînzătorii de *zbiten*[1] îşi strigau marfa. Dar glasurile oamenilor erau ursuze şi sunau monoton, aşa că te deprindeai repede cu ele şi de la o vreme nici nu le mai auzeai.

Clopotele bisericilor sunau ca de înmormîntare şi dangătul lor trist îmi stăruia necontenit în urechi. Mi se părea că de dimineaţă şi pînă seara dangătul acela plutea în valuri necurmate peste toată piaţa, trecea prin toate

[1] Băutură fierbinte cu miere şi mirodenii (n. ed.).

gîndurile şi simţămintele oamenilor şi se aşternea peste ele ca o cocleală de aramă, apăsătoare.

De pretutindeni, venea o plictiseală rece, care te întărîta: din pămîntul peste care se aşternuse zăpada murdară, din acoperişurile troienite, din clădirile de cărămidă roşie cum e carnea. Plictiseala îşi înălţa din hornuri fumegarea cenuşie, tîrîndu-se spre cerul de plumb, jos şi pustiu; aburi de plictiseală se ridicau de pe spinările cailor, iar oamenii răsuflau şi ei plictiseală. Şi plictiseala asta îşi avea mirosul ei anumit, un miros greu şi înăbuşitor de sudoare, de grăsime, de ulei de cînepă, de plăcinte coapte pe vatră şi de fum; mirosul te bătea la cap, strîngîndu-ţi-l ca o căciulă strîmtă, în care ţi-e din cale-afară de cald, şi-ţi pătrundea în piept, dîndu-ţi o ameţeală ciudată. Te cuprindea o dorinţă apăsătoare să închizi ochii, să urli de deznădejde, s-o iei razna şi să te repezi cu capul în cel dintîi zid ce-ţi va ieşi în cale.

Priveam cu luare-aminte feţele bine hrănite ale negustorilor, ce plesneau de sînge gros şi îmbelşugat, învăpăiate de ger şi neclintite ca în somn. Oamenii aceştia căscau într-una deschizînd gura larg, ca nişte peşti aruncaţi de apă pe nisipul uscat al ţărmului.

Iarna vînzarea era slabă şi în ochii negustorilor nu se vedea acea sclipire pînditoare şi hrăpăreaţă care vara le înfrumuseţa şi le înviora oarecum privirea. Şubele grele îi stînjeneau în mişcări şi-i încovoiau către pămînt; negustorii vorbeau alene, iar cînd se supărau, începeau să se ciorovăiască; îmi venea a crede c-o făceau dinadins, numai ca să-şi dovedească unul altuia că mai trăiesc.

Îmi dădeam bine seama că plictiseala îi apăsa şi-i ucidea şi că distracţiile lor crude şi prosteşti nu erau altceva decît o luptă – fie şi fără sorţi de izbîndă – împotriva puterii ei atotcopleşitoare.

Uneori vorbeam despre aceasta cu Piotr Vasiliev. Cu toate că de obicei el avea faţă de mine o atitudine

ironică şi batjocoritoare, patima mea pentru cărţi îi plăcea şi, din cînd în cînd, catadicsea să stea de vorbă cu mine serios şi sentenţios.

– Mie unul nu-mi place cum trăiesc negustorii, îi spuneam eu.

Piotr Vasiliev îşi înfăşura o şuviţă din barbă în jurul degetului arătător din cale-afară de lung şi mă-ntreba:

– Şi de unde ştii, mă rog ţie, cum trăiesc negustorii? Nu cumva te duci pe la ei în vizită? Ce vezi tu, măi băiete, este uliţa. Şi oamenii nu trăiesc în uliţă; în uliţă fac negoţ şi trec doar în grabă, ca să se-ntoarcă acasă. Oamenii ies pe uliţă îmbrăcaţi, iar cum arată omul sub haină, aceasta nu se vede; omul trăieşte deschis numai la el acasă, între patru pereţi, şi cum trăieşte el acolo n-ai de unde să ştii.

– Dar fie pe uliţă, fie acasă, nu au aceleaşi gînduri?

– Cine poate şti ce gîndeşte vecinul său? îmi spunea bătrînul cu glasu-i gros şi răspicat, uitîndu-se la mine cu asprime. Nu degeaba spun bătrînii: gîndurile-s ca păduchii; nu le poţi număra. Poate că, venind acasă, omul cade în genunchi şi se-nchină lui dumnezeu cu lacrimi în ochi: „Iartă-mă, doamne, c-am păcătuit tocmai astăzi, în sfînta zi a duminicii". Poate că îi e casa un fel de mănăstire a lui, unde vieţuieşte singur cu dumnezeu. Iac-aşa-i treaba, băiete. Fieştecare păianjăn să-şi ştie ungherul lui în care-şi ţese pînza şi să ia bine seama la greutatea trupului său, ca să nu se rupă pînza sub el...

Cînd vorbea serios, glasul îi suna mai adînc şi mai grav, de parcă mi-ar fi împărtăşit cine ştie ce taine de seamă.

– Iacă, tu îi judeci pe oameni, dar prea de timpuriu te-ai apucat de treaba asta; la vîrsta ta nu se cuvine să trăieşti cu mintea, ci cu ochii. Aşa că tu priveşte, îngrămădeşte în tine tot ce vezi şi ţine-ţi gura. Mintea treburi învîrteşte, iar sufletul – din credinţă se hrăneşte. Că citeşti cărţi, e bine. În toate, însă, trebuie să păstrezi

măsura ; citind prea mult unii ajung să-şi piardă minţile sau credinţa în dumnezeu...

Piotr Vasiliev mi se părea că e nemuritor ; mi-era cu neputinţă să cred că s-ar putea schimba, sau c-ar putea îmbătrîni. Îi plăcea să spună tot soiul de istorii despre negustori, haiduci şi calpuzani, cărora li se dusese vestea. Auzisem eu destule poveşti de acestea de la bunicul care le istorisea mai cu meşteşug decît staroverul ; tîlcul lor era însă acelaşi : bogăţiile se dobîndeau totdeauna păcătuind faţă de oameni şi de dumnezeu. Piotr Vasiliev n-avea milă de oameni ; în schimb despre dumnezeu vorbea cu căldură, suspinînd şi ascunzîndu-şi privirea :

– Iacă, aşa-l înşală oamenii pe dumnezeu ; însă domnul nostru Isus Cristos, care vede tot, le plînge de milă : „Oamenii mei dragi, oamenii mei amărîţi, v-aşteaptă iadul !"

Într-o zi, mi-am luat inima în dinţi şi i-am adus aminte :

– Dar dumneata nu-i înşeli pe mujici ?...

Această îndrăzneală a mea nu l-a supărat de fel :

– Ei, că mare lucru ! îmi spuse el. Şterpelesc şi eu trei sau cinci ruble, asta-i tot.

Cînd mă găsea citind, îmi lua cartea din mînă şi se apuca să mă descoasă cu privire la ce citisem, legîndu-se de toate chichiţele ; apoi, uimit şi neîncrezător, îi spunea tejghetarului :

– Ia te uită... Şmecherul ăsta de băiat pricepe ce citeşte !

Şi-mi dădea învăţături pline de tîlc, pe care le mai ţin minte pînă-n ziua de astăzi.

– Ascultă vorbele mele, c-au să-ţi prindă bine. Au fost doi Kirili şi amîndoi episcopi, unul la Alexandria, altul la Ierusalim. Cel dintîi a luptat împotriva blestematului celuia de eretic, Nestor, care-şi învăţa fără de ruşine ucenicii că maica domnului era femeie, drept care n-a putut naşte dumnezeu, ci tot om a născut, ce se zice Cristos – cu alte cuvinte mîntuitorul omenirii. Aşa că nu trebuie să se cheme născătoare de dumnezeu, ci născătoarea lui Cristos. Ai înţeles ? Ei, aceasta este ceea ce se numeşte erezie. Celălalt, însă, Kiril de la Ierusalim, a luptat împotriva ereticului de Arie...

Mă minunam văzînd cît de bine cunoaşte istoria bisericească, iar el, netezindu-şi barba cu mîna îngrijită, ca de popă, se fălea :

– În privinţa asta, eu-s general. O dată m-am dus la Moscova, la biserica Sfintei Treimi, unde m-am luat la harţă cu nişte învăţăcei veninoşi de-ai lui Nikon, parte dintr-înşii clerici, parte laici. Măi băiete, tu să ştii că eu am stat de vorbă pînă şi cu profesori. Atîta l-am biciuit cu vorba într-o zi pe un popă, că i-a bufnit sîngele pe nas, uite-aşa !

Cînd vorbea despre întîmplarea aceasta, i se îmbujorau obrajii şi i se înveseleau ochii.

Socotea pesemne faptul că-l făcuse pe duşmanul său să-i dea sîngele pe nas drept punctul culminant al izbînzii lui, rubinul cel mai sclipitor din cununa de aur a gloriei sale, şi-l istorisea cu deosebită plăcere :

– Falnic bărbat, popa... Un munte de popă ! Sta în faţa analoghionului şi sîngele îi picura din nas pic-pic, dar el nici nu băga de seamă ruşinea asta. Era aprig ca leul din pustie şi glasul îi suna ca dangătul clopotului. Eu însă îi dam înainte liniştit şi fieştecare vorbă îl împungea în coastă ca o suliţă şi-i intra în suflet... Furia lui de eretic îl înflăcăra de parcă era un cuptor încins. Ehei, aşa ispravă zic şi eu !

Se-ntîmpla adesea să vină şi alţi cărturari staroveri. Aşa de pildă venea un oarecare Pahomi, gras, pîntecos, chior de-un ochi, grohăind ca porcul, îmbrăcat întotdeauna cu o podiovcă slinoasă ; apoi un altul, Lukian, un bătrîn mărunţel, lins ca un şoarece, blînd şi vioi, care aducea cu dînsul pe încă unul, un vlăjgan înalt şi ursuz, cu barbă neagră, care semăna a vizitiu. Faţa cioplită parcă în lemn,

cu ochii nemişcaţi care priveau ţintă, nu-mi plăcea, dar era frumoasă.

Oamenii aceştia aduceau totdeauna cărţi vechi, icoane, cădelniţe şi tot felul de cupe ca să le vîndă, iar alteori veneau cu cîte un vînzător, vreun moşneag sau vreo bătrînă de pe celălalt mal al Volgăi.

După ce-şi isprăveau treburile, se aşezau lîngă tejghea, ca nişte ciori pe un hat, beau ceai cu colaci şi acadele şi vorbeau despre asupririle pe care le îndurau din partea bisericii lui Nikon. Aşa, de pildă, undeva, nu ştiu unde, se făcuseră percheziţii şi se ridicaseră cărţile de rugăciuni, iar aiurea poliţia închisese lăcaşul de rugăciuni şi-l dăduse în judecată pe proprietar, potrivit articolului 103. Acest articol 103 alcătuia temeiul cel mai de seamă al discuţiilor dintre musafiri, dar vorbeau despre el liniştiţi, ca de un lucru căruia nu te puteai împotrivi, cum ar fi de pildă gerurile din vremea iernii.

Cuvinte ca poliţie, percheziţie, închisoare, judecată, Siberia răsunau tot timpul în discuţiile lor cu privire la asupririle pe care le îndurau pentru credinţă şi-mi cădeau în suflet ca nişte cărbuni încinşi, aprinzîndu-mi simpatia şi compătimirea pentru aceşti bătrîni ; cărţile pe care le citisem mă învăţaseră să respect oamenii care stăruiau să-şi atingă ţinta lor şi să preţuiască tăria lor sufletească.

Uitam tot răul pe care îl vedeam la aceşti dascăli ai vieţii şi simţeam numai dîrzenia lor liniştită, sub care, după cît mi se părea mie, se ascundea credinţa nezdruncinată pe care o aveau în adevărul lor, cum şi hotărîrea cu care erau gata să înfrunte pentru el toate chinurile.

Mai tîrziu, cînd am avut prilejul să cunosc, atît în popor cît şi printre intelectuali, o sumedenie de asemenea păstrători ai vechii credinţe, am înţeles că această dîrzenie a lor era în fapt numai pasivitatea unor oameni care nu mai aveau unde se duce şi nici nu voiau să se ducă în altă parte, fiindcă erau strînşi în cătuşele unor slove învechite şi ale unor noţiuni depăşite, în care rămăseseră

înţepeniţi. Voinţa lor închistată nu era în stare să se dezvolte, să privească spre viitor, iar dacă se întîmpla ca vreo lovitură din afară să-i arunce din locul lor obişnuit, se rostogoleau de la sine la vale, cum se rostogolesc pietrele desprinse din munte. Ei stăteau de veghe la posturile lor, străjuind cimitirul adevărurilor care-şi trăiseră traiul, sprijinindu-se în puterea moartă a amintirilor trecute şi în dragostea lor bolnăvicioasă pentru suferinţă şi asuprire ; dacă le luai însă putinţa de a suferi, piereau cu sufletele pustiite, ca norii măturaţi de vînt într-o zi răcoroasă.

Credinţa pentru care erau gata să-ndure bucuroşi şi cu multă mîndrie toate suferinţele era fără îndoială o credinţă puternică, dar ea semăna cu o haină veche şi atît de soioasă, că nici nu se mai teme de acţiunea distrugătoare a timpului. Gîndurile şi simţămintele lor se deprinseseră să trăiască în carapacea strîmtă şi apăsătoare a prejudecăţilor şi dogmelor, şi, deşi erau pocite şi le căzuseră aripile, îşi trăiau mai departe plăcuta lor viaţă de huzur.

Această credinţă, care purcede din deprindere, este unul din cele mai vătămătoare şi mai jalnice fenomene ale vieţii noastre ; în sfera acestei credinţe, tot ce-i nou creşte încet, de mai înainte vătămat şi fără vlagă, ca în umbra unui zid de piatră. În această credinţă întunecată pătrund prea puţin razele dragostei şi mocneşte prea multă obidă, răutate şi pizmă, tustrele prietene bune cu ura. Focul acestei credinţe este sclipirea fosforescentă a putregaiului.

Dar pînă să ajung să mă încredinţez de aceasta, a trebuit să trec prin ani mulţi şi grei, să-mi frîng multe din suflet şi să-mi smulg multe din amintire. Pe vremea însă cînd am întîlnit întîiaşi dată pe aceşti dascăli ai vieţii, în viaţa aceea plictisitoare şi fără de scrupule, mi s-a părut că ei aveau o mare putere spirituală şi erau cei mai buni oameni de pe pămînt. Mai toţi avuseseră de-a face cu judecata, stătuseră la închisoare, fuseseră izgoniţi din

diferite orașe și umblaseră din etapă în etapă cu convoaiele de arestați. Toți trăiau cu frica în sîn și se ascundeau. Vedeam totuși că, deși se jeluiau de asuprirea spiritului la care îi supuneau nikonienii, acești oameni se prigoneau între ei cu deosebită voie bună, dacă nu chiar cu plăcere.

Lui Pahomi-chiorul, cînd lua cîte-un păhărel, îi plăcea să se laude cu memoria lui într-adevăr uluitoare. Unele cărți le știa pe de rost, oriunde le deschideai, cum știe talmudul un evreu care a învățat școala rabinică. Pahomi punea degetul pe orice filă, la nimereală, și apoi fără să se mai uite în carte începea să spună de-acolo mai departe cu un glas domol și fîrnîit. Avea obiceiul să stea cu capul în pămînt și singurul lui ochi alerga pe podele cu atîta neliniște, încît îți venea să crezi că e în căutarea cine știe cărui lucru prețios pe care-l pierduse. De cele mai multe ori, însă, făcea scamatoria asta cu *Vița de vie rusească,* cartea cneazului Mîșețki. Cunoștea mai cu osebire „Suferințele pline de bărbăție și de răbdare ale preaminunaților și curajoșilor mucenici", iar Piotr Vasiliev căuta tot mereu să-l prindă cu vreo greșeală.

– Nu-i adevărat. Asta nu s-a întîmplat cu preafericitul Ciprian, ci cu Denis-cel-fără-de-prihană.

– Care Denis? Îl chema Dionisie, nu Denis...

– Tu nu te lega de-un cuvînt.

– Da' nici tu să nu mă-nveți pe mine.

După o clipă, amîndoi, umflați de mînie, se holbau unul la altul, aruncîndu-și vorbe de ocară:

– Mîncăule! Nerușinatule! Uite ce burduhan ai făcut!

Pahomi îi răspundea de parcă ar fi bătut ocările la abac:

– Iar tu ești un desfrînat, un țap ș-un muieratic.

Tejghetarul, cu mîinile ascunse în mîneci, zîmbea cu răutate și-i stîrnea pe cei doi adepți ai vechii credințe, ca pe niște copii:

– Așaa! Dă-i! Mai spune-i una!

Într-o bună zi, bătrînii s-au luat la bătaie. Piotr Vasiliev îi trase tovarășului său cîteva palme cu o îndemînare atît de neașteptată, încît acesta o luă la fugă. Obosit și ștergîndu-și sudoarea de pe față, Piotr Vasiliev striga în urma fugarului:

– Ia seama, ticălosule! Din pricina ta am păcătuit cu palma. Ptiu! Cadă păcatul pe capul tău!

Lui Piotr Vasiliev îi plăcea mai ales să scoată ochii tovarășilor săi că nu-s destul de tari în credința lor și că toți au căzut în erezia „nietovșcinei"[1].

– Aicea tot Alexașka vă-ncurcă. Ia auziți cum cîntă ca un cocoș!

„Nietovșcina" îl scotea din fire pe Piotr Vasiliev și poate că-l și speria, dar dacă-l întrebai ce este cu această învățătură, îți răspundea în doi peri:

– Nietovșcina-i cea mai amarnică erezie din cîte se află. Nietovșcina se bizuie numai pe minte, iar nu pe dumnezeu. Iată de pildă cazacii: ei nu citesc decît biblia. Dar biblia aceea e biblia nemților de la Saratov, care o primesc de la Liutăr[2]-ul lor. Se spune despre el că bine și-a ales numele, fiindcă acest cuvînt vine de la *liubo liuto,* adică cel crud. Nietovților li se mai zice și derbedei, și ștundiști[3]. Toate aceste erezii ale lor vin din apus, de la ereticii de acolo.

Piotr Vasiliev bătea în pămînt cu piciorul cel beteag, în timp ce spunea răspicat și cu răceală în glas:

– Iaca pe cine s-ar cuveni să prigonească, să asuprească și să ardă biserica cea nouă, iar nu pe noi, care sîntem adevărata Rusie. Credința noastră este credința

[1] *Nietovșcina* — sectă religioasă, ostilă reformelor patriarhului Nikon (sec. al XVII-lea) (n. ed.).

[2] E vorba de *Martin Luther* (1483—1546) — întemeietorul protestantismului (lutheranismului) în Germania (n. ed.).

[3] *Ștundism* — sectă religioasă de orientare protestantă, răspîndită mai ales în sudul Rusiei; a luat ființă sub influența coloniștilor germani (n. ed.).

cea dreaptă, răsăriteană, rusească de baştină. Iar celelalte toate vin din apus şi nu-s altceva decît liberă-cugetare înzorzonată. Ce lucru ca lumea poate veni de la nemţi şi de la franţuji ? Uite, de pildă, în anul opt sute doisprezece...

Bătrînul se lua cu vorba şi uita că avea în faţa lui un băietan. Mă apuca cu mîna-i puternică de cingătoare şi, ba trăgîndu-mă către sine, ba împingîndu-mă înapoi, se înfierbînta, vorbind frumos şi cu înflăcărare, ca un tînăr :

– Mintea omului rătăceşte orbecăind prin desişul gîndurilor, ca lupul cel aprig prin hăţişuri, şi-i stăpînită de diavol, care canoneşte sufletul, darul domnului dumnezeu. Auzi ce-au născocit învăţăceii diavolului ? Bogomilii [1], de la care a pornit toată nietovşcina, propovăduiau că satana ar fi, chipurile, tot fiul domnului, fratele mai mare al lui Isus Cristos. Iaca unde-au ajuns ! Tot astfel ei învăţau lumea să n-asculte de stăpînire, de muncit să nu muncească şi să-şi lepede nevestele şi copiii. Cică omul n-are nevoie de nimic, nu trebuie să asculte de nici o rînduială şi fieştecare să trăiască după cerul lui, cum îl dăscăleşte diavolul. Iacătă că iarăşi s-a ivit în oraş Alexaşka acela. Oof, viermilor !...

Cîteodată, în vreme ce bătrînul vorbea, tejghetarul îmi poruncea să fac cutare sau cutare lucru, aşa că plecam de lîngă bătrîn. Rămînînd în cerdac, el vorbea mai departe de unul singur :

– Suflete fără de aripi, pisoi încă orbi, unde să fug de răul vostru ?

Apoi, sprijinindu-şi mîinile pe genunchi, îşi dădea capul pe spate şi tăcea îndelung, cu ochii nemişcaţi, privind ţintă cerul de iarnă, plumburiu.

[1] Participanţi la mişcarea ţărănească antifeudală, apărută în Bulgaria în sec. al X-lea, îmbrăcînd forma unei erezii religioase. În secolele următoare, s-a răspîndit printre slavii din Peninsula Balcanică (n. ed.).

De la o vreme, bătrînul a început să se poarte faţă de mine cu mai multă luare-aminte şi blîndeţe ; cînd mă găsea citind, mă mîngîia pe umăr şi-mi spunea :

– Citeşte, măi băiete ! Citeşte ! Foarte bine. S-ar părea că ai avea minte. Păcat numai că nu cinsteşti pe cei mai vîrstnici ca tine şi că eşti colţos cu toată lumea. Unde socoţi tu că are să te ducă obrăznicia asta a ta ? Să ştii, mă băiete, c-ai să nimereşti drept la puşcărie. Nu-ţi spun să nu citeşti ; citeşte cît vrei, dar nu uita că, oricum, cartea-i carte, iar de gîndit trebuie să gîndeşti cu capul tău. Iaca hlîştii, de pildă, aveau un dascăl al lor, anume Danilo, care a ajuns la încheierea că-s de prisos şi cărţile vechi şi cele noi, aşa că le-a strîns pe toate într-o desagă şi le-a dat pe apă, da... Bineînţeles şi asta-i o prostie. Ia seama şi la cîinele cela de Alexaşa, cum tulbură minţile oamenilor...

De un timp încoace Piotr Vasiliev pomenea tot mai des de acest Alexaşa. Într-o zi veni la prăvălie cu faţa îngrijorată şi încruntată şi-i spuse tejghetarului :

– Alexandr Vasiliev e aici, în oraş. A sosit ieri. L-am căutat ce l-am căutat, dar n-a fost chip să dau de dînsul. Cine ştie pe unde se-ascunde ! Stau un pic aici, poate c-o trece şi el.

Tejghetarul îi răspunse cu glas neprietenos :

– Nu-l ştiu şi nici nu vreau să-l cunosc.

Bătrînul dădu din cap şi-i spuse :

– Tu nu vezi în lumea asta decît cumpărători sau vînzători. Altăceva nimic. Se vede c-aşa se şi cuvine. Dă-mi şi mie un ceai.

Cînd m-am întors cu ceainicul cel mare de aramă plin cu apă fiartă, am găsit în prăvălie oaspeţi : era acolo bătrînul Lukian, care zîmbea voios, iar în colţul întunecos de după uşă şedea un om pe care nu-l mai văzusem, îmbrăcat cu un palton gros, încins pe deasupra cu un brîu verde, purtînd în picioare pîslari înalţi, iar în cap o căciulă trasă neîndemînatic pe sprîncene. Omul avea

o înfăţişare ştearsă, părea liniştit şi la locul lui şi-ai fi zis că era un vînzător de prăvălie, amărît din pricină că-şi pierduse chiar atunci locul.

Piotr Vasiliev vorbea răspicat şi cu asprime, fără să privească spre ungherul unde şedea necunoscutul acela, care îşi tot dădea căciula în sus cu o mişcare repezită a mîinii drepte : mereu îşi ridica mîna, ca şi cînd s-ar fi pregătit să-şi facă semnul crucii, şi-şi împingea căciula în sus, aşa că tot împingînd-o, căciula mai că-i ajungea pe ceafă, după care şi-o trăgea dintr-o dată, apăsat şi fără îndemînare înapoi, pe sprîncene. Aceste gesturi convulsive ale străinului m-au făcut să-mi aduc aminte de prostul de Igoşa, „Moartea-n buzunar".

– În rîul nostru cel tulbure plutesc tot felul de mihalţi, care tulbură şi mai rău apa, spunea Piotr Vasiliev.

Omul, care semăna c-un vînzător de dugheană, întrebă fără grabă şi cu glas liniştit :

– Vorbeşti de mine cumva ?

– Şi dac-aş vorbi de tine, ce-ar fi ?

Atunci omul îl întrebă iarăşi, tot aşa de liniştit şi din suflet :

– Dar despre tine, omule, n-ai nimic de spus ?

– Ce-am de spus în privinţa mea am să-i spun lui dumnezeu. Asta-i treaba mea !

– Nu, omule, asta-i şi treaba mea, spuse străinul cu glas tare şi solemn. Nu-ţi întoarce faţa de la adevăr şi nu te orbi singur, vîrîndu-ţi degetele în ochi, căci nu ştii, omule, cît de greu păcătuieşti astfel în faţa lui dumnezeu şi a oamenilor.

Îmi plăcea că-i spunea lui Piotr Vasiliev omule şi mă simţeam tulburat de vocea lui liniştită şi solemnă. Străinul vorbea şi ţi se părea că un popă cu glas frumos citeşte din scriptură : „Doamne, tu care eşti stăpîn peste viaţa mea !" şi se tot apleca mereu înainte, lunecînd încet de pe scaun şi fluturîndu-şi mîna dinaintea feţei.

– Nu mă judeca tu, că nu-s mai păcătos ca tine.

– I-auziţi, samovarul a dat în clocot şi-acu pufăie, spuse bătrînul starover cu dispreţ.

Străinul nu luă în seamă vorbele lui şi urmă :

– Numai unul dumnezeu ştie cine tulbură izvoarele duhului sfînt ; poate că acesta-i păcatul vostru, al cărturarilor şi al celor care umblă cu hîrţoage. Eu nu-s nici cărturar şi nici cu hîrţoage n-am a face. Ia, îs şi eu un om simplu, fără ascunzişuri, un om viu...

– Las' c-am auzit noi destule. Ştim noi ce fel de om eşti !

– Voi sînteţi aceia care întoarceţi capul oamenilor şi pociţi gîndurile cele drepte. Voi, cărturarilor şi fariseilor ! Iar eu ce spun ? Grăieşte : ce spun eu oamenilor ?

– Erezii spui ! răspunse Piotr Vasiliev. Iar omul, fluturîndu-şi palma dinaintea feţei, de parc-ar fi citit ceva scris pe ea, urmă cu înflăcărare :

– Şi voi credeţi că dacă-i mînaţi pre oameni dintr-un ţarc în altul, bine faceţi ? Eu zic că nu. Căci eu le spun lor : fă-te slobod, omule ! Ce-ţi trebuie ţie casă, nevastă şi toate celelalte, în clipa cînd îi să te înfăţişezi dinaintea domnului-dumnezeu ? Sloboade-te de aur, de argint, de avuţie şi de toate celelalte, pentru care oamenii se bat şi se înjunghie unii pe alţii, căci acestea-s numai putreziciune şi pacoste. Sufletul nu-şi găseşte mîntuirea pe cîmpiile pămîntului, ci în văile raiului. Rupeţi-vă de toate, le spun eu oamenilor, rupeţi toate legăturile şi toate funiile şi destrămaţi plasa în care e cuprinsă lumea aceasta, căci ea-i împletitura lui anticrist. Eu urmez calea cea dreaptă şi nu amăgesc pre nimeni. N-am nevoie de lumea asta întunecată.

– Da' de pîine, de apă, de haine, ai nevoie ? Ia seama, că şi acestea tot lumeşti sînt ! spuse cu răutate Piotr Vasiliev.

Aceste cuvinte, însă, nu-l atinseră de fel pe Alexandr, care urmă tot mai însufleţit şi, deşi nu ridicase vocea, părea că-şi trîmbiţa vorbele dintr-o trîmbiţă de alamă :

– Ce-ți este ție drag, omule ? Numai unul dumnezeu ți-este drag. Dacă-i așa, cuvine-se a te înfățișa înaintea lui curățat de toate cele lumești. Rupe lanțurile pămîntești, care-ți ferecă sufletul și atunci dumnezeu va vedea că ești singur, cum singur îi și el. Aceasta-i singura cale care te apropie de dumnezeu și numai așa vei izbuti să ajungi la dînsul. Întru aceasta stă mîntuirea ta : lasă-l pre tatăl și pre maica ta și leapădă-te de toate, iar dacă ochiul tău te duce în ispită, scoate-l și leapădă-l de la tine. În numele domnului, răpune tot ce-i trupesc în tine și păstrează numai spiritul, ca să ardă de dragoste dumnezeiască în vecii vecilor...

– Rupe-te-ar cîinii să te rupă, zise Piotr Vasiliev. Credeam, dragă doamne, că de anul trecut pînă acum ai mai prins minte, dar văd că ești și mai nătîng...

Bătrînul ieși șchiopătînd în cerdac. Asta îl nelinişti pe Alexandr, care, plin de mirare, se grăbi să-l întrebe :

– Pleci ? Păi atunci cum rămîne ?

Blîndul Lukian, însă, îi dădu a înțelege din ochi să se liniștească și-i spuse :

– Nu-i nimica, nu-i nimica...

Atîta îi trebui lui Alexandr ca să se apuce de capul lui :

– Altă grijă n-ai, se vede, rîmă, decît să semeni vorbe deșarte. La urma urmei, care-i rostul tău pe lume ? Să zici aleluia de trei ori, în loc de două ?

Lukian îi zîmbi, ieșind și el în cerdac, iar Alexandr se întoarse către tejghetar și-i spuse cu încredințare :

– Nu-s în stare să țină piept duhului meu. Nu, nu-s în stare ! Se mistuie ca fumul cînd izbucnește pălălaia.

Tejghetarul se uită la dînsul pe sub sprîncene și-i răspunse cu răceală :

– Nu mă pricep la treburi de acestea.

Omul părea oarecum încurcat, își trase căciula pe ochi și bîigui :

– Se poate să nu te pricepi ? Sînt lucruri pe care trebuie neapărat să le înțelegi...

O clipă, Alexandr rămase tăcut și cu capul plecat ; apoi bătrînii îl chemară afară și plecară tustrei, fără să-și mai ia rămas bun de la tejghetar.

Omul acela țîșnise în fața mea ca un foc în toi de noapte ; un scurt răstimp arsese cu putere și apoi se stinsese, făcîndu-mă să simt nelămurit că în tăgada lui față de viață trebuie să se fi ascuns un adevăr.

Seara, în atelier, am găsit o clipă liberă și i-am istorisit lui Ivan Larionovici, blajinul și prietenosul meșter iconar, întîmplarea cu Alexandr ; după ce mă ascultă, îmi dădu lămurire :

– Pesemne că-i un fugar ; sînt sectanți de-aceștia, care nu recunosc nimic.

– Și cum trăiesc ?

– Fug dintr-un loc în altul și trăiesc în pribegie ; de aceea li se și zice fugari. Pentru dînșii nu există nici pămîntul, nici toate cîte-s pe pămînt. Poliția îi socoate primejdioși și-i urmărește...

Deși duceam o viață amărîtă, nu puteam pricepe cum era cu putință să fugi de toate cele. În viața, care mă-nconjura pe atunci, erau multe alte lucruri interesante și care-mi erau dragi. Nu tîrzie vreme amintirea lui Alexandr Vasiliev păli în mintea mea.

Numai cînd și cînd, în clipe grele, făptura lui mi se ivea iarăși dinaintea ochilor minții. Mergea pe un drum cenușiu, de-a curmezișul unui cîmp, îndreptîndu-se către o pădure, împungînd pămîntul cu bățul din mîna lui albă, de om care nu muncește și mormăia într-una :

– Merg pe calea cea dreaptă și nu-mi trebuie nimic. Rupeți toate legăturile...

Cînd mă gîndeam la el, îmi aduceam aminte și de tata, așa cum îl visase bunica, mergînd c-un toiag de nuc în mînă, iar în urma lui alergînd un cîine tărcat, cu limba scoasă...

XIII

Atelierul de icoane ocupa două odăi într-o casă mare, clădită din piatră şi lemn ; una din odăi avea cinci ferestre, din care trei dădeau în curte şi două în grădină ; cealaltă avea o fereastră spre grădină şi alta către stradă. Ferestrele erau mici şi pătrate, iar geamurile aveau ape din pricina vechimii şi lăsau să treacă în silă lumina sărăcăcioasă şi tulbure a zilelor de iarnă.

În amîndouă odăile erau grămădite una într-alta mesele, la care şedea aplecat cîte un iconar, dacă nu chiar cîte doi. Din tavan atîrnau, legate cu sfori, nişte globuri de sticlă pline cu apă, care adunau lumina lămpilor, aruncînd raze albe şi reci pe scîndurile pătrate ale icoanelor.

În atelier, unde era cald şi zăpuşeală, lucrau vreo douăzeci de oameni, zugravi de sfinţi, iconari din Paleh, Holui, Mstera, toţi numai în cămăşi de stambă, descheiate la gît şi în nădragi de dril, desculţi sau încălţaţi cu ghete scîlciate. Peste capetele meşterilor, în aerul îmbîcsit, pluteau nori vineţi de fum de mahorcă şi miros de ulei fiert, de lac şi de ouă clocite. Încet-încet, ca smoala topită, curgea un cîntec trist de prin Vladimir :

> Rea-i lumea azi, destrăbălată –
> Sub ochii ei flăcăul batjocori o fată...

Mai cîntau zugravii şi alte cîntece, tot de inimă albastră, dar din toate, pe acesta îl cîntau mai des. Melodia tărăgănată nu le oprea firul gîndurilor şi nici nu-i împiedica să urmărească cu pensula subţire de păr de cacom conturul desenului de pe icoană, colorînd cutele veşmintelor şi punînd pe feţele uscăţive ale sfinţilor dungi subţirele de suferinţă. Sub ferestre răsuna ciocănaşul poleitorului Gogolev, un bătrîn beţiv cu un nas enorm şi vînăt. Bătaia înfundată a ciocănaşului, amestecîndu-se

fără încetare în şuvoiul leneş al cîntecului, aducea cu sunetul stăruitor al carilor rozînd în lemn.

Nici unul din iconari nu zugrăvea cu patimă ; nu ştiu ce înţelept răutăcios fărîmiţase lucrul lor într-un lung şir de operaţii lipsite de frumuseţe, care nu izbuteau să le stîrnească nici interesul, nici dragostea pentru munca pe care o făceau. Tîmplarul Panfil, cu privirea încrucişată, om răutăcios şi muşcător, aducea scîndurile de tei şi de chiparos încleiate şi geluite ; Davidov, un flăcăuan oftticos, le grunduia ; Sorokin, tovarăşul acestuia, le dădea fondul ; Mileaşin copia cu creionul desenul după original ; bătrînul Gogolev le poleia cu aur şi ciocănea peste poleială desenul. Zugravii de peisaj şi de veşminte pictau fondul şi îmbrăcămintea sfinţilor ; după aceea icoanele stăteau rezemate de perete fără feţe şi fără mîini, aşteptînd să intre pe mîna zugravilor de chipuri.

Era foarte neplăcut să vezi icoanele cele mari, pregătite pentru iconostase şi porţi de altar, stînd înşirate de-a lungul pereţilor, fără capete, fără mîini şi fără picioare, înfăţişînd numai patrafirele şi cămăşile de zale ale sfinţilor, cum şi cămăşuicile scurte ale arhanghelilor. De la scîndurelele acelea, vopsite în toate culorile, venea o adiere de moarte. Ceea ce ar fi trebuit să le dea viaţă nu era încă zugrăvit, deşi se părea că se ştersese prin cine ştie ce miracol, lăsînd numai veşmintele.

După ce zugravii de feţe pictau părţile descoperite ale trupului, pe desenul ciocănit se întindea un strat de smalţ. Scrisul era de asemenea lucrul unui alt meşter, iar de lăcuit, le lăcuia însuşi conducătorul atelierului, Ivan Larionîci, un om liniştit, cu faţa cenuşie şi cu bărbuţa aşijderea, alcătuită din cîteva firişoare subţiri şi mătăsoase. Ochii, cenuşii şi ei, erau neobişnuit de adînci şi de trişti. Ivan Larionîci avea un zîmbet plăcut, dar te sfiai să-i zîmbeşti şi tu. Semăna cu icoana sfîntului Simeon Stîlpnicul, tot aşa de uscăţiv şi de slab, iar ochii aţintiţi

priveau departe, trecînd prin oameni și prin pereți, tot așa de nepăsători ca și ochii sfîntului.

Cîteva zile după ce intrasem în atelier, meșterul de prapuri Kapendiuhin, un cazac de la Don, om frumos și puternic, veni beat la lucru. Îngustîndu-și ochii galeși, ca de muiere, cazacul, fără să spună o vorbă, începu să dea cu pumnii lui de fier în cine-i ieșea în față. Mlădios, dar nu prea înalt, alerga prin atelier cum aleargă o mîță într-un beci plin de guzgani. Zăpăciți, oamenii se trăgeau în colțuri, de unde se îndemnau unul pe altul :

– Dă-i, mă !

Zugravul de chipuri Evgheni Sitanov izbuti să ia piuitul turbatului scandalagiu, dîndu-i în cap c-un scăunaș. Cazacul se lăsă pe podea, iar ceilalți se năpustiră numaidecît asupra lui și-l cetluiră cu niște ștergare, pe care cazacul începu să le roadă și să le rupă cu colții lui de fiară. În clipa aceea îl apucă furia și pe Evgheni, care se urcă pe o masă și, lipindu-și coatele de șolduri, se pregătea să sară asupra cazacului. Înalt și voinic cum era, fără îndoială că Evgheni i-ar fi zdrobit coșul pieptului, dacă, în aceeași clipă, n-ar fi răsărit în fața sa Larionîci cu paltonul pe el și cu căciula în cap, și nu l-ar fi amenințat cu degetul. Celorlalți meșteri le spuse cu glas domol și răspicat :

– Scoateți-l în tindă, ca să-și vină în fire...

Scoaseră deci pe cazac din atelier, mesele și scaunele fură așezate la loc și meșterii se apucară iarăși de lucru, schimbînd scurte observații cu privire la puterea tovarășului lor și prorocindu-i că într-o bună zi are să-l ucidă cineva în vreo bătaie.

– Cam greu să-l ucizi, spuse Sitanov, foarte liniștit, vorbind parcă de o treabă pe care o cunoștea bine.

Mă uitam la Larionîci și mă-ntrebam cu nedumerire ce putere avea el, de i se supuneau cu atîta ușurință oamenii aceștia voinici și viforoși.

Larionîci le arăta tuturor cum să lucreze și chiar cei mai buni dintre maiștri îi ascultau cu bunăvoință sfaturile. Mai cu osebire îl învăța pe Kapendiuhin, cu care și vorbea mai mult decît cu ceilalți :

– Tu, Kapendiuhin, se cheamă că ești pictor, iară a picta înseamnă a prinde în culori viața însăși, așa cum făceau meșterii italieni. Pictura în ulei cere ca toate culorile să fie deopotrivă de calde, pe cînd tu ai pus mult prea mult alb, așa că ochișorii maicii domnului au ieșit reci, parcă ar fi înghețați. Obrăjorii-s rumeni, ca niște mere, dar ochișorii nu li se potrivesc. Afară de asta îs puși greșit. Unul se uită la rădăcina nasului, iar celălalt privește către tîmplă. Așa că fețișoara nu mai pare curată și sfîntă, ci vicleană și parcă lumească. Nu cugeți destul, măi Kapendiuhin, la ceea ce zugrăvești...

Cazacul îl asculta strîmbîndu-și fața, apoi ochii lui muierești zîmbeau cu obrăznicie și răspundea c-un glas plăcut, dar puțin răgușit din pricina beției :

– Ehei, Ivan Larionîci, părinte ! Asta nu-i treabă pentru mine. Eu m-am născut muzicant și, cînd colo, m-au făcut călugăr.

– Prin sîrguință, învingi orice greutate.

– Da ce-s eu, mă rog ? Trebuia mai degrabă să mă fi făcut surugiu, să fi avut o troică de cai focoși, ș-apoi...

Deschise gura și, sugîndu-și mărul lui Adam, începu să cînte cu foc :

> Ihaha și ihaha !
> Iac-acuși oi înhăma
> Murgi focoși la sania mea.
> Troica mea ce-o să mai zboare
> Peste cîmp, peste ponoare,
> Prin noaptea asta geroasă
> Drept la draga mea acasă.

Ivan Larionovici își îndrepta ochelarii pe nasul lui cenușiu și trist și zîmbea supus. Apoi se trăgea deoparte,

în timp ce zeci de glasuri reluau cîntecul, contopindu-se într-un şuvoi puternic, care ridica parcă tot atelierul în aer, legănîndu-l în tact uşor :

De-atîta cît îi băteau,
Caii drumul îl ştiau,
Pîn-unde stă domnişoara...

Paşka Odinţov, ucenicul care spărgea ouă, alegînd gălbenuşul de albuş, se oprea cu cîte o jumătate de coajă în fiecare mînă şi c-un glas minunat de tenor începea să ţină isonul.

În beţia cîntecului, meşterii uitau de toate şi parcă toţi răsuflau c-un singur piept, parcă toţi erau uniţi într-o singură simţire şi trăgeau cu ochiul la cazac. Cînd cînta, Kapendiuhin stăpînea cu cîntecul lui tot atelierul ; cu ochii la el, îi urmăreau mişcările largi ale mîinilor pe care le flutura, gata parcă să-şi ia zborul. Eram încredinţat că dacă s-ar fi oprit din cîntec şi ar fi răcnit : „Spargeţi tot, sfărîmaţi tot" – toţi, pînă şi meşterii cei mai aşezaţi, ar fi sărit şi în cîteva clipe ţăndări s-ar fi ales din tot atelierul.

Kapendiuhin cînta rar, dar puterea cîntecelor lui vijelioase era totdeauna biruitoare şi nimeni nu i se putea împotrivi ; oricît ar fi fost de necăjiţi oamenii, cazacul izbutea să-i trezească şi să-i înflăcăreze. Se încordau cu toţii într-o forţă unică şi, contopindu-şi glasurile, alcătuiau o orgă puternică.

Cîntecele acestea mă făceau să-l pizmuiesc nespus pe cîntăreţ pentru darul lui de a cînta şi pentru puterea de vrajă pe care o avea asupra oamenilor ; simţeam că mi se revarsă în suflet ceva nelămurit şi tulburător, umflîndu-mi inima pînă ce începea să mă doară şi îmi venea să plîng şi să strig celor care cîntau :

„Tare-mi sînteţi dragi !"

Davidov, ofticos şi palid, totdeauna zbîrlit, căsca şi el gura ca o stăncuţă abia ieşită din găoace.

Cîntece de acestea, vijelioase şi pline de viaţă, numai cazacul ştia să cînte. Îndeobşte, cîntecele celorlalţi erau triste şi tărăgănate ca de pildă : *Lumea fără de ruşine*, *Prin păduri şi crînguri* şi cîntecul morţii lui Alexandr I : *Cum s-a dus Lexandru oastea să şi-o vadă.*

Cîteodată, la îndemnul lui Jihareov, cel mai bun zugrav de chipuri din atelierul nostru, oamenii încercau să cînte şi cîntece bisericeşti, dar fără prea mult succes. Jihareov se străduia să scoată o anume armonie, pe care n-o pricepea decît el singur, însă nu izbutea decît să-i împiedice pe ceilalţi să cînte.

Jihareov era un om de vreo patruzeci şi cinci de ani, uscăţiv, cu creştetul pleşuv, iar în jurul capului cu o cunună de păr negru şi creţ cum au ţiganii, şi cu sprîncenele tot negre şi atît de stufoase, încît păreau nişte mustăţi. O ţăcălie ascuţită şi deasă îi împodobea frumos faţa subţire, oacheşă, care nu avea nimic rusesc într-însa, dar sprîncenele prea groase făceau ca mustăţile ţepoase de sub nasul coroiat să pară de prisos. Ochii albaştri nu erau deopotrivă, cel stîng fiind vădit mai mare decît dreptul.

– Paşka ! striga cu glasul lui de tenor către tovarăşul meu, ucenicul. Ia începe tu *Lăudat fie*... Iar voi ceilalţi ascultaţi-l.

Paşka îşi ştergea mîinile de şorţ şi începea :

– Lă-u-dat...

– fi-ie numele domnului... intrau după el cîteva glasuri, iar Jihareov striga neliniştit :

– Evgheni, coboară glasul pînă-n adîncul sufletului...

Sitanov urla înfundat, de parcă bătea într-o butie goală :

– roo-biii domm-nuu-luii.

– Nu-i bine ! Aici trebuie să cînţi să se cutremure pămîntul, iar uşile şi ferestrele să se deschidă singure.

Frămîntat de-o nelinişte ciudată, Jihareov se smucea din tot trupul, sprîncenele îi zvîcneau pe frunte în sus şi-n jos, glasul i se pierdea şi degetele cîntau parcă pe o guslă nevăzută.

– Robii lui dumnezeu... Pricepi tu ce-i asta? spunea el cu înţeles. Asta trebuie s-o simţi trecînd prin tine, pînă-n străfunduri. Robilor, lăudaţi-l pe dumnezeu! Cum se poate ca voi, oameni simţitori, să nu pricepeţi atita lucru?

– Asta nu ne iese niciodată ca lumea, după cum ştii şi dumneata, îi spuse cu respect Sitanov.

– Dacă-i aşa, hai şi-om lăsa-o!

Şi, supărat, Jihareov se apuca iar de lucru. Era cel mai bun meşter din toţi şi ştia să zugrăvească feţele şi în stil bizantin, şi în stil apusean, şi în maniera picturală italienească. Cînd primea cîte o comandă pentru un iconostas, Ivan Larionovici se sfătuia totdeauna cu dînsul, fiindcă era un cunoscător foarte subţire al tuturor icoanelor originale şi toate copiile scumpe după icoanele făcătoarelor de minuni din Feodorov, Smolensk, Kazan şi alte locuri, treceau prin mîinile lui. Tot puricînd originalele, mormăia destul de tare:

– Tare ne mai leagă originalele astea! Trebuie să mărturisesc că ne leagă de mîini şi de picioare.

Cu tot locul de seamă pe care-l avea în atelier, Jihareov era mult mai puţin îngîmfat decît ceilalţi şi se purta cu blîndeţe cu ucenicii, adică cu Pavel şi cu mine. Voia să ne înveţe meseria, treabă de care, de altfel, afară de dînsul nu se mai ocupa nimeni.

Era greu să-l înţelegi. Îndeobşte prea puţin vesel, i se întîmpla să lucreze şi cîte o săptămînă întreagă fără să scoată o vorbă de parc-ar fi fost mut; se uita la ceilalţi cu mirare, ca şi cînd oamenii aceia, pe care îi cunoştea atît de bine, ar fi fost nişte străini şi-i vedea întîia oară. Şi cu toate că-i plăceau foarte mult cîntecele, în zile de-acestea, nu numai că nu cînta, dar parcă nici nu auzea

ce cîntau ceilalţi. Toţi îl urmăreau cu privirea, făcîndu-şi unul altuia cu ochiul. El însă sta plecat peste icoana pe care o ţinea dinainte pieziş, cu un colţ pe genunchi, iar cu mijlocul sprijinit de marginea mesei, şi pensula subţire zugrăvea cu de-amănuntul o faţă întunecată şi străină de lume, tot aşa de întunecată şi de străină de lume ca şi a lui.

Deodată izbucnea cu glas limpede, dar cu o mlădiere de ciudă:

– Ce-nseamnă, mă rog, precursor? A curge înseamnă a merge, aşa că precursor înseamnă premergător şi atîta tot.

În atelier se făcea linişte; toţi trăgeau cu coada ochiului către locul unde lucra Jihareov, zîmbind răutăcios şi, deodată, în liniştea aceea răsunau cuvinte ciudate:

– Nu trebuie zugrăvit cu cojocul pe dînsul, ci cu aripi.

– Da' cu cine vorbeşti? îl întrebau ceilalţi.

Jihareov tăcea, poate că nici nu auzise întrebarea, sau poate că nu voia să răspundă; apoi în tăcerea plină de aşteptare a întregului atelier cădeau iar vorbele lui:

– Trebuie să cunoşti vieţile sfinţilor. Dar cine le cunoaşte? Şi ce ştim noi? Trăim fără aripi. Unde ni-e sufletul? Unde? Originalele – da! – sînt! Da' inimă – nu-i...

Aceste gînduri spuse cu glas tare îi făceau pe toţi să zîmbească batjocoritor, afară de Sitanov. Mai totdeauna se auzea un glas care spunea în şoaptă:

– Să ştiţi că sîmbătă se-mbată.

Sitanov, un flăcău de vreo douăzeci şi doi de ani, înalt şi vînjos, cu faţa rotundă, fără sprîncene şi fără mustăţi, se uita trist din colţul lui către Jihareov.

Îmi aduc aminte de una din zilele acelea, cînd abia isprăvise o copie a icoanei maicii domnului din Feodorov, zugrăvită pentru nu mai ştiu cine din Kungur, Jihareov a pus icoana pe masă şi a spus tare, cu glas tulburat:

— Gata, maică ! Acum ești un potir — și încă un potir fără fund, de-acu au unde-și plînge bieții oameni lacrimile amare din adîncul sufletului...

Apoi își luă pe umeri un palton, la întîmplare, și plecă la cîrciumă. Cei tineri începură să rîdă și să fluiere, cei mai vîrstnici oftară cu jind în urma lui, iar Sitanov se apropie de masă, se uită cu luare-aminte la icoană și spuse :

— De bună seamă c-are să se-mbete, fiindcă-i pare rău să dea lucrul din mînă. Asta nu-i este dat oricui !...

Bețiile lui Jihareov începeau totdeauna sîmbăta și de fapt se deosebeau întrucîtva de acea boală obișnuită a oricărui meșter bețiv. Treaba începea așa : dimineața scria un răvaș pe care îl trimitea nu știu unde prin Pavel ; iar înainte de ceasul mesei îi spunea lui Larionîci :

— Azi mă duc la baie.

— Ai să lipsești mult ?

— Ei, doamne !...

— Te rog numai să nu vii mai tîrziu de marți.

Jihareov dădea din capu-i pleș, în semn de încuviințare, mișcîndu-și sprîncenele.

După ce se-ntorcea de la baie, se gătea ca un fante, punîndu-și un plastron scrobit, legîndu-și o cravată la gît, scoțînd la vedere pe jiletca de atlaz lănțucul lung și subțire de argint și, fără să spună o vorbă, pleca cu trăsura, nu fără să ne fi poruncit, mie și lui Pavel :

— Deseară să faceți curățenie mare în atelier. Vedeți de spălați bine masa cea mare și răzuiți-o cu grijă.

Toți ceilalți erau cuprinși de nu știu ce simțămînt sărbătoresc. Se grăbeau să sfîrșească lucrul, își curățau hainele, se duceau la baie și cinau la repezeală. După ce isprăveau cina, se ivea Jihareov cu pachete de gustări, cu bere și cu votcă, urmat de un munte de femeie, urîtă din pricină că era prea înaltă și prea spătoasă. Ca statură, doar cîteva palme îi mai trebuiau ca să ajungă stînjenul. Față de dînsa, toate scaunele și scăunașele noastre

păreau niște jucărele, pînă și lunganul de Sitanov părea pe lîngă ea un pitic. Femeia era, de altfel, bine cumpănită, numai că avea pieptul ridicat pînă sub bărbie și se mișca încet și neîndemînatic. Cu toate că trecuse de patruzeci de ani, fața-i rotundă și nemișcată, cu ochii mari ca de cal, era netedă și proaspătă, iar gura mică părea zugrăvită ca la păpușile cele ieftine. Zîmbea sclifosindu-se, întindea oricui palma ei lată și caldă și spunea tot timpul vorbe de prisos :

— Bună seara. Afară-i ger. Da' greu miros e-aici la voi ! Miroase a vopsea. Bună seara.

Îți plăcea să te uiți la ea și s-o vezi așa de puternică și de liniștită ca un rîu larg, cu apă îmbelșugată, dar în vorba ei era ceva de prisos, care te ostenea și te adormea. Înainte de a spune ceva, se umfla, rotunjindu-și și mai mult obrajii roșii ca bujorii.

Cei tineri zîmbeau între ei, spunîndu-și în șoaptă :

— Ce mai batoză !

— Parcă-i o clopotniță !

Femeia își țuguia buzele, își punea mîinile sub sîni, se așeza la masă, lîngă samovar, și se uita pe rînd la fiecare cu privirea plină de bunătate a ochilor ei de cal.

Toți se purtau cu dînsa cu respect, ba cei tineri chiar se cam temeau de dînsa. Priveau cu ochi lacomi trupul ei mare ; cînd însă vreunul dintre ei îi întîlnea ochii iscoditori se fîstîcea și-și lăsa privirea în jos. Jihareov era și el plin de respect față de dînsa, îi spunea „dumneata“ și „cumătriță“, iar cînd o poftea să guste din cîte ceva, se înclina adînc.

— Nu te mai îngriji atîta de mine, mieuna ea cu glas dulceag. Zău așa, prea te ostenești.

Femeia aceasta nu știa ce-i graba. Mîinile i se mișcau numai de la cot la încheietură, iar coatele le ținea strîns lipite de șolduri. În jurul ei plutea un miros ațîțător de pîine caldă.

Bătrînul Gogolev, în culmea admirației, se bîlbîia, slăvind frumusețea femeii, ca un psalt care citește un acatist. Femeia îl asculta zîmbind cu îngăduință, iar cînd bătrînul se încurca din cale-afară, începea ea să vorbească despre dînsa :

– Cînd eram fată, nu eram de loc frumoasă. M-am schimbat abia după ce m-am măritat. Pe la treizeci de ani eram așa de falnică, că se interesau de mine chiar și nobilii. Un mareșal al nobilimii mi-a făgăduit chiar o trăsură cu doi cai...

Kapendiuhin, cu părul vîlvoi și bine băut, uitîndu-se la dînsa cu o privire plină de ură, o întrebă cu grosolănie :

– Și pentru ce ți-a făgăduit o trăsură cu doi cai ?

– Ca să-l iubesc. Pentru ce alta ? îl lămuri femeia.

– Să-l iubești ! mormăi Kapendiuhin, care se fîstîcise. Ce fel de iubire mai e și asta ?

– Dumneata, care ești un tînăr așa de minunat, știi foarte bine ce-i aceea iubire, îi spuse femeia fără multe mofturi.

Tot atelierul se cutremură de hohote de rîs, iar Sitanov bodogăni către Kapendiuhin :

– Asta-i proastă-n lege, măi, dacă nu și mai rău ! De una ca dînsa doar de urît să te-ndrăgostești. Știu eu că...

De mult ce băuse, Sitanov era palid la față, pe tîmple i se iviseră broboane de sudoare ca niște mărgăritare și ochii deștepți îi ardeau neliniștiți. Bătrînul Gogolev, care-și clătina într-una hîzenia de nas, își șterse cu degetele lacrimile din ochi și o întrebă :

– Cîți copii ai avut dumneata ?

– Unul singur...

Deasupra mesei atîrna o lampă, iar lîngă sobă alta. Amîndouă luminau cu zgîrcenie atelierul și din ungherele pline de umbră priveau trupurile neisprăvite cu capetele tăiate. Pe petele cenușii care se întindeau în locul mîinilor și capetelor ți se năluceau tot soiul de

grozăvii și, mai mult decît oricînd, ți se părea că trupurile sfinților s-au mistuit în taină din odăjdiile de toate culorile îngrămădite în subsol. Globurile de sticlă, ridicate în cîrligele lor tocmai sub tavan, pluteau într-un nor de fumăraie, răspîndind luciri albăstrii.

Jihareov se mișca neliniștit în jurul mesei, servindu-i pe toți, plecîndu-și scăfîrlia pleașă cînd spre unul, cînd spre altul și jucîndu-și într-una degetele subțiri. Arăta mai slab, și nasul ca un plisc de pasăre de pradă era parcă și mai ascuțit ; cînd lumina îi cădea pieziș, pe obraz i se așternea umbra neagră a nasului.

– Beți și mîncați, vă rog, dragi prieteni, spunea el cu glasu-i sonor de tenor, iar femeia, făcînd pe gazda, numai că nu cînta :

– Ce te tot frămînți atîta, cumetre dragă ? Fiecare are mîini și are să-și ia ce poftește. Mai mult decît îi e pofta, nu poate mînca nimeni.

– Să ne mai odihnim și noi, oameni buni, striga Jihareov care se înfierbîntase. Dragii mei, doar toți sîntem robii lui dumnezeu. Hai și-om cînta *Lăudat fie numele domnului...*

Nu izbutiră să cînte în cor ; toți erau moleșiți de mîncare și amețiți de votcă. Kapendiuhin luă în mînă o armonică cu două rînduri de clape, iar Viktor Salautin, un tînăr serios, oacheș ca un pui de corb, apucă o dairea și începu să bată cu degetele în pielea întinsă, care răsuna înfundat, în timp ce clopoțeii sunau cu vioiciune.

– O rusească, porunci Jihareov. Cumătriță, ia poftește la joc !

– Oof ! Tare neastîmpărat ești, îi spuse dînsa, ridicîndu-se.

Femeia ieși pe locul lăsat liber pentru joc și se împlîntă acolo temeinic, ca o santinelă. Purta o fustă cafenie largă, o bluză galbenă de batist, iar capul îi era legat c-un tulpan roș.

Armonica urla cu foc, sunînd din clopoței, iar zurgălăii dairelei clincheteau ; pielea întinsă a dairelei bufnea înfundat și oftatul acela apăsător, care îți sîcîia auzul, semăna cu oftatul și cu hohotele de rîs ale unui smintit care s-ar fi dat cu capul de pereți.

Jihareov nu știa să joace ; el își depăna numai picioarele, izbind podeaua cu tocurile cizmelor lustruite lună și sărind ca un țap, fără a fi însă niciodată în tact cu muzica aceea atît de răscolitoare. Picioarele erau parcă ale altuia, iar trupul i se bălăbănea urît, zbătîndu-se ca o viespe într-o pînză de păianjen, sau ca un pește în vîrșă ; era un spectacol care nu putea să te înveselească. Toți însă, chiar și cei beți, se zgîiau la tremuriciul care-l apucase, urmărind în tăcere jocul feței și al mîinilor. Fața lui Jihareov juca de te uimea, cînd blîndă și sfioasă, cînd, deodată, plină de mîndrie, încruntată și cu o căutătură aspră, cînd, pe neașteptate, minunîndu-se de cine știe ce, oftînd, închizînd o clipă ochii și deschizîndu-i numaidecît plini de tristețe. Apoi se furișa cu pumnii strînși către femeie și, deodată, bătînd din picior, se lăsa în genunchi dinaintea ei, cu brațele în lături, cu sprîncenele ridicate și cu un zîmbet drăgăstos pe buze. Femeia îl privea de sus în jos, cu un surîs plin de bunăvoință și-i spunea cu grijă :

– Ai să ostenești, cumetre dragă.

Femeia cerca să-i arunce o privire galeșă printre gene, dar ochii aceia, mari cît pitacul, nu se închideau și obrazul i se brăzda de crețuri, luînd o înfățișare neplăcută.

Nici ea nu prea știa să joace și își legăna încet doar trupul uriaș, mutîndu-l fără zgomot dintr-un loc în altul. În mîna stîngă avea o batistă, pe care o flutura alene, iar dreapta o ținea în șold, ceea ce-o făcea să semene cu un ulcior uriaș.

Jihareov se învîrtea mereu în jurul femeii care părea de piatră, schimbîndu-și necontenit fața, de la o clipă la alta, de parcă n-ar fi jucat un singur om, ci zece, și cu totul feluriți : unul supus și liniștit, altul încruntat de te-nspăimînta, al treilea cuprins parcă de teamă, oftînd încetișor și chitind cam cum s-ar putea strecura pe lîngă mătăhala aceea lîngă care nu se simțea în voia lui. Iată, însă, că se mai ivi unul cu mutra rînjitoare, chincindu-se încovrigat, ca un cîine rănit. Acest joc plictisitor și urît îmi stîrnea o tristețe apăsătoare și amintiri de odinioară, cu ordonanțe, spălătorese, bucătărese și nunți de cîini.

Îmi suna în ureche vorba domoală a lui Sidorov :

„Așa-i treaba asta : toți mint, tuturora li-e rușine, nimănui nu i-i drag celălalt, totu-i numai o joacă..."

Nu voiam să cred că în treaba asta mințeau toți, căci dacă ar fi fost așa, cum rămînea cu Regina Margot ? Se-nțelege că nici Jihareov nu mințea. Și apoi mai știam că Sitanov se îndrăgostise de o fată cu „nărav" care îi dăduse o boală rușinoasă, dar el n-o bătuse, cum îl sfătuiseră prietenii, ci îi luase odaie cu chirie, căuta s-o vindece și vorbea totdeauna de dînsa cu o blîndețe și cu o sfială neobișnuită.

Mătăhala ceea de femeie se legăna într-una, cu un zîmbet neînsuflețit pe față și fluturînd din batistă ; Jihareov țopăia mai departe, zbuciumîndu-se în jurul ei, iar eu mă-ntrebam dacă Eva, care-l înșelase pe dumnezeu, n-o fi semănat și ea cu elefantul ăsta. Simțeam cum, încetul cu încetul, începeam s-o urăsc.

Rezemate de pereții întunecați stau icoanele fără chipuri, iar dincolo de ferestre, lipită de geamuri, pîndește noaptea întunecată. În năbușala din atelier lămpile ardeau slab ; dacă trăgeai cu urechea un răstimp, deslușeai printre tropăiturile înfundate și prin larma de glasuri cum picura cu grabă în căldarea cu lături apa din robinetul de alamă al spălătorului.

Cît de departe era viața asta de aceea despre care citisem în cărți ! Cînd o vedeam atît de deosebită, mă

cuprindea spaima. De la o vreme, toți începură să se plictisească. Kapendiuhin îi vîrî lui Salautin armonica în mînă, urlînd :

– Dă-i drumul ! Să scapere !

Kapendiuhin juca întocmai ca Vanka Țigănușul, de parcă zbura prin aer ; mai jucau voinicește și sprinten Pavel Odințov și Sorokin ; Davidov ofticosul abia își mișca picioarele pe podele, tușind într-una din pricina prăfăriei, a fumului și a mirosului puternic de votcă și de cîrnat afumat care semăna cu acela de piele dubită.

Toți jucau, strigau, cîntau, dar nici unul nu uita că se afla la o petrecere și că dădea un fel de examen de sprinteneală și de neoboseală în fața celorlalți.

Sitanov, care se îmbătase de-a binelea, întreba, cînd pe unul, cînd pe altul :

– Cum să iubești o femeie ca asta ? Spune !

Și era parcă gata să-nceapă a plînge.

Larionîci îi răspunse, săltînd din umerii ascuțiți :

– Și ce poftești, mă rog ? E-o femeie ca toate femeile.

Jihareov și femeia lui o ștergeau pe nesimțite. După două-trei zile, Jihareov se ivea iar în atelier, se ducea la baie și vreo două săptămîni lucra în colțul lui, tăcut, mîndru și neavînd a face cu nimeni.

– Ei, au plecat ? se întreba cu glas tare Sitanov, rotindu-și ochii albaștri-suri prin atelier. Fața cam bătrînească nu era frumoasă, dar avea ochi limpezi și blînzi.

Sitanov se purta prietenos cu mine, mulțumită caietului cel gros în care îmi copiasem poeziile... Nu credea în dumnezeu, dar, de altfel, cu greu ai fi putut spune cine anume din atelier, afară de Larionîci, credea cu adevărat în dumnezeu și-l iubea ; toți vorbeau despre dumnezeu cu ușurință și cu batjocură, ca și despre stăpîna atelierului. Totuși, cînd se așezau la masă, și la prînz, și seara, toți își făceau semnul crucii, cînd se culcau se închinau și în fiecare duminică se duceau la biserică.

Cum Sitanov nu făcea nimic din toate acestea, toți îl socoteau ateu.

– Nu există dumnezeu, spunea el.

– Atunci de unde purced toate ?

– Nu știu...

Odată, cînd l-am întrebat cum se poate să nu existe dumnezeu, m-a lămurit :

– Iacă, dumnezeu înseamnă înălțime ! Și ridică mîna lungă deasupra capului, după care o lăsă la un arșin de podele, adăugînd : Iar omu-i ceva legat de pămînt. Așa-i ? După cum prea bine știi, se spune că „omul a fost făcut după chipul și asemănarea lui dumnezeu". O fi. Da' atunci cu cine seamănă, mă rog, Gogolev ?

Cu dînsul mă simțeam bine și la largul meu. Cînd se bețiv cum era, în ciuda vîrstei lui, cădea încă în păcatul lui Onan. Îmi aduceam aminte de asemenea de soldatul din Viatka, de Ermohin, de sora bunicii. Ce-aveau toți aceștia asemănător cu dumnezeu ?

– Oamenii îs porci. Asta-i știut, îmi spunea Sitanov, dar îndată începea să mă mîngîie. Da' asta nu-i nimica. Sînt și oameni buni, Maximîci. Sînt !

Cu dînsul mă simțeam bine și la largul meu. Cînd se întîmpla să nu știe ceva, mărturisea deschis :

– Nu știu. Nu m-am gîndit la asta.

Era și acesta un lucru neobișnuit. Pînă să-l întîlnesc pe el, nu văzusem decît oameni care știau tot și vorbeau despre toate.

Mi se părea ciudat cînd vedeam în caietelul lui, pe lîngă versuri bune, care-ți mergeau la suflet, o mulțime de poezii cu măscări, care-ți stîrneau numai rușinea. Cînd îi vorbeam de Pușkin, el îmi arăta *Gavriliada*, pe care o copiase în caiețel...

– Ce-i Pușkin ? Se ține numai de șotii. Benediktov [1], ăsta da, zic și eu ! Face să-l citești !

---

[1] *V. G. Benediktov* (1807—1873) — poet rus, autorul unor versuri exaltate, pătrunse de un fals patetism (n. ed.).

Şi, închizînd ochii, recita încetişor :

> Te uită la minunea de femeie
> Admiră-i sînul alb, fermecător...

Nu puteam să înţeleg ce găsise el de seamă în cele trei versuri, pe care le spunea într-una cu o bucurie plină de mîndrie :

> Nici vulturul nu poate să-şi strecoare
> Privirea prin fierbinţile zăvoare
> Şi să pătrund-a inimii ei taină.

– Acu pricepi ?

Mi-era tare greu să recunosc că tot nu înţelegeam ce găsise el în aceste stihuri de se bucura atîta.

XIV

La atelier nu aveam cine ştie ce treabă ; dimineaţa, cînd ceilalţi dormeau încă, trebuia să pun samovarul pentru meşteri, iar în timp ce ei îşi beau ceaiul în bucătărie, Pavel şi cu mine făceam curăţenie în atelier, alegeam gălbenuşurile de albuşuri pentru vopsele şi apoi plecam la prăvălie. Seara trebuia să frec culorile şi să urmăresc cu luare-aminte lucrul, ca să prind meşteşugul. La început priveam cu mare interes, dar în scurtă vreme am înţeles că aproape toţi cei care se îndeletniceau cu acest meşteşug, fărîmiţat într-o mulţime de operaţii, nu-l iubeau şi erau chinuiţi de plictiseală.

Seara, fiind liber, le povesteam celorlalţi despre viaţa de pe vapor şi felurite istorii de prin cărţi, încît, fără să prind de veste, am ajuns să am în atelier un loc deosebit,

rostul meu fiind să le istorisesc întîmplări şi să le citesc din cărţi.

Nu trecu mult şi-mi dădui seama că oamenii aceştia văzuseră şi ştiau mult mai puţine lucruri decît văzusem şi cunoscusem eu ; aproape fiecare din ei fusese pus încă din copilărie în colivia strîmtă a atelierului, de unde, după aceea, nu mai ieşise. Din tot atelierul, un singur om, Jihareov, fusese la Moscova, despre care vorbea grav şi răspicat.

– Moscova nu se înduioşează de lacrimile nimănui. Acolo trebuie să fii cu ochii în patru.

Toţi ceilalţi fuseseră numai la Şui sau la Vladimir. Cînd le vorbeam de Kazan, mă întrebau :

– Sînt mulţi ruşi pe-acolo ? Da' biserici se află ?

Pentru ei, Permul se afla în Siberia şi nu le venea să creadă că Siberia este dincolo de Ural.

– Păi, şalăul de Ural şi nisetrul nu s-aduc de la Marea Caspică ?... Va să zică, Uralul îi şi el la mare.

Cîteodată, cînd voiau să mă-ncredinţeze că Anglia se află peste mări şi oceane şi că Bonaparte se trage din nişte nobili din Kaluga, îmi spuneam că vor să-şi bată joc de mine, iar, cînd le istoriseam lucruri pe care le văzusem, nu voiau să creadă. În schimb, le plăceau poveştile fioroase şi istoriile încîlcite ; nu mai încăpea îndoială că chiar şi oamenii mai vîrstnici gustau mai mult istoriile născocite, decît pe cele adevărate. Îmi dădeam bine seama că ei mă ascultau cu atît mai multă luare-aminte, cu cît întîmplările erau mai de necrezut şi cu cît povestirea era mai plină de fantezie. Îndeobşte, realitatea nu-i interesa şi toţi îşi îndreptau ochii visători către viitor, ca să nu mai vadă sărăcia şi urîciunea ce-i înconjura.

Aceasta mă mira cu atît mai vîrtos, cu cît simţeam destul de ascuţit nepotrivirile dintre viaţa adevărată şi cea din cărţi ; oamenii vii pe care îi aveam în faţa ochilor

nu-i întîlneam în cărţi, nu-l găseam nici pe Smurîi, nici pe fochistul Iakov, nici pe Alexandr Vasiliev, care umbla fugar, nici pe Jihareov, nici pe Natalia spălătoreasa...

În sipeţelul lui Davidov am descoperit o carte ferfeniţită cu povestirile lui Goliţinski[1], pe *Ivan Vîjighin* al lui Bulgarin[2] şi un volumaş al baronului Brambeus[3]. Le-am citit cu glas tare şi le-au plăcut, iar Larionîci mi-a spus :

– Bun lucru şi cititul ! Alungă cearta şi hărmălaia.

Am început să caut cu stăruinţă cărţi şi, cum s-a întîmplat să şi găsesc, mai că nu era seară în care să nu le citesc cîte ceva. Frumoase seri au fost acelea ! În atelier se făcea linişte ca noaptea, globurile de sticlă atîrnau deasupra meselor ca nişte stele albe, care luminau cu razele lor reci capetele zburlite sau pleşuve, aplecate asupra lucrului ; mă uitam la feţele liniştite şi îngîndurate ale meşterilor. Cînd şi cînd, unul sau altul rostea cîte un cuvînt de laudă pentru autorul cărţii sau pentru vreunul din eroi. Altminteri, ascultau cu luare-aminte şi blîndeţe şi parcă erau alţii ; tare mi-erau dragi în ceasurile acelea şi, fiindcă şi ei se purtau frumos cu mine, mă simţeam în toată voia.

Într-una din seri, Sitanov spuse :

– De cînd cu cărţile acestea, parcă a venit primăvara, cînd scoţi rîndul al doilea de geamuri şi deschizi întîiaşi dată ferestrele. Cărţi găseam cu mare anevoinţă : nici unul dintre noi nu se gîndise să ne înscriem la o bibliotecă de împrumut şi, totuşi, izbuteam să fac rost, cerşindu-le

[1] *Vasili Alexandrovici Goliţinski* — scriitor rus, puţin cunoscut, de pe la jumătatea secolului al XIX-lea (n. ed.).

[2] *F. V. Bulgarin* (1789—1859) — publicist şi scriitor reacţionar rus, autor al romanului moralizator *Ivan Vîjighin*, pătruns de fals patriotism (n. ed.).

[3] *Baron Brambeus* — pseudonimul lui O. I. Senkovski (1800—1858), orientalist şi scriitor rus (n. ed.).

pretutindeni, de parcă ceream de pomană. Într-o bună zi, comandantul pompierilor mi-a dat un volum de Lermontov şi abia atunci am simţit puterea poeziei şi mi-am dat seama de puternica înrîurire pe care o avea asupra oamenilor.

Îmi aduc şi acum aminte că, de la cele dintîi strofe ale *Demonului*, Sitanov s-a uitat mai întîi în carte, apoi m-a privit drept în faţă, a pus pensula pe masă şi, băgîndu-şi mîinile lungi între genunchi, cu faţa zîmbitoare, a început să se legene, făcînd să scîrţîie scaunul de sub dînsul.

– Linişte, fraţilor ! spuse Larionîci şi lăsă şi el treaba, venind lîngă masa lui Sitanov, unde citeam eu. Poemul îmi dădea o dulce înfiorare şi mă tulbura, glasul mi se oprea în gît şi-mi dăduseră lacrimile, încît îmi jucau rîndurile în faţa ochilor. Dar şi mai mult mă răscolea freamătul înăbuşit şi plin de luare-aminte din jurul meu ; tot atelierul se frămînta şi oamenii veneau către mine, atraşi parcă de un magnet. Cînd am isprăvit partea întîi, aproape toţi se adunaseră în jurul mesei strînşi unul în altul, care încruntaţi, care cu feţele zîmbitoare.

– Citeşte – citeşte mai departe, spuse Jihareov, aplecîndu-mi capul deasupra cărţii.

După ce-am isprăvit de citit, mi-a luat cartea, s-a uitat la titlu şi, punînd-o subsuoară, mi-a spus :

– Asta trebuie citită încă o dată. Mîine seară, mi-o citeşti iar. Las' c-o ascund eu.

Şi, trecînd la masa lui, puse cartea lui Lermontov în sertar şi se apucă iar de lucru. În atelier se făcuse linişte. Oamenii se răspîndiră încetişor pe la mesele lor. Sitanov se apropie de fereastră, îşi lipi fruntea de geam şi rămase neclintit, iar Jihareov lăsă iar pensula la o parte şi spuse cu glas sever :

– Da-da, robi ai lui dumnezeu, aşa viaţă zic şi eu !

Apoi, ridicînd din umeri şi îngropîndu-şi capul între ei, urmă :

– Pe dimonul acesta, mai că l-aş putea zugrăvi şi eu. Trupul l-aş face negru, păros, aripile roşii ca focul, colorate cu miniu, iar fetişoara, mînuţele şi picioruşele le-aş face alb-albăstrii, ca omătul în nopţile cu lună.

Pînă la cină, Jihareov, împotriva obiceiului său, se răsuci plin de nelinişte pe scăunaşul lui ; îşi juca degetele şi spunea poveşti încîlcite cu demoni, cu femei, cu Eva, cu raiul şi cu păcatele sfinţilor.

– Toate acestea-s adevărate, ne încredinţa el. Dacă sfinţii păcătuiesc cu femei pierdute, se-nţelege că şi demonul are chef să păcătuiască c-un suflet curat...

Ceilalţi îl ascultau în tăcere, poate fiindcă şi ei, ca şi mine, n-aveau poftă de vorbă. Meşterii lucrau în silă, uitîndu-se într-una la ceas, iar cînd bătu nouă, lăsară toţi deodată lucrul.

Sitanov şi Jihareov au ieşit în curte. M-am luat după dînşii. Sitanov se uită un timp la cerul plin de stele şi spuse :

> Toţi aştrii-n caravană vie
> Prin necuprinsuri pribegind...

– Grozav lucru să născoceşti una ca asta !

– Nu mi-a rămas în minte nici un cuvînt din tot ce-am auzit, zise Jihareov înfiorat de frigul care te pătrundea. Nu-mi aduc aminte de nimica, dar demonul îmi stă în faţa ochilor. Cum de-a izbutit omul acesta să stîrnească în noi mila faţă de diavol ? Aşa-i că şi vouă vi-e milă de dînsul ?

– Da, încuviinţă Sitanov.

– Iaca ce-nseamnă să fii om, rosti Jihareov c-un glas pe care n-aveam să-l uit niciodată.

În tindă, Jihareov îmi spuse :

– Maximîci, la prăvălie să nu pomeneşti nimic de cartea asta, fiindcă, fără doar şi poate, este din cele oprite.

M-am bucurat : aşadar despre cărţi ca acestea mă-ntrebase preotul atunci, la spovedanie.

Am cinat în tăcere, fără larma şi vorbele care răsunau de obicei, ca şi cum tuturor li s-ar fi întîmplat cine ştie ce lucru de seamă care le dădea mult de gîndit. După cină, cînd ceilalţi se culcară, Jihareov scoase cartea şi-mi spuse :

– Ia mai citeşte o dată ! Da' mai rar, fără grabă...

Cîţiva dintre meşteri s-au ridicat tăcuţi din pat, s-au apropiat de masă şi aşa, dezbrăcaţi cum erau, s-au aşezat jur împrejur pe podele, cu picioarele sub ei.

După ce-am isprăvit de citit, Jihareov spuse iarăşi, în timp ce bătea darabana cu degetele în masă :

– Asta-i viaţa ! Of, demone, demone ! Ei, ce ziceţi, măi fraţilor ?

Sitanov se plecă peste umărul meu, citi cîteva rînduri şi-mi spuse rîzînd :

– Să ştii c-am s-o scriu şi eu în caietul meu...

Jihareov se ridică şi, luînd cartea, se îndreptă spre masa lui, dar se opri şi izbucni cu glas mînios şi tremurat :

– Trecem prin viaţă ca nişte căţei abia născuţi, care n-au făcut ochi, nimeni nu-şi cunoaşte rostul lui în lume. Nu sîntem de trebuinţă nimănui, nici lui dumnezeu, nici diavolului. Ce fel de robi ai lui dumnezeu sîntem noi ? Rob a fost şi Iov, dar dumnezeu însuşi a stat de vorbă cu el. Tot aşa şi cu Moise, căruia i-a dat numele de Moisei – omul lui dumnezeu. Da' noi ai cui sîntem ?...

După aceea, încuie cartea în sertar, se îmbrăcă şi-l întrebă pe Sitanov :

– Mergi la cîrciumă ?

– Astă-seară mă duc la fata mea, răspunse Sitanov încetişor.

După plecarea lor, m-am culcat pe podea, lîngă uşă, alături de Pavel Odinţov. Pavel se răsuci îndelung, smîrcîi şi deodată începu să plîngă încetişor :

– Ce-i cu tine ?

– Tare mi-e jale de dînşii ! îmi spuse el. Sînt patru ani de cînd trăiesc laolaltă cu ei şi-i cunosc pe toţi...

Şi mie mi-era jale de oamenii aceia. Multă vreme n-am putut dormi şi am vorbit amîndoi în şoaptă, găsind fiecăruia trăsături bune şi blajine, dar şi atîtea altele care sporeau mila în sufletele noastre de copii.

Mă-mprietenisem bine cu Pavel Odinţov ; mai tîrziu a ajuns meşter bun, dar n-a dus-o mult aşa, căci, pe la treizeci de ani, a început să bea în neştire. L-am întîlnit mai tîrziu, ca vagabond, la Moscova, în Piaţa Hitrovo şi nu demult am auzit că ar fi murit de tifos. Mă cuprinde groaza cînd mă gîndesc la mulţimea de oameni buni pe care i-am cunoscut în viaţa mea şi care s-au prăpădit fără rost. Că toţi oamenii trec şi pier, e firesc, dar nicăieri în lume nu se săvîrşeşte trecerea aceasta aşa de îngrozitor de repede şi atît de fără rost ca la noi, în Rusia...

Pe atunci, Pavel era un băietan cu capul rotund, să tot fi avut doi ani mai mult ca mine. Era vioi, deştept, cinstit şi avea şi talent. Desena frumos păsări, pisici şi cîini şi făcea cu nespusă îndemînare caricaturile meşterilor, zugrăvindu-i totdeauna în chip de păsări. Pe Sitanov, de pildă, îl făcea ca un sitar trist, stînd într-un picior, pe Jihareov ca pe un cocoş cu creasta ruptă şi cu capul golaş, pe Davidov, care era veşnic bolnav, ca pe un nagîţ care îţi stîrnea groaza. Din toţi însă, pe bătrînul poleitor Gogolev îl nimerea cel mai bine, zugrăvindu-l ca pe un liliac zburător cu urechile mari, cu nasul şi lăbuţele mici, şi cu cîte şase gheare la fiecare lăbuţă. Din faţa rotundă şi întunecată te priveau rotocoalele albe ale ochilor albi, cu pupilele care stăteau ca nişte boabe de linte, puse pieziş în aceste cercuri, dînd chipului o înfăţişare vie şi tare dezgustătoare.

Meşterii nu se supărau cînd Pavel le arăta caricaturile. Numai cînd le arăta cîte una care-l înfăţişa pe Gogolev, se simţeau oarecum stînjeniţi şi-l sfătuiau cu asprime pe pictor :

– Mai bine rupe-o ! O mai vede bătrînul şi te bate de te zvîntă.

Bătrînul Gogolev, murdar, bolnav şi veşnic băut, era plictisitor şi bisericos ; pe lîngă asta, era rău şi răzbunător şi îi pîra pe toţi cei din atelier tejghetarului, pe care stăpîna avea de gînd să-l însoare cu o nepoată a ei, ceea ce-l făcea să se simtă de pe acum stăpîn pe toată casa şi pe oamenii din cuprinsul ei.

Toţi din atelier îl urau pe tejghetar, dar se şi temeau de el, şi de aceea se temeau şi de Gogolev.

Pavel îi făcea lui Gogolev tot felul de şotii, născocind mereu altele, ca şi cum şi-ar fi pus în cap să nu-i dea pace nici o clipă. Întrucît mă priveşte, îl ajutam şi eu cît puteam, spre bucuria întregului atelier, care se desfăta de aceste pozne, totdeauna peste fire de grosolane ; meşterii însă ne spuneau :

– O să vă ardeţi într-o zi, măi băieţi. Kuzka-gîndăcelul o să vă facă vînt.

Aşa îl poreclise atelierul pe tejghetar – Kuzka-gîndăcelul.

De aceste preveniri însă nu ne speriam cîtuşi de puţin. Îi vopseam faţa cînd dormea, ba odată, cînd se îmbătase turtă şi căzuse într-un somn adînc, i-am aurit nasul şi trei zile în şir n-a fost chip să-şi scoată aureala din bortele nasului său buretos. De cîte ori izbuteam să-l înfuriem pe bătrîn, îmi veneau în minte vaporul şi soldatul cel pirpiriu din Viatka şi îmi simţeam sufletul greu. Cu toţi anii săi, Gogolev era încă destul de puternic şi adesea, ne scărmăna straşnic, sărind la noi pe neaşteptate. Iar după ce ne scărmăna, se mai plîngea şi stăpînei împotriva noastră.

Stăpîna se îmbăta şi ea în fiecare zi, din care pricină era totdeauna plină de bunătate şi de veselie, aşa că se silea doar să ne sperie, bătînd în masă cu mîna ei umflată şi ţipînd la noi :

— Iar v-aţi făcut de cap, dracilor! D-apoi el îi bătrîn şi trebuie să-i purtaţi respect. Ia spuneţi, care din voi i-a turnat gaz în loc de votcă?

— Noi i-am turnat!...

Stăpîna se minuna:

— Văleu, maică, mai şi recunosc pe deasupra! Oof! blăstămaţilor! Trebuie să respectaţi pe cei bătrîni!

După aceea stăpîna ne dădea afară, iar seara se plîngea tejghetarului, care-mi spunea cu ciudă:

— Cum vine asta? Citeşti cărţi, ştii şi sfînta scriptură, dar te mai ţii încă de trăsnăi. Bagă de seamă, măi frate!

Stăpîna ducea o viaţă singuratică şi te cuprindea o milă nespusă cîteodată cînd, după ce bea nişte vişinată dulce, se aşeza la fereastră şi începea să cînte:

> Nimeni nu mă înţelege,
> Cui să-i pese de-al meu dor?
> Cu tristeţea mea amară
> Singurică mă omor.

Şi încheia prelung, c-un glas tremurat şi dogit:

— Iu-u-u!...

Într-o zi, voia să coboare scara, ţinînd în mîini o strachină de lapte fiert; deodată i s-au muiat picioarele, s-a lăsat jos şi a început să vină la vale, hurducîndu-se greoaie de pe o treaptă pe alta, fără să lase însă din mîini strachina plină. Şi cum luneca aşa, cu mîinile întinse, cu rochia stropită de laptele care plescăia în vas, se răstea crunt la strachină:

— Ce-i cu tine, afurisito? Încotro ai luat-o?

Stăpîna nu era grasă, dar era atît de veştejită, încît se fleşcăise cu totul; semăna cu o mîţă bătrînă care nu mai poate prinde şoareci şi, greoaie de sătulă ce e, toarce numai, aducîndu-şi aminte cu dulceaţă de izbînzile şi desfătările ei din trecute vremi.

— Iacă, spunea Sitanov încruntat şi gînditor, asta a fost o întreprindere mare, un atelier la care a muncit un om deştept, iar acum totul se duce pe rîpă şi are să pice în laba lui Kuzka. Am muncit şi-am tot muncit cu toţii, dracu ştie pentru cine. Cînd mă gîndesc la asta, m-apucă nebunia, îmi piere cheful să mai fac ceva şi-mi vine să las toate baltă, să mă-ntind pe acoperiş şi să stau toată vara cu ochii la cer...

Pavel Odinţov ajunsese să împărtăşească şi el gîndurile lui Sitanov; pufăia din ţigară ca un bărbat în toată puterea, filozofa despre dumnezeu şi beţie, despre femei şi despre zădărnicia oricărei munci, de vreme ce unii se chinuiesc şi-şi pierd vremea ca să înfăptuiască lucruri pe care alţii le nimicesc fără măcar să le înţeleagă şi să le preţuiască.

În clipe de acestea, faţa ageră şi plăcută i se încreţea şi parcă îmbătrînea; stînd în aşternutul întins pe podele, îşi cuprindea genunchii cu braţele şi privea îndelung prin ochiurile pătrate de geam cerul înstelat de iarnă şi acoperişul magaziei din faţă.

Meşterii sforăiau şi gemeau în vis, cineva bîiguia din somn, înecîndu-se în vorbe nedesluşite, iar pe polată Davidov tuşea, scuipîndu-şi cele din urmă rămăşiţe de viaţă. Într-un colţ, vîrîţi unul într-altul, ţintuiţi de somn şi de băutură, zăceau „robii lui dumnezeu" Kapendiuhin, Sorokin şi Perşin; de-a lungul pereţilor stau icoanele fără feţe, fără mîini şi fără picioare. Te înăbuşea duhoarea pătrunzătoare de ulei de in fiert, de ouă clocite şi de murdărie înăcrită în crăpăturile dintre duşumele.

— Doamne! Tare mi-e milă de toţi! şoptea Pavel.

Această milă de oameni mă tulbura şi pe mine tot mai mult. Cum am mai spus, Pavel şi cu mine socoteam că meşterii erau oameni buni, dar viaţa pe care o duceau era rea, nevrednică de ei şi plictisitoare de moarte. În zilele de iarnă, cînd viscolea, cînd casele, copacii şi toate cîte-s pe pămînt se zbuciumau, gemeau şi plîn-

geau, iar dangătul clopotelor răsuna cu tristeţe, ca-n postul mare, plictiseala pătrundea în atelier ca un val greu de plumb, apăsînd oamenii, ucigînd într-înşii tot ce era viu şi mînîndu-i la cîrciumi, la femei, care erau şi ele un mijloc de uitare, ca şi votca.

În asemenea seri, nici cărţile nu mai erau de nici un folos. Atunci, Pavel şi cu mine ne străduiam să-i mai înveselim pe ceilalţi cum puteam : ne mînjeam pe faţă cu funingine, cu vopsele, ne puneam bărbi şi mustăţi de cîlţi şi luptam împotriva plictiselii, jucînd tot felul de comedii născocite de noi şi făcîndu-i pe meşteri să mai rîdă oleacă. Amintindu-mi de *Legenda unui soldat care a scăpat viaţa lui Petru cel Mare,* am pus toată întîmplarea aceea în dialog. Căţăraţi pe polata lui Davidov, Pavel şi cu mine jucam de-acolo teatru, tăind voioşi capetele unor suedezi închipuiţi, iar publicul se strica de rîs.

Mai cu osebire, îi plăcea publicului nostru legenda diavolului chinez Ţing Iu-tong. Paşka îl juca pe nenorocitul acela de diavol, căruia îi dăduse în cap să facă şi el o faptă bună, în timp ce eu jucam toate celelalte personaje de amîndouă sexele, ca şi tot restul de obiecte, spiritul binelui, ba chiar şi piatra pe care se odihnea diavolul chinezesc, cuprins de mare tristeţe după fiecare încercare neizbutită de a face bine.

Publicul nostru rîdea cu hohote, iar eu mă minunam cît de uşor era să-l faci să rîdă şi uşurinţa aceasta mă ricîia.

Meşterii strigau către noi :

– Mari caraghioşi mai sînteţi, măi tîlharilor ! Curat măscărici !

Cu cît trecea vremea, mă chinuia tot mai stăruitor gîndul că tristeţea era mai aproape de sufletul acestor oameni decît bucuria.

Veselia nu-i niciodată la noi, ruşii, o stare firească care să dăinuie şi nu-i preţuită pentru ea însăşi, ci e

scoasă dinadins la iveală ca mijloc de a mai alina somnoroasa tristeţe rusească. Este îndoielnică puterea lăuntrică a acestei veselii care nu izbucneşte în mod firesc şi pentru că vrea ea însăşi să trăiască, ci se iveşte numai cînd zilele de tristeţe o cheamă la viaţă.

Şi foarte adesea această veselie rusească se transformă pe nesimţite şi cînd nici nu te aştepţi într-o dramă cumplită. Vezi, de pildă, un om care joacă de crezi că vrea să-şi rupă cătuşele care-l ferecă şi, deodată, se dezlănţuie sălbăticiunea fioroasă dintr-însul şi, în tristeţea lui de fiară, se năpusteşte asupra celorlalţi, muşcîndu-i, sfîşiindu-i cu colţii şi rupîndu-i bucăţi...

Această veselie forţată, stîrnită din afară, mă scotea din sărite şi, răscolit pînă la neştire, începeam deodată să istorisesc şi să joc fantezii născocite din senin, căci tare mai voiam să stîrnesc în oamenii aceia o veselie firească şi nesilită. Izbuteam întrucîtva şi oamenii se minunau de mine şi mă lăudau ; dar tristeţea, pe care mi se părea că ajunsesem s-o clatin, se împînzea iarăşi, se învîrtoşa, apăsîndu-i din nou pe oameni.

Larionîci cel sur îmi spunea cu blîndeţe :

– Ei, bată-te să te bată, că hazliu mai eşti !

– Bine se mai pricepe să-i aline pe oameni, încuviinţa şi Jihareov. Măi, Maximîci, tu ar trebui să te duci la circ sau la teatru, că straşnică paiaţă ar mai ieşi din tine.

Din tot atelierul, la teatru mergeau numai doi – Kapendiuhin şi Sitanov – şi chiar şi aceştia doar la crăciun şi la lăsata secului. Meşterii mai bătrîni îi sfătuiau să se spele de aceste păcate, scăldîndu-se de bobotează în copca în care se arunca crucea în rîu. Sitanov, mai cu seamă, căuta mereu să mă-ncredinţeze :

– Lasă totul baltă şi fă-te actor.

Şi mi-a spus atunci înduioşat trista poveste din cartea *Viaţa actorului Iakovlev.*

– Ia te uită ce i se poate întîmpla unui om !

Lui Sitanov îi plăcea să istorisească despre Maria

Stuart[1], pe care o poreclise „drăcoaică", dar, mai cu seamă, se dădea în vînt după „nobilul spaniol"[2].

– Don Cezar de Bazan ăsta, măi Maximîci, a fost un om şi jumătate. Să-ţi scoţi pălăria în faţa lui.

Sitanov avea în firea lui ceva din „nobilul spaniol". Odată, în piaţa din faţa foişorului de foc, trei pompieri îşi făceau de joacă snopind în bătaie pe-un mujic ; o grămadă de oameni, să fi fost vreo patruzeci, stăteau şi priveau cum îl zvîntau soldaţii pe mujic, ba îi mai şi lăudau. Sitanov se repezi în mulţime şi începu să izbească în pompieri cu braţele lui lungi, îl ridică pe mujic de jos şi-l vîrî printre oameni, strigîndu-le :

– Luaţi-l de-aici !

Apoi rămase singur împotriva celorlalţi trei. Curtea foişorului de foc era la vreo zece paşi ; pompierii puteau să strige după ajutor şi să-l bată măr pe Sitanov ; spre norocul lui, însă, pompierii s-au speriat şi au fugit în curte.

– Javrelor ! le strigă el din urmă.

Duminica, tineretul oraşului obişnuia să iasă la luptele cu pumnii, care se ţineau la depozitele de cherestea, dincolo de ţintirimul sfinţilor Petru şi Pavel, unde se băteau cu muncitorii din serviciul de vidanjare şi cu mujicii de prin satele din preajmă. Serviciul de vidanjare punea să lupte împotriva orăşenilor pe un luptător vestit, un mordvin uriaş, cu capul mic şi cu ochii bolnavi care-i lăcrămau tot timpul. Mordvinul, împlîntat pe picioarele răşchirate în faţa lumii ce se aduna, îşi ştergea lacrimile cu mîneca murdară a caftanului său scurt şi spunea cu glas blajin :

– Ia să iasă careva din voi, că mie mi-e cam rece.

Din partea noastră ieşea Kapendiuhin şi, de fiecare dată, mordvinul îl bătea. Cazacul însîngerat spunea, însă, gîfîind :

[1] *Maria Stuart* (1542—1587) — regină a Scoţiei. Sprijinindu-se pe reacţiunea catolică din Anglia şi din Spania, a încercat să ocupe tronul Angliei (n. ed.).

[2] *Don Cezar de Bazan* — nobil spaniol, unul din eroii romanului *Ruy Blas* de Victor Hugo (n. ed.).

– Fie ce-o fi, dar tot nu mă las pînă nu-l bat pe mordvin !

Gîndul acesta ajunsese pînă la urmă scopul vieţii lui ; se lăsă chiar şi de votcă, înainte de a se culca îşi freca trupul cu zăpadă, mînca multă carne, îşi întărea muşchii şi, în fiecare seară, îşi făcea semnul crucii de nenumărate ori cu o greutate de două puduri. Toate acestea nu-i fură însă de nici un folos. Atunci îşi cusu în mănuşi bucăţi de plumb şi se lăudă faţă de Sitanov :

– Ei, de data asta, s-a isprăvit cu mordvinul !

Sitanov însă îl vesti cu asprime :

– Tu să te laşi de treaba asta, că de nu, să ştii că te dau de gol înainte de-a începe lupta.

Kapendiuhin nu-i dădu crezare. Cînd să înceapă lupta, Sitanov îi spuse pe neaşteptate mordvinului :

– Dă-te la o parte, Vasili Ivanîci, că mai întîi am să mă bat eu cu Kapendiuhin.

Cazacul se făcu roşu ca para focului şi urlă :

– Pleacă de-aici ! Nu mă bat cu tine.

– Ba ai să te baţi ! îi spuse Sitanov şi se îndreptă spre cazac, uitîndu-se drept în ochii lui şi făcîndu-l să-şi plece capul. Kapendiuhin începu să bată pămîntul în loc, îşi smulse mănuşile din mîini, le vîrî în sîn şi o şterse de pe locul de luptă.

Atît noi, cît şi potrivnicii noştri, eram tare miraţi şi nu ne venea de loc la socoteală treaba asta. Un om cu o înfăţişare respectabilă îi spuse supărat lui Sitanov :

– Nu se cuvine, frate, să vă răfuiţi în văzul lumii pentru certuri de-ale voastre.

Toată lumea sări cu gura pe Sitanov, înjurîndu-l. Sitanov tăcu o vreme ; pînă la urmă, însă, îi spuse bătrînului cu înfăţişarea respectabilă :

– Dar dac-am împiedicat un omor ?

Omul cu înfăţişarea respectabilă pricepu numaidecît despre ce era vorba, ba chiar îşi scoase şapca şi-i răspunse :

– Dacă-i aşa, îţi mulţumim.

– Numai ia seama, moşule, şi nu trage clopotele.

– De ce-aş face-o? Kapendiuhin îi un luptător cum puţini se află, dar neizbînzile îl supără pe om. Asta-i de-nţeles. De-aici încolo, însă, cînd o fi să-nceapă lupta, ne-om uita la mănuşile lui.

– Treaba dumneavoastră!

Cînd omul cu înfăţişare venerabilă trecu deoparte, ai noştri începură să-l ia la rost pe Sitanov:

– Dracu te-a pus, nătîngule, să te-amesteci? Cazacul l-ar fi bătut pe mordvin; acuma însă, din pricina ta, iar avem să ieşim bătuţi...

L-au ocărît astfel îndelung pe Sitanov cu harţag şi cu multă plăcere.

Sitanov oftă şi le spuse:

– Halal de voi, golanilor!...

Apoi, deodată, spre mirarea tuturor, îl chemă pe mordvin la luptă. Mordvinul ieşi înainte şi se opri, fluturîndu-şi voios pumnii şi glumind:

– Ne-om lupta şi ne-om mai încălzi oleacă!...

Cîţiva din cei de faţă se prinseră de mîini, înghesuind pe cei din spatele lor, ca să libereze un cerc destul de larg şi de încăpător pentru luptă.

Luptătorii se uitau cu agerime unul la altul, cumpănindu-şi greutatea trupului cînd pe un picior, cînd pe celălalt, şi ţinîndu-şi fiecare pumnul drept înainte, iar pe cel stîng la piept. Cei ce se pricepeau la asemenea lupte şi-au dat seama numaidecît că Sitanov avea braţe mai lungi decît mordvinul. Se făcu linişte. Se auzea numai scîrţîitul zăpezii sub picioarele luptătorilor. Unul dintre privitori, pierzîndu-şi răbdarea, mormăi cu glas plîngăreţ şi sugrumat:

– De-ar începe odată...

Sitanov îşi avîntă înainte dreapta, mordvinul îşi ridică stînga ca să se apere, însă primi o lovitură cu stînga drept la lingurea. Mordvinul gemu, făcu un pas înapoi şi spuse cu plăcere:

– O fi el tînăr, da' prost nu-i!

Luptătorii începură să sară unul la celălalt, lovindu-se în piept cu pumnii lor grei. Peste cîteva clipe, şi ai noştri, şi ceilalţi, urlau deopotrivă de înfierbîntaţi:

– Mai repede, iconarule! Dă-i!... Zugrăveşte-l!...

Mordvinul era mult mai puternic decît Sitanov, dar mai greoi, aşa că nu putea lovi cu aceeaşi repeziciune şi primea cîte două şi chiar trei lovituri pînă să dea una. Se vede însă că mordvinul, deşi lovit într-una, nu suferea prea mult, că el tot chiuia şi rîdea; dar deodată, cu o lovitură puternică subsuoară, îi scoase lui Sitanov dreapta din umăr.

– Despărţiţi-i! Că doar nu-i pe-a nimănui! strigară deodată cîteva glasuri şi, rupînd cercul, îi despărţiră pe cei doi luptători.

Mordvinul spuse cu glasul lui blajin:

– Nu-i prea tare iconarul, da-i îndemînatic. Iacă, o spui faţă de toţi: să ştiţi că are să iasă un luptător straşnic.

Băietanii începură să se bată care mai de care, iar eu l-am dus pe Sitanov la un felcer care se pricepea la frînturi de oase ca să-i pună mîna la loc. Fapta lui Sitanov îl ridică mai mult în ochii mei, iar simpatia mea pentru dînsul şi respectul pe care i-l purtam crescură deopotrivă.

Sitanov era îndeobşte foarte deschis şi cinstit, socotind că aşa e firesc să se poarte omul. Kapendiuhin însă, iute cum era, îşi bătea joc de el:

– Ehei, Jenea! Tu trăieşti numai ca să te făleşti. Ţi-ai curăţat sufletul ca pe-un samovar înainte de sărbători şi te lauzi că luceşte. Da' degeaba, tot de alamă ţi-e sufletul şi se plictiseşte omul stînd într-una cu tine!...

Sitanov stătea liniştit, tăcea şi-şi vedea de treabă, sau copia în caietul lui versuri de Lermontov. Copiatul acesta îi lua tot timpul liber şi odată, cînd i-am spus: „Doar ai bani, de ce nu-ţi cumperi şi dumneata cartea?" mi-a răspuns:

– Nu, mai bine copiez cu mîna mea.

După ce scria o pagină cu scrisul lui frumos și mic, cu litere cu înflorituri, pînă să se usuce cerneala, citea încetișor :

> Privi-vei lumea de departe
> Neîncercînd compătimiri –
> Pămîntul, fără fericiri
> Și frumusețe, fără moarte ; [1]

Și, micșorîndu-și ochii, spunea :

– Asta așa-i. Ehei, ce bine cunoștea el adevărul !

Mult mă minunam de purtarea lui Sitanov față de Kapendiuhin. Cînd se ameţea, cazacul sărea totdeauna la bătaie asupra tovarășului său. Sitanov se străduia îndelungă vreme să-l liniștească :

– Potolește-te, măi. Dă-mi pace !...

După aceea, însă, începea să-l bată cu cruzime pe prietenul beat. Și atît de rău îl bătea, încît meșterii, care de obicei priveau la celelalte bătăi ca la panoramă, săreau totdeauna să-i despartă pe cei doi prieteni.

– De nu l-am opri la timp pe Evgheni, ar fi în stare să-l ucidă în bătaie, fără să-i pese ce-o să fie după aia, spuneau meșterii.

Chiar treaz fiind, Kapendiuhin își bătea totdeauna joc de Sitanov, rîzînd de patima lui pentru versuri, de dragostea lui nenorocită și căutînd să-i stîrnească gelozia în chipul cel mai josnic, dar nu izbutea. Sitanov asculta tăcut batjocurile cazacului și nu se supăra, ba cîteodată rîdea și el împreună cu Kapendiuhin. Dormeau unul lîngă altul și, noaptea, stăteau de vorbă în șoaptă.

Aceste discuții ale lor nu-mi dădeau pace : tare aș fi vrut să știu ce anume puteau vorbi așa de prietenește acești doi oameni atît de deosebiți unul de altul. Cînd mă apropiam de ei, cazacul începea să bodogăne :

[1] *Demonul* de M. I. Lermontov — Poeme. Ed. Cartea Rusă, 1956, pag. 125, în romînește de George Lesnea (n. ed.).

– Ce poftești ?

Sitanov se făcea că nu mă vede.

Într-o zi, însă, m-au chemat la ei și cazacul m-a întrebat :

– Ce-ai face tu, Maximîci, dacă ai fi bogat ?

– Mi-aș cumpăra cărți.

– Și mai ce ?

– Iaca nu știu.

– Ei poftim ! spuse Kapendiuhin înciudat și-mi întoarse spatele. Sitanov însă grăi liniștit :

– Vezi ? Nimeni nu știe. Nu știu nici bătrînii, nici cei tineri. Ascultă ce-ți spun : bogăția singură nu slujește la nimic ; ca orice pe lumea asta, ea mai cere ceva pe deasupra...

I-am întrebat :

– Da' despre ce vorbeați ?

– Nu ni-e somn, așa că mai stăm și noi de vorbă.

Mai tîrziu, cînd mi s-a întîmplat să ascult aceste dezbateri ale lor de noapte, am aflat că vorbeau despre aceleași lucruri despre care le plăcea oamenilor să vorbească și ziua : de dumnezeu, de adevăr, de fericire, de prostia și șiretenia femeilor, de lăcomia celor bogați și de viața asta încîlcită și fără înțeles.

Ascultam totdeauna cu nesaț aceste discuții ; ele mă tulburau și-mi plăceau în același timp, fiindcă toți oamenii grăiau la fel : că viața e rea și că s-ar cuveni ca oamenii să trăiască mai bine. Totodată însă, vedeam că dorința lor de a trăi mai bine nu-i făcea să caute o îndreptare și că nu schimba cu nimic viața atelierului și nici legăturile dintre meșteri. Toate aceste discuții care îmi dezvăluiau viața aruncau o lumină și asupra pustietății triste ce se deschidea dincolo de ea și în care oamenii pluteau fără rost, purtați încoace și încolo ca niște fire de paie în apa unui eleșteu pe o vîntoasă – tocmai acei oameni care nu încetau să spună că îmbulzeala n-avea nici un sens și că-i supăra.

Toți aveau chef de vorbă și stăteau la taifas la nesfîrșit, găsind totdeauna pe cineva pe care să-l judece, căindu-se de

cine ştie ce, fălindu-se, stîrnind certuri înveninate pentru te miri ce fleacuri şi aruncîndu-şi jigniri grele. Încercau să ghicească ce-avea să se-ntîmple cu ei după ce-or muri, dar deocamdată, în pragul atelierului, unde sta balia cu lături, podeaua putrezise şi pe gura jilavă şi mucedă venea o duhoare de pămînt stătut şi un frig care-ţi îngheţa picioarele. Pavel şi cu mine astupasem gaura aceea cu paie şi cîrpe. Meşterii spuneau mereu că trebuie schimbată podeaua; gaura însă se făcea tot mai mare şi, cînd afară viscolea, trăgea de-acolo ca dintr-un horn, iar oamenii răceau şi tuşeau. Ventilatorul de tablă de la ferestruică scîrţîia groaznic şi toţi înjurau de mama focului. Cînd l-am uns însă cu ulei, Jihareov trase un răstimp cu urechea şi spuse:

– Acu, cînd nu mai scîrţîie ventilatorul, parcă mi-e mai urît ca înainte!

Cînd meşterii se întorceau de la baie, se culcau în paturile lor prăfuite şi murdare. Îndeobşte, murdăria şi toate duhorile nu le pricinuiau nici un necaz. Mai erau multe alte nimicuri scîrboase care îi împiedicau să trăiască omeneşte şi care puteau fi uşor înlăturate, dar nimeni nu se gîndea s-o facă.

Adesea spuneau:

– Nimănui nu i-i milă de oameni, nici lui dumnezeu, nici lor înşile...

Dar cînd Pavel şi cu mine ne-am apucat să-l spălăm pe bietul Davidov, care trăgea să moară, mîncat de jeg şi de păduchi, ceilalţi au rîs de noi, şi-au scos cămăşile, îmbiindu-ne să-i despăduchem şi pe ei, au spus că ne-am făcut băieşi şi ne-au batjocorit astfel de parcă am fi săvîrşit cine ştie ce faptă de ruşine.

Davidov a zăcut pe polată de la crăciun şi pînă-n postul mare, tuşind îndelung şi scuipînd cheaguri de sînge puturos, care nu nimereau în balia cu zoaie şi cădeau de-a dreptul pe podele. Noaptea aiura şi trezea oamenii cu ţipetele lui.

Nu era zi ca meşterii să nu spună:

– Trebuie să-l ducem la spital!

Dar mai întîi au constatat că buletinul lui Davidov expirase, după aceea starea i s-a îmbunătăţit, iar pînă la urmă au hotărît:

– Oricum, mult tot n-o mai duce.

De altfel, Davidov le făgăduia şi el:

– Să ştiţi că mă curăţ repede.

Davidov era un mucalit liniştit şi totdeauna căuta să alunge plictiseala sîcîitoare din atelier cu tot felul de glume. Îşi pleca în jos faţa pămîntie şi osoasă şi spunea cu glas şuierător:

– Oameni buni, ascultaţi glasul celui de pe polată...

Şi începea să spună una din aiurelile lui triste:

> Pe polată sus trăiesc,
> Cu cocoşii mă trezesc.
> C-oi dormi sau c-oi veghea,
> Tot gîndacii m-or mînca.

– Vedeţi, tot nu se lasă! strigau ascultătorii plini de admiraţie.

Cîteodată, Pavel şi cu mine ne urcam la dînsul şi atunci se silea iarăşi să glumească:

– Cu ce-aş putea cinsti pe scumpii mei oaspeţi? N-aţi pofti cumva un păianjen proaspăt?

Davidov murea încet şi asta îl plictisea din cale-afară, făcîndu-l să spună cu vădită ciudă:

– Curată nenorocire, nu pot să mor şi pace!

Această lipsă de frică în faţa morţii îl speria cumplit pe Pavel, care mă scula noaptea din somn ca să-mi şoptească:

– Maximîci, mă tem c-a murit... Of, doamne! Te pomeneşti că moare noaptea şi noi dormim mai departe sub dînsul! Tare mi-e frică de morţi!...

Alteori, îmi zicea :

– Ei, spune şi tu, la ce s-o mai fi născut ? N-are nici douăzeci de ani şi iacătă că moare !...

Într-o noapte cu lună, mă trezi, se uită la mine cu ochii plini de spaimă şi-mi spune :

– Ascultă !

Sus pe polată, Davidov gîfîia răguşit şi spunea repede şi lămurit :

– Dă-ncoace... dă-n...

Şi-ncepu să sughită.

– Zău că moare ! Ai să vezi : spuse Pavel cu nelinişte.

În ajun, cărasem toată ziua zăpadă din curte la cîmp : eram din cale-afară de ostenit şi mueam de somn. Pavel însă se ruga de mine :

– Nu dormi, te rog, pentru dumnezeu, nu dormi !

Deodată, înnebunit de groază, sări în genunchi şi începu să ţipe :

– Sculaţi, c-a murit Davidov !

Cîţiva meşteri s-au trezit ; de pe paturi s-au ridicat nişte mogîldeţe şi se auziră cîteva întrebări pline de ciudă.

Kapendiuhin se căţără pe polată şi, de acolo, spuse cu mirare :

– Aşa-i, parc-a murit, măcar că-i încă cald...

În odaie se făcu linişte. Jihareov se închină şi, înfăşurîndu-se în plapumă, spuse :

– Ei, ce să-i faci ? Dumnezeu să-l ierte !

Cineva propuse :

– Ar trebui să-l scoatem în tindă...

Kapendiuhin coborî de pe polată şi se uită pe geam :

– Lasă-l aici pînă dimineaţă. Nici cînd trăia n-a stingherit pe nimeni.

Pavel îşi ascunse capul sub pernă şi începu să plîngă cu hohote.

Numai Sitanov nu se trezi.

XV

Zăpada se topea pe cîmp ; norii de iarnă se topeau şi ei pe cer şi cădeau pe pămînt într-un amestec de lapoviţă şi de ploaie ; soarele îşi încetinise tot mai mult mersul în timpul zilei, văzduhul era tot mai cald şi veselia primăverii sosise parcă, dar, şăgalnică de felul ei, stătea încă pitită undeva, în şesul din marginea tîrgului, pregătindu-se să se reverse în curînd peste oraş. Străzile erau acoperite cu noroi roşietic, pe lîngă trotuare alergau pîrîiaşe, în Piaţa Arestanskaia, pe locurile unde se şi topise zăpada, ţopăiau voioase vrăbiile. Aceeaşi voioşie se simţea şi-n oameni. Peste larma primăverii se revărsau aproape fără contenire, de dimineaţă şi pînă seară, dangătele clopotelor sunînd de postul mare şi dangătele acestea legănau inimile oamenilor, clătinîndu-le domol, iar în glasul lor se ascundea, ca în graiul unui bătrîn, o oarecare ciudă şi clopotele vorbeau parcă despre toate cîte-au fost cu o tristeţe rece ;

„A fost !... A fost !... A fost !..."

De ziua mea, atelierul mi-a dăruit o iconiţă frumos zugrăvită a sfîntului Alexei, robul lui dumnezeu, iar Jihareov mi-a ţinut pe deasupra un logos lung şi convingător, care mi-a rămas pînă azi în minte.

– Cine eşti tu ? spunea el, jucîndu-şi degetele şi ridicînd sprîncenele. Nu eşti decît un băiat de treisprezece ani, orfan, iar eu, care-s aproape de patru ori mai bătrîn ca tine, te laud şi-ţi dau dreptate că priveşti toate lucrurile din faţă, iar nu pieziş. Ia seama numai ca totdeauna să te ţii aşa faţă de toate, căci aşa îi bine.

Vorbi ce vorbi de robii lui dumnezeu şi de oameni, dar n-am înţeles prea bine ce deosebire era între unii şi alţii şi-mi vine a crede că lucrul acesta nu-i era nici lui tocmai limpede. Jihareov vorbea c-un glas care te adormea ; ceilalţi rîdeau de el, iar eu stam cu iconiţa în mînă, peste

măsură de fisticit și neștiind ce trebuie să fac. Pînă la urmă, Kapendiuhin, înciudat, strigă către orator :

– L-ai prohodit destul ! Uite că i s-au învinețit urechile...

După aceea, mă bătu pe umăr și mă lăudă și el :

– Ceea ce-mi place la tine îi că te porți cu lumea de parcă toți ți-ar fi rude. Asta-i bine ! Nu numai că-i vine greu omului să te bată, dar nici să te-njure nu-l lasă inima, chiar dacă ar avea pricină s-o facă.

Toți se uitau la mine cu bunătate și rîdeau cu blîndețe de fistîceala mea, încît, numai olecuță dacă mai dura treaba asta, nu încape îndoială c-aș fi izbucnit în plîns din pricina bucuriei neașteptate de a mă ști folositor acestor oameni. Tocmai în dimineața aceea, pe cînd mă aflam la prăvălie, tejghetarul îi spusese lui Piotr Vasiliev, arătînd cu capul către mine :

– Nesuferit băiat, de nimic nu-i bun !

Dimineața, fusesem, ca de obicei, la prăvălie ; după-amiază însă tejghetarul mi-a spus :

– Du-te acasă, dă jos zăpada de pe acoperișul magaziei și umple cu ea ghețăria...

Tejghetarul n-avea de unde ști că era ziua mea și eram încredințat că lucrul acesta nu-l știa nimeni. După ce s-a isprăvit ceremonia felicitărilor din atelier, mi-am schimbat hainele, am dat fuga în curte și m-am suit pe magazie ca să dau jos zăpada groasă și grea care căzuse din belșug în iarna aceea. Dar, tulburat cum eram încă, am uitat să deschid ușa ghețăriei și am acoperit-o cu zăpadă. Cînd am sărit jos și mi-am dat seama de greșeala ce făcusem, m-am apucat îndată să dau la o parte zăpada de pe ușă ; umedă cum era, zăpada se lipise tare și lopata de lemn pătrundea cu greu într-însa, iar una de fier n-aveam. Tocmai în clipa cînd am rupt lopata, se ivi în portiță tejghetarul. Că bine spune zicala rusească : Durerea umblă pe urmele bucuriei.

– Așaaa !... rosti cu batjocură tejghetarul, venind către mine. Ce fel de muncitor ești, mă, lua-te-ar dracu ? Cînd ți-oi da una în capul ăsta flușturatic !

Și ridică coada lopeții ca să mă lovească. Eu m-am ferit și i-am spus supărat :

– Doar nu m-am tocmit rîndaș de curte la dumneavoastră !...

Tejghetarul îmi trînti bățul la picioare, iar eu făcui la repezeală un bulgăre de zăpadă și-l pocnii drept în față ; tejghetarul plecă fîrîind de furie, iar eu am lăsat lucrul baltă și m-am dus în atelier. Peste cîteva clipe, veni în goană, de sus, logodnica lui, o fată fîșneață, cu fața buboasă și searbădă :

– Să vină sus Maximîci !

– Nu viu, i-am răspuns.

Larionîci mă întrebă cu glas scăzut, plin de mirare :

– Cum așa – nu viu ?

I-am spus toată tărășenia. Încruntat și plin de îngrijorare porni sus, spunîndu-mi cu jumătate glas :

– Tare ești obraznic, măi frate !...

Atelierul prinse a vui și a-l sudui pe tejghetar. Kapendiuhin îmi zise :

– Ei, să știi că acu te dă afară.

Aceasta nu mă speria. Legăturile mele cu tejghetarul erau de multă vreme cît se poate de rele. Mă urmărea cu o ură stăruitoare și din ce în ce mai aprinsă ; pe de altă parte, nici eu nu-l puteam suferi, dar voiam să știu ce anume îl făcea să se poarte așa de prostește cu mine.

Tejghetarul lăsa într-adins să-i cadă pe podea mărunțiș. Cînd măturam, gologanii pe care îi găseam îi strîngeam și-i puneam într-o ceașcă de pe tejghea, unde se aflau bănuții și copeicile pentru cerșetori. Cînd am ajuns să înțeleg de ce găseam parale pe jos atît de des, i-am spus tejghetarului :

– Degeaba îmi zvîrli dumneata bani !

El se făcu roșu la față și, pierzînd orice chibzuință, îmi strigă :

– Știu eu ce fac, n-ai să mă înveți tu pe mine !

Dar numaidecît vru să-și îndrepte greșeala :

– Cum aşa, îi arunc degeaba ? Îi scap şi eu fără să vreau. După aceea m-a oprit să mai citesc în prăvălie, spunîndu-mi :

– Asta nu-i de nasul tău ! Nu cumva vrei să te faci cărturar ? Trîntorule !

Tejghetarul nu se lăsa însă de încercările lui de a mă prinde în capcană cu monede de două grivne. Îmi dădeam seama că dacă s-ar fi întîmplat ca, măturînd podeaua, bănuţul să intre în vreo crăpătură, ar fi fost încredinţat că l-am luat eu. Atunci i-am spus iarăşi să se lase odată de jocul acesta, dar, în aceeaşi zi, pe cînd mă întorceam cu apă clocotită de la ceainărie, l-am auzit dăscălindu-l pe tejghetarul vecinului, pe care acesta îl angajase iarăşi nu de multă vreme :

– Trebuie să ne sosească trei lăzi de psaltiri. Ia încearcă tu de-l învaţă să fure o psaltire.

Am înţeles că era vorba de mine, fiindcă, îndată ce am intrat în prăvălie, s-au fîstîcit amîndoi. Dar şi fără acest semn aveam eu temeiurile mele ca să ştiu că urzeau un complot nătîng împotriva mea.

Nu era întîia dată că vînzătorul vecinului intra în slujba lui. Era socotit vînzător dibaci, însă avea patima beţiei. Cînd omul acesta uscăţiv şi slăbănog, cu ochi şireţi, se pornea pe băutură, stăpînu-său îl dădea afară ; după aceea însă îl lua înapoi. Cînd te uitai la el, îl vedeai sfios, supus la orice semn al stăpînului, dar zîmbind în barbă c-un zîmbet deştept ; îi plăceau vorbele de duh şi împrăştia în jurul lui acea duhoare groaznică pe care o împrăştie toţi cei ce au măsele stricate în gură, cu toate că dinţii lui erau albi şi puternici. Într-o zi, m-a uluit cu totul : a venit lîngă mine c-un zîmbet blînd şi, deodată, mi-a trîntit jos căciula şi m-a apucat de păr. Ne-am luat la bătaie, iar el tot dădea să mă împingă din gang în prăvălie, căutînd să mă trîntească pe chivoturile mari care se înşiruiau pe podea. Dacă ar fi izbutit, aş fi spart geamurile, aş fi stricat sculptura în lemn şi aş fi zgîriat poate icoanele cele scumpe.

Cum vînzătorul era slab, pînă la urmă l-am învins. Dar, spre marea mea uimire, bărbosul, de pe podea unde şedea, începu a plînge amarnic şi a-şi şterge nasul stîlcit.

A doua zi, stăpînii noştri plecară nu mai ştiu unde şi am rămas numai noi doi ; vînzătorul, frecîndu-şi mereu umflăturile de la rădăcina nasului şi de sub ochi, îmi mărturisi prieteneşte :

– Îi fi crezînd că m-am năpustit la tine de plăcerea mea, fiindcă aşa aveam chef, ha ? Doar nu-s prost şi ştiam dinainte c-aveam să ies bătut, fiindcă-s bicisnic şi pe deasupra mai şi beau. Da' stăpînu-tu mi-a poruncit : „Dă-i o bătaie şi cată ca în timpul bătăii să facă stricăciuni cît mai mari, să mai păgubească..." Dacă ar fi fost după mine, nu mă băgam, că uite în ce hal mi-ai dichisit mutra...

L-am crezut. Ştiam că flămînzea împreună cu femeia cu care trăia şi care-l şi bătea şi mi s-a făcut milă de dînsul. L-am întrebat totuşi :

– Dar dacă te-ar sili cineva să otrăveşti un om, l-ai otrăvi ?

– El ar putea să mă silească, răspunse încetişor vînzătorul, zîmbind jalnic. El e în stare de orice...

Curînd după întîmplarea aceasta, vînzătorul m-a rugat :

– Ascultă, n-am o leţcaie, acasă n-am de mîncare, muierea latră într-una la mine. Fă-mi un bine şi şterpeleşte vreo iconiţă din magazie, iar eu oi vinde-o. Ei, ce zici ? O şterpeleşti ? Sau, poate, mai degrabă, o psaltire.

Mi-am adus aminte de magazinul de încălţăminte, de întîmplarea cu paznicul de la biserică şi mi-am zis că omul acesta are să mă vîndă. Mi-era însă greu să-i spun nu şi i-am dat o icoană. Nu mă putusem hotărî să şterpelesc o psaltire, care făcea cîteva ruble, fiindcă aceasta mi se părea o mare fărădelege. Ce să-i faci ? Îndărătul moralei stă totdeauna aritmetica. Sfînta naivitate a „Regulamentului cu privire la pedepsele penale" dă foarte lămurit în vileag această mică taină, după care se ascunde marea minciună a proprietăţii.

Cînd l-am auzit pe tejghetarul meu învățîndu-l pe nenorocitul de vînzător să mă facă să fur o psaltire, m-am speriat. Era limpede că tejghetarul știa cît eram de darnic pe punga lui, căci vînzătorul îi istorisise desigur întîmplarea cu icoana.

Ticăloșia bunătății pe punga altuia, ca și capcana scîrboasă pe care mi-o pregătiseră îmi trezeau laolaltă un simțămînt de furie și de dezgust față de toți oamenii și față de mine însumi. Cîteva zile m-am chinuit groaznic, așteptînd să sosească lăzile cu cărți. Cînd au sosit, m-am și apucat să așez cărțile în magazie. Vînzătorul vecinului s-a apropiat de mine și mi-a cerut să-i dau o psaltire.

Atunci l-am întrebat :

– I-ai spus tejghetarului nostru de icoană ?

– I-am spus, îmi răspunse el cu glas jalnic. Eu, frate, nu pot să ascund nimica...

Am rămas uluit. M-am așezat pe podele și m-am holbat la el. Fîstîcit și groaznic de nenorocit, vînzătorul începu să se bîlbîie :

– Să vezi : stăpîn-tău a înțeles ș-așa, adicăte stăpînu-meu a înțeles și i-a spus lui stăpîn-tău...

Mi se părea că eram pierdut, că oamenii aceștia m-au săpat și că m-aștepta colonia pentru delicvenți minori. Dacă era așa, atunci mi-era totuna. Căci dacă e să te îneci, măcar să fie la loc adînc. I-am băgat vînzătorului în mînă o psaltire. El o luă, o ascunse sub palton și plecă. Dar numaidecît se-ntoarse, psaltirea căzu la picioarele mele și omul plecă, spunîndu-mi :

– N-o iau. Mă tem că-mi rup și eu gîtul o dată cu tine...

N-am putut pricepe ce-a vrut să-nțeleagă cînd mi-a spus : „Mă tem că-mi rup și eu gîtul o dată cu tine". Eram însă foarte mulțumit că nu luase cartea. După întîmplarea aceasta, tejghetarul meu cel mărunțel începu să se uite la mine și mai încruntat, și mai bănuielnic.

Toate acestea mi-au venit în minte cînd l-am văzut pe Larionîci ducîndu-se sus. Nu zăbovi mult și se întoarse mai abătut și mai tăcut ca oricînd. Înainte de cină, mi-a spus între patru ochi :

– I-am cerut să-ți dea drumul de la prăvălie și să te lase la atelier, dar n-a ieșit nimica. Nu vrea Kuzma. Să nu te vadă în ochi...

Aveam și în casă un dușman : pe logodnica tejghetarului, o fată peste măsură de fîșneață ; se avea bine cu tot tineretul din atelier. O pîndeau în tindă și se hîrjoneau cu dînsa. Ea nu se supăra pentru atîta lucru, ci numai scheuna încetișor, ca o cățelușă. Buzunarele îi erau veșnic pline cu turte, cu plăcințele și, de dimineață pînă seară, mesteca într-una, fălcile i se mișcau fără contenire și nu-ți făcea nici o plăcere să-i vezi fața searbădă, cu ochii mici, cenușii, iscoditori. Pe mine și pe Pavel ne punea să-i dezlegăm ghicitori care totdeauna ascundeau măscări grosolane, sau să rostim iute după dînsa niște bazaconii de cuvinte care, spuse repede, se contopeau în cîte o vorbă urîtă.

Unul dintre meșterii mai bătrîni i-a spus odată :

– Fată hăi, tare mai ești fără de rușine.

Ea i-a răspuns înfiptă cu vorbele unui cîntec deșucheat :

Dintr-o fată rușinoasă,
Ce muiere va să iasă ?

Era întîia dată cînd vedeam o asemenea fată. Mi-era scîrbă de ea, dar mă și speria : se lega de mine fără pic de rușine și, văzînd că o ocolesc, era tot mai stăruitoare.

Într-o bună zi, pe cînd Pavel și cu mine îi ajutam, lîngă pivniță, să opărească niște putini de cvas și de castraveți murați, fata ne-a întrebat :

– Măi băieți, n-ați vrea voi să vă-nvăț cum se sărută ?

– Asta o știu eu mai bine ca tine, îi răspunse Pavel rîzînd. Iar eu i-am spus să-și sărute mai bine logodnicul. Și nici măcar nu i-am spus-o politicos. Fata s-a supărat :

— Ce ţopîrlan ! Se găseşte o domnişoară să fie drăguţă cu dînsul, iar el strîmbă din nas. Ia te uită ce închipuit !

Şi, ameninţîndu-mă cu degetul, adăugă :

— Asta n-am să ţi-o uit !

Pavel îmi luă partea şi-i spuse şi el :

— Să vezi ce-o să păţeşti de la logodnicul tău cînd o afla ce năzbîtii faci !

Ea îşi încreţi cu dispreţ faţa buboasă :

— Nu mă tem de el. Cu zestrea mea, găsesc zece ca dînsul şi chiar mai breji. Pîn' la nuntă, fata poate să se zbînţuie cît îi place.

Şi începu să se hîrjonească cu Pavel. De atunci a prins duşmănie pe mine şi nu scăpa nici un prilej ca să mă pîrască.

La prăvălie, mi-era din ce în ce mai greu. Cărţile bisericeşti le citisem pe toate şi nici de discuţiile şi certurile dintre staroveri nu mai eram aşa de ahtiat, fiindcă vorbeau mereu despre aceleaşi lucruri. Singur Piotr Vasiliev mă atrăgea ca şi înainte prin cunoaşterea ce avea în privinţa întunecatei vieţi omeneşti şi prin deosebita lui iscusinţă de a vorbi despre orice în chip plăcut şi cu înflăcărare. Cîteodată aveam simţămîntul că tot aşa umblase pe pămînt şi prorocul Elisei, singuratic şi răzbunător.

Dar de cîte ori vorbeam deschis cu bătrînul despre oameni şi despre gîndurile care mă frămîntau, după ce mă asculta cu bunăvoinţă, se apuca să-i spună tot, din fir-a-păr, tejghetarului nostru, iar acesta sau mă batjocorea în chip jignitor, sau mă ocăra de mama focului.

Într-o zi, i-am spus bătrînului că uneori însemn cele spuse de dînsul în carnetul în care copiam tot felul de versuri şi maxime din cărţi. Aceasta îl sperie din cale-afară pe starover şi, aplecîndu-se cu grabă către mine, începu să mă descoasă cu multă îngrijorare :

— Şi pentru ce faci tu asta ? Nu-i bine, măi băiete. Zici că vrei să le ţii minte ? Nu, zău, mai bine lasă-te păgubaş.

Eh, va să zică de-aceştia-mi eşti ? Ia spune, nu vrei să-mi dai însemnările tale ?

Multă vreme a căutat cu stăruinţă să mă-ncredinţeze că ar fi mai bine să-i dau lui caietul sau să-l ard. Apoi a început să şuşotească mînios cu tejghetarul.

În drum spre casă, tejghetarul îmi spuse cu asprime :

— Am auzit că faci nişte însemnări. Să nu te mai prind cu aşa ceva ! Ai auzit ? Asta-i treabă de copoi.

Fără să mă gîndesc, l-am întrebat :

— Păi, dacă-i aşa, cum îi cu Sitanov ? Că şi el copiază stihuri.

— Şi el ? Lungan fără minte !...

Tăcu un răstimp mai lung, apoi îmi spuse cu o blîndeţe neobişnuită :

— Ascultă, dacă-mi arăţi caietul tău şi pe-al lui Sitanov, să ştii că-ţi dau o juma' de rublă. Numai vezi să nu te simtă...

Tejghetarul era încredinţat, pesemne, că aveam să-i fac pe plac, fiindcă după aceea nu mi-a mai spus o vorbă şi a luat-o înainte pe picioruşele lui scurte.

Ajuns acasă, i-am mărturisit îndată lui Sitanov ce-mi propusese tejghetarul să fac. Evgheni se încruntă :

— Rău ai făcut că te-ai apucat să trăncăneşti. De-acu are să pună pe cineva să ne fure caietele. Dă-mi-l şi pe al tău ca să-l ascund... Şi ia seama că are să te mătrăşească el repede de-aici.

Cum eram şi eu încredinţat de aceasta, m-am hotărît să plec îndată ce se va întoarce bunica în oraş, căci toată iarna bunica stătuse la Balahno, unde fusese poftită într-o familie ca să înveţe fetele să împletească horbotă. Bunicul locuia acum iarăşi în mahalaua Kunavino ; nu mă duceam la dînsul şi nici el nu trecea pe la mine cînd venea în oraş. Într-o zi, ne-am întîlnit pe stradă. Bunicul era îmbrăcat în şuba lui grea de şop şi păşea agale şi ţanţoş ca un popă. I-am dat bună ziua, s-a uitat la mine pe sub palma pusă streaşină la ochi şi mi-a spus îngîndurat :

— Aha ! Tu erai ? Da-da. Acu se cheamă că ești iconar. Ei, vezi-ți de drum...

Și, dîndu-mă la o parte, porni înainte tot așa de încet și de țanțoș.

Pe bunica o vedeam rar de tot. Muncea neobosită ca să-l țină pe bunicul, care începuse să se scrîntească de bătrînețe, și, pe deasupra, trebuia să vadă și de copiii unchilor mei. Mai cu seamă Sașa, al lui unchiu Mihail, un băiat frumos, visător și mare iubitor de cărți, îi dădea mult de furcă. Sașa lucra pe la tot felul de vopsitorii, schimbînd des stăpînii, iar între timp stătea pe capul bunicii, așteptînd liniștit ca să-i găsească ea alt loc. Tot pe capul ei stătea și sora lui Sașa : aceasta făcuse o căsătorie nenorocită cu un meșter bețiv, care o bătea și o alunga de-acasă.

Cînd mă-ntîlneam cu bunica, îmi dădeam seama tot mai mult ce suflet minunat avea, dar încă de pe atunci simțeam că acest suflet cum nu se mai află, vrăjit de basme, nu era în stare să vadă și să înțeleagă fenomenele amarei realități și că era cu totul străin de tot ce mă frămînta pe mine și de tot ce simțeam eu.

— Trebuie să rabzi, Aleoșa !

Asta era tot ce-mi putea spune dînsa drept răspuns la cele ce-i istoriseam eu despre ticăloșiile vieții, despre chinurile pe care le îndurau oamenii, despre plictiseală și despre tot ceea ce mă revolta.

Nu eram făcut să rabd și, dacă se întîmpla uneori să-mi dovedesc virtutea aceasta, firească unei vite, unui lemn, unei pietre, o făceam ca să mă-ncerc pe mine însumi, ca să cunosc rezerva de forță din mine și ca să-mi dau seama cît de zdravăn mă pot ține pe picioare. Cîteodată, băiețandrii, fie din tinerească nerozie, fie pizmuind puterea celor mari, încearcă și izbutesc chiar să ridice greutăți prea mari pentru mușchii și oasele lor sau, din lăudăroșenie, se căznesc să-și facă semnul crucii cu pietre de cîntar de cîte două puduri, cum fac atleții.

Așa făceam și eu, atît la propriu, cît și la figurat, atît trupește, cît și sufletește. Numai datorită întîmplării n-am fost doborît, nu m-am prăpădit și nici nu m-am sluțit pe toată viața, pentru că nimic nu-l sluțește pe om mai grozav decît răbdarea și supunerea față de puterea împrejurărilor din afară.

Iar dacă, pînă la sfîrșit, tot mi-e dat să intru în mormînt sluțit, am să pot spune atunci, în ceasul din urmă, și nu fără mîndrie, că oamenii buni au încercat cu sîrguință, vreme de patruzeci de ani, să-mi pocească sufletul, dar încăpățînata lor trudă s-a dovedit mai degrabă zadarnică.

Mă cuprindea tot mai adesea o năvalnică dorință de a face tot felul de pozne, de a înveseli oamenii și de a le stîrni rîsul. Și reușeam, căci știam tot felul de istorii despre negustorii din Piața Nijni, izbutind chiar să-i fac să trăiască în carne și oase ; înfățișam pe mujici și pe bătrîne vînzînd și cumpărînd icoane, arătam iscusita îndemînare cu care erau înșelați de tejghetar și certurile dintre cărturari.

Atelierul răsuna de hohote de rîs și, de multe ori, meșterii lăsau lucrul ca să se uite la comediile pe care le făceam ; după aceea, însă, Larionîci mă sfătuia întotdeauna :

— Ar fi mai bine să joci după cină, fiindcă așa ții oamenii de la treabă...

După ce isprăveam „reprezentația", mă simțeam ușurat, parc-aș fi aruncat din spinare cine știe ce povară apăsătoare ; vreme de vreo jumătate de ceas, simțeam în cap un gol plăcut, după care însă mi se părea că mi-era iar capul plin de țintișoare ascuțite care se mișcau și se încingeau.

În jurul meu clocotea o fiertură murdară în care simțeam că mă topesc cu încetul.

Îmi spuneam :

„E oare cu putință ca toată viața să fie așa ? Să trăiesc oare și eu mai departe ca oamenii aceștia, fără să găsesc, fără să văd nimic mai bun ?"

– Te-ai înrăit Maximîci ! îmi spunea Jihareov, privindu-mă cu luare-aminte.

Sitanov mă-ntreba adesea :

– Ce-i cu tine ?

Nu știam ce să le răspund.

Viața îmi ștergea din suflet cu grosolănie și încăpățînare tot ce aveam bun, punînd în loc o păcătoșenie fără de folos. Mă-mpotriveam cu furie și cu dîrzenie acestei silnicii și, cu toate că mă purta și pe mine apa aceluiași rîu pe care pluteau și ceilalți, mie apa aceea mi se părea mai rece și nici nu mă ținea așa de ușor cum îi ținea pe ei, iar cînd și cînd simțeam că mă cufund în cîte o bulboană adîncă.

Oamenii din atelier aveau față de mine o purtare tot mai bună, nu răcneau la mine ca la Pavel, nu-mi porunceau de sus și mă chemau după numele patronimic, ca să-mi arate cît mă cinstesc. Aceasta-mi făcea plăcere. Era însă un chin pentru mine cînd vedeam cîtă votcă beau, cît de dezgustători erau cînd se îmbătau și cît de urît se purtau cu femeile, deși, pe de altă parte, îmi dădeam seama că votca și femeia erau singurele lor desfătări în viața pe care o duceau.

Îmi aduceam adesea aminte cu tristețe că chiar Natalia Kozlovskaia, o femeie deșteaptă și îndrăzneață, spusese odată că femeia-i o distracție.

Cum rămîne atunci cu bunica ? Dar cu Regina Margot ? De Regina Margot îmi aminteam cu un simțămînt vecin cu frica ; atît de departe era de tot ce se petrecea în jurul meu, încît mi se părea c-o văzusem doar în vis.

Începusem să mă gîndesc din cale-afară de mult la femei și mă-ntrebam dacă n-ar fi fost mai bine să mă duc și eu, duminica următoare, unde se duceau toți ceilalți. Nu era o poftă trupească la mijloc ; eram sănătos și mi-era scîrbă de femeile acelea, dar, uneori, mă cuprindea o dorință nebună să îmbrățișez o femeie blîndă, deșteaptă și

sinceră, căreia să-i vorbesc la nesfîrșit, ca unei mame, despre tot ce îmi frămînta sufletul.

Noaptea, cînd Pavel îmi vorbea de dragostea lui pentru fata din casa de peste drum, îl pizmuiam.

– Ca să vezi, frate, cum stă treaba. Acu o lună, nu-mi plăcea de fel și aruncam cu bulgări de zăpadă în ea, iar astăzi stau pe laiță, mă lipesc de ea și nici o ființă pe lume nu mi-e mai dragă ca dînsa.

– Și despre ce vorbiți ?

– Păi, de bună seamă, vorbim de toate cele. Ea îmi spune de dînsa, eu îi spun de mine. Ei, și ne sărutăm... Numai că ea îi cinstită. Să știi, frate, că-i tare bună... Măi, frate, da' tu fumezi ca o deșcă veche.

E drept că fumam mult ; tutunul mă îmbăta și-mi domolea gîndurile tulburi și simțămintele care mă răscoleau. Spre norocul meu, neputînd suferi mirosul și gustul de votcă, mi-era scîrbă de băutură. Lui Pavel, însă, îi plăcea să bea și, după ce se îmbăta, se plîngea și se jeluia :

– Vreau acasă, vreau acasă ! Dați-mi drumul acasă !

După cîte îmi mai aduc aminte, Pavel era orfan. Părinții îi muriseră demult, frați și surori n-avea și, de la vîrsta de opt ani, trăia tot printre străini.

În această stare de neliniște și fără nici o mulțumire, stîrnit și mai tare de chemarea primăverii, m-am hotărît să mă tocmesc iarăși pe un vapor, să cobor în josul apei pînă la Astrahan și, de acolo, să fug în Persia.

Nu-mi mai aduc aminte pentru ce voiam să plec numaidecît în Persia. Poate numai din pricină că-mi plăceau foarte mult negustorii persieni pe care îi vedeam la iarmarocul din Nijni. Ședeau ca niște idoli de piatră, etalîndu-și la soare bărbile vopsite, și fumau liniștiți din narghilele, privind drept înainte cu ochii lor mari, negri și atotștiutori.

Și poate că aș fi fugit undeva, dar în săptămîna paștilor, cînd o parte din meșteri plecaseră acasă, în satele lor, iar ceilalți se țineau de beții, plimbîndu-mă într-o zi cu

soare pe cîmp, pe malul Okăi, l-am întîlnit pe fostul meu stăpîn, nepotul bunicii.

Umbla cu un palton cenuşiu, subţire, cu mîinile în buzunarele pantalonilor, cu pălăria pe ceafă şi cu o ţigară în dinţi. Chipul său plăcut îmi zîmbi cu prietenie. Avea înfăţişarea îmbietoare a omului slobod şi voios ; afară de noi doi, nu mai era nimeni pe cîmp.

– Aha ! Tu erai, Peşkov ? Cristos a înviat !

După ce ne-am sărutat de trei ori, cum îi datina, m-a întrebat cum o mai duc. I-am răspuns deschis că mă săturasem de atelier, de oraş şi de toate cele şi că luasem hotărîrea să plec în Persia.

– Lasă-te de asta ! îmi spuse el serios. Ce dracu vrei să faci în Persia ? Cunosc eu treaba asta, frate. Cînd eram de seama ta, voiam şi eu să fug la toţi dracii.

Îmi plăcea că-i tot dădea înainte cu dracul. În toată făptura lui era ceva primăvăratic, plin de bunătate şi un fel de nepăsare de golan.

– Fumezi ? mă întrebă el, întinzîndu-mi o tabacheră de argint cu nişte ţigări groase.

Ei, asta m-a cîştigat cu totul !

– Uite ce-i, Peşkov, întoarce-te la mine, îmi propuse el. Am luat anul acesta, frate, nişte antreprize la iarmaroc, cam de vreo patruzeci de mii de ruble. Înţelegi ? Am să-ţi găsesc un loc la mine, la iarmaroc, ca un fel de supraveghetor. Ai să primeşti tot felul de materiale, ai să porţi grijă ca toate să fie la locul lor şi la timpul lor şi ca muncitorii să nu fure. Primeşti ? Simbria e de cinci ruble pe lună şi-un pitac pe zi pentru masă. Cu muierile de-acasă, n-ai nimic a face. Pleci dimineaţa şi te-ntorci seara. Habar n-ai de ele. Numai să nu le spui nimic de întîlnirea noastră de astăzi. Vino în ziua de duminica Tomei şi gata !

Ne-am despărţit ca doi prieteni. La plecare, mi-a strîns mîna şi, după ce s-a depărtat, mi-a mai făcut un semn prietenesc fluturînd pălăria.

Cînd am spus la atelier că plec, celor mai mulţi le-a părut rău, şi asta m-a măgulit. Cel mai mişcat din toţi era Pavel :

– Ei, gîndeşte-te şi tu : după ce ai trăit atîta vreme între noi, cum ai să te mai poţi înţelege cu tot felul de mujici, dulgheri, vopsitori ?... Oof, măi omule ! Asta înseamnă s-ajungi din diacon – ţîrcovnic.

Jihareov bodogănea :

– Peştele e mai cuminte – omul tînăr n-are minte !

Petrecerea de rămas bun pe care mi-au pregătit-o cei de la atelier a fost tristă şi plictisitoare.

– De bună seamă că omul trebuie să-ncerce de toate, spunea Jihareov, cu faţa încă galbenă după beţia din ajun. Dar tot mai bine-i să te ţii de un singur lucru...

– Şi, dacă e cu putinţă, pentru toată viaţa... adăugă cu glas scăzut Larionîci.

Era însă ceva silit în vorbele lor, parcă s-ar fi simţit datori să vorbească. Firul care mă lega de ei putrezise parcă deodată şi se rupsese.

De pe polata pe care se răsucea beat, Gogolev grăi cu glas răguşit :

– Dac-aş vrea, v-aş turna pe toţi la puşcărie ! Cunosc eu o taină a voastră. Cine dintre voi crede în dumnezeu ?... Aha-a, vedeţi !...

Ca totdeauna, lîngă perete stăteau rezemate icoanele neisprăvite, fără feţe, iar globurile de sticlă erau trase sus, sub tavan. Meşterii nu mai lucrau de mult la lampă şi nu mai foloseau globurile, care se acoperiseră cu un strat cenuşiu de funingine şi de praf. Tot ce se afla în jurul meu mi s-a întipărit atît de adînc în minte, încît şi astăzi, cînd închid ochii, văd dinaintea mea subsolul acela, cu toate mesele, cu borcanele de culori puse pe prichiciul ferestrelor, cu mănunchiurile de pensule, cu icoanele înşiruite de-a lungul pereţilor, cu căldarea de zoaie aşezată în colţ, sub spălătorul de alamă, care semăna c-un coif de pompier şi

cu piciorul lui Gogolev, gol și vînăt ca al unui înecat, atîrnînd de pe polată.

Voiam să plec cît mai degrabă, dar, în Rusia, oamenilor le place să lungească clipele de tristețe ; cînd se despart, parcă ar prohodi un mort.

Jihareov se încruntă și-mi spuse :

– Știi, cartea aceea, *Demonul,* nu pot să ți-o dau înapoi ; vrei două grivne pe ea ?

Cartea era a mea. Bătrînul comandant al pompierilor mi-o dăruise și-mi părea rău să i-o las lui Jihareov. Cînd, oarecum jignit, i-am spus că n-am nevoie de banii lui, Jihareov puse liniștit moneda înapoi în pungă și spuse hotărît :

– Cum vrei, da' cartea nu ți-o mai dau ! Nu-i pentru tine ! Cu o carte ca asta, mai intri în cine știe ce bucluc...

– D-apăi am văzut că se vinde și la prăvălii !

Jihareov îmi răspunse și mai încredințat :

– Asta nu-nseamnă nimica : la prăvălii se vînd și pistoale...

Și nu mi-a dat cartea.

Cînd m-am urcat sus să-mi iau rămas bun de la stăpînă, am dat în tindă de nepoată-sa care m-a întrebat :

– Adevărat că pleci ?

– Plec.

– Dacă nu plecai, te dădeau afară, îmi spuse ea nu prea binevoitoare, însă cu toată sinceritatea.

Stăpîna, cam băută, după cum îi era obiceiul, îmi spuse :

– Mergi sănătos, dumnezeu să te aibă în pază ! Nu ești băiat bun, că ești obraznic ! Eu n-am avut a mă plînge de tine, dar toți spun că ești rău. Și deodată începu a plînge, spunîndu-mi printre lacrimi : Dacă trăia bietul bărbățelul meu, răposatul, sufletelul meu drag, îți trăgea o bătăiță, cîțiva pumni în ceafă și te lăsa, nu te alunga... Da' acuma toate-s anapoda. Una, două, marș afară ! Oof ! Unde-ai să te duci tu acu, băiețaș ? Și la cine ai să găsești tu milă ?

XVI

Pluteam cu luntrea împreună cu stăpînu-meu pe ulițele iarmarocului, printre prăvăliile de piatră, inundate de apă pînă la catul de sus. Eu vîsleam. Stăpînul ședea la cîrmă și cîrmea fără nici o pricepere, cufundînd vîsla prea adînc, încît luntrea se bălăbănea încolo și-ncoace, cotind din uliță în uliță pe apa lină, tulbure și îngîndurată.

– Ei, drăcie ! Tare-i mare apa ! Are să ne țină în loc cu lucrul, bodogănea el, trăgînd din țigara de foi al cărei fum mirosea a postav ars.

– Mai încet ! striga speriat. Ne izbim de un felinar.

Îndrepta barca și înjura :

– Ticăloșii ! Pricopsită luntre mi-au dat !

Stăpînul îmi arăta locurile unde, după ce se va trage apa, aveau să înceapă lucrările de reparație a prăvăliilor. Cu fața albăstrie pe unde trecuse briciul, cu mustața tunsă și cu țigara de foi în gură, nu semăna de loc a antreprenor. Purta o scurtă de piele, cizme înalte pînă la genunchi, o tolbă de vînătoare petrecută peste umăr, iar la picioare avea o pușcă scumpă, cu două țevi, marca Lebel. Șapca de piele din cap o muta într-una, enervat, ba trăgînd-o pe ochi cînd își umfla buzele și se uita cu grijă în jur, ba împingînd-o pe ceafă, ceea ce-l întinerea. Și atunci zîmbea în mustață, gîndindu-se pesemne la ceva plăcut. Privindu-l, n-ai fi crezut că avea atît de mult de lucru, că scăderea înceată a apei îl neliniștea și îți dădeai bine seama că-i trecea prin cap un val de gînduri, care numai cu treburile n-aveau a face.

Mă simțeam copleșit de o nedumerire molcomă : era stranie priveliștea acestui oraș mort, cu șirurile lui drepte de clădiri cu ferestrele închise – oraș aproape cufundat în apă, plutind parcă alăturea de luntrea noastră.

Cerul era cenuşiu. Soarele se încurcase printre nori şi numai cînd şi cînd izbutea să răzbată prin desişul lor ca o pată mare, argintie, cum se arată doar în zilele de iarnă. Apa era şi ea cenuşie şi rece, iar cursul ei nici nu se simţea ; părea că încremenise, că adormise împreună cu casele pustii, cu şirurile de prăvălii vopsite într-un galben murdar. Cînd soarele privea alburiu, printre nori, priveliştea se mai lumina, în apă se oglindea pînza sură a cerului şi barca noastră parcă spînzura în aer, între două ceruri ; clădirile de piatră se înălţau parcă şi ele şi pluteau, lunecînd lin, spre Volga şi spre Oka. În preajma luntrii se legănau butoaie desfundate, lăzi, coşuri, şipci şi paie, şi cîteodată plutea, ca un şarpe mort, cîte o prăjină sau un capăt de grindă.

Într-un loc, ferestrele erau deschise ; pe acoperişul gangului dintre două rînduri de prăvălii erau întinse rufe la uscat şi atîrnau pîslari. Dintr-o fereastră, o femeie se uita la apa cenuşie ; de capătul unei grinzi de tuci era priponită o luntre şi marginile ei roşii se oglindeau în apă umflate şi cărnoase.

La vederea acestor semne de viaţă, stăpînul dădu din cap şi mă lămuri :

– Aici locuieşte paznicul iarmarocului. Iese pe geam, se caţără pe acoperiş, coboară în barcă şi porneşte să cerceteze locurile, umblînd după hoţi. Dacă nu-s, atunci fură el singur...

Stăpînul vorbea domol şi alene, cu gîndul aiurea. În jurul nostru era linişte şi pustietate şi toate păreau ireale, ca în vis. Volga şi Oka îşi uniseră apele pe o întindere nesfîrşită ; departe, pe dealul pietros, se ridica oraşul pestriţ, cufundat între livezile încă întunecate, dar cu mugurii copacilor, de pe acum umflaţi, îmbrăcînd casele şi bisericile cu o şubă verzuie şi călduroasă. Peste ape se aşternea dangătul necontenit al clopotelor care vesteau paştele şi vuietul depărtat al oraşului, iar aici erai parcă într-un cimitir părăsit.

Luntrea noastră aluneca acum între două şiruri de copaci întunecaţi care însemnau uliţa principală a iarmarocului, îndreptîndu-se către Vechiul Sobor. Stăpînu-meu se necăjea cu ţigara lui de foi care-i umplea ochii de fum usturător ; luntrea se ciocnea mereu de trunchiurile copacilor cînd cu botul, cînd cu marginile, ceea ce-l supăra şi-l făcea să spună cu mirare :

– Păcătoasă barcă !

– Păi, n-o mai cîrmiţi într-una...

– Da' cum să fac ? bodogănea el. Eu ştiu că dacă-s doi în barcă, apăi totdeauna unul trage la vîsle, iar celălalt cîrmeşte. Ia te uită : astea-s prăvăliile chinezeşti.

Cunoşteam de cînd lumea iarmarocul, chiar şi cu ochii închişi, şi cunoşteam de asemenea şi rîndurile acestea de prăvălii cu acoperişurile lor caraghioase ; la colţurile acoperişurilor şedeau turceşte pe streşini nişte chinezi de ghips. Odinioară, împreună cu ceata noastră de prieteni, aruncasem cu pietre în chinezii aceştia şi cîtorva dintre ei le spărsesem chiar eu capetele şi le ciuntisem mîinile. Acum, însă, nu mai găseam pricină de mîndrie în asemenea isprăvi.

– Mare aiureală, îmi spuse el, arătîndu-mi prăvăliile. Ehei, dacă mi le-ar da mie acum să le clădesc din nou...

Şi fluieră, dîndu-şi şapca pe ceafă.

Eu însă, nu ştiu de ce, aveam credinţa că şi dînsul ar fi clădit acel oraş de piatră într-un chip tot aşa de puţin atrăgător şi pe acelaşi loc jos, peste care, în fiece an, se revărsau apele mari ale celor două rîuri, şi că la fel ar fi ridicat şi el cele două rînduri de prăvălii chinezeşti...

Stăpînul aruncă ţigara de foi în apă, scuipă îngreţoşat în urma ei şi-mi spuse :

– Mă plictisesc, Peşkov ! Tare mă plictisesc ! Nu-s oameni cu carte în oraşul nostru şi n-am cu cine sta de vorbă. N-am nici măcar faţă de cine să mă laud. Nu-s oameni ! Numai dulgheri, zidari, mujici şi tot felul de pungaşi...

Apoi se uită în dreapta, către deal, la geamia albă, care se înălța frumos din apă și, ca și cum și-ar fi adus aminte de întîmplări de mult uitate, urmă :

– Am început să beau bere, să fumez țigări de foi, să trăiesc ca nemții. Nemții, frate, îs oameni descurcăreți, mînca-i-ar găinile ! Berea-i bun lucru, îmi place, da' cu țigările de foi nu m-am deprins încă. Dacă fumez mult, nevastă-mea începe a bombăni și mă-ntreabă : „A ce duhnești ? Parc-ai fi dubălar !" Da, frate, trăim și noi mai subțire... Ei, de-acu mai cîrmește și singur...

Stăpînul scoase vîsla, o puse în luntre, luă arma și trase într-un chinez de pe acoperiș ; chinezul nici nu se sinchisi. Alicele bătură în acoperiș și-n zid, stîrnind niște nourași de praf care se ridicară în aer.

– N-am nimerit, recunoscu pușcașul fără prea mare părere de rău și mai puse un cartuș în țeavă.

– Da' cu fetele cum stai ? Ai ieșit din post ? Nu ? Păi, eu, la treisprezece ani știam a mă îndrăgosti...

Și-mi istorisi, cum ar fi istorisit un vis, povestea celei dintîi iubiri a lui pentru fata din casă a arhitectului la care intrase ucenic. Apa cenușie plescăia încetișor, spălînd colțurile clădirilor. Dincolo de sobor se întindea, cu luciri mate, pustia apelor și ici, colo se înălțau peste oglinda apei loziile întunecate ale sălciilor.

La atelier, iconarii cîntau adesea un cîntec pe care-l știau de la seminariști :

> Marea albastră,
> Furtunoasa mare...

„Mare plictiseală trebuie să fie și marea asta albastră" – mă gîndeam eu.

– Nu dormeam nopțile, urmă stăpînul. Uneori, mă sculam din pat și stăteam la ușa ei, tremurînd ca un cîine. Casa era friguroasă. Noaptea, venea la ea și stăpînul și

ar fi putut da de mine. Eu însă nu mă temeam, nu mă temeam de fel...

Vorbea dus pe gînduri de parcă s-ar fi uitat la o haină veche și roasă, întrebîndu-se dacă făcea s-o mai îmbrace o dată.

– Fata m-a văzut, i s-a făcut milă de mine, mi-a deschis și m-a chemat înăuntru : „Hai, intră, prostuțule !"

Auzisem multe povești asemănătoare și mă săturasem de ele pînă-n gît, cu toate că aveau aceeași trăsătură plăcută. Mai toți oamenii vorbeau de întîia lor „dragoste", fără lăudăroșenie, fără măscări și de cele mai multe ori cu atîta blîndețe și tristețe, încît îmi dădeam seama că acesta fusese lucrul cel mai bun din viața celui care povestea. Iar pentru mulți dintre ei cred că fusese singurul lucru bun de care avuseseră parte.

Stăpînul pufni în rîs și, clătinînd din cap, îmi spuse cu uimire :

– Da' una ca asta nu poți să-i spui nevestei. Doamne ferește ! Și ce mare lucru ar fi să-i spui ? Da' uite că nu poți ! Iac-așa-i povestea...

De istorisit, nu-mi istorisea mie, ci lui însuși. Iar dacă ar fi tăcut, aș fi vorbit eu, pentru că în liniștea și-n pustietatea aceea trebuia numaidecît să vorbești, să cînți din gură sau din armonică – altfel ai fi adormit pe vecie în mijlocul acelui oraș mort, cufundat în apa rece și cenușie.

– Întîi de toate, să nu te-nsori de tînăr, mă-nvăța el. Însurătoarea, măi frate, e-un lucru foarte, foarte însemnat. Cît ești singur, trăiești după capul tău, unde vrei și cum ai poftă. Îți place să trăiești în Persia cu mahomedanii, acolo trăiești ; îți place să fii vardist de stradă la Moscova, treaba ta. Poți să suferi, să furi, toate se pot îndrepta. Da' nevasta, frate, e ca și vremea, nu-i chip s-o îndrepți... Nu-nu ! Nevasta nu-i cizmă ca s-o scoți din picior și s-o zvîrli cît colo...

Stăpînu-meu se schimbase la față. Se uita pe sub sprîncenele încruntate la apa cenușie și-și scărpina nasul coroiat. Apoi mormăi :

– Mda, frate. Să deschizi bine ochii. Îi rămîne în picioare cît îi rămîne, da' oricît ai fi de mlădios, tot o să cazi și tu o dată în capcană. Fiindcă fiecare își are capcana lui, pregătită de mai înainte...

După o vreme, am ieșit în stufărișul de pe lacul Meșcerski, care-și contopise apele cu ale Volgăi.

– Vîslește mai încet ! îmi șopti stăpînul, îndreptîndu-și pușca spre stufărișuri.

După ce-a împușcat cîteva becațe slabe, mi-a poruncit :

– Ei, acu hai la Kunavino. Eu rămîn acolo pînă diseară, da' tu să spui acasă că am treabă cu antreprenorii...

După ce l-am lăsat pe una din străzile mahalalei, cufundată și ea sub apă, m-am întors prin iarmaroc la Strelka și am priponit luntrea. Stam în luntre și priveam locul unde-și contopeau apele cele două rîuri, orașul, vapoarele, cerul. Ca o pasăre uriașă, cerul își întindea peste toată priveliștea aripile pufoase, alcătuite din penele albe ale norilor. În prăpăstiile albastre dintre nori se ivea soarele auriu și cu o singură privire schimba întreaga față a pămîntului. În jur toate se mișcau vioaie și sigure de ele. Sforul iute al rîului purta ușor nenumărate șiruri de plute. Pe plute stăteau temeinic proțăpiți pe picioare mujici bărboși, care mînuiau vîslele lungi și urlau unii la alții și la vapoarele pe care le întîlneau. Un vaporaș trăgea în susul apei un șlep gol. Apa i se împotrivea și-l sălta, iar vaporașul cîrnea din bot ca o știucă și gîfîia, proptindu-se îndărătnic cu roțile în apa care venea năvalnic spre el. Pe șlep, cu picioarele atîrnînd dincolo de bord, ședeau umăr la umăr patru mujici, din care unul cu o rubașcă roșie, și cîntau. N-auzeam cuvintele, cîntecul însă îl știam.

Mi se părea că aici, pe rîul acesta viu, cunoșteam totul, totul mi-era aproape și nu era lucru pe care să nu-l fi putut înțelege, pe cînd orașul cufundat în ape, care rămăsese în urmă, era un vis urît, o născocire a stăpînului, tot așa de neînțeleasă pentru mine ca și dînsul.

După ce m-am săturat privind toate acestea, am plecat spre casă, simțindu-mă în toată firea, în stare de orice muncă. Pe drum mă uitam de pe dealul cetățuii la Volga și de departe, de pe deal, întinderea părea vastă, fără de margini și plină de făgăduințe.

Acasă aveam cărți. În locuința în care stătuse Regina Margot se mutase acum o familie numeroasă, care cuprindea cinci fete, una mai frumoasă ca alta, și doi liceeni ; și toți îmi dădeau cărți. Îl citeam cu nesaț pe Turgheniev și mă minunam cît de limpezi, de simple, de străvezii ca aerul de toamnă erau toate lucrurile în cărțile sale, cît de curați erau oamenii lui și cît de frumos era tot ceea ce evoca cu atîta seninătate.

Citisem *Amintiri din seminar* de Pomialovski, care de asemenea mă uimise, fiindcă avea o stranie și mare asemănare cu viața atelierului de icoane și cunoșteam mult prea bine deznădejdea care, izvorînd din plictiseală, se preface ușor în șotii pline de răutate.

Îmi plăcea să citesc cărți rusești, căci găseam totdeauna în ele ceva cunoscut și trist, ca și cum s-ar fi furișat în filele lor și ar fi încremenit acolo dangătul clopotelor din săptămîna mare, și, îndată ce deschideai cartea, prindeau iarăși a bate domol.

Am citit fără mare poftă *Suflete moarte* și *Amintiri din casa morților*. *Suflete moarte*, *Casa morților*, *Moartea*, *Trei morți*, *Moaște vii*. Asemănarea asta dintre titlurile cărților îmi rămînea fără voie în minte și-mi trezea o antipatie nelămurită pentru toate aceste cărți. *Un semn al timpului*, *Pas cu pas*, *Ce-i de făcut ?*, *Cronica satului Smurin* sau altele de același fel nu-mi plăceau nici ele.

În schimb, îmi plăceau foarte mult Dickens [1] și Walter

[1] *Charles Dickens* (1812—1870) — romancier englez, unul din cei mai de seamă reprezentanți ai realismului din sec. al XIX-lea (n. ed.).

Scott, ale căror cărţi le citeam de cîte două şi trei ori, şi de fiecare dată cu aceeaşi desfătare. Cărţile lui Walter Scott îmi purtau gîndul către slujba cea mare slujită într-o biserică bogată, poate cam lungă şi plictisitoare, totdeauna însă solemnă ; iar Dickens a rămas pentru mine un scriitor în faţa căruia mă închin cu respect. Acest om a atins cea mai mare măiestrie în greul meşteşug al dragostei de oameni.

Seara, se aduna în cerdacul casei un grup numeros : fraţii K. cu surorile lor, amîndouă adolescente, şi Viaceslav Semaşko, un licean cîrn ; cîteodată mai venea şi domnişoara Ptiţîna, fata unui cinovnic însemnat. Vorbeau despre cărţi, despre poezie, lucruri care mi-erau aproape şi le înţelegeam, fiindcă citisem mai mult decît ei toţi. Cel mai adesea, însă, istoriseau din viaţa lor de liceeni şi se plîngeau de profesori ; ascultînd ce povesteau, mă simţeam mai liber decît dînşii şi mă miram că puteau fi atît de răbdători, dar oricum îi invidiam pentru că învăţau la şcoală.

Tovarăşii mei erau toţi mai vîrstnici decît mine. Mie, însă, mi se părea că eu eram mai mare, mai copt şi cu mai multă experienţă. Asta mă cam stînjenea, aş fi vrut să mă simt mai aproape de ei. Veneam acasă seara tîrziu, plin de colb şi de noroi, îmbuibat de altfel de impresii decît ale lor, care, drept vorbind, erau foarte monotone. Tovarăşii mei vorbeau mult despre fete, se îndrăgosteau cînd de una, cînd de alta, şi încercau să facă versuri. Întru aceasta se întîmpla adesea să aibă nevoie de ajutorul meu, căci îmi plăcea să mă încerc în meşteşugul alcătuirii stihurilor şi găseam uşor rimele. Nu ştiu nici eu cum se făcea, dar versurile mele ieşeau totdeauna umoristice ; pe domnişoara Ptiţîna, căreia îi erau dedicate cele mai multe dintre poezii, o asemuiam totdeauna cu o legumă – şi, de obicei, cu o ceapă.

Semaşko îmi spunea :

– Ce fel de versuri îs astea ? Cuie de cizmărie, nu versuri !

Cum în nici o privinţă nu voiam să rămîn mai prejos de dînşii, m-am îndrăgostit şi eu de domnişoara Ptiţîna. Nu-mi mai aduc aminte în ce fel mi-am arătat dragostea faţă de dînsa, ştiu însă că treaba asta s-a isprăvit prost. Pe apa verde şi mucedă a heleşteului Zvezdin plutea o scîndură. Într-o zi, n-am avut altceva mai bun de făcut decît să poftesc pe domnişoara Ptiţîna s-o plimb pe scîndura aceea, iar dînsa s-a învoit. Am adus scîndura la mal şi m-am urcat pe ea. Pe mine mă ţinea bine. Cînd, însă, domnişoara frumos îmbrăcată, într-o rochie numai dantelă şi panglici, a pus cu drăgălăşenie piciorul pe celălalt capăt al scîndurii şi cînd, plin de mîndrie, am împins cu prăjina ca să mă depărtez de ţărm, blestemata de scîndură se clătină sub noi şi domnişoara căzu în heleşteu. M-am aruncat cavalereşte în apă, am scos-o îndată la mal, dar vai ! – spaima şi mătasea broaştei de care era plin heleşteul distruseseră frumuseţea doamnei inimii mele.

Ameninţîndu-mă cu pumnişorul ei ud, domnişoara îmi strigă :

– Ai făcut-o înadins ! Ca să cad în apă !...

Şi, nevrînd să creadă în ruptul capului în sinceritatea dezvinovăţirilor mele, începu să se poarte faţă de mine cu vrăjmăşie.

Îndeobşte, viaţa oraşului nu era de loc interesantă ; stăpîna cea bătrînă se purta cu mine tot atît de rău ca şi odinioară, iar cea tînără mă privea cu bănuială. Viktoruşka avea faţa şi mai arămie din pricina pistruilor care i se înmulţiseră, mîrîia la toată lumea şi se simţea totdeauna jignit fără leac nu ştiu de cine.

Stăpînu-meu trebuia să lucreze o sumedenie de planuri şi, cum nu putea s-o scoată la capăt numai cu frate-său, l-a chemat pe tatăl meu vitreg să-i ajute.

Într-una din zile, întîmplarea a făcut să mă întorc mai devreme de la iarmaroc, cam pe la ceasurile cinci. Cînd am intrat în sufragerie, am dat cu ochii de omul acela, pe

care îl și uitasem, șezînd la masă alături de stăpînu-meu. El îmi întinse mîna :

– Bună ziua !...

Surprins, am simțit că-mi pierd cumpătul și într-o clipă trecutul răbufni în mine ca un pojar, pîrjolindu-mi inima.

– Uite cum s-a speriat ! strigă stăpînu-meu.

Tată-meu vitreg mă privea cu un zîmbet care-i lumina fața groaznic de slabă. Ochii întunecați i se făcuseră și mai mari și toată făptura lui era tare trecută și parcă năruită... Mi-am vîrît palma între degetele lui subțiri și fierbinți.

– Vezi că ne-am întîlnit iarăși, îmi spuse el tușind.

Am ieșit sleit de puteri, parcă mă bătuse cineva.

Între noi s-au statornicit niște legături nelămurite și pline de sfiiciune. Îmi spunea pe nume, adăugînd însă și numele tatălui meu, și se purta cu mine ca și cînd aș fi fost de-o seamă cu el.

– Cînd te duci la băcănie, te-aș ruga să-mi cumperi și mie un sfert de funt de tutun Laferme, o sută de tuburi de hîrtie Victorson și un funt de cîrnat fiert...

Banii pe care mi-i dădea îi simțeam totdeauna încălziți de mîna lui fierbinte și îmi pricinuiau o senzație neplăcută. Vedeam bine că era tuberculos și că nu mai avea mult de trăit. Își dădea și el seama de aceasta și, răsucindu-și bărbuța neagră, ascuțită, grăia domol cu glasul lui gros :

– Boala mea aproape că n-are leac ! Dacă mănînci însă multă carne, se poate să te îndrepți. Poate că m-oi îndrepta și eu...

Mînca nespus de mult și fuma într-una, lăsînd țigara din gură numai cînd mînca. În fiecare zi îi cumpăram cîrnat, șuncă, sardele, dar nu știu ce nevoie avea sora bunicii să-i spună cu răutate, ca și cînd ar fi vrut să-l încredințeze cu tot dinadinsul :

– Moartea n-o poți hrăni cu mezelicuri. Nu, nu-i chip s-o înșeli.

Stăpînii mei se purtau față de tatăl meu vitreg cu o luare-aminte jignitoare, sfătuindu-l tot timpul să încerce ba o doctorie, ba alta, dar îndată ce pleca, începeau să-l batjocorească.

– Auzi colo, nobilul ! Cică să cureți mereu firimiturile de pe masă, fiindcă din firimituri se-nmulțesc muștele, spunea stăpîna cea tînără. Bătrîna îi ținea isonul :

– Nobil, ce mai vorbă ! Surtucul îi ros tot și lucește, da' el tot îl mai frichinește cu peria. Tare-i mofturos ! Să nu vadă un fir de colb.

Iar stăpînul, ca și cînd ar fi vrut să le mîngîie :

– Aveți răbdare, gaițelor, c-o să se curețe repede.

Această dușmănoasă și prostească purtare a tîrgoveților față de nobilul picat între ei mă apropia fără să vreau de tată-meu vitreg. Și rîșcovul e ciupercă otrăvitoare, dar cel puțin îi frumoasă !

În mijlocul acestor oameni, tată-meu vitreg se înăbușea și era ca un pește într-un coteț de găini – comparație absurdă, cum, de altfel, absurdă era toată viața aceea.

Cu timpul, am început să găsesc într-însul o mulțime de trăsături comune cu „Bună treabă", omul pe care nu-l puteam uita. Pe el și pe Regina Margot îi împodobeam cu tot ce găseam mai bun în cărți și le dădeam tot ce era mai curat în mine și toate fanteziile pe care mi le stîrnea lectura. Pentru cei din casă, tată-meu vitreg era tot așa de străin și de puțin iubit cum fusese „Bună treabă". Se purta la fel față de toți, nu începea niciodată el cel dintîi vorba, iar cînd era întrebat, răspundea cu deosebită politețe și scurt. Îmi plăcea foarte mult să-l ascult, cînd îl dăscălea pe stăpînu-meu. Stătea încovoiat asupra mesei și, bătînd cu unghia lui uscată în hîrtia groasă, căuta liniștit să-l încredințeze :

– Fermele trebuie numaidecît legate cu clești. Asta reduce presiunea asupra pereților, fiindcă altminteri greutatea căpriorilor îi dărîmă.

– Ei, drace ! Ştii că ai dreptate ? mormăia stăpînu-meu.

Iar cînd tată-meu vitreg pleca, nevasta îi spunea stăpînului :

– Mă mir cum de te laşi tu dăscălit în asemenea hal !

Nu puteam să înţeleg ce-o întărîta atîta cînd îl vedea pe tată-meu spălîndu-se pe dinţi după cină şi clătindu-şi gura cu capul dat pe spate, de i se vedea mărul lui Adam ieşit mult în afară.

– Evgheni Vasilici, îi spunea ea cu glas acru, mă tem să nu-ţi facă rău că-ţi dai capul aşa, pe spate.

El îi răspundea, zîmbind politicos :

– Da' de ce crezi asta ?

– Ei... aşa...

Apoi cînd începea să-şi curețe c-un beţişor de os unghiile albăstrui, stăpînă-mea spunea cu necaz :

– Poftim ! C-un picior în groapă şi-şi mai curăţă unghiile ! Nu se lasă !

– Ei, ofta stăpînul, multe prostii vă mai trec prin cap, mînca-v-ar găinile !

– Ce tot îndrugi acolo ? se mînia nevastă-sa.

Noaptea, bătrîna se tînguia cu foc lui dumnezeu :

– Doamne, mi l-a atîrnat de gît pe omul acesta putred şi iar l-a dat deoparte pe Viktoruşka...

Viktoruşka începu să-l maimuţărească pe tată-meu vitreg în felul său de a se purta, imitîndu-i mersul, mişcarea mîinilor lui boiereşti, priceperea lui de a-şi lega frumos cravata şi iscusinţa de a mînca fără să plescăiască din limbă. Tot mereu îl întreba cu grosolănie cîte ceva :

– Maximov, cum se zice pe franţuzeşte genunchi ?

– Mie îmi spune Evgheni Vasilievici, îi amintea liniştit tată-meu vitreg.

– Bine, bine. Da' cum se spune piept ?

La cină, Viktoruşka îi poruncea ...

– Of, drăguţul meu de franţuz ! îi spunea înduioşată bătrîna.

Tată-meu vitreg mînca mai departe bucata lui de carne, fără să se sinchisească cîtuşi de puţin de ei, de parcă ar fi fost surdo-mut şi nu se uita la nimeni.

Într-o zi, fratele mai mare îi spuse mezinului :

– Ei, de-acu, Viktore, dacă ai învăţat franţuzeşte, trebuie să-ţi cauţi şi o ibovnică...

După cîte-mi aduc aminte a fost singura dată cînd l-am văzut pe tată-meu vitreg zîmbind. Dar n-a spus o vorbă.

Stăpîna, furioasă, aruncă lingura pe masă şi urlă la bărbatu-său :

– Nu ţi-e ruşine să vorbeşti porcării de faţă cu mine ?

Uneori tată-meu vitreg venea la mine, în săliţa întunecoasă unde dormeam, sub scara care ducea la pod. De citit, citeam pe scara din dreptul ferestrei.

– Citeşti ? mă-ntreba el, pufnind pe nas. Pieptul îi şuiera de parcă ardeau înlăuntru cărbuni. Ce carte-i asta ?

Îi arătam cartea.

– A ! spunea el, uitîndu-se la titlu. Mi se pare c-am citit-o şi eu. Vrei o ţigară ?

Fumam amîndoi, uitîndu-ne pe fereastră în curtea murdară. El îmi spunea :

– Păcat de dumneata, că n-ai putinţa să înveţi. Am impresia că ai aptitudini.

– Păi citesc şi învăţ.

– Asta-i puţin. E nevoie de şcoală, de metodă...

Îmi venea să-i spun :

„Dar dumneata ai avut şi şcoală, şi metodă. Şi ce folos ?"

El însă, ca şi cînd mi-ar fi bănuit gîndurile, adause :

– Pentru dumneata ar fi mai bine să pleci de-aici. Nu văd pentru ce ai mai sta, și nici folosul pe care ai putea să-l ai.

– Îmi plac muncitorii.

– Aha! Prin ce?

– E interesant să trăiești în mijlocul lor.

– Se prea poate...

Într-una din zile, mi-a spus:

– Stau și mă gîndesc adesea ce scîrbe sînt totuși patronii ăștia ai noștri!

Amintindu-mi cînd și cum spusese maică-mea acest cuvînt, fără să vreau, m-am tras la o parte. El mă întrebă, zîmbind:

– Dumneata nu crezi tot așa?

– Ba cred.

– Ei, da... Asta o văd eu.

– Oricum, stăpînul îmi place.

– Da. O fi om bun... da-i cam caraghios.

Aș fi vrut să stau de vorbă cu dînsul despre cărți, dar de bună seamă că nu-i plăceau cărțile. Adesea mă sfătuia:

– Da' nu te mai aprinde așa! În cărți toate-s înfrumusețate și schimbate, într-o privință sau în alta. Cei mai mulți scriitori sînt oameni mici la suflet, ca și patronul nostru.

Asemenea păreri mi se păreau îndrăznețe și mă cîștigau.

Odată m-a întrebat:

– L-ai citit pe Goncearov?

– Da. *Fregata „Pallada"*.

– „Pallada"-i o carte plictisitoare. În genere, însă, Goncearov e cel mai deștept scriitor din Rusia. Te sfătuiesc să citești romanul *Oblomov*. E cea mai veridică și mai îndrăzneață carte a lui și, de altfel, una din cele mai bune cărți din toată literatura rusă.

Despre Dickens spunea:

– Ascultă-mă pe mine, cărțile lui Dickens îs o aiureală. Uite, în suplimentul literar al ziarului *Novoe vremea* apare ceva foarte interesant – *Ispitirea sfîntului Antoniu*. Vezi, aceasta s-o citești neapărat. Mi se pare că dumitale îți place biserica și-ți plac toate cele bisericești. *Ispitirea* are să-ți fie de folos.

Chiar dînsul mi-a adus apoi un teanc de suplimente și am putut citi înțeleapta carte a lui Flaubert[1], care-mi amintea de nenumărate vieți ale sfinților, de unele istorii pe care mi le spusese cărturarul starover, dar nu mi-a lăsat o impresie prea adîncă. Mult mai mult mi-au plăcut *Memoriile lui Upillio Faimali, îmblînzitorul de fiare*, tipărite tot acolo.

Cînd i-am mărturisit aceasta, tată-meu vitreg mi-a spus cu glas domol:

– Înseamnă că-i prea devreme să citești astfel de cărți. Te rog, însă, să nu uiți cartea asta...

Cîteodată se așeza lîngă mine și nu scotea o vorbă, pufăind mereu din țigară și tușind. Ochii lui frumoși ardeau de mă cuprindea frica. Îl priveam pe furiș și uitam că omul acesta, care murea așa de cinstit și de simplu, fără să se tînguiască de fel, fusese odată așa de drag mamei mele și că îi amărîse viața. Știam că trăia cu o croitoreasă și mă gîndeam la dînsa cu milă și nedumerire. Cum de nu-i era silă să îmbrățișeze ciolanele acestea lungi și să sărute gura asta care mirosea așa de pătrunzător a putregai? Ca și „Bună treabă", tată-meu vitreg aducea vorba, cînd nici nu te așteptai, despre lucruri care-l priveau foarte de aproape:

– Mie-mi plac ogarii. Sînt proști, dar îmi plac, fiindcă-s frumoși. Și femeile frumoase sînt adesea proaste...

Îmi spuneam, nu fără mîndrie:

„De-ai fi cunoscut-o pe Regina Margot!"

---

[1] *Gustave Flaubert* (1821—1880) — scriitor francez, reprezentant al realismului critic francez (n. ed.).

Într-o zi, mi-a spus :

– Toţi oamenii care trăiesc îndelung împreună ajung să aibă aceeaşi faţă.

Am însemnat-o în caietul meu.

Ajunsesem să aştept asemenea vorbe ca pe-un dar. Era plăcut să auzi îmbinări neobişnuite de cuvinte, într-o casă unde toţi vorbeau într-o limbă searbădă şi încremenită în forme uzate şi monotone.

Tată-meu vitreg nu vorbea niciodată cu mine despre mama şi nu-mi amintesc să-l fi auzit rostindu-i numele. Asta îmi plăcea foarte mult şi-mi stîrnea faţă de dînsul un simţămînt vecin cu respectul.

Îmi aduc aminte că odată l-am întrebat ceva în legătură cu dumnezeu, nu mai ştiu însă ce anume. El se uită la mine şi-mi spuse foarte liniştit :

– Nu ştiu. Nu cred în dumnezeu.

M-am gîndit la Sitanov şi i-am vorbit despre el. Tată-meu vitreg m-a ascultat cu luare-aminte şi mi-a spus cu liniştea lui de totdeauna :

– Omul acesta îşi punea probleme şi cine se întreabă nu se poate să nu creadă în ceva... Eu, pur şi simplu, nu cred...

– Da' se poate una ca asta ?

– De ce să nu se poată ? Uite, vezi şi dumneata – nu cred.

Eu, însă, vedeam un singur lucru : că murea. N-aş fi putut spune că mi-era milă de dînsul, dar simţeam întîia dată un interes viu şi firesc pentru un aproape care în scurtă vreme avea să moară, pentru însăşi taina morţii.

Iată, şezînd în faţa mea, atît de aproape încît îmi atingea genunchiul, un om plin de ardoare, un om care gîndea. Omul acesta împărţea fără să şovăie pe ceilalţi oameni după legăturile pe care le avea cu dînşii şi vorbea despre orice ca o făptură care avea putinţa să judece, să tragă concluzii şi să hotărască ; în el găseam gînduri de care aveam nevoie sau, dimpotrivă, care îmi arătau ce

nu-mi era de folos. Această fiinţă era de o complexitate nemaipomenită şi în noianul minţii sale roia un nesfîrşit vîrtej de gînduri. Oricum m-aş fi purtat cu faţă de dînsul, el îmi apărea adesea ca o parte din mine însumi, trăind undeva, în străfundul făpturii mele, un om la care gîndeam şi al cărui suflet mi-l umbrea pe al meu. Ca mîine, însă, el avea să piară, mistuindu-se cu toate cîte erau ascunse în capul şi în inima lui şi cu tot ce mi se părea că-i citeam în ochii lui frumoşi. Cînd va fi pierit, unul din firele vii care mă legau de lume se va fi rupt şi nu-mi va rămîne decît amintirea lui. Această amintire va dăinui mai departe în sufletul meu, întreagă şi neschimbată, iar ceea ce fusese viu şi schimbător într-însul se va pierde.

Acestea toate erau numai gînduri, îndărătul cărora se găsea acel simţămînt pe care nu puteam să-l îmbrac în cuvinte, simţămînt care naşte gîndurile şi le hrăneşte şi care te sileşte neînduplecat să urmăreşti cu luare-aminte fenomenele vieţii şi în faţa fiecăruia să te întrebi : pentru ce ?

– Ştii, mi se pare că în curînd am să cad la pat, îmi spuse tată-meu vitreg într-o zi cu ploaie. Simt o slăbiciune stupidă şi n-am chef de nimic...

A doua zi, la ceaiul de seară, se apucă să scuture cu deosebită grijă firimiturile de pîine de pe masă, de pe genunchi, parc-ar fi lepădat de la sine ceva nevăzut. Stăpîna cea bătrînă se uita la el pe sub sprîncene şi-i şopti noră-si :

– Ia te uită cum se mai curăţă şi se piguleşte !

Vreme de două zile după aceea n-a mai venit la lucru. Apoi bătrîna îmi vîrî în mînă un plic mare, alb, şi-mi spuse :

– Na, ţine. Mi l-a adus ieri după masă o muieruşcă ş-am uitat să ţi-l dau. Frumuşică muieruşcă ! Da' ce rudă ţi-o fi, nu ştiu, zău.

În plic, pe o blanchetă cu numele spitalului, sta scris cu litere mari :

„Dacă ai un ceas liber, vino să mă vezi. Sînt la spitalul Martînovski. E.M."

În dimineața următoare mă aflam într-o cameră de spital, la patul tatălui meu vitreg. Era mai lung decît patul, și picioarele, în niște ciorapi cenușii căzuți pe glezne, îi ieșeau printre vergele. Ochii lui frumoși, acuma tulburi, rătăceau pe pereții galbeni și se opreau cînd pe fața mea, cînd pe mîinile mici ale fetei care ședea pe un scăunel la căpătîiul lui. Fata își pusese mîinile pe pernă și tată-meu vitreg, cu gura deschisă, își freca obrazul de ele. Era o fată plinuță și purta o rochie simplă, de culoare închisă ; pe fața ovală îi curgeau lacrimi. Ochii albaștri și umezi nu se dezlipeau o clipă de pe chipul ciolănos al tatălui meu vitreg, cu nasul mare, care i se ascuțise și mai mult, și cu gura întunecată.

– Poate c-ar fi bine să chemăm un preot, îmi șopti dînsa. Dar vezi că el nu-mi dă voie... Nu-și mai dă seama de nimic...

Și fata își luă mîinile de pe pernă și le împreună la piept, ca și cînd s-ar fi rugat.

Tată-meu vitreg își veni o clipă în fire, se uită în tavan și fața i se încruntă adînc, ca și cum și-ar fi adus aminte de ceva. Apoi îmi întinse mîna uscată, numai piele și oase.

– Dumneata, erai ? Îți mulțumesc. Uite, vezi, mă simt tîmpit de tot...

Asta îl obosi din cale-afară și închise ochii. I-am netezit mîna cu degete lungi și reci și cu unghii vinete. Fata îl rugă încetișor :

– Evgheni Vasilievici, primește te rog să chemăm...

– Să vă prezint, spuse el, arătîndu-mi-o din ochi. E o ființă de treabă...

Apoi tăcu și începu să deschidă tot mai larg gura.

Deodată scoase un strigăt răgușit, ca un croncănit de corb, începu să se frămînte în pat, dădu la o parte pătura și prinse a scormoni în jurul lui cu mîinile dezgolite. Fata țipă și ea și-și îngropă obrazul în perna boțită.

Tată-meu vitreg s-a stins degrabă. Îndată ce muri, fața i se făcu frumoasă.

Am ieșit din spital, sprijinind de braț fata care plîngea și se clătina pe picioare ca o bolnavă. În mînă ținea batista strînsă ghem, o ducea mereu la ochi, o strîngea tot mai tare și se uita la ea, de parc-ar fi fost cel din urmă și mai de preț lucru care-i rămăsese.

Deodată se opri, se lipi de mine, și-mi spuse cu mustrare :

– Măcar pînă-n iarnă să mai fi trăit ! Of, doamne, doamne ! Cum e cu putință una ca asta ?

Apoi îmi întinse mîna udă de lacrimi :

– La revedere. Te lăuda foarte mult. Înmormîntarea e mîine.

– Să te duc pînă acasă ?

Fata privi în jurul ei :

– De ce să mă duci ? Doar e ziuă.

Am rămas la colțul unei ulicioare și m-am uitat după dînsa. Pășea agale, ca o ființă care nu mai avea pentru ce să se grăbească.

Era în august și începuse să cadă frunza.

N-am avut timp să-l petrec pe tată-meu vitreg la cimitir, iar pe fata aceea n-am mai văzut-o niciodată...

XVII

În fiecare dimineață, pe la ceasul șase, porneam la lucru la iarmaroc, unde găseam tot felul de oameni interesanți, cum era dulgherul Osip, un moșneguț cărunțel

care semăna cu sfîntul Nicolae, lucrător îndemînatic și om de duh ; Efimușka, un tinichigiu ghebos ; zidarul Piotr, pios și veșnic îngîndurat, care avea de asemenea o înfățișare de sfînt, și Grigori Șișlin, tencuitor, bărbat frumos, cu barba bălaie și ochii albaștri din care izvora o bunătate plină de căldură.

Îi cunoșteam pe toți încă de pe vremea cînd stătusem a doua oară la desenator, unde se iveau în fiecare duminică în bucătărie, cu înfățișarea gravă, cu vorbirea plăcută și plină de tot felul de cuvinte mustoase și noi pentru mine. Toți acești oameni de nădejde mi se păreau buni pînă-n străfundul sufletului, fiecare din ei fiind atrăgător în felul său și deosebindu-se în bine de hoții de tîrgoveți, bețivi și răi, din mahalaua Kunavino.

Dintre toți, mai cu osebire îmi plăcea pe vremea aceea tencuitorul Șișlin și, odată, mă rugasem de el să mă ia în artelul său. Șișlin însă și-a scărpinat cu degetul alb sprînceana aurie și n-a primit. Mi-a spus numai cu glas blajin :

– Îi prea devreme pentru tine. Munca noastră-i muncă grea. Mai așteaptă un an-doi...

Apoi, aruncîndu-și pe spate capul falnic, mă întrebă :

– Da' ce ? N-o duci bine aici ? Ei, nu-i nimica. Mai îndură și tu. Strînge din dinți și așa ai să poți răbda.

Nu prea știu ce am folosit de pe urma acestui sfat bun, dar îmi aduc aminte de el cu recunoștință.

Meșterii veneau și acum la stăpînu-meu în fiecare duminică dimineața, se așezau pe bănci în jurul mesei din bucătărie și, pînă să sosească el, vorbeau despre tot felul de lucruri interesante. Apoi, cînd își făcea apariția, stăpînul le dădea binețe, voios și zgomotos, strîngîndu-le mîinile puternice, și se așeza în capul mesei. Îndată se ivea abacul și un teanc de bancnote ; lucrătorii scoteau însemnările lor, trecute în niște cărțulii boțite, și începea socoteala pentru săptămîna de lucru care se încheiase.

Stăpînul flecărea și glumea, căutînd să-i înșele, dar nici dînșii nu rămîneau mai prejos. Cîteodată, se certau vîrtos, dar de cele mai multe ori rîdeau cu prietenie.

– Ehei, jupîne, ești pungaș din născare, îi spuneau ei stăpînului.

El se simțea cam încurcat și răspundea rîzînd :

– Da' parcă voi, mînca-v-ar găinile, sînteți mai breji ? Las' că mă șufăriți și voi destul.

– Da' parcă-i chip, măi prietene, să fim altfel ? recunoștea Efimușka.

Iar Piotr, care era totdeauna serios, îi răspundea :

– Păi de trăit, trăiești din ceea ce furi, iar ce bruma scoți din munca ta, îi pentru dumnezeu și pentru țar...

– Apoi vezi, taman din pricina asta am și eu chef să vă mai pun la mînă.

Meșterii îi întăreau spusele :

– Cum s-ar zice, să ne tragi pe sfoară ?

– Să ne potcovești ?

Grigori Șișlin își punea mîinile la piept, peste barba-i stufoasă, și cu glasul lui cîntat se ruga de tovarășii săi :

– Ce-ar fi, măi fraților, să facem și noi o dată o socoteală dreaptă, fără înșelăciune ? Că tare-i bine să trăiască omul cu cugetul curat și liniștit. Ei, ce ziceți, oameni buni ?

Ochii albaștri i se întunecau și se umezeau, și în asemenea clipe era nespus de frumos. Pe ceilalți, însă, această rugăminte a lui parcă-i stingherea, și întorceau capul, încurcați :

– Apoi mujicul nu te poate înșela cu mare lucru, bodogănea Osip, cel arătos, ca și cum i-ar fi fost jale de bietul mujic.

Zidarul, adus din spate și cu chipul oacheș, se apleca peste masă și spunea cu glas gros :

– Păcatul îi ca mlaștina – cu cît mergi mai departe, cu-atît te-afunzi mai adînc.

Stăpînul mormăia, pe aceeaşi măsură :

– N-am ce face ! Cînt şi eu, cum cîntă ceilalţi.

Cînd isprăveau cu filozofia, începeau iar a se înşela, care mai de care, iar după ce isprăveau cu socotelile, obosiţi şi asudaţi de-atîta încordare, porneau la ceainărie să bea ceai, poftindu-l şi pe stăpîn.

La iarmaroc trebuia să fiu cu ochii-n patru ca oamenii aceştia să nu fure cuie, cărămizi, scînduri. În afară de lucrul pe care îl făcea la stăpînu-meu, fiecare meşter îşi avea antreprizele sale şi căuta să-mi şterpelească de sub nas cîte ceva pentru afacerile lui.

Cînd am venit întîia dată la iarmaroc, m-au întîmpinat cu bunăvoinţă, iar Şişlin mi-a spus :

– Ţi-aduci aminte că m-ai rugat odată să te iau în artelul meu ? Şi uite, mă rog, unde te-ai cocoţat acu ! Ai ajuns să-mi fii şef ! Ei, ce zici de asta ?

– Da-da, glumi Osip. Dă-i, doamne, ajutor, în munca de supraveghetor...

Doar Piotr îmi spuse neprietenos :

– A pus un pui de cocostîrc să-i oblăduiască pe cloncanii cei bătrîni...

Slujba ce aveam îmi stîrnea un simţămînt de ruşine faţă de oamenii aceştia. Mi se părea că ei ştiau să facă lucruri deosebit de bune şi de frumoase, iar eu trebuia să-i privesc ca pe nişte hoţi şi mincinoşi. La început mi-era greu cu dînşii, dar Osip îşi dădu repede seama de asta şi într-o zi, cînd se-ntîmplă să fim numai noi doi, îmi spuse :

– Uite ce-i, mă băiete : nu te mai bosumfla aşa, că nu-ţi foloseşte la nimica. Ai înţeles ?

De înţeles, nu înţelesesem nimic, dar am simţit că bătrînul îşi dădea seama de caraghioslîcul situaţiei mele şi puţin după aceea s-au statornicit între noi legături deschise.

Mă lua în cîte-un ungher şi mă dăscălea :

– Dacă vrei să ştii, apăi cel mai mare hoţ dintre noi îi Petruha, zidarul. Are omul casă grea şi de aceea-i şi lacom. Fii cu ochii în patru asupra lui. Nu-i lucru de care să n-aibă nevoie. Totu-i bun la dînsul, ş-un funt de cuie, şi zece cărămizi, ş-un sac de var. Nimic nu-i de prisos la el. Altminteri, îi om bun, cu frica lui dumnezeu, măsurat, cu carte, însă-i place să ciordească. Efimuşka-i cuminte, numai că-i muieratic. N-ai de ce te teme de dînsul, că nu-i om să-ţi facă vreun pocinog. Şi apoi îi deştept, fiindcă, să ştii de la mine, că ghebos prost nu se află. Da' iaca, Grigori Şişlin, acesta-i cam nătîng. Şi nu numai că nu ia lucru străin, da' mai dă şi ce-i al lui. Munceşte pe degeaba. Îl înşală toată lumea, dar el nu-i în stare să înşele pe nimeni. N-are cap şi-l duc alţii de nas...

– Da-i bun ?

Osip se uită la mine de parcă veneam din altă lume şi-mi dădu un răspuns care mi s-a întipărit în minte :

– Îi drept că-i bun. Cel mai uşor lucru pentru omul leneş îi să fie bun. Bunătatea, măi băiete, n-are nevoie de minte.

– Da' tu cum eşti ? l-am întrebat pe Osip.

El zîmbi cu viclenie şi-mi răspunse :

– Eu ? Eu îs ca fetele. Oi vorbi de mine cînd oi ajunge bunică. Aşa că stai ş-aşteaptă pînă atunci. Iar dacă nu vrei să aştepţi, poftim de te dumireşte singur cu capul tău. Da, poftim de te dumireşte !...

Omul acesta îmi răsturna tot ce-mi închipuisem eu despre el şi prietenii săi. Mi-era greu să mă-ndoiesc de adevărul spuselor lui, fiindcă vedeam că Efimuşka, Piotr şi Grigori îl socoteau pe acest bătrîn arătos mai deştept şi mai cunoscător într-ale vieţii decît ei înşişi. Se sfătuiau cu dînsul cu privire la orice, îi ascultau cu luare-aminte poveţele şi arătau în fel şi chip cît îl cinsteau.

– Fă bunătate şi ne dă un sfat, îl rugau ei.

Dar odată, după o asemenea rugăminte, cînd Osip se depărtă puţin de dînşii, zidarul îi şopti lui Grigori :

– Un eretic.

Iar Grigori adause cu batjocură :

– O paiaţă !

Tencuitorul mă vestise prieteneşte :

– Ia seama, Maximîci. Vezi de fii cu ochii în patru asupra bătrînului. E-n stare să te bage în cofă cît ai zice peşte. Vezi tu, bătrînii aceştia atotştiutori, să te ferească dumnezeu de răul pe care ţi-l pot face !

Nu mai înţelegeam nimic.

Dintre toţi, cel mai cinstit şi mai pios mi se părea zidarul Piotr. Cînd avea ceva de spus, vorbea scurt şi te încredinţa repede, iar mai mult decît la orice, se gîndea la dumnezeu, la iad şi la moarte.

– Ehei, măi băieţi şi fraţilor, oricum te-ai zbate şi oricît ai nădăjdui, de sapă şi lopată tot nu scapi.

Îl durea mereu stomacul şi erau zile cînd nu putea pune nimic în gură. Pînă şi o coajă de pîine, cît de mică, dacă mînca, îi pricinuia dureri cumplite şi-i făcea greaţă.

Efimuşka cel ghebos părea şi el foarte bun şi foarte cinstit, dar totdeauna era caraghios, iar cîteodată sărac cu duhul, dacă nu chiar scrîntit de-a binelea, cum se întîmplă să fie cîte un nebun liniştit. Era mereu îndrăgostit şi de fiecare femeie spunea acelaşi lucru :

– Vă spun drept, nu-i muiere, ci floare în smîntînă, nu alta. Zău aşa !

Cînd mahalagioaicele înfipte din Kunavino veneau să spele podelele la prăvălii, Efimuşka se dădea jos de pe acoperiş, se aşeza undeva într-un ungher şi începea să toarcă, îngustîndu-şi ochii vioi şi cenuşii şi deschizînd gura pîn' la urechi :

– Ian te uită ce muieruşcă straşnică mi-a trimis dumnezeu ! Mare bucurie a dat peste mine. Ce-o fi cu floarea asta din smîntînă ? Cum să-i mulţumesc soartei pentru

asemenea dar ? D-apoi într-o bucurie ca asta, ard de viu.

La început femeile rîdeau de el şi strigau una către cealaltă :

– Of, doamne ! Ia te uită cum se mai topeşte ghebosul de of şi de alean !

Tinichigiul nici nu se sinchisea de asemenea batjocuri. Faţa lui, cu umerii obrajilor ieşiţi în afară, era parcă somnoroasă, vorbea ca aiurit şi vorbele dulci curgeau într-un şuvoi ameţitor care îmbăta femeile văzînd cu ochii. Pînă la urmă, una din ele, mai în vîrstă, le spunea mirată suratelor :

– Ia auziţi cum se mai canoneşte omul ! Parc-ar fi un flăcău, nu alta !

– Cîntă ca o pasăre...

– Ba se milogeşte ca un calic în faţa pridvorului, nu se dădea bătută una mai îndărătnică.

Efimuşka însă nu semăna de loc c-un cerşetor ; sta vîrtos ca un trunchi îndesat şi glasu-i răsuna tot mai îmbietor, vorbele-i curgeau tot mai ispititoare, iar femeile îl ascultau tăcute. Părea că el însuşi se topeşte şi curge laolaltă cu vorbele lui blînde şi îmbătătoare.

Sfîrşitul era acesta : în timpul cinei sau după ce lăsau lucrul, Efimuşka îşi scutura capul mare şi colţuros şi spunea cu uimire către tovarăşii săi :

– Mamă, măiculiţă, tare era dulce şi drăguţă muieruşca ! De cînd sînt n-am avut parte de asemenea comoară !

Cînd vorbea de izbînzile lui amoroase, nu se lăuda şi nici nu-şi bătea joc de femeia cucerită, cum făceau ceilalţi, ci doar se înduioşa fericit şi plin de recunoştinţă, în timp ce în ochii lui cenuşii se citea uimirea.

Osip dădea din cap şi spunea :

– Nu te mai saturi, măi ! D-apăi, cîţi ani ai tu ?

– Patruzeci şi patru. Da' asta n-are a face. Astăzi parcă m-am scăldat în apă vie şi am întinerit cu vreo

cinci ani, m-am înzdrăvenit şi mi s-a liniştit inima. Nu, zău, spuneţi şi voi, ce femei straşnice sînt pe lumea asta !

Zidarul îi răspundea cu asprime :

– Cum îi trece de cincizeci, să vezi tu ce amar ai să tragi de pe urma năravului acestuia al tău.

– N-ai pic de ruşine, măi Efimuşka, îi spunea c-un oftat Grigori Şişlin.

Mie, însă, mi se părea că omul acesta frumos îl pizmuia pe ghebos pentru noroacele lui.

Osip se uita la toţi pe sub sprîncenele argintii, deopotrivă de răsucite, şi glumea :

– Fiece Maşkă-şi are gustul ei, una vrea cofeturi, alta vrea cercei. Pînă vine vremea ş-ajung toate bunice...

Şişlin era însurat, dar nevastă-sa rămăsese la ţară, aşa că şi el se cam uita cu jind la femeile care spălau podelele. Toate aceste femei nu prea erau năzuroase, căci fiecare, pe lîngă că spăla podelele, „mai scotea cîte un ban pe deasupra". În mahalaua flămîndă, oamenii priveau acest fel de cîştig ca pe oricare altul. Şişlin era bărbat frumos, dar nu se uita la femei ; le privea numai de departe, într-un anumit fel, ca şi cînd i-ar fi fost jale de dînsul sau de ele. Dar cum începeau a se hîrjoni cu dînsul şi a-l ispiti, se fîstîcea, zîmbea şi pleca :

– Lua-v-ar naiba !...

– Ce faci, măi caraghiosule ? se mira Efimuşka. Cum de poţi da cu piciorul la asemenea pleaşcă ?

– D-apăi eu îs însurat, îi amintea Grigori.

– Da' ce, parcă-i musai să afle nevastă-ta ?

– Nevastă-mea află totdeauna dacă m-am purtat cinstit sau nu. Pe dînsa nu-i chip s-o înşeli.

– Păi cum află ?

– Asta n-am de unde şti. Da' dacă n-am trăit cu cinste, mă află. Iar dacă am fost eu cinstit ş-a păcătuit ea, o aflu eu.

– Cum aşa ? striga Efimuşka.

Grigori însă o ţinea liniştit pe-a lui :

– Vezi, asta n-am de unde şti.

Cuprins de furie şi revoltă, tinichigiul îşi desfăcea braţele în lături :

– Ei, poftim ! „Cinstit... n-am de unde şti"... Ehei, cap de bostan !...

Cei şase muncitori, pe care îi avea Şişlin, se purtau cu el simplu, fără să simtă într-însul un stăpîn. Iar cînd nu era de faţă, îi ziceau Viţelul. Cînd Şişlin venea la locul unde munceau şi vedea că se cam lăsau pe tînjală, punea mîna pe drişcă şi mistrie şi începea să lucreze, arătîndu-şi măiestria şi îndemnîndu-i cu blîndeţe :

– Haideţi, măi băieţi, mai mişcaţi-vă şi voi !

Într-o zi, avînd de îndeplinit o treabă pe care mi-o dăduse stăpînu-meu şi năcăjit că nu mergea lucrul, i-am spus lui Grigori :

– Proşti muncitori mai ai.

El se arătă oarecum surprins :

– Nu, zău ?

– Treaba asta trebuia isprăvită de ieri la amiază. Da' ei nici astăzi n-au să fie gata...

– Asta aşa-i ! Nu dovedesc, recunoscu şi el. Şi după o clipă de tăcere urmă : Văd şi eu, de bună seamă, dar mi-e ruşine să-i mîn din spate, sînt oamenii mei, dintr-un sat cu mine. Ş-apoi mai este ceva : dumnezeu a spus că omul trebuie să-şi agonisească pîinea în sudoarea frunţii. Asta a spus-o şi pentru mine şi pentru tine, iar noi doi nu ne prea spetim, aşa că n-am obraz să-i împing din spate...

Şişlin era totdeauna cu gîndul aiurea ; umbla pe străzile pustii ale iarmarocului, cînd deodată se oprea pe vreuna din punţile de peste canalul Obvodnîi şi rămînea multă vreme sprijinit de balustradă, privind îndelung apa, cerul şi zarea, pînă departe, dincolo de Oka. Dacă se-ntîmpla să-l găseşti astfel şi dacă-l întrebai :

– Ce faci aici ?

– Ce-i ?... spunea el, trezindu-se şi zîmbind cu sfiiciune. M-am oprit şi eu, aşa ca să mai privesc oleacă...

Adesea îl auzeam spunînd :

– Bine le-a mai rînduit dumnezeu pe toate, măi frate. Uite cerul, pămîntul, uite rîurile care curg, uite vapoarele care gonesc pe apă. Te urci pe-un vapor şi mergi unde vrei, la Riazan, sau la Rîbinsk, la Perm şi chiar pînă la Astrahan. Am fost la Riazan. Nu-i urît orăşelul, da-i mare plictiseală, mai mare ca la Nijni. Nijniul nostru, halal să-i fie ! Vesel oraş ! Şi la Astrahan îi mai urît ca la noi. Lucrul cel mai de seamă-i că acolo-s mulţi calmuci şi asta nu-mi place. Nu-mi plac nici un fel de mordvini, calmuci, persieni, nemţi şi alte neamuri de acestea...

Şişlin vorbea încet. Vorbele lui căutau parcă pe cineva care să-i bată în strună şi pentru aceasta îl găseau totdeauna pe zidarul Piotr.

– Păi neamurile aistea nu-s neam cu noi, spunea cu încredinţare Piotr. S-au născut departe de Cristos şi departe de el se ţin...

Grigori se înviora şi faţa începea să-i strălucească.

– O fi aşa, n-o fi aşa, mie unu, fraţilor, îmi place norodul rusesc, curat, care te priveşte drept în faţă. Nici jidovii nu-mi plac şi nu-mi intră în cap ce trebuinţă are domnul dumnezeu de toate noroadele aceste. Lumea a fost rînduită cu mare înţelepciune...

Şi zidarul adăuga ursuz :

– A fost rînduită cu mare înţelepciune, da' are cam multişoare lucruri de prisos !

Batjocoritor şi muşcător, Osip, care-i asculta, se amesteca şi el în vorbă :

– De prisos îs mai degrabă vorbele acestea ale voastre. Din cale-afară de prisos. Ehei, sectanţilor ! S-ar cuveni să vă tragă cineva o mamă de bătaie.

În privinţa aceasta, Osip îşi avea părerile lui. Nu puteai pricepe bine, însă, cu cine era de aceeaşi părere şi împotriva cui purta război. Cîteodată ţi se părea că puţin îi pasă şi că se învoieşte cu toţi oamenii şi cu toate gîndurile lor, dar de cele mai multe ori îţi dădeai seama că-i e lehamite de toţi şi că priveşte oamenii ca pe nişte ţicniţi. Lui Piotr, lui Grigori şi lui Efimuşka le spunea :

– Vai de capul vostru, porci de cîini !...

Aceştia zîmbeau, nu tocmai bucuroşi şi fără prea mare plăcere, dar zîmbeau totuşi.

Stăpînul îmi dădea un pitac pe zi pentru hrană, ceea ce nu-mi ajungea şi cam flămînzeam ; văzînd asta, muncitorii mă pofteau să iau împreună cu dînşii gustarea de dimineaţă şi cea de seară, iar cîteodată mă chemau şi meşteriiantreprenori să merg cu ei la ceainărie să bem ceai. Primeam bucuros, fiindcă-mi plăcea să stau cu dînşii şi să le-ascult vorba domoală şi ciudatele lor povestiri. Iar lor le plăcea mai cu seamă că citisem multe cărţi bisericeşti.

– Ai ciugulit tu destul de prin cărţi şi ţi-ai umplut bine guşa, îmi spunea Osip, uitîndu-se la mine atent cu ochii lui ca floarea de cicoare ; era greu să le prinzi privirea. Luminile lor parcă pluteau şi se topeau.

– Numai să ai grijă de ştiinţa asta. S-o aduni în tine, c-are să-ţi prindă bine. Cînd ai să creşti mare, te-i face călugăr, ca să mîngîi norodul cu vorba sau, poate, te-i face milionar...

– Misionar, îl îndreptă zidarul cu glasul, cine ştie de ce, supărat.

– Cuum ? îl întrebă Osip.

– Ştii doar că se zice misionar şi nici surd nu eşti.

– Bine, las' să fie şi misionar... şi-ai să te războieşti cu ereticii. Iar dacă nu vrei, înscrie-te şi tu la eretici, că şi meseria asta îţi dă de mîncare. Cine are minte trăieşte şi de pe urma ereziei...

Grigori zîmbea cu sfială, iar Piotr îşi rîdea în barbă :

– Uite că şi vrăjitorii o duc bine... şi, tot astfel, şi ceilalţi necredincioşi de toate felurile.

Dar Osip sări îndată cu răspunsul :

– Vrăjitoria nu se-nvață. Nu-i lucru pe care să-l afli din cărți...

Și începu să-mi istorisească :

– Ascultă ce-am să-ți spun. În volostea noastră trăia unul Tușka, și Tușka acesta n-avea pe nimeni pe lume ; era un slăbănog și-un netrebnic. Trăia ca un fulg, purtat de vînt încolo și-ncoace, în voia întîmplării. Și nu puteai spune despre dînsul nici că muncește, nici că nu muncește. Într-o zi, neavînd el altă treabă, a plecat nu știu la care lăcașuri sfinte. A pribegit el așa vreo doi ani pînă ce, într-o bună zi, s-a întors pe neașteptate cu altă față. Părul îi curgea pe umeri, în cap purta o tichiuță și era înveșmîntat într-o rasă roșietică, de piele de drac. Se holba la toți cu niște ochi ca de biban și-i îmbia, strigînd : „Pocăiți-vă, blestemaților !" Și de ce nu s-ar pocăi lumea ? Mai cu seamă muierile. Așa că treaba a început să meargă strună. Tușka era sătul, Tușka era beat, Tușka era mulțumit peste măsură de muieri...

Zidarul îi taie vorba cu asprime :

– Da' parcă pentru dînsul asta era toată treaba ? Că era sătul și beat ?

– Da' ce mai era ?

– Treaba sta în vorbele lui...

– D-apăi vorbele lui nu le-am pătruns, că-n vorbe îs și eu cu prisosință de bogat.

– Pe Dmitri Vasilici Tușnikov îl cunoaștem noi destul de bine, spuse Piotr supărat. Grigori își plecă tăcut capul, uitîndu-se în pahar.

– N-am să mă cert eu cu tine pentru atîta lucru, spuse împăciuitor Osip. Îi spun lui Maximîci al nostru, cu privire la feluritele căi pe care ajunge omul să-și dobîndească bucata de pîine.

– Sînt și drumuri care te duc la pușcărie.

– Se întîmplă cîteodată și asta, încuviință Osip. Nu pe orice cărărușă ajungi la preoție. Trebuie să știi unde s-o cotești...

Osip avea obiceiul să-și bată joc mai totdeauna de cei bisericoși, cum erau tencuitorul și zidarul. Poate că nici nu-i avea la inimă, dar știa s-o ascundă cu iscusință. Îndeobște, nu puteai cunoaște în ce fel anume privea el pe fiecare om în parte.

Cu Efimușka se purta parcă mai bine, mai blînd. Tinichigiul nu se amesteca în dezbaterile cu privire la dumnezeu, adevăr, secte și amărăciunile vieții omenești, care alcătuiau temeiurile preferate ale ciondănelilor dintre prietenii săi. La masă își așeza scaunul cu speteaza într-o parte, ca să nu-l stînjenească ghebul și-și bea în tihnă ceaiul, pahar după pahar. Deodată însă îl vedeai că începe a se frămînta, prinde a iscodi cu ochii prin fumăraia din ceainărie și trage cu urechea la larma nelămurită de glasuri ; apoi sărea în picioare și pierea. Asta însemna că în ceainărie intrase vreunul dintre cei cărora Efimușka le datora bani. Căci Efimușka avea vreo zece creditori de aceștia, și fiindcă unii dintr-înșii îl mai luau și la bătaie, cum îi zărea fugea de ei ca de satana.

– Se supără, caraghioșii, spunea el nedumerit. Da' dacă aș avea bani, parcă n-aș plăti ?

– Măi, amărîtule, îi striga Osip din urmă.

Uneori Efimușka rămînea îndelungă vreme furat de gînduri, fără să vadă și fără să audă nimic din ce se petrecea în jur. Fața lui cu umerii obrajilor ieșiți în afară i se îndulcea și căutătura ochilor lui buni se făcea parcă și mai bună.

– La ce te gîndești, omule ? îl întrebau tovarășii.

– Ia, mă gîndeam și eu dacă aș fi fost bogat, m-aș fi însurat c-o cucoană adevărată, cu o boieroaică. Zău așa ! De pildă cu o fată de colonel ! Ce-aș mai fi iubit-o ! Aș fi ars de viu lîngă dînsa... Fiindcă trebuie să

vă spun că odată, pe cînd lucram la acoperişul vilei unui colonel...

– Care avea o fiică văduvă... Las' c-am mai auzit noi asta, îi tăia ritos vorba Piotr.

Efimuşka însă îşi freca genunchii cu palmele, îşi legăna ghebul în aer şi urma :

– Şi cînd se întîmpla să iasă în grădină, albă şi falnică cum era, şi mă uitam la dînsa de pe acoperiş, ce-mi mai trebuia soarele şi lumina zilei ? Ca un porumbel aş fi zburat la picioarele ei. Curat ca o floare azurie în smîntînă. Cu o cucoană ca aceea, să fi fost toată viaţa noapte !

– Şi ce-aţi fi halit ? îl întreba Piotr cu asprime.

Asta nu-l încurca de loc pe Efimuşka.

– Doamne ! Da' parcă mult ne-ar fi trebuit ? Şi-apoi dînsa era bogată...

Osip rîse :

– Cînd ai să te laşi odată de pozne, măi berbantule ?

Efimuşka nu vorbea decît despre femei. În meseria lui lucra cu toane, cînd bine şi cu spor, cînd nu-i mergea treaba de loc. Ciocanul lui de lemn bătea alene şi de mîntuială coamele şi lăsa crăpături în tablă. Mirosea totdeauna a ulei şi a untură de peşte, dar avea şi mirosul lui sănătos şi plăcut, care semăna cu mirosul de copac de curînd tăiat.

Cu Osip, dulgherul, era interesant să vorbeşti de orice. Interesant, însă nu prea plăcut, fiindcă vorbele lui îţi tulburau totdeauna sufletul şi cu greu puteai şti cînd şuguia şi cînd era serios.

În schimb, cu Grigori mai potrivit decît orice era să vorbeşti de dumnezeu. Îi plăcea cu osebire să vorbească despre aceasta şi era de nezdruncinat în credinţa lui.

– Grişa, îi spuneam eu, ştii că sînt unii care nu cred în dumnezeu ?

Grigori zîmbea liniştit :

– Cum vine asta ?

– Zic că nu-i dumnezeu.

– Asta voiai să spui ? Păi asta o ştiu şi eu.

Şi, alungînd cu mîna o muscă nevăzută, îmi spunea :

– Îţi aduci aminte de ceea ce a spus regele David ? „Îşi spuse nebunul în gîndul său : nu este dumnezeu !" Iaca de cînd vorbesc nebunii despre aceasta ! Oricum ar fi, de dumnezeu nu te poţi lipsi...

Osip părea să-i bată în strună :

– Ia încearcă de-l clatină pe Petruha în credinţa lui în dumnezeu şi ai să vezi ce-ţi face !

Faţa frumoasă a lui Şişlin se înăspri. Îşi răsfiră barba cu degetele, pe ale căror unghii rămăseseră urme de var uscat, şi spuse cu glas tainic :

– Dumnezeu îi în toate fiinţele ! Cugetul şi tot ce-i în sufletul omului de la dumnezeu purced.

– Da' cu păcatele cum rămîne ?

– Păcatele ? Păcatele vin din partea trupului, de la satana. Păcatele-s pe deasupra, ca vărsatul. Şi-atîta tot. Cel mai tare păcătuieşte acela care-i într-una cu gîndul la păcat. Cine nu se gîndeşte la păcat nu păcătuieşte. Gîndul păcatului ţi-l dă satana, care-i stăpînul trupului.

Zidarul avea oarecare îndoială :

– Parcă n-ar fi chiar aşa...

– Ba aşa-i. Dumnezeu îi fără de prihană, iar omu-i făcut după chipul şi asemănarea sa. Chipul, adică trupul, păcătuieşte, dar asemănarea nu poate păcătui, căci asemănarea este duhul...

Grigori zîmbea biruitor, pe cînd Piotr bombănea :

– Asta parcă nu-i tocmai cum spui tu...

– Apăi după tine, spunea Osip către zidar, ar fi că dacă nu păcătuieşti, n-ai cum te pocăi, iar dacă n-ai cum te pocăi, n-ai nici cum te mîntui ?

– Aşa parcă-i mai adevărat ! Bătrînii spuneau că dacă uiţi de dracu, nu-ţi mai este drag nici dumnezeu...

Şişlin, nefiind băutor, se îmbăta din două păhărele. Cînd se-mbăta, faţa i se făcea trandafirie, ochii îi erau ca de copil şi glasul melodios :

– Fraţilor, tare-s frumoase toate! Iaca trăim, mai muncim cîte oleacă, sătui – slava domnului – sîntem. Tare-i bine!

Prindea a plînge, lacrimile i se prelingeau şi luceau pe mătasea bărbii ca nişte mărgele de sticlă.

Nu-mi plăcea nici felul cum preamărea viaţa, nu-mi plăceau nici lacrimile lui de sticlă. Bunica lăuda viaţa mult mai simplu, mai convingător şi nu cu atîta stăruinţă.

Toate aceste discuţii mă ţineau într-o statornică încordare şi trezeau în mine o nelinişte care mă tulbura. Citisem o mulţime de povestiri cu mujici şi vedeam cît de rar se întîmpla ca mujicul din cărţi să semene cu cel din viaţă. În cărţi toţi mujicii, buni sau răi, erau nenorociţi; în acelaşi timp, însă, toţi erau şi la vorbă şi în gînduri mult mai săraci decît cei din viaţă. Mujicul din carte vorbea mai puţin de dumnezeu, de secte, de biserică, şi mai mult de nacealnici, de pămînt, de adevăr şi de greutăţile vieţii. Vorbea de asemenea mai puţin de femei şi nu aşa de grosolan, ci mai cu prietenie. Pentru mujicul din viaţă, femeia era o joacă, însă o joacă primejdioasă, cu femeia trebuie să fie totdeauna viclean, fiindcă altfel îi biruie şi-i încurcă toată viaţa. Bun sau rău, mujicul din carte era totdeauna zugrăvit fără ascunzişuri, pe cînd mujicii din viaţă nu erau nici răi, nici buni, dar erau nespus de interesanţi. Oricît ar fi trăncănit în faţa ta un mujic în carne şi oase, simţeai totdeauna că a mai rămas ceva într-însul; rămăşiţa aceea o ţinea însă numai pentru el şi poate că tocmai ceea ce ascundea şi nu mărturisea era lucrul cel mai de seamă.

Dintre toţi mujicii din cărţi, îmi plăcuse cu deosebire Piotr din *Artelul dulgherilor*. Cum voiam să le citesc prietenilor mei povestirea aceasta, am adus cartea la iarmaroc. Se întîmpla de multe ori să rămîn peste noapte la un artel sau altul, cîteodată fiindcă pregetam să mă-ntorc în oraş pe ploaie, iar de cele mai multe ori, pentru că eram prea ostenit de munca zilei şi nu mai aveam putere să iau drumul pînă acasă.

Cînd le-am spus că am o carte în care era vorba de dulgheri, toţi, care mai de care, şi mai cu seamă Osip, vrură să ştie ce scrie în cartea aceea. Osip mi-o luă din mînă, o filui un timp şi dădu neîncrezător din cap, aidoma unui sfînt coborît din icoană:

– Drept îi că pare să scrie despre noi. Auzi, şmecherii! Da' cine a scris cartea? Un boier? Ei, mi-am închipuit eu asta. Boierii şi cinovnicii se pricep la toate. Unde nici dumnezeu nu mai ştie cum să dea de fir, cinovnicul tot mai născoceşte ceva. D-aia şi trăiesc...

– Măi Osip, vorbeşti cam necuviincios de dumnezeu, observă Piotr.

– Nu-i nimica. Pentru dumnezeu vorbele mele îs mai puţin decît un fulg de zăpadă sau o picătură de apă pe chelia mea. Fii pe pace, că nici tu, nici eu, nu sîntem în stare să-l atingem pe dumnezeu...

Deodată începu a se foi neliniştit, scăpărînd ca scînteile din cremene tot felul de cuvinte muşcătoare, cu care tăia scurt, ca şi cu o foarfecă, tot ce nu-i venea la socoteală. În cursul zilei mă-ntrebă de cîteva ori:

– Ei, ai să ne-o citeşti, Maximîci? Bună treabă! Bine ai născocit-o!

După ce-am isprăvit lucrul ne-am dus să mîncăm la artelul lui Osip; cum am isprăvit cina, s-a ivit Piotr cu un oarecare Ardalion, un muncitor de-al lui, şi Şişlin cu un flăcău anume Foma. Au aprins o lampă în magazia în care dormeau oamenii din artel şi am început să citesc; toţi m-ascultau tăcuţi, fără să se mişte. Nu trecu mult şi Ardalion spuse cu supărare:

– Ei, de-acu mie-mi ajunge!

Şi plecă. Cel dintîi adormi Grigori, cu gura deschisă de uimire, şi după el adormiră şi dulgherii. Piotr, Osip şi Foma, însă, se traseră mai aproape de mine, ascultînd cu încordare.

Cum am isprăvit de citit, Osip stinse numaidecît lampa. După stele, trebuie să fi fost miezul nopţii.

Piotr mă-ntrebă din întuneric :

– La ce-a fost scrisă cartea asta ? Împotriva cui ?

– Hai să dormim, spuse Osip, trăgîndu-şi cizmele.

Tăcut, Foma se dădu la o parte.

Piotr stărui :

– Am întrebat împotriva cui a fost scrisă cartea.

– Asta or fi ştiind-o ei, răspunse Osip şi se trînti pe patul de scînduri.

– Dacă-i scrisă împotriva maştihelor, apăi degeaba a scris-o, că maştihele mai bune tot nu s-or face, spuse cu încredinţare zidarul. Dacă-i scrisă împotriva lui Piotr, tot n-are nici un rost, fiindcă dacă el a săvîrşit păcatul, tot el are să răspundă ! Are să-l trimită pentru ucidere în Siberia şi atîta tot. Faţă de păcatul pe care l-a făcut, cartea-i de prisos. Aşa-i ?

Osip tăcea. Atunci zidarul adăugi :

– N-au nici o treabă şi se amestecă în treburile altora, ca muierile la clacă. Apăi eu am să mă culc...

Se opri o clipă în pătratul albastru al uşii deschise şi-ntrebă :

– Da' tu, Osip, ce crezi ?

– Cum ? întrebă somnoros dulgherul.

– Bine-bine, dormi !...

Şişlin se lăsă într-o rînă, chiar acolo unde şedea. Foma se culcă pe maldărul de paie răvăşite, lîngă mine. Mahalaua dormea. De departe venea un şuierat de locomotivă, huruit greoi de roţi de tuci şi zăngănit de tampoane. În magazie oamenii sforăiau pe toate glasurile. Mă simţeam descumpănit ; mă aşteptasem ca istorisirea aceea să stîrnească discuţii şi cînd colo – nimic. Deodată, însă, Osip rosti încet, dar limpede :

– Măi băieţi, voi să nu credeţi nimic din toată istoria asta, fiindcă sînteţi tineri şi mai aveţi mult de trăit. Adunaţi minte. Mintea ta face cît două minţi străine. Foma, dormi ?

– Nu, sări bucuros Foma.

– Păi vezi ! Amîndoi sînteţi ştiutori de carte, amîndoi citiţi cărţi, da' de crezut să nu credeţi în nimica. Dînşii pot tipări orice vor, fiindcă teascurile-s în mîna lor.

Îşi lăsă picioarele să-i spînzure de pe polcă, se sprijini cu mîinile de marginea scîndurii şi, aplecîndu-se către noi, urmă :

– Cum se cuvine să-nţelegi tîlcul unei cărţi ? Păi cartea-i o pîră împotriva oamenilor. Adicătelea : uitaţi-vă cum îi omul, un dulgher sau ce-o fi, pe cînd noi, boierii, sîntem altfel de oameni. Cartea n-o scriu ei aşa, degeaba, ci în apărarea cuiva.

Foma spuse cu glas gros :

– Piotr a avut dreptate să-l ucidă pe antreprenor.

– Asta degeaba o spui. Nu-i niciodată drept să ucizi un om. Ştiu eu că nu-l înghiţi pe Grigori, da' de gîndul acesta să faci bunătate să te laşi. Noi sîntem cu toţii oameni săraci. Oi fi eu astăzi stăpîn, da' mîine-s iar muncitor...

– D-apoi eu nu de dumneata vorbesc, moş Osip...

– Totuna-i...

– Dumneata eşti un om drept.

– Stai să-ţi spun eu pentru ce-a fost scrisă cartea, zise Osip, curmînd vorba îndîrjită a lui Foma. Tare vicleană carte ! Iacătă-l pe boier făr' de mujic şi iacătă-l pe mujic făr' de boier. Acu vezi şi tu. Şi boierului i-i rău şi nici mujicului nu i-i bine. Boierul şi-a pierdut puterea şi s-a ţicnit, iar mujicul a ajuns lăudăros, beţiv, bolnav, obijduit. Uite aşa. Vor să spună, chipurile, că iobagul o ducea mai bine la boier ; boierul se dădea după mujic, iar mujicul după boier, şi se-nvîrteau amîndoi sătui şi liniştiţi... N-o să spun că pe vremea boierilor nu era viaţa mai liniştită, fiindcă boierilor nu le venea la socoteală ca mujicul să fie sărac. Mai bine era pentru ei ca mujicul să fie bogat şi nu prea deştept. Asta le venea la îndemînă. Treaba asta o cunosc eu bine, că nu degeaba

am fost aproape patruzeci de ani şerb şi multe-s scrise pe pielea mea.

Mi-am adus aminte că aproape tot aşa vorbea despre boieri şi moş Piotr, căruţaşul care se înjunghiase, şi nu-mi plăcea de loc că gîndurile lui Osip semănau cu gîndurile bătrînului aceluia plin de răutate.

Osip îmi pipăi piciorul cu mîna şi urmă:

– Trebuie să înţelegeţi tîlcul cărţilor şi altor scrieri. Degeaba nu face nimeni nici un lucru. Ţi se pare numai că-i degeaba. Nici cărţile nu se scriu degeaba, ci ca să tulbure minţile. Toate se fac cu mintea. Fără minte nici să faci opinci nu poţi, nici copacul din pămînt uşor să-l scoţi...

Osip vorbi astfel multă vreme; se culca şi iar sărea din aşternut, împrăştiindu-şi încetişor în întunericul şi-n liniştea din jur vorbele pline de tîlc:

– Se spune: boierul e străin de mujic. Nici asta nu-i adevărat. Noi, mujicii, tot de acolo ne tragem de unde şi boierul, numai că mai de jos. Nici vorbă că boierul învaţă din cărţi, iar noi din ghionturi, şi are şi dindărătul mai alb, dar asta-i toată deosebirea. Da, băieţi! A venit vremea ca lumea să trăiască altfel. Născocirile trebuiesc lăsate cît colo. Să se mîntuie cu ele. Las' să se întrebe fiecare dintre noi: Cine-s, mă rog, eu? Un om. Iar el cine-i? Tot un om. Şi spuneţi-mi mie, are să ceară dumnezeu mai mult de la dînsul decît tot un gologan? Nu. În faţa domnului tot o apă sîntem...

La sfîrşit, către dimineaţă, după ce zorile au stins toate stelele, Osip mi-a spus:

– Ai văzut cum mă pricep la născociri? Uite, toate cîte vi le-am spus astă-noapte, n-am cugetat la ele niciodată. Aşa că voi, băieţi, să nu-mi prea daţi crezare, nu le-am spus cu temei, ci mai mult de nesomn. Stai întins cît stai şi, ca să te mai iei, mai născoceşti cîte ceva. A fost odată, ca niciodată, o cioară, care zbura de pe cîmp pe deal, de pe un hat pe altul, pînă şi-a trăit traiul şi şi-a

mîncat mălaiul. Şi dumnezeu a pedepsit-o: cioara a murit şi s-a uscat. Şi care-i tîlcul poveştii acesteia? Nici unul. De-acu hai ş-om dormi! Că iacă, acuşi trebuie să ne sculăm...

XVIII

Ca fochistul Iakov odinioară, Osip crescu mult în ochii mei, umbrind pe toţi ceilalţi. Avea ceva care-l apropia de fochist, dar în acelaşi timp îmi aducea aminte şi de bunicul, de învăţatul starover Piotr Vasiliev şi de bucătarul Smurîi. Şi fiindcă îmi amintea pe toţi aceşti oameni, chipul lui mi s-a întipărit în minte, adîncindu-şi tot mai mult trăsăturile în mine, cum pătrunde cocleala într-un clopot de aramă. Băgasem de seamă că gîndurile lui Osip erau de două feluri. Ziua, la lucru, faţă de oameni, gîndurile lui erau vioaie, simple, serioase şi mai de înţeles, decît acelea care-i veneau în cap seara, cînd mergea cu mine în oraş, la o cumătră a sa, care vindea plăcinte, sau noaptea, cînd nu-i venea somnul. Gîndurile lui de noapte erau deosebite şi se împrăştiau în toate laturile ca lumina unui felinar. Ce-i drept, gîndurile acestea luminau frumos, dar care era adevărata lor faţă şi care din ele îi erau mai aproape şi mai dragi lui Osip?

Osip mi se părea cel mai deştept dintre oamenii pe care îi întîlnisem pînă atunci şi mă mişcam în jurul lui în aceeaşi stare sufletească în care mă aflasem odinioară, în preajma lui Iakov, fochistul. Zadarnic mă străduiam să-mi dau seama ce soi de om era şi să-l înţeleg, căci, zglobiu ca unda apei, îmi luneca printre degete şi nu-l puteam prinde. Care era adevărul în privinţa lui? Ce puteam să cred despre dînsul? Îmi aduceam aminte

ceea ce ce-mi spusese odată : „Poftim de te dumirește singur, cu capul tău. Poftim de te dumirește !"...

Mă simțeam rănit în amorul meu propriu, dar mai era în joc ceva și mai de seamă. Nevoia de a-l înțelege pe bătrîn ajunsese pentru mine o chestiune de viață.

Cu toate că-ți luneca printre degete, era un om dintr-o bucată. Îmi părea că dacă ar fi trăit o sută de ani, ar fi rămas tot același – statornic între oamenii uluitor de nestatornici. Staroverul îmi stîrnise și el această impresie de statornicie, dar în statornicia lui era ceva care nu-mi plăcea, pe cînd statornicia lui Osip era altfel și mă atrăgea.

Nestatornicia oamenilor era prea bătătoare la ochi și salturile lor, de echilibriști, dintr-o poziție în alta, mă zăpăceau. Obosisem mirîndu-mă într-una de aceste salturi pe care nu mi le puteam lămuri și care stingeau cu încetul interesul meu viu pentru oameni, punînd în cumpănă dragostea mea față de dînșii.

Într-o bună zi, pe la începutul lui iulie, m-am trezit la locul unde lucram cu o trăsură hodorogită venind în goana mare ; pe capră ședea un birjar bărbos, fără șapcă în cap și cu buza ruptă ; birjarul era beat și sughița posomorît. În trăsură sta trîntit Grigori Șișlin, bine afumat și el, iar alături, ținîndu-l de braț, o fată grăsană, cu obrajii rumeni, purtînd o pălărie de pai cu panglică roșie și cu niște vișine de sticlă, cu o umbrelă în mînă și cu picioarele goale vîrîte în niște galoși. Fata își flutura umbrela, se clătina, rîdea cu hohote și țipa :

– Daa... Ian te uită, diavolii ! Nu s-a deschis încă iarmarocul. Nici urmă de iarmaroc și dînșii m-au adus la iarmaroc !

Buhăit, cu hainele boțite, Grigori se dădu jos din trăsură tîrîș, se așeză pe pămînt și, cu lacrimi în ochi, spuse către noi, cei care priveam :

– În genunchi vă cer iertare, că greu am păcătuit. M-am gîndit, m-am tot gîndit, și-am căzut în păcat...

Iac-așa ! Că-mi tot spunea Efimușka... Măi Grișa, păcat de tine... Drept a grăit el... Da' voi să mă iertați, o să vă cinstesc pe toți. Că bine zise Efimușka, o viață are omul... Peste viața asta, alta nu mai este...

Fata, prăpădindu-se de rîs, dădea din picioare, maimai să scape galoșii, iar birjarul striga încrîncenat :

– Hai, măi, s-o pornim mai departe. Hai odată, caraghioșilor, nu vrea calul să mai stea.

Calul, o gloabă bătrînă, jigărită, plin tot de spumă, stătea ca împietrit, și totul laolaltă alcătuia un tablou cum nu se poate mai caraghios. Oamenii din artelul lui Grigori se stricau de rîs, uitîndu-se la stăpînul lor, la cucoana lui gătită și la birjarul cherchelit.

Numai Foma, care stătea lîngă mine, în ușa unei prăvălii, nu rîdea de fel, ci doar mormăia :

– Și-a dat drumul, porcul ! Dacă ai ști ce nevastă frumoasă are acasă !...

Birjarul îi zorea mereu să plece. Fata se dădu jos din birjă, îl săltă pe Grigori, îl aburcă în trăsură la picioarele ei și apoi strigă către cei din jur, scuturînd umbrela în văzduh :

– Am plecat !

Oamenii, la îndemnul răstit al lui Foma, se apucară iarăși de lucru, glumind fără răutate pe socoteala stăpînului lor, dar și pizmuindu-l parcă. Se vedea bine că lui Foma nu-i plăcea să-l vadă pe Grigori ajuns de rîsul celorlalți.

– Uite cine zice că-i stăpîn ! bodogănea el. Nu mai aveam nici o lună pînă să isprăvim treaba și ne-ntorceam acasă, la țară. Și taman acum și-a dat în petic...

Și mie îmi părea rău de Grigori. Fata cu pălăria împodobită cu vișine de sticlă era atît de puțin potrivită cu dînsul, încît ți-era ciudă să-i vezi alături.

Mă întrebam adesea : pentru ce adică Grigori Șișlin să fie stăpîn, iar Foma Tucikov lucrător la dînsul ?

Foma era un flăcău voinic, cu părul creț, cu fața albă și rotundă, cu nasul ca un plisc de uliu și cu ochi cenușii, inteligenți. N-ai fi zis că-i mujic, ba dacă l-ai fi îmbrăcat frumos, lumea l-ar fi luat drept un fecior de negustor, de neam bun. Foma era ursuz, scump la vorbă și serios. Știa carte și ținea socotelile antreprenorului, întocmea devize și știa să ceară celorlalți să muncească bine și cu spor, cu toate că el însuși nu lucra cu prea multă poftă.

– Dacă e să faci tot ce ai de făcut, nu isprăvești în vecii vecilor, spunea el liniștit. Despre cărți vorbea cu dispreț : De tipărit poți tipări orice. Dacă vrei, pot să-ți născocesc o groază de istorii. Dar astea-s numai fleacuri !

Era însă plin de luare-aminte la tot ce se vorbea în jurul lui și cînd îl interesa un lucru, te descosea cu stăruință și amănunțit, gîndindu-se la ceva care-i umblă prin cap și măsurînd totul cu măsura lui.

Într-o zi i-am spus că s-ar cuveni ca el să fie antreprenor. Mi-a răspuns alene :

– Dac-ar fi să umblu cu mii de ruble, aș mai zice, da' așa, pentru cîțiva gologani, să mai am și grija oamenilor ! Asta ar însemna să cad din lac în puț. Nu. Oi mai sta cît oi mai sta aici ș-apoi m-oi duce la mănăstire la Oranka. Băiat frumos sînt, voinic sînt, mai știi ? – poate că oi cădea cu tronc vreunei vădane de negustor. Se întîmplă și d-astea ! Iaca, un flăcău din Sergatsk în doi ani l-a văzut dumnezeu și s-a însurat cu o fată de-aicea, din oraș. Umbla cu icoana prin case, l-a văzut fata și...

Foma chibzuise totul bine. Știa o mulțime de istorii despre viața din mănăstiri, care-i ducea pe oameni pe o cale ușoară. Nu-mi plăceau aceste povestiri ale sale, cum nu-mi plăcea nici calea către care își îndrepta gîndul și eram deplin încredințat c-avea să se ducă la mănăstire.

Cînd s-a deschis iarmarocul, Foma se tocmi pe neașteptate chelner la o ceainărie. N-aș putea spune că treaba asta a stîrnit cine știe ce mirare printre tovarășii

săi, dar toți începură a-și bate joc de dînsul, iar în zilele de sărbătoare, cînd se pregăteau să se ducă la ceainărie, spuneau rîzînd :

– Hai ș-om merge la prietenul nostru !

Cînd intrau în ceainărie strigau poruncitor :

– Ei, chelner ! Să vină cela cu părul creț.

Foma se apropia, înălța capul și-i întreba :

– Ce doriți ?

– Ai ajuns să nu-ți mai cunoști prietenii ?...

– N-am timp de asta.

Foma își dădea seama că foștii lui tovarăși îl disprețuiau și căutau să-și bată joc de dînsul, și se uita la ei cu o privire plictisită și resemnată. Fața lui, deși încremenită, spunea parcă :

„Hai, rîdeți odată și isprăviți !"

– Nu vrei și bacșiș ? îl întrebau ei și se apucau să scociorască îndelung prin pungi. De dat însă, nu-i dădeau nici o copeică.

L-am întrebat într-o zi pe Foma cum de-a ajuns chelner, cînd el își pusese în cap să se ducă la călugărie.

– Nici gînd n-aveam să mă fac călugăr ! De altfel, nici slugă n-o să fiu multă vreme...

După patru ani l-am întîlnit la Țarițîn, tot chelner la o ceainărie, iar mai tîrziu am citit într-o gazetă că Foma Tucikov a fost arestat pentru încercare de furt cu spargere.

Dar și mai mult m-a uimit povestea zidarului Ardalion, șeful de echipă al artelului lui Piotr și totodată cel mai bun dintre toți meșterii. Acest mujic de vreo patruzeci de ani vîrstă, cu barba neagră și veșnic voios, mă făcea să-mi pui aceeași întrebare : pentru ce nu era el stăpîn, ci Piotr ? De băut votcă, bea rar, și chiar și atunci niciodată nu ajungea să se-mbete ; meseria o știa pe degete, muncea cu drag, iar cărămizile îi zburau în mîini ca niște hulubi roșii. Față de dînsul, Piotr, slab și bol-

năvicios cum era, părea cu totul de prisos în artel ; despre munca sa Piotr obişnuia să spună :

– Clădesc case de piatră pentru oameni, ca să-mi iasă şi mie de-o biată raclă de patru scînduri.

Ardalion aşeza cărămizile cu o furie plină de veselie şi răcnea :

– Hai, băieţi, daţi-i zor, întru slava lui dumnezeu !

Spunea tuturor că în primăvara ce avea să vină voia să se ducă la Tomsk, unde avea un cumnat, care luase în antrepriză clădirea unei biserici şi-l chema la dînsul ca şef de echipă.

– M-am hotărît. Îmi place să durez biserici. Şi mă-mbia : Hai cu mine. În Siberia, cel care ştie carte o duce foarte bine. Omul cu carte i-acolo ca birlicul la joc. Mă învoiam să merg cu el şi atunci striga triumfător :

– Bine ! Să ştii că eu nu şăguiesc. Treaba-i serioasă.

Faţă de Piotr şi Grigori se arăta oarecum batjocoritor, dar plin de bunăvoinţă, ca un om vîrstnic faţă de nişte copii, iar lui Osip îi spunea :

– Ia, nişte lăudăroşi ! Îşi arată unul faţă de celălalt deşteptăciunea, de parc-ar juca în cărţi. Unul zice : ia te uită ce culoare am ; iar celălalt : vezi mai bine ce am eu – numai atale !

Osip îi răspundea în doi peri :

– Păi cum ai vrea să fie ? Lăudăroşenia e tot treabă omenească. Chiar şi fetele, nu le vezi cum se împieptoşează cînd ies în lume ?

– Toată ziulica oftează amîndoi şi vorbesc de dumnezeu. Da' gîndul lor e numai cum s-adune mai mulţi bani, nu se lăsa Ardalion.

– Lui Grişa îi e mai greu !...

– Vorbesc de jupînul meu. Mai bine s-ar duce cu dumnezeu la vreo mănăstire în desişul codrului... Oof ! M-am săturat de viaţa asta. Cum vine primăvara, plec în Siberia.

Muncitorii îl pizmuiau pe Ardalion şi spuneau :

– Ei, dac-am avea vreun cumnat de care să ne agăţăm, nu ne-am teme nici noi de Siberia...

Deodată însă Ardalion se făcu nevăzut. A plecat într-o duminică de la artel şi vreme de trei zile n-a ştiut nimeni ce-i cu dînsul.

Toţi se întrebau îngrijoraţi :

– Să nu-l fi omorît cineva ?

– Poate s-a dus să se scalde-n rîu şi te pomeneşti că s-a înecat !

În cele din urmă veni Efimuşka şi, cam încurcat, ne spuse :

– Ardalion a luat-o razna !

– Ce tot trăncăneşti ? îi strigă neîncrezător Piotr.

– S-a pus pe petrecere şi pe băutură. S-a aprins ca o şură de fîn. Cică ar fi murit drăguţa de nevastă-sa.

– D-apăi de cînd îi văduv !... Şi unde-i acu ?

Furios, Piotr se duse după Ardalion, dar nu s-alese decît cu o bătaie.

Atunci Osip îşi strînse buzele, îşi vîrî mîinile în buzunar, şi le spuse :

– Eu îl ştiu om aşezat. Mă duc să văd ce-i cu el.

M-am agăţat şi eu de Osip.

– Iacătă cum îi omul, îmi spuse Osip pe drum. Trăieşte, toate ţi se par că merg bine şi, deodată, se zbîrleşte şi o ia razna. Măi, Maximîci, tu să iei aminte şi să deschizi ochii bine...

Am ajuns la unul din bordelurile cele ieftine din „preavesela mahala Kunavino", unde ne-a ieşit înainte o bătrînă, care ne privi hoţeşte. Osip îi şopti nu ştiu ce la ureche şi bătrîna ne duse într-o odăiţă goală, întunecoasă şi murdară ca un grajd. Pe un pat dormea dezvelită o femeie mătăhăloasă şi grasă. Baba îi dădu un ghiont în coastă şi-i spuse :

– Hai, broasco, scoală ! Ieşi !

Femeia sări speriată, îşi frecă faţa cu palmele şi întrebă :

– Doamne ! Da' ce-i cu oamenii aceştia ? Ce s-a întîmplat ?

– Au venit agenţii, îi spuse cu asprime Osip.

Femeia icni şi se mistui pe uşă ; Osip scuipă în urma ei şi-mi spuse :

– De agenţi li-e frică mai rău ca de dracu.

Bătrîna scoase din perete o oglinjoară şi ridică un petic de tapet :

– Ia uitaţi-vă ! El o fi ?

Osip se uită prin crăpătura din perete :

– Chiar el îi. Ia fă-i vînt afară fetei !...

M-am uitat şi eu prin crăpătură ; într-o cămăruţă, tot aşa de strîmtă ca şi cea în care ne aflam, pe prichiciul ferestrei cu oblonul închis ardea o lampă de tablă. Alături stătea o tătăroaică goală, cu ochii oblici, şi-şi dregea cămaşa. Pe patul din spatele ei se înălţa pe două perne faţa buhăită a lui Ardalion, cu barba neagră şi încîlcită. Tătăroaica tresări, îşi puse cămaşa ; trecu pe lîngă pat şi intră în cămăruţa în care ne aflam noi.

Osip se uită la ea şi iarăşi scuipă :

– Oof, neruşinato !

– Tu bătrînă şi proastă, îi răspunse ea rîzînd.

Osip pufni şi el în rîs, ameninţînd-o cu degetul.

Am trecut în cămăruţa tătăroaicei ; bătrînul se aşeză pe pat, la picioarele lui Ardalion şi se strădui îndelung să-l trezească, dar fără să izbutească. Ardalion mormăia într-una :

– Bine-bine !... Stăi că mergem...

În sfîrşit se trezi, se zgîi nedumerit la Osip şi la mine, închise ochii înroşiţi şi mugi :

– Hm...hm.

– Ce te-a apucat ? întrebă liniştit Osip, fără nici o mustrare în glas, dar nu prea vesel.

– Am luat-o razna, îi răspunse răguşit Ardalion şi începu să tuşească.

– Ce-ţi veni ?

– Iac-aşa !...

– Şi crezi că-i a bine ?

– Ce să mai fie a bine !...

Ardalion luă de pe masă o sticlă de votcă începută, trase un gît şi-l îmbie şi pe Osip :

– Vrei ? Vezi că trebuie să fie pe undeva şi ceva de-ale gurii.

Bătrînul luă o gură de votcă, se strîmbă şi începu să mestece cu luare-aminte o bucată de pîine, în timp ce Ardalion, mahmur, îi povestea parcă în silă :

– Cum vezi, m-am încurcat cu o tatarcă. În toată treaba asta, să ştii că de vină îi numai Efimuşka. Mi-a împuiat capul c-o orfană, o tatarcă tînără din Kasimov, care a venit la iarmaroc.

De dincolo de perete venea glasul voios al tătăroaicei, care spunea în limba ei stîlcită :

– Tatarca mai bun. Tatarca un găin tînăr. Dă pe el afară – nu-i tata de la tine.

– Iacătă, asta-i ! mormăi Ardalion, uitîndu-se îndobitocit către perete.

– Am văzut-o, răspunse Osip.

Ardalion se întoarse către mine :

– Iaca, frate, unde-am ajuns...

Mă aşteptasem ca Osip să-l mustre, să-l povăţuiască, iar Ardalion să se ruşineze şi să se pocăiască. Nu s-a întîmplat însă nimic din toate astea. Osip şi Ardalion şedeau alături, umăr la umăr şi vorbeau liniştiţi, în fraze scurte. M-a cuprins amărăciunea văzîndu-i în cămăruţa aceea întunecoasă şi murdară. Tătăroaica le spunea prin crăpătura din perete tot felul de cuvinte caraghioase, dar ei n-o ascultau. Osip luă de pe masă o voblă sărată şi-o bătu de cîteva ori de carîmbul cizmei. În timp ce-o jupuia cu luare-aminte, îl întrebă iar pe Ardalion :

– Ai tocat toţi banii ?

– Mai am ceva la Petruha...

– Vezi de te descurcă din tărăşenia asta. Ar fi bine să pleci la Tomsk...

– Ce să fac la Tomsk?

– Te-ai răzgîndit?

– Altceva era dacă mă chema un străin.

– Ce-are a face?

– Mă cheamă soră-mea, cumnatu-meu...

– Ei şi?

– Nu prea-ţi vine să intri slugă la ai tăi.

– Cînd eşti slugă, oriunde-ai fi, totuna-i!

– Oricum.

Vorbeau amîndoi aşa de prieteneşte şi de serios, că tătăroaica nu mai căuta să-i zădărască; intră în cămăruţă, îşi luă rochia agăţată în perete şi, fără să spună o vorbă, o şterse.

– Îi tînără, zise Osip.

Ardalion se uită la el şi spuse fără ciudă:

– De toată pozna asta de vină-i doar încurcă-lume cela de Efimuşka. Afară de muieri, alta nu mai ştie! Tatarca asta însă-i veselă fată! Îndrugă într-una la prostii...

– Bagă de seamă, că n-ai să te descurci aşa de uşor din treaba asta, îl vesti Osip.

După ce mîncă peştele, Osip îşi luă rămas bun şi plecarăm amîndoi. Pe drum l-am întrebat:

– Pentru ce te-ai dus după dînsul?

– Ca să-l văd. Doar îl cunosc. Multe întîmplări de astea am văzut! Trăieşte omul cît trăieşte şi apoi, deodată, parc-ar fi scăpat din puşcărie, îmi repetă el vorbele pe care le mai spusese o dată. Trebuie să te păzeşti de votcă.

După o clipă, însă, adaose:

– Dar fără dînsa, te plictiseşti.

– Fără votcă?

– Apoi da. Cum bei un păhărel, parcă eşti în altă lume...

Ardalion n-a izbutit să se descurce. Peste cîteva zile s-a întors la artel şi-a început a lucra, dar curînd după aceea şi-a luat iarăşi tălpăşiţa. În primăvară l-am găsit lucrînd cu o ceată de golani în bazinul de iernatic; spărgea gheaţa din jurul şlepurilor. Ne-am bucurat de întîlnire şi am intrat într-o ceainărie să bem ceai. La ceai, Ardalion se lăuda:

– Ţii minte ce muncitor eram eu? Pot să spun că eram doftor în meseria mea. Puteam să cîştig sute de ruble...

– Dar n-ai cîştigat.

– Ei şi? N-am cîştigat! strigă el cu mîndrie. Dă-o dracului de muncă!

Ardalion se fudulea şi lumea din ceainărie îi asculta cu luare-aminte vorbele îndrăzneţe.

– Îţi mai aduci aminte ce spunea potlogarul cela spăsit de Petruha despre muncă? Pentru alţii case de piatră, pentru tine o biată raclă... Asta-i munca!

I-am răspuns:

– Petruha îi bolnav şi i-e teamă c-o să moară.

Ardalion însă strigă:

– D-apoi şi eu îs bolnav. Mai ştii, poate mi s-a zdruncinat sufletul!

Adesea în zi de sărbătoare coboram în oraş, în uliţa Millionnaia, unde se pripăşiseră golanii, şi vedeam cît de repede ajunsese Ardalion să se simtă în largul lui în mijlocul acestor vagabonzi. Cu un an în urmă era un om aşezat şi vesel; acuma striga într-una, avea mersul lui caracteristic, legănat, şi se uita la oameni cu arţag, parcă le-ar fi căutat pricină, gata să sară la bătaie. Se lăuda într-una:

– Ia te uită cum se poartă oamenii cu mine! Eu îs aici ca un fel de ataman!

Fără să se uite la banii pe care îi cîştiga, îi cinstea pe golani, iar la încăierări, lua partea celui mai slab şi îi dăscălea adesea pe oameni:

– Măi, băieţi, nu-i drept! Voi trebuie să vă purtaţi cu dreptate.

Fusese poreclit „Cel drept" şi porecla îi plăcea grozav.

Mă uitam cu luare-aminte la oamenii care umpleau strada aceasta, ce semăna cu un cotlon de piatră vechi şi murdar. Toţi oamenii aceştia, străini de rostul obişnuit al vieţii, îşi croiseră parcă o viaţă a lor, veselă şi fără stăpîn pe cap. Lipsiţi de griji şi plini de îndrăzneală cum erau îmi aminteau de poveştile bunicului cu edecarii de pe Volga, care ajungeau haiduci sau pustnici. Cînd nu găseau de lucru, nu se dădeau la o parte de la găinării, ciordind ce se-ntîmpla de pe şlepuri şi vapoare. Dar asta nu mă speria. Îmi dădeam seama că viaţa omului e plină de hoţii, ca un caftan vechi, de petice. În acelaşi timp însă, vedeam că aceşti oameni pot lucra uneori într-un iureş straşnic, fără să-şi cruţe puterile, cum se-ntîmpla de pildă la spartul gheţii, la incendii sau la încărcări de mărfuri, unde totdeauna e mare zor. Şi, îndeobşte, chiar viaţa pe care o duceau mi se părea mai veselă decît a celorlalţi oameni.

Osip, însă, văzînd prietenia mea cu Ardalion, mă povăţui părinteşte:

– Uite ce-i, măi băiete: ce ţi-a venit ţie să te împrieteneşti la cataramă cu Millionnaia? Ia seama să nu-ţi facă vreun pocinog.

I-am răspuns cum m-am priceput mai bine că-mi plăceau oamenii aceia, care trăiau fără să muncească şi erau plini de voioşie.

– Ca păsările cerului, îmi tăie el vorba, luîndu-mă peste picior. Nişte oameni de nimica, pentru care munca e pacoste!

– Ei şi ce-i munca? Că doar spune toată lumea: din muncă cinstită nu-şi durează nimeni casă de piatră.

Mi-era uşor s-o spun, fiindcă auzisem prea adesea zicătoarea aceasta şi-mi dădeam seama cît era de adevărată. Osip însă se supără pe mine şi începu a răcni:

– Cine spune aşa? Proştii şi leneşii. Iar tu, ţîncule, n-ar trebui să pleci urechea la asemenea vorbe. Ian te uită la dînsul! Numai neisprăviţii şi pizmaşii spun prostii de acestea. Aşteaptă să-ţi crească penele şi pe urmă să-ncerci a zbura. Cît priveşte prietenia ta cu Ardalion, nu te supăra, da' am să te spun stăpînului.

Şi m-a spus. Iar stăpînul m-a povăţuit chiar de faţă cu dînsul:

– Măi, Peşkov, tu ai face bine să te laşi de Millionnaia. Acolo-s hoţi, prostituate. Drumurile care pornesc de acolo duc de-a dreptul la puşcărie şi la spital. Lasă-te!

Am început să mă duc în ascuns pe uliţa Millionnaia, dar nu trecu mult şi mă văzui silit să mă las de vizitele acestea.

Într-una din zile şedeam cu Ardalion şi c-un tovarăş de-al lui, poreclit Ţîncu, pe acoperişul unui şopron din curtea unui azil de noapte. Ţîncu ne istorisea cu haz cum se dusese pe jos de la Rostov-pe-Don la Moscova. Fusese soldat la o unitate de pioneri. Era decorat cu crucea Sfîntul Gheorghe iar în războiul cu turcii se alesese c-un genunchi sfărîmat. Mic şi îndesat, avea o putere nemaipomenită în mîini, dar care nu-i aducea nici un folos, căci din pricina beteşugului său nu putea munci. Din nu ştiu ce boală, îi căzuse părul din cap şi de pe obraz, din care pricină semăna cu un nou născut.

Sclipind din ochii lui înroşiţi, Ţîncu ne povestea:

– Şi aşa am ajuns la Serpuhov. Văd un popă care şedea în grădiniţa din faţa casei lui şi-i spun: Miluieşte, părinte, pe un erou din războiul cu turcii.

Ardalion clătină din cap şi spuse:

– Bine-bine. Minte mai departe!

– De ce aş minţi? îl întrebă Ţîncu, fără să se supere.

Prietenul meu mormăi alene şi sfătos:

– Nu-i drept ce faci. Ar trebui să te tocmeşti undeva paznic, şchiopii se fac totdeauna paznici. În loc de asta, umbli hai-hui prin lume şi înşiri la minciuni.

– Păi dacă mint, îi ca să vă fac să rîdeți și să vă mai înveseliți...

– Ar trebui mai degrabă să rîzi de tine...

În curtea întunecoasă și plină de noroi, cu toate că era vreme uscată și o zi cu soare, se ivi o femeie care începu să fluture o cîrpă și să strige:

– Ei, suratelor! Cine cumpără o fustă?

Din toate ungherele casei prinseră a ieși cumetrele, care se strînseră numaidecît în jurul femeii. Am recunoscut-o îndată: era Natalia, spălătoreasa. Pînă să sar eu de pe acoperiș, ea și vînduse fusta, pe cît i se dăduse, și acum ieșea încetișor din curte.

– Bună ziua! i-am strigat eu voios, cînd am ajuns-o din urmă, dincolo de poartă.

– Și alta ce-ai vrea să-mi mai spui? mă-ntrebă ea, uitîndu-se chiorîș la mine. Deodată însă se opri și strigă speriată: Doamne ferește! Da' ce cauți tu aici?...

Strigătul ei speriat mă stînjeni și mă tulbură: frica și uimirea se zugrăviseră așa de limpede pe fața ei inteligentă, încît am înțeles numaidecît că înfricoșarea ei pornea din grija ce-mi purta. I-am spus la iuțeală că nu locuiesc pe strada aceasta, dar că vin din cînd în cînd să privesc.

– Să privești! grăi ea cu necaz și batjocură. Și pentru ce, mă rog? Unde să privești? În buzunarul trecătorilor și în sînul femeilor?

Fața-i era boțită; sub ochi avea pungi, iar colțurile buzelor îi atîrnau moi în jos.

Se opri la ușa unei ceainării și-mi spuse:

– Hai să bem ceai. Văd că ești îmbrăcat curățel, nu ca aceștia de-aici, da' parcă tot nu-mi vine a crede ce-mi spui...

În ceainărie păru să-mi dea crezare. Îmi turnă ceai și începu a-mi povesti că se sculase abia de-un ceas și că nu luase încă nimic în gură.

– Aseară m-am culcat beată clei. Nu-mi aduc aminte nici cu cine am băut, nici în ce loc.

Mi-era milă de dînsa. Mă simțeam prost de tot. Aș fi vrut s-o întreb ce s-a întîmplat cu fata ei. După ce bău votcă și ceai fierbinte, începu a vorbi cu vioiciunea și cu grosolănia cu care vorbeau toate femeile de pe ulița aceasta. Cînd am întrebat-o însă de fată, s-a trezit îndată din beție și a țipat la mine:

– Da' de ce vrei să știi? Nu, drăguță, pe fata mea nu pui tu mîna. Asta nu!

Natalia mai trase un gît și urmă:

– Fata mea nu mai are nevoie de mine. Ce-s eu? O spălătoreasă. Ce fel de mamă îi pot fi eu? Ea îi fată cu carte, învățată. Asta-i, frățioare! A plecat de la mine și acum e la o prietenă a ei, bogată. Cică dă lecții...

După o clipă de tăcere, rosti încetișor:

– Asta-i! Spălătoreasă nu vă place! Da' femeie de stradă vă place?

Că era „de stradă" îmi dădusem seama dintru început, fiindcă altfel de femei nu erau pe ulița aceasta, dar cînd am auzit-o din gura ei, de milă și de rușine pentru dînsa mi-au venit lacrimile în ochi, ca și cum această mărturie a ei, pînă nu demult femeie așa de îndrăzneață, de neatîrnată și de deșteaptă, m-ar fi ars.

– Măi băiete! mi-a spus dînsa, uitîndu-se la mine și oftînd. Tu să pleci de-aici! Te rog, ascultă sfatul meu, nu te vîrî și tu aici, c-ai să te nenorocești.

Apoi, aplecată deasupra mesei și desenînd ceva cu degetul pe tavă, începu a grăi, domol și cu răstimpuri de tăcere între cuvinte, de parcă ar fi vorbit pentru sine:

– Da' ce pot fi pentru tine rugămințile și sfaturile mele, dacă nici fata mea nu le-a ascultat? „Ai tu inimă s-o părăsești pe mama ta? Poți să faci asta?" îi strig eu. Da' dînsa: „De nu, mă spînzur." Și a plecat la Kazan. Vrea să-nvețe școala de moașe. Bine... Dacă-i așa... Și eu ce să mă fac? Uite asta fac... De cine să mă lipesc? Ia, de-un trecător...

Tăcu şi o vreme se gîndi la ceva, mişcînd din buze fără să scoată un sunet, uitînd pesemne de mine. Colţurile gurii se lăsară în jos, gura i se arcui ca o seceră şi ţi-era jale să-i vezi tresărirea pielii de pe buze şi vorbirea mută a cutelor tremurătoare. Acum avea o faţă de fetiţă îmbufnată. O şuviţă de păr scăpată de sub bariş îi cădea pe obraz şi i se încovoia pe după urechea-i mică. În ceaşca în care ceaiul se răcise, îi picură o lacrimă ; femeia o văzu, dădu ceaşca la o parte, strînse tare ochii, mai stoarse două lacrimi şi-şi şterse faţa cu colţul basmalei.

N-am mai putut răbda să stau cu dînsa şi m-am ridicat încetişor.

– La revedere.

– Cuum ? Da' du-te ! Du-te dracului !...

Şi fără să se uite la mine, îmi făcu semn cu mîna să plec ; uitase, se vede, cu cine era.

M-am întors în curte la Ardalion, care avea de gînd să meargă cu mine să prindem raci şi căruia voiam să-i istorisesc despre femeia pe care o întîlnisem. Nici el, nici Ţincu nu mai erau pe acoperiş. În timp ce-i căutam prin cotloanele încurcate ale curţii, în stradă izbucnise un scandal, lucru obişnuit acolo.

Am ieşit pe poartă şi, în aceeaşi clipă, m-am ciocnit cu Natalia care mergea orbeşte pe trotuar, plîngînd cu sughiţuri ; cu o mînă îşi ştergea cu barişul din cap faţa stîlcită, iar cu cealaltă îşi îndrepta părul ciufulit. În urma ei veneau Ardalion şi Ţincu. Acesta îi spunea lui Ardalion :

– Mai dă-i ! Mai dă-i !

Scuturînd în aer pumnul ridicat, Ardalion ajunse din urmă pe Natalia. Ea se-ntoarse cu pieptul spre dînsul. Faţa-i era groaznică şi ochii îi scăpărau de ură :

– Na ! Dă în mine !

M-am agăţat de mîna lui Ardalion, iar el mă privi cu uimire :

– Ce vrei ?

– Să nu te atingi de ea, abia izbutii să-i spun. Ardalion se dezlănţui într-un rîs cu hohote :

– Da' ce, îi ibovnica ta ? Ehei, Nataşa ! I-ai întors capul călugăraşului !

Ţîncu rîdea şi el cu mare poftă, bătîndu-se cu mîinile peste coapse. Apoi s-au pornit să-şi bată joc de mine, împroşcîndu-mă cu glumele lor murdare. Suferearn cumplit. Cît s-au ţinut însă ei de mine, Natalia a şters-o. Pînă la urmă, nemaiputînd răbda, m-am repezit cu capul în pieptul Ţîncului, l-am doborît la pămînt şi am luat-o la fugă.

După aceea n-am mai dat multă vreme prin Millionnaia. Pe Ardalion, însă, l-am mai întîlnit o dată pe podul plutitor.

– Da' unde-ai fost pînă acuma ? mă-ntrebă el voios.

Cînd i-am spus că mi-era scîrbă de el, fiindcă o bătuse pe Natalia şi mă jignise atît de urît, Ardalion rîse fără supărare şi-mi zise :

– Da' ce ? Parcă era în serios ? Dacă te-am beştelit, apoi a fost aşa, în glumă. Iar pe dînsa de ce să n-o bat ? E doar femeie de stradă. Îţi baţi nevasta şi să-ţi fie milă de una d-astea ? Prostii ! Înţeleg şi eu că nu cu pumnul poţi s-o-nveţi...

– Da' ce voiai s-o înveţi ? Cu ce, mă rog, eşti tu mai bun decît dînsa ?

Ardalion mă luă de umeri, mă scutură şi-mi spuse cu batjocură :

– Păi asta-i buba, că nici unul nu-i mai bun decît celălalt... Eu, frate, toate le-nţeleg, şi pe dinăuntru şi pe dinafară, că doar nu-s de la ţară.

Era puţintel băut şi vesel. Se uita la mine cu compătimirea pe care o are un profesor bun pentru un elev cam nătîng.

...Cîteodată mă întîlneam cu Pavel Odinţov. Era şi mai înfipt, se gătea ca un fante, îmi vorbea de sus, cu bunăvoinţă, şi-mi dădea învăţături :

— Ce fel de treburi învîrteşti tu acuma, măi omule? Ai să te nenoroceşti cu mujicii aceia.

Apoi îmi istorisea cu tristeţe noutăţi din viaţa atelierului:

— Jihareov îi încurcat tot cu vaca aceea. Sitanov pesemne că-i tare amărît, c-a început să bea din cale-afară. Pe Gogolev l-au mîncat lupii. A plecat de crăciun acasă, acolo s-a îmbătat şi l-au mîncat lupii.

Şi Pavel izbucni într-un rîs vesel, născocind mai departe:

— L-au mîncat lupii şi s-au îmbătat! I-a cuprins veselia ş-au început să umble prin pădure pe picioarele dinapoi, cum umblă cîinii la circ, şi urlau cumplit, iar a doua zi au crăpat toţi!...

Ascultam şi rîdeam şi eu. Simţeam însă că atelierul, cu toată viaţa pe care o trăisem acolo, era acum departe de mine. Şi asta mă întrista oarecum.

XIX

Iarna nu prea aveam de lucru la iarmaroc. Ca şi înainte, însă, acasă aveam în sarcina mea o sumedenie de treburi mărunte care-mi luau toată ziua. Seara însă eram liber şi le citeam iarăşi stăpînilor cu glas tare romane anoste din *Niva* şi *Moskovski Listok*. Noaptea citeam cărţi bune şi încercam să scriu versuri.

Într-una din seri, cînd femeile se duseseră la vecernie, stăpînu-meu, care rămăsese acasă fiindcă nu se simţea tocmai bine, îmi spuse:

— Măi, Peşkov, Viktor rîde de tine, spune că scrii poezii. Aşa-i? Ia citeşte-mi şi mie una!

Nu mi-a venit să-i spun că nu vreau şi i-am citit cîteva poezii. Cred că nu i-au plăcut, dar mi-a spus:

— Dă-i înainte! Dă-i înainte! Mai ştii? Poate c-ajungi şi tu un Puşkin. Spune, l-ai citit pe Puşkin?

Se mărit-o vrăjitoare
Îl îngroapă pe Satan? [1]

— Pe vremea lui, oamenii mai credeau în vrăjitoare, el însă nu credea, spunea numai aşa, în glumă. Da, frate, urmă stăpînul îngîndurat, tu ar fi trebuit să-nveţi, da' vezi că acum e cam tîrziu. Dracu ştie cum ai s-o scoţi la capăt. Ai grijă de caiet şi ascunde-l bine, că altfel or să se lege muierile de capul tău şi-or să-şi bată joc de tine, fiindcă grozav le place muierilor să amărască viaţa omului!

De un timp încoace stăpînu-meu era tăcut, îngîndurat şi se uita cu teamă în jurul lui. Cum auzea sunînd la uşă, se speria. Cîteodată, pentru cine ştie ce fleac, îşi ieşea din sărite, zbiera la toată lumea, fugea de-acasă şi se-ntorcea abia noaptea tîrziu, şi atuncea beat... Îmi dădeam seama că se întîmplase ceva cu dînsul, un lucru pe care nu-l cunoştea decît el şi care-i închircise inima. Îşi pierduse încrederea în viaţă şi toată voia bună şi acum trăia parcă numai din obişnuinţă.

Duminica de la prînz şi pînă seara la nouă mă duceam să mă plimb, iar seara mi-o petreceam la o ceainărie de pe strada Iamskaia. Stăpînul ceainăriei, un om gras şi totdeauna asudat, era tare ahotnic de cîntece. Aproape că nu era cîntăreţ de cor bisericesc pe care să nu-l cunoască şi-i aduna pe toţi la el. Ei cîntau şi el îi cinstea în schimb cu votcă, bere şi ceai. Cîntăreţii erau toţi nişte beţivani, iar ca oameni prea puţin interesanţi. Cîntau fără chef, numai ca să-şi scoată mîncarea, şi mai totdeauna doar cîntece bisericeşti. Şi fiindcă aceşti beţivani bisericoşi socoteau că nu se cuvenea să-şi cînte aceste cîntece ale lor în ceainărie, patronul îi poftea la el în odaie, aşa că ascultam cîntecele numai prin uşă. De multe ori însă se-ntîmpla să cînte la ceainăria aceasta mujici şi meşteri,

[1] Din poezia *Dracii* de A. S. Puşkin — Opere alese, vol. I, pag. 114, Ed. Cartea Rusă, 1954, în romîneşte de Al. Philippide (n. ed.).

după care patronul însuşi umbla prin oraş ca să-i descopere, întrebînd pe ţăranii veniţi la iarmaroc ce cîntăreţi cunosc şi după aceea chemîndu-i la dînsul.

Cîntăreţul se aşeza totdeauna pe scaunul de lîngă tejghea, în faţa butoiaşului de votcă, pe fundul căruia i se desena capul încadrat parcă într-o ramă rotundă.

Cel mai bun dintre aceşti cîntăreţi, ale cărui cîntece erau totdeauna neasemuit de frumoase, era curelarul Kleşceov, un omuleţ sfrijit, cu o mutră boţită şi ponosită şi cu o chică încîlcită ; avea un nas lucios ca de mort, iar ochii mici de tot şi somnoroşi erau neclintiţi.

Închizînd ochii, se sprijinea cu ceafa de fundul butoiaşului şi, scoţîndu-şi pieptul în afară, începea să cînte repezit, cu o voce de tenor nu prea puternică, dar atotbiruitoare :

S-a lăsat ceaţa peste cîmpu-ntins,
Drumul pînă-n zare, întreg l-a cuprins.

Cînd ajungea aici, se ridica de pe scaun, se rezema cu şalele de tejghea, îşi dădea capul pe spate şi, înălţînd faţa spre tavan, cînta cu foc :

Ştiţi vreunul drumul care
M-ar scoate la şleaul mare ?

Glasul lui, fără să fie puternic, nu obosea niciodată şi pătrundea în larma înăbuşită şi nelămurită a ceainăriei ca o coardă de argint ; cuvintele pline de jale ale cîntecului, gemetele şi strigătele îi biruiau pe toţi, încît chiar şi cei beţi se domoleau şi rămîneau uimiţi, uitîndu-se tăcuţi la mesele din faţa lor ; iar mie mi se umplea inima de simţămîntul puternic pe care ţi-l stîrneşte totdeauna o muzică bună, cînd vraja ei atinge străfundurile sufletului.

În ceainărie se făcea o linişte de biserică. Cîntăreţul părea un preot plin de blîndeţe. Nu propovăduia, ci se ruga cu adevărat, cinstit şi din tot sufletul, pentru tot neamul omenesc şi se gîndea cinstit şi cu glas tare la toate amărăciunile sărmanei vieţi omeneşti. Din toate

ungherele îl priveau oameni bărboşi şi pe feţele lor ca de fiară clipeau îngîndurați ochii de copii ; cînd şi cînd, cîte unul din ei ofta şi oftatul acela întărea parcă şi mai mult puterea de vrajă a cîntecului. În asemenea clipe mi se părea că viaţa pe care o duceau oamenii era artificială, născocită, iar adevărata lor viaţă era aceasta.

Într-un colţ şedea precupeaţa Lisuha, o muiere fălcoasă şi înfiptă, care arăta în desfrînarea ei o neruşinare cum rar se vede. Cu capul înfundat între umerii graşi, asculta şi plîngea ; lacrimile îi scăldau ochii obraznici şi i se prelingeau încet de-a lungul obrajilor. Nu departe de dînsa, rezemat de masă, şedea basul Mitropolski, întunecat la faţă şi pletos, semănînd a diacon răspopit, şi cu nişte ochi enormi în mijlocul feţei de beţivan ; se uita la păhărelul de votcă de dinaintea lui, îl lua în mînă, îl ducea la gură, fără să izbutească să bea şi îl punea la loc, pe masă, încetişor şi fără zgomot.

Toată lumea în ceainărie stătea înmărmurită, ascultînd parcă ceva de mult uitat şi care odinioară le fusese drag şi aproape.

Cînd Kleşceov îşi isprăvea cîntecul, se aşeza cu modestie pe scaun, iar patronul îi dădea un pahar de votcă şi-i spunea c-un zîmbet de plăcere :

– N-am ce zice. Tare-i frumos, măcar că mai mult spui vorbele decît le cînţi ! Ei, dar ce mai încolo încoace – eşti mare meşter ! Nimeni nu poate spune altfel !...

Kleşceov îşi bea votca pe îndelete, îşi dregea glasul încetişor şi răspundea :

– De cîntat poate cînta oricine are glas ; da' s-arate sufletul cîntecului, asta numai eu pot.

– Haide, nu te mai lăuda.

– Cine n-are cu ce, nici nu se laudă, spunea cîntăreţul tot aşa de încet, dar cu şi mai multă încăpăţînare.

– Da' fudul mai eşti, măi Kleşceov ! îi spunea înciudat patronul.

– Nu mă fudulesc mai mult decît se cuvine.

Basul cel cu fața întunecată mormăia din colțul lui :

– Viermi, mucegai, ce pricepeți voi din cîntecul acestei pocitanii de înger ?

Mitropolski nu era niciodată de aceeași părere cu cineva. Se ciorovăia cu toți, îi beștelea, lucru pentru care nu era duminică să nu iasă bătut, atît de cîntăreți, cît și de oricine putea sau avea poftă să-l bată.

Patronului îi plăceau cîntecele lui Kleșceov, dar pe el nu putea să-l vadă în ochi ; se plîngea tuturor împotriva lui și căuta să-l înjosească și să-și bată joc de dînsul în toate felurile ; asta o știau mușteriii obișnuiți ai ceainăriei și o știa și Kleșceov.

– Bun cîntăreț, numai că-i din cale-afară de lăudăros ! Trebuie să-i mai tai nasul, spunea patronul.

Unii mușterii îi dădeau dreptate :

– Asta așa-i, prea-i fudul băiatul !

– Și cu ce se mîndrește, mă rog ? Glasu-i de la dumnezeu, că doar nu ți-l faci singur. Și parcă are un glas chiar așa de strașnic ? spunea patronul cu încăpățînare.

Oamenii, care gîndeau cam la fel, îi băteau în strună :

– Îi drept, aici nu-i vorba de glas, ci mai mult de iscusință.

Într-una din zile, după ce cîntărețul isprăvise de cîntat și plecase, patronul începu să se roage de Lisuha :

– Ce-ar fi, Maria Evdokimovna, să te-ncurci cu Kleșceov și să-l mai stîrnești oleacă ? Parcă te costă ceva ?

– Dacă aș fi mai tînără !... răspunse zîmbind precupeața.

Patronul strigă tare și cu aprindere :

– Ce știu cele tinere ! Apucă-te tu de el. Să vezi apoi, ce-o să se mai învîrte în jurul tău ! Vîră-i tu dorul în suflet și o să te miri singură ce-o să mai cînte ! Hai, zău ! Apucă-te, Evdokimovna, de treaba asta și te-oi mulțumi după cuviință. Ei, ce zici ?

Ea însă nu voia în ruptul capului. Mătăhăloasă și puhavă cum era, își plecă ochii și, jucîndu-se cu ciucurii basmalei care-i atîrnau pe piept, răspunse monoton și alene :

– Aicea trebuie una tînără. Dac-aș fi eu mai tînără, n-aș sta la gînduri.

Mai totdeauna patronul căuta să-l îmbete pe Kleșceov, dar acesta, după ce cînta două-trei cîntece, bînd după fiecare cîte-un pahar cu votcă, își înfășura cu grijă în jurul gîtului o legătură împletită, își îndesa bine șapca peste părul numai vîrtejuri și pleca.

Adesea, patronul îi găsea lui Kleșceov cîte un rival ; după ce curelarul cînta un cîntec, patronul îl lăuda și apoi spunea cu neliniște :

– Ei, dacă-i vorba așa, mai este aici un cîntăreț. Ia poftim, arată și dumneata ce poți !

Cîteodată cîntărețul dovedea că are glas frumos, dar nu-mi aduc aminte să se fi întîmplat vreodată ca vreunul din acești rivali ai lui Kleșceov să cînte așa de simplu și cu-atîta suflet cum cînta curelarul cel mărunțel și urît...

– Mda, spunea cu oarecare părere de rău patronul. De cîntat nici vorbă că a cîntat bine. Ce-i mai de seamă la dînsul, îi glasul. Cît privește sufletul...

Oamenii rîdeau.

– Se vede treaba că pe curelar nu-l poate dovedi nimeni !

Kleșceov se uita la toți pe sub sprîncenele lui roșcate și zbîrlite și spunea liniștit și politicos către patron :

– Vă țineți de șotii ! Cîntăreți ca mine nu găsiți, fiindcă darul meu îi de la dumnezeu...

– Toți sîntem de la dumnezeu.

– Puteți să dați toată votca din beci, degeaba, că tot nu găsiți.

Patronul se învăpăia la față și mormăia :

– Asta n-ai de unde să știi. N-ai de unde !

Kleșceov stăruia :

– Și apoi trebuie să vă mai spun una : cîntecul nu-i ca bătaia între cucoși.

– Asta o știu și eu. Ce te tot legi de mine ?

– Nu mă leg. Vreau doar să-ți dovedesc atîta : cîntecul

care-i numai prilej de petrecere să știi că vine de la necuratul.

– Ei, lasă, lasă ! Mai bine ai mai cînta ceva.

– De cîntat, pot oricînd. Chiar și din somn, spunea Kleșceov și după ce-și dregea glasul, începea să cînte.

Și toate nimicurile, toate vorbele și gîndurile murdare, tot ce era scîrnav, ceainăria cu tot cuprinsul ei, se mistuiau ca fumul în vînt ; peste toți adia suflarea unei alte vieți, a unei vieți de vis, curată, plină de dragoste și de tristețe.

Îl pizmuiam pe omul acesta pentru darul lui, pentru puterea pe care o avea asupra celorlalți oameni și pentru felul minunat cum se folosea de dînsa. Aș fi vrut să-l cunosc pe curelar mai de aproape, să stau îndelung de vorbă cu el. Nu mă hotăram însă să m-apropii de dînsul, căci Kleșceov se uita la toți într-un chip ciudat, cu niște ochi spălăciți, ca și cînd n-ar fi văzut nimic în fața lui. Avea apoi și ceva neplăcut în înfățișare, care mă-mpiedica să-mi fie drag ; tare aș fi vrut să țiu la acest om și atunci cînd nu cînta. Nu-mi plăcea felul bătrînesc cum își trăgea șapca pe ochi și cum își înfășura gîtul, anume ca să-l vadă lumea, cu legătura lui împletită din lînă roșie, cu care se fudulea :

– Asta mi-a făcut-o o fată, drăguța mea.

Cînd nu cînta, se umfla țanțoș, își freca cu degetul nasul înțepenit și degerat, iar la întrebări răspundea în silă și tăios. Odată, cînd m-am așezat alături de dînsul și l-am întrebat ceva, mi-a spus pe loc, fără să se uite la mine :

– Ia șterge-o de-aici, măi băiete !

Neasemuit mai mult îmi plăcea basul Mitropolski ; acesta cînd intra în ceainărie se îndrepta către un ungher, pășind ca un om care duce în spinare o povară grea, dădea scaunul la o parte, împingîndu-l cu piciorul și se așeza, punînd coatele pe masă și sprijinindu-și în palme capul mare și pletos. După ce bea tăcut două-trei păhărele, își dregea glasul cu larmă mare. Lumea tresărea și întorcea capul către dînsul : atunci Mitropolski, cu bărbia în palmă, cu

chica încîlcită care i se revărsa peste fața buhăită și vînătă, dîndu-i o înfățișare sălbatică, se uita provocător la ei :

– Ce vedeți la mine, de vă zgîiți așa ? întreba el cu glas detunător.

Cîte unul îi răspundea :

– Pe dracu îl vedem.

Erau seri cînd bea fără să scoată o vorbă și pleca tot așa de tăcut, tîrșîindu-și greoi picioarele. Dar în cîteva rînduri l-am auzit dezvăluind fățărnicia oamenilor, așa cum făceau prorocii :

– Sînt slujitorul lui dumnezeu, nu mă poate cumpăra nimeni și am să vă dau de gol, așa cum a făcut prorocul Isaia. Vai ție, Ariele, cetate în care s-au cuibărit o seamă de scîrnăvii, ticăloși de tot soiul și tîrîturi fără de obraz care se lăfăiesc în murdăria nelegiuirilor lor. Vai și amar de tine, pămînt, corabie cu aripi, care duci pe apele lumii povara ta de omuleți încărcați de păcate. Despre voi vorbesc, bețivanilor, mîncăilor, drojdie a omenirii ! Mulțimea voastră-i fără număr și nici măcar pămîntul n-are să vreie să vă primească la sînul său.

Glasul lui Mitropolski detuna cu atîta putere, că zăngăneau geamurile. Aceasta le plăcea cu deosebire celor adunați în ceainărie și toți îl lăudau pe proroc :

– Strașnic îi mai toarnă, diavolul pletos !

Cu Mitropolski te împrieteneai ușor. Pentru aceasta era de ajuns să-i faci cinste ; atunci el cerea o gărăfioară de votcă și o porție de ficat de vacă cu ardei roș, mîncare după care se dădea în vînt și care îi ardea gura și măruntaiele. Cînd l-am întrebat ce cărți credea c-ar trebui să citesc, s-a uitat țintă la mine c-un aer fioros și mi-a răspuns cu o întrebare :

– Dar ce zor ai să citești ?

Muiat, însă, de fîstîceala mea, tună îndată :

– Ecleziastul l-ai citit?

– Citit !

– Citește Ecleziastul, altceva nu-ți trebuie. Acolo-i toată

înțelepciunea lumii. Numai oile tîmpe nu-l înțeleg. Nimeni nu-l înțelege... Da' tu ce ești ? Cînți ?

– Nu.

– Pentru ce nu cînți ? Trebuie să cînți. Din toate meseriile, asta-i cea mai tîmpită.

Cineva de la masa vecină îl întrebă :

– Da' tu cînți ?

– Da, că eu îs un pierde-vară. Da' tu ce poftești ?

– Eu, nimica.

– Nu-i nici o noutate. Toată lumea știe că ți-e capul sec și că niciodată n-o să ai ceva într-însul. Amin !

Pe tonul acesta vorbea cu toți și, bineînțeles, și cu mine, cu toate că, după ce-i făcusem de vreo două-trei ori cinste, începuse să se poarte parcă mai blînd ; ba într-o zi mi-a spus chiar, cu oarecare uimire în glas :

– Stau și mă uit la tine și nu mă pot dumiri. Cine ești tu ? Ce ești tu ? Și pentru ce ești ? Da', la urma urmei, să te ia dracu !

Față de Kleșceov avea o purtare de neînțeles. Cîntecele i le asculta cu o deosebită plăcere, iar cîteodată chiar c-un zîmbet blînd, dar nu se împrietenea cu el și vorbea despre dînsul disprețuitor și grosolan :

– I-un tîmpit și atîta tot. De știut să respire, știe, și se pricepe să cînte... Da' tot bou rămîne !

– Și de ce-i bou ?

– Așa-i din născare !

Voiam să stau de vorbă cu el odată, la trezie, dar atunci doar mugea și se uita la toți cu ochii tulburi și triști. Aflasem de la cineva că acest om veșnic beat învățase la academia duhovnicească de la Kazan și c-ar fi putut ajunge arhiereu. Nu-mi venea să cred, dar într-o zi, povestindu-i ceva despre mine, am pomenit de episcopul Hrisanf. Mitropolski dădu din cap și spuse :

– Hrisanf ?... Îl cunosc. Mi-a fost profesor și protector, la Kazan, la academie. Îl țin minte, cum nu. Hrisanf înseamnă aur, cum cu drept cuvînt spune Pamva Berînda. Da-da. Hrisanf era un om de aur.

– Da' cine-i Pamva Berînda ? l-am întrebat eu.

Mitropolski îmi răspunse scurt :

– Nu-i treaba ta.

Ajuns acasă mi-am înscris în carnet : „De citit numaidecît pe Pamva Berînda". Mi se părea că tocmai la acest Berînda am să aflu răspuns la mulțimea de întrebări care mă frămîntau.

Cîntărețului Mitropolski îi plăcea cu deosebire să întrebuințeze niște nume pe care nu le cunoșteam, precum și tot felul de combinații ciudate de cuvinte, ceea ce mă scotea din sărite.

– Viața nu-i Anisia, spunea el.

Îl întrebam :

– Cine-i, mă rog, Anisia ?

– Ceva de folos, răspundea el, rîzînd de nedumerirea mea.

Aceste vorbe, cum și faptul că învățase la academia duhovnicească, mă făceau să cred că știa multe lucruri și-mi părea tare rău că nu voia să stea de vorbă cu mine, și că, chiar cînd îmi vorbea, nu-l înțelegeam. Dar poate că vina era a mea, fiindcă nu știam ce să-l întreb.

Îmi dădeam totuși seama că-mi lăsa ceva în suflet. Îmi plăcea îndrăzneala lui de om băut, cu care dezvăluia toate lucrurile, asemenea prorocului Isaia :

– O, scîrnăvie și putoare a pămîntului, tuna el. Slăviți pe cei mai răi dintre voi, iar pe cei buni îi asupriți. Va veni ziua din urmă, cînd amarnic vă veți căi. Dar atunci are să fie prea tîrziu, mult prea tîrziu.

Auzindu-l cum tuna, îmi aduceam aminte de „Bună treabă", de spălătoreasa Natalia, care se pierduse cu atîta ușurință și într-un chip atît de nedrept, de Regina Margot, învăluită într-un nor de bîrfeli murdare – ajunsesem să am ce-mi aminti...

Scurta mea prietenie cu acest om a avut un sfîrșit ciudat.

Primăvara l-am întîlnit pe cîmp, în preajma taberei de soldaţi ; păşea singuratic, buhăit de tot şi clătina din cap ca o cămilă.

– Te plimbi ? mă-ntrebă el răguşit. Hai cu mine, că şi eu mă plimb. Măi, frate, iaca-s bolnav. Da-da.

Am făcut împreună cîţiva paşi în tăcere, cînd deodată, într-o groapă rămasă pe locul unde fusese un cort, am dat de-un om. Şedea în fundul gropii, aplecat într-o rînă, sprijinindu-se cu umărul de peretele şanţului, iar paltonul i se ridicase într-o parte, mai sus de ureche, ca şi cînd ar fi vrut să şi-l scoată şi nu izbutise.

– Trebuie să fie unul care s-a îmbătat, îmi spuse cîntăreţul, oprindu-se.

Din mîna omului ieşea însă un revolver mare căzut pe iarba tînără, nu departe de revolver era zvîrlită o şapcă, iar alături o sticlă de votcă abia începută, cu gîtul înfundat în iarba verde. Faţa omului era ascunsă în palton, parcă se ruşina.

O clipă am rămas locului, tăcuţi, apoi Mitropolski îşi răşchiră picioarele şi spuse :

– S-a împuşcat !

Îmi dădusem seama numaidecît că omul nu era beat, ci mort. Dar totul era aşa de neaşteptat, încît nu-mi venea să cred. Îmi aduc aminte de asemenea că, privind scăfîrlia netedă ce se ivea din palton şi urechea învineţită, nu mi-era nici frică, nici milă ; nu puteam să-mi închipui că e cu putinţă ca un om să se omoare într-o zi de primăvară atît de lină.

Basul începu să-şi frece apăsat cu palma obrazul cu ţepi de barbă, ca şi cînd l-ar fi cuprins frigul, şi spuse cu glasu-i răguşit :

– Nu-i tînăr. Sau i-a fugit nevasta, sau a dat iama în bani străini.

Mă trimise în oraş să dau de ştire poliţiei, iar el se aşeză pe marginea gropii, lăsînd picioarele să-i spînzure înlăuntru şi, cum îl treceau fiori, se înfăşură în paltonu-i ros. După

ce i-am spus vardistului despre sinucigaşul de care dădusem, am venit în goană înapoi ; între timp însă, basul băuse toată votca mortului şi mă-ntîmpină scuturînd în aer sticla goală :

– Asta a fost nenorocirea lui, mîrîi el şi, dînd cu sticla de pămînt, o făcu ţăndări.

În urma mea se ivi şi sergentul. Se uită în groapă, îşi scoase chipiul, îşi făcu semnul crucii, şovăind oarecum, şi-l întrebă pe cîntăreţ :

– Da' dumneata cine eşti ?

– Nu-i treaba ta.

Poliţistul chibzui o clipă şi-l întrebă apoi mai politicos :

– Păi cum vine asta ? Mortu-i colea, iar dumneata eşti băut.

– Apoi eu îs beat de douăzeci de ani, spuse cu mîndrie cîntăreţul, bătîndu-se cu palma în piept.

Eram încredinţat că avea să-l aresteze, fiindcă băuse votca. Dinspre oraş veneau în goană cîţiva oameni şi sosi într-o droşcă şi subcomisarul, cu o mutră posomorîtă. Comisarul coborî în groapă, ridică paltonul sinucigaşului şi se uită la faţa lui.

– Cine l-a văzut mai întîi ?

– Eu, zise Mitropolski.

Comisarul se întoarse către el şi-i spuse cu un glas care nu menea a bine :

– A ! Bună ziua, domnul meu !

Între timp, se adunaseră vreo cincisprezece privitori. Înfioraţi şi gîfîind, se învîrteau în jurul gropii, uitîndu-se înlăuntru. Cineva strigă :

– D-apoi îl cunosc ! I-un cinovnic de pe uliţa noastră.

Basul îşi scoase şapca şi stătea în faţa comisarului, cumpănindu-se anevoie, certîndu-se cu el şi strigîndu-i nelămurit nu ştiu ce anume. Comisarul îi dădu un ghiont în piept. Mitropolski se clătină şi căzu la pămînt. Poliţistul scoase fără grabă din buzunar o frînghiuţă şi legă mîinile cîntăreţului pe care acesta şi le ţinea supuse şi, ca de obicei,

împreunate la spate. Comisarul începu apoi să strige cu furie la privitori :

– Marş de-aici, golanilor !...

Mai veni în goană un vardist bătrîior, cu ochii înroşiţi, umezi şi cu gura întredeschisă de oboseală, luă în mînă capătul frînghiuţei cu care era legat basul şi porni cu el agale către oraş.

Abătut, am plecat şi eu de pe cîmp ; în minte îmi răsunau ca un ecou puternic cuvintele ameninţătoare ale cîntăreţului :

„Vai ţie, cetate a Arielului !"

Aveam în faţa ochilor imaginea apăsătoare a poliţistului, scoţînd fără grabă din buzunarul mantalei frînghiuţa, iar pe prorocul plin de ameninţare îl vedeam punîndu-şi supus la spate mîinile roşii, păroase, şi încrucişîndu-le la încheietură cu atîta obişnuinţă şi îndemînare...

Curînd am aflat că prorocul fusese expulzat şi trimis la urmă. Nu mult după aceea dispăru şi Kleşceov ; se însurase destul de bine şi se mutase undeva în judeţ, unde deschisese o curelărie.

...Cu atîta stăruinţă lăudasem faţă de stăpînul meu cîntecele lui Kleşceov, încît într-o bună zi, îmi spuse :

– Hai să mergem să-l ascultăm...

Şi iată-l aşezat în faţa mea la o masă, cu ochii larg deschişi şi cu sprîncenele ridicate de uimire.

Tot drumul, pînă la ceainărie, stăpînu-meu mă luase peste picior şi chiar acolo, la început, îşi bătu joc de mine, de lumea dinlăuntru şi de mirosurile înăbuşitoare care umpleau aerul. Cînd curelarul începu să cînte, stăpînu-meu mai zîmbea încă a batjocură şi-şi turna bere în pahar, dar abia îşi umpluse paharul pe jumătate, că se opri şi-mi spuse :

– Ehei !... drace !

Mîna îi tremura. Puse binişor sticla la o parte şi începu s-asculte cu luare-aminte :

– Da, frate, îmi spuse el c-un oftat, cînd Kleşceov îşi

isprăvi cîntecul. Ce-i drept, cîntă... Lua-l-ar dracu ! M-am şi încălzit...

Curelarul începu iarăşi să cînte, cu capul dat pe spate şi cu ochii în tavan :

> Pe drumul dintre holde ce duce către sat
> Venea o fată mîndră, odată, pe-nserat.

– Cîntă, nu şagă, mormăi stăpînu-meu, clătinînd din cap şi zîmbind.

Kleşceov îi zicea ca din fluier.

> La întrebări frumoasa sfielnic răspundea :
> „Orfană-s şi săracă ; nu-i cine să mă ia".

– Frumos ! şopti stăpînu-meu, clipind din ochii înroşiţi. Ptiu, drace ! Straşnic !

Mă uitam la el şi mă bucuram. Cuvintele triste de-ţi sfîşiau inima biruiau larma din ceainărie şi sunau tot mai tare şi mai frumos, pătrunzîndu-mi în suflet.

> În satu-mi, prea adesea, de toţi sînt ocolită,
> La şezători, petreceri nicicînd nu sînt poftită.
> Lipsită de podoabe şi de-o rîvnită stare
> Cum vreţi ca la flăcăii frumoşi să am cătare ?
> Peţitu-m-a un văduv, dorind o slugă-n casă,
> Dar pradă soartei rele făptura-mi nu se lasă.

Lăsînd la o parte orice ruşine, stăpînu-meu începu să plîngă, cu capul în jos, smîrcîind din nasu-i coroiat, în timp ce lacrimile îi picurau pe genunchi.

După al treilea cîntec îmi spuse cu tulburare, de parcă se zdruncinase ceva într-însul :

– Nu pot să mai stau. Mă înăbuş în duhoarea de aici !... Haidem acasă !...

Cum am ieşit în stradă, mi-a spus :

– Măi, Peşkov, hai la restaurant. Mîncăm acolo şi gata... N-am nici un chef să merg acasă !...

Se urcă într-o sanie, fără măcar să se fi tocmit. Tot drumul tăcu, iar la restaurant ocupă o masă într-un colț și îndată începu să vorbească cu jumătate glas, de parcă era mahmur, uitîndu-se cu tristețe în jurul său :

– Țapul acesta al tău m-a întors pe dos... M-a apucat o tristețe !... Uite, tu citești, judeci... Ia spune-mi, ce-i cu toată comedia asta ? Iaca, am împlinit patruzeci de ani, am nevastă, copii, da' n-am cu cine sta de vorbă. Cîteodată simt nevoia să-mi deschid și eu sufletul, să vorbesc de toate cele, da' vezi că n-am cu cine. Aș vorbi cu nevastă-mea. Da' ea ce înțelege ?... Ce-i dînsa ? Are copii, gospodărie, treburile ei. E străină de sufletul meu. Nevasta poate să-ți fie prietenă, pînă ce vine cel dintîi copil... Așa-i treaba. Și, apoi, îndeobște, nevastă-mea îi cum o știi și tu. O bucată de carne neînsuflețită. La dracu. Te înăbuși, măi frate.

Se cutremură, bău berea rece și amară, tăcu timp de-o clipă, își scutură păru-i lung smucind din cap și urmă :

– Mai toți oamenii îs niște ticăloși. Iaca tu, de pildă, stai și vorbești acolo cu mujicii, mai de una, mai de alta... Înțeleg că-s multe lucruri nedrepte și josnice. Așa-i, n-am ce zice. Toți îs niște hoți. Îi fi crezînd că ei înțeleg ceva din cele ce le spui ? Nici cît negru sub unghie. Toți, și Piotr, și Osip, îs niște berecheți. Îmi spun toate. Pînă și ce vorbești tu despre mine. Și toate celelalte... Asta-i, măi frate !

Uimit de ce auzeam, rămăsei mut.

– Păi vezi ? îmi spuse stăpînu-meu zîmbind. Aveai dreptate cînd vroiai să pleci în Persia. Acolo măcar nu pricepeai nimic, că-i o limbă străină. Iar pe limba ta, auzi numai ticăloșii.

– V-a spus Osip ceva despre mine ? l-am întrebat.

– Cum nu ! Da' tu ce credeai ? Osip vorbește mai mult decît toți. Îi un flecar, măi frate, și-un șiret. Da, Peșkov ! Ei nu-nțeleg ce le spui tu ! Adevărul ? Cine dracu are nevoie de adevăr ? E ca zăpada de toamnă care cade în noroi și se topește de-a valma. Sporește noroiul și atîta tot. Mai bine-ai face să-ți ții gura.

Stăpînul bea berea pahar după pahar, fără să se îmbete, și vorbea tot mai repede și mai supărat :

– Tot spune zicătoarea : vorba-i de argint, iar tăcerea de aur. Ehei, frate, să mori de atîta urît, nu alta ! Avea dreptate acela cînd cînta : „În sat la noi, nu-i prietenie..." Orfană-i omenirea !...

Apoi își aruncă ochii în jurul nostru și coborî glasul :

– Am avut și eu o vreme un prieten adevărat... Întîlnisem aici o femeie singură, bărbatul ei fusese osîndit la ocnă pentru bani falși și urma să fie trimis în Siberia. Cînd am cunoscut-o, n-avea nici o lețcaie. Ei și femeia... ce să facă... înțelegi și tu... Am ajuns la dînsa printr-o codoașă. Cînd am privit-o mai de aproape, mi-am dat seama că era o femeie de treabă. Era frumoasă, tînără... O minunăție ! Am fost la ea o dată, de două ori. Apoi i-am spus : „Cum vine asta ? Bărbatu-tău i-un escroc, nici tu nu ești cinstită. De ce vrei să te duci după el în Siberia ?" Că, să vezi, ea îmi spusese că se duce după dînsul în Siberia. Da-da. Și mi-a răspuns : „Oricum ar fi, îl iubesc și pentru mine-i bun. Poate că pentru mine a păcătuit. Iar eu păcătuiesc cu tine pentru el, fiindcă-mi trebuie bani. E nobil și-i deprins să trăiască bine. Dacă eram singură, eram cinstită. Și dumneata ești un om bun și-mi placi foarte mult. Da' te rog să nu mai vorbești cu mine de asta..." Ei, drace ! I-am dat tot ce aveam la mine, vreo optzeci de ruble și ceva, și i-am spus : „Mă ierți, da' nu mai pot veni la dumneata. Nu mai pot !" Și-am plecat. Dar...

Tăcu. Deodată, însă, doborît de băutură, se lăsă moale pe scaun și mormăi :

– Am fost de vreo șase ori la ea... Tu nu poți pricepe ce-i asta. M-am mai dus de alte șase ori pînă în preajma casei ei, dar nu am putut să intru. N-am putut. Acuma a plecat...

Stăpînul își puse mîinile pe masă și, jucîndu-și degetele, spuse în șoaptă :

– Doamne ferește, s-o mai întîlnesc o dată ! Doamne ferește ! Atuncea las dracului tot. Acu hai acasă. Haidem !

Am plecat. Stăpînul mergea împleticindu-se și mormăia :

– Iac-așa-i treaba, frate...

Istoria pe care mi-o povestise nu m-a mirat prea tare, pentru că eram încredințat că trebuia să i se întîmple omului acesta ceva neobișnuit.

Eram însă foarte abătut de cele ce-mi spusese despre viață și, mai cu seamă, de Osip.

XX

Trei veri de-a rîndul am fost „șef de echipă“ în orașul mort, urmărind printre clădirile pustii pe muncitorii care toamna desfăceau prăvăliile făcute de mîntuială și primăvara le clădeau la loc, tot de mîntuială. Stăpînu-meu avea grijă să-mi cîștig cu greu cele cinci ruble pe lună pe care mi le dădea. Dacă se puneau podele noi în vreo prăvălie, eu trebuia să desfund și să scot tot pămîntul de dedesubt, pe o adîncime de un arșin ; golanii luau pentru o asemenea muncă o rublă, pe cînd eu nu primeam nimic ; dar prins cu treaba asta, nu mai era chip să port de grija dulgherilor care între timp scoteau broaștele, deșurubau mînerele ușilor și șterpeleau tot felul de fleacuri.

Atît lucrătorii cît și antreprenorii căutau cu tot dinadinsul să mă mintă și să fure cîte ceva și făceau treaba asta aproape pe față, ca și cum s-ar fi supus unei îndatoriri plictisitoare ; cînd îi prindeam nu se supărau de fel și-mi spuneau doar cu uimire :

– Îmi vine a rîde, cînd mă uit la tine. Pui suflet pentru cele cinci ruble pe care le primești ca pentru douăzeci.

Îi spuneam stăpînului că chiar dacă cîștiga din munca mea o rublă, pierdea de zece ori pe atîta, dar el îmi făcea cu ochiul și-mi răspundea :

– Las' că te știu eu !

Îmi dădeam seama că mă bănuia c-aș fi părtaș cu ceilalți... Din pricina asta mi-era scîrbă de dînsul, dar nu mă supăram. Așa era obiceiul, să fure toți, iar cît despre stăpînu-meu nu se da îndărăt nici el să ia ce era al altuia.

După sfîrșitul iarmarocului, cînd dădea o raită prin prăvăliile pe care le luase să le repare, dacă se-ntîmpla să găsească vreun samovar uitat, niscai vase, o scoarță, o foarfecă, uneori cîte o ladă de marfă sau o bucată de postav, stăpînul îmi spunea zîmbind :

– Fă o listă de toate lucrurile acestea și du-le la magazie.

Iar din magazie ducea lucrurile acasă, punîndu-mă să îndrept listele de cîteva ori.

Eu însă nu mă simțeam legat de lucruri, nu țineam să am nimic al meu și chiar cărțile mă încurcau. Afară de un volumaș a lui Béranger și de cîntecele lui Heine, n-aveam nici o altă carte. Voiam să cumpăr pe Pușkin, dar singurul anticar din oraș, un bătrînel răutăcios, îmi cerea prea mult. Mobila, covoarele, oglinzile și tot ce umplea casa stăpînului mă scoteau din fire, pentru că erau butucănoase și miroseau a vopsea și a lac. Îndeobște, nu-mi plăcea de fel casa lui stăpînu-meu, ale cărui odăi semănau cu niște lăzi pline cu tot felul de troace netrebuincioase și de prisos. Mi-era scîrbă, cînd îl vedeam pe stăpînu-meu cărînd într-una din magazie acasă lucruri străine și mărind astfel numărul lucrurilor de prisos din jurul lui. Și în odăile Reginei Margot era strîmt, dar cel puțin era frumos.

Viața îmi părea îndeobște lipsită de legătură, de înțeles și cuprindea prea multe nerozii vădite. Acum refăceam prăvăliile, iar primăvara apele aveau să le înece iarăși, luînd podelele și stricînd ușile de afară. După retragerea apelor, găseam grinzile putrezite. An de an, timp de decenii, apele înecau astfel iarmarocul, stricau clădirile și desfundau caldarîmul. Aceste inundații anuale aduceau pagube uriașe oamenilor, care știau prea bine că ele nu puteau fi înlăturate de la sine.

Nu era primăvară în care gheţurile să nu fărîme şlepurile şi zeci de vase mai mici. Oamenii oftau ce oftau şi apoi făceau alte vase, pe care iarăşi le spărgeau gheţurile. Te mirai ce rost avea să tot baţi aşa, fără rost, pasul pe loc.

L-am întrebat odată în privinţa asta pe Osip. Mai întîi s-a mirat, apoi a izbucnit în hohote de rîs :

– Ian te uită la cocostîrcul nostru, că i-a şi găsit clenciul ! Ce te priveşte pe tine toată treaba asta ? Ce-ţi pasă ţie ? Ia spune ?

Îndată după aceea însă începu să vorbească mai serios, fără să i se şteargă sclipirile batjocoritoare din ochii albaştri, de o limpezime ce nu se potrivea cu bătrîneţea lui :

– Să ştii că în privinţa asta ai văzut bine. Îi drept că nu slujeşte la nimic. Poate, însă, că tot o fi slujind la ceva. Vezi de mai observă şi altele...

Şi Osip prinse a istorisi în cuvinte ce arătau o vădită nepăsare, presărîndu-le din belşug cu vorbe de duh, cu asemuiri neaşteptate şi cu tot felul de şotii :

– Uite, oamenii se jeluiesc că au pămînt puţin. Primăvara Volga rupe malurile, ia pămîntul, îl duce în albia ei şi-l depune în bancuri. Atunci încep alţii să se vaiete că Volga se mîleşte. Şuvoaiele de primăvară şi ploile de vară rod iarăşi rîpele şi pămîntul tot în Volga se duce.

Vorbea fără milă şi fără răutate, ca şi cînd s-ar fi bucurat că pătrunsese pricina pentru care se tînguiau oamenii împotriva vieţii. Cu toate că ceea ce-mi spunea el se potrivea cu ceea ce gîndeam eu, nu-mi plăcea de loc să-l ascult.

– Ş-apoi, vezi că mai sînt şi incendiile...

După cît mi-aduc aminte, nu cred să fi fost vară în care să nu ardă pădurile de cealaltă parte a Volgăi. În fiecare an, prin iulie, cerul se-nvăluia într-o fumegare gălbuie, tulbure. Soarele roş îşi pierdea razele şi privea pămîntul ca un ochi bolnav.

– Da' pădurile-s fleacuri, spunea Osip. Pădurile-s ale boierilor şi ale statului. Mujicul n-are păduri. Mai ard şi

tîrgurile. În tîrguri trăiesc oameni bogaţi şi nici în privinţa asta n-avem pentru ce să ne amărîm prea tare. Dar ia satele şi cătunele. Cîte sate nu ard într-o vară ! Trebuie să fie pe puţin cu sutele. Iaca, asta zic şi eu că-i pierdere !

Şi Osip rîse încetişor :

– De trebuit, o fi trebuind să facem ceva, da' vezi că nu ne taie capul cum să facem. Noi, adicăte tu şi cu mine, vedem că omul nu munceşte nici pentru dînsul, nici pentru ogorul lui, ci pentru foc şi apă.

– Şi ce găseşti de rîs în asta ?

– Da' ce-ai vrea să fac ? Focul nu-l stingi cu lacrimi, iar dacă-i vorba de puhoaiele de apă, n-or face decît să le sporească.

Ştiam că acest bătrîn arătos era cel mai înţelept om din cîţi întîlnisem în viaţa mea şi voiam să aflu de la dînsul ce anume iubea şi ce ura.

În timp ce mă străduiam să-l înţeleg, el stîrnea focul din mine cu vorba lui plină de nepăsare.

– Ia te uită numai cum nu-şi cruţă oamenii puterea lor şi a altora. Iacă, de pildă, cum te stoarce stăpîn-tu pe tine. Da' votca ? Cîte nu strică ea pe lumea asta ? Nu-i nimeni în stare să le socotească pe toate, îs mai presus de mintea cea mai învăţată. Dacă arde o izbă, faci alta-n loc, dar dacă se prăpădeşte un om de treabă, paguba asta n-o mai poate îndrepta nimeni. De pildă, Ardalion sau Grişa. L-ai văzut cum s-a aprins ? E cam nătîng, dar e bun. Grişa ăsta fumegă ca un snop de paie. Foiesc muierile în jurul lui ca viermii pe un hoit în pădure...

L-am întrebat fără supărare, numai din curiozitate :

– De ce i-ai spus stăpînului ce gîndesc eu despre dînsul ?

Osip mă lămuri liniştit şi chiar cu prietenie :

– Păi ca să ştie ce fel de gînduri vătămătoare îţi umblă prin cap ; cine altul să te înveţe, dacă nu el ? Eu nu i-am spus nimica din răutate, ci fiindcă mi-e milă de tine. Nu eşti băiat prost, însă-ţi umblă prin cap tot felul de găr-

găuni. Dacă ai fura aş tăcea, dacă te-ai duce la fete iarăşi aş tăcea, iar dacă ai bea tot nu i-aş spune nimica. Da' obrăzniciile să ştii că totdeauna am să i le spun...

– De-acu n-am să mai stau de vorbă cu tine.

Tăcu o clipă, îşi desprinse cu unghia o coajă de smoală din palmă, se uită la mine cu ochii lui blînzi şi urmă :

– Nu-i adevărat, de vorbit ai să mai vorbeşti cu mine. Cu cine altul să vorbeşti ? N-ai cu cine...

Curăţel şi îngrijit cum era, Osip mi se păru deodată că seamănă cu fochistul Iakov, tot aşa de nepăsător şi el faţă de toate cele.

Uneori îmi amintea de staroverul Piotr Vasiliev. Cîteodată de moş Piotr, căruţaşul ; altă dată avea aceleaşi trăsături ca şi bunicul ; într-un fel sau în altul, semăna cu toţi bătrînii pe care îi cunoscusem. Toţi erau uimitor de interesanţi, dar cînd îi întîlneam, mi-era greu, mi-era silă, şi simţeam că mi-ar fi cu neputinţă să trăiesc în preajma lor. Vorbele lor înţelepte îmi acopereau inima cu un strat gros de rugină roşcată, care-mi rodea sufletul. Osip era bun ? Nu. Era rău ? Nu era nici rău. De un singur lucru îmi dădeam bine seama : era deştept. Dar mintea lui, care mă minuna prin mlădierea ei, în acelaşi timp îmi îngheţa inima. Pînă la urmă am început să înţeleg că mi-era duşman în toate.

Gînduri negre prinseră a clocoti în mine.

Cu toate vorbele lor blînde şi cu toate zîmbetele lor, oamenii sînt străini unii faţă de alţii şi străini de tot ce e pe lume. Mi se părea că nu era om, care să fie legat de viaţă prin dragoste. Numai bunica iubea viaţa şi iubea în acelaşi timp şi oamenii. Numai bunica şi minunata Regină Margot.

Gînduri ca acestea şi altele asemănătoare mi se îngrămădeau uneori în minte şi atunci simţeam că mă-năbuş, iar viaţa mi se părea o povară, dar cum să trăiesc altfel şi încotro să-mi îndrept paşii ? Afară de Osip n-aveam cu cine sta de vorbă, aşa că vorbeam tot mai des cu dînsul.

El îmi asculta cu vădită luare-aminte flecăreala mea înflăcărată, mă întreba de două ori acelaşi lucru, cînd voia să afle cîte ceva şi-mi răspundea liniştit :

– Gheonoaia e pasăre încăpăţînată, dar nu-i fioroasă şi nimeni nu se teme de dînsa. Te sfătuiesc din inimă să te duci la mănăstire ! Ai să stai acolo pînă ce te-i face mare. Ai să-i mîngîi cu vorbe bune pe cei ce vin să se închine ; astfel ai să-ţi dobîndeşti liniştea, iar călugării or să tragă foloasele. Ţi-o spun din tot sufletul. Tu nu eşti făcut pentru treburile pămînteşti...

N-aveam nici o poftă să mă duc la mănăstire. Îmi dădeam seama însă că mă împotmolisem şi că mă învîrteam într-un cerc fermecat, unde totul mi se părea de neînţeles. Şi asta mă întrista. Viaţa îmi apărea ca o pădure la vreme de toamnă, cînd a trecut timpul ciupercilor şi nu mai ai ce căta în codrul pustiu, care ţi se pare atît de bine cunoscut.

Nu beam votcă şi nici nu mă înhăitam cu fetele. Cărţile îmi înlocuiau aceste două amăgiri, cu care îşi ameţeau ceilalţi oameni sufletul. Dar cu cît citeam mai mult, cu atît mai împovărătoare îmi era viaţa searbădă şi de prisos pe care mi se părea că o duc oamenii.

Abia împlinisem cincisprezece ani, dar uneori mă simţeam bătrîn. Mi se părea că sînt puhav pe dinăuntru şi că mă apasă toate împrejurările prin cîte trecusem, tot ce citisem şi toate gîndurile mele pline de nelinişte. Cînd mă uitam în străfundul fiinţei mele, îmi vedeam mintea ca o cămară înţesată cu tot soiul de lucruri, în vălmăşagul cărora nu puteam şi nici nu ştiam să mă descurc.

Toate greutăţile pe care le întîmpinam – şi erau atît de multe – erau îndoielnice şi nu tocmai întemeiate, dar simţeam că în mijlocul lor mă clatin, cum se clatină pe apă un vas prost cumpănit.

Mă îngreţoşam de atîtea nenorociri, boli şi tînguieli. Cînd vedeam acte de cruzime, bătăi sîngeroase, sau chiar cînd auzeam că cineva e batjocorit fie şi numai cu vorba, mă apuca un dezgust organic. Acest dezgust se prefăcea

repede într-un fel de furie rece și mă amestecam în învălmășeală, bătîndu-mă ca o fiară. După aceea mă rușinam și suferearn cumplit.

Uneori mă cuprindea cu atîta patimă setea de a bate pe cîte un om rău și săream la bătaie atît de orbește, încît nici astăzi nu pot să-mi aduc aminte fără rușine și fără tristețe de aceste turbăciuni, pricinuite de propria mea neputință...

În mine trăiau doi oameni. Unul, cunoscînd prea multe ticăloșii și murdării, ajunsese din pricina aceasta sfios și, sub povara groaznicelor întîmplări pe care le vedea petrecîndu-se în fiecare zi sub ochii săi, începuse să privească cu neîncredere și cu bănuială viața și oamenii, stăpînit de o milă neputincioasă față de lume și față de el însuși. Acest om visa să poată duce o viață liniștită, singuratică, între cărți, departe de lume, undeva, la o mănăstire sau într-o căsuță de pădurar, într-un canton de cale ferată, în Persia sau ca paznic de noapte la o margine de oraș, unde să aibă de-a face cu cît mai puțini oameni, să fie cît mai departe de ei...

Celălalt om, crescut în spiritul sfînt al cărților cinstite și înțelepte, văzuse forța biruitoare a înfricoșatelor întîmplări ce se petreceau în fiecare zi și, dîndu-și seama cît de ușor s-ar putea ca această forță să-i rupă gîtul, să-i strivească inima sub talpa ei murdară, se apăra cu încordare, încleștînd din dinți, strîngînd din pumni, gata oricînd să sară la harță și la bătaie. Acest om iubea și compătimea activ și, ca un erou viteaz dintr-un roman franțuzesc, era plin de acea îndrăzneală, care de la al treilea cuvînt trage sabia din teacă și se pune în poziție de luptă.

Pe vremea aceea aveam un dușman înverșunat, portar la una din casele de toleranță de pe strada Malaia Pokrovskaia, pe care îl cunoscusem într-o dimineață, cînd mă duceam spre iarmaroc. Întîmplarea făcuse ca tocmai atunci portarul acesta să scoată tîriș dintr-o trăsură care se oprise în fața porții pe o fată beată moartă. O înșfăcase de picioarele de pe care îi alunecaseră ciorapii și, dezgolind-o pînă la cingătoare, o smucea fără rușine, rîzînd și scuipînd-o. Fata, cu ochii ce se zgîiau fără să vadă nimic, cu gura deschisă, cu capul plecat peste mîinile moi, de parcă îi erau scoase din umăr, luneca treptat din trăsură, izbindu-se cu spatele, cu ceafa, cu fața vînătă, de scaunul trăsurii, de podea, de scară, pînă ce căzu în sfîrșit pe caldarîm, lovindu-se cu capul de pietre.

Birjarul dădu bici calului și trăsura o luă din loc. Portarul se înhămă între picioarele fetei, ca între niște hulube, dar cu fața către fată și, mergînd de-a-ndăratelea începu s-o tîrască pe trotuar ca pe o moartă. Înnebunit de furie, m-am repezit la dînsul. Spre norocul meu, am aruncat din fugă sau am lepădat fără voie din mînă cumpăna de apă, lungă de un stînjen, ceea ce l-a scăpat pe portar și m-a scăpat și pe mine de un mare necaz, dar din vîntul pe care mi-l luasem, l-am izbit cu atîta putere, încît l-am doborît la pămînt. Am sărit în cerdac și am prins a trage ca apucat mînerul clopotului. Din casă au țîșnit pe ușă cîțiva oameni buimaci, cărora nu le-am putut lămuri nimic. Am ridicat cumpăna de jos și mi-am văzut de drum.

La răspîntia următoare l-am ajuns din urmă pe birjar. Acesta mă privea de sus, de pe capră și-mi spuse cu încuviințare :

– Strașnic l-ai mai atins !

L-am întrebat supărat pentru ce îl lăsase pe portar să-și bată joc în așa hal de fata aceea. El mi-a răspuns liniștit și cu scîrbă în glas :

– Despre mine, să-i ia dracu pe toți ! Cînd au pus-o în birjă, boierii mi-au plătit cinstit. Ce-mi pasă mie pe cine bate portarul ?

– Da' dac-o omora ?

– Ei asta-i ! Îi fi crezînd că poți omorî așa, cu una cu două, pe-o femeie ca asta ? îmi spuse birjarul cu un ton, de parc-ar fi încercat de nu știu cîte ori să ucidă fete băute.

Din ziua aceea îl vedeam mai în fiece dimineață pe portar. Eu treceam pe stradă, iar dînsul mătura caldarîmul, sau ședea în cerdac, avînd aerul că mă așteaptă; cînd ajungeam în dreptul lui, se ridica, își sufleca mînecile și mă vestea:

– Acuși te rup bucăți...

Portarul acesta era un om trecut de patruzeci de ani, mic de stat, cu picioarele strîmbe și c-un pîntec ca de femeie însărcinată. Mă privea, sticlindu-și ochii și zîmbind. Mă îngrozeam și mă miram cînd vedeam ochii aceia de om bun și vesel. Pe lîngă că avea mîinile mai scurte ca ale mele, nu știa nici să se bată; după doi-trei pumni, se dădea învins și, rezemîndu-se de poartă, spunea cu mirare:

– Așteaptă, tu, berechetule...

Bătăile acestea ajunseseră să mă plictisească și într-o zi i-am spus:

– Ian ascultă, prostule! Te rog să-mi dai pace.

– Da' de ce ai sărit atunci la mine? mă-ntrebă el cu glas de dojană.

Atunci l-am întrebat și eu pentru ce-și bătuse joc așa de crunt de fata aceea.

– Da' ce-ți pasă ție? Nu cumva ți-a fost milă de dînsa?

– Firește că mi-a fost milă.

Portarul tăcu, își șterse buzele și mă-ntrebă:

– Te pomenești că și de-o pisică ți-o fi milă?

– Și.

Atunci îmi spuse:

– Ești un prost și-un nătărău. Las' că-ți arăt eu...

Nu puteam să nu trec pe strada aceasta, fiindcă era drumul cel mai scurt. Am început deci să mă scol mai devreme, numai să nu-mi mai iasă în cale în fiecare dimineață. După cîteva zile, însă, am dat totuși ochii cu dînsul. Ședea tot în cerdac, mîngîind o pisică fumurie, pe care o ținea pe genunchi. Cînd am ajuns cam la trei pași de el, a sărit deodată în sus, a apucat pisica de picioare și a izbit-o cu atîta putere cu capul de taracul din

marginea trotuarului, încît m-am trezit împroșcat de sînge cald. După ce a pocnit astfel pisica, mi-a zvîrlit-o la picioare și așezîndu-se în poartă, m-a întrebat:

– Ei, acum ce mai zici?

Ce era să fac? Ne-am tăvălit în curte, ca doi dulăi. Apoi m-am lăsat în buruienile de la răscruce și-am rămas acolo un timp, cuprins de o tristețe fără seamăn și mușcîndu-mi buzele, ca să nu urlu și să nu plîng. Pînă astăzi, cînd îmi aduc aminte de întîmplarea aceasta, simt cum mă cutremur de scîrbă și mă minunez cum de n-am înnebunit atunci și cum de n-am ucis pe nimeni.

Pentru ce povestesc eu aici toate ticăloșiile acestea? Ca să știți, domnii mei, că toate acestea n-au trecut... Nu. N-au trecut! Domniilor voastre vă place să vi se născocească întîmplări de groază, să vi se spună cu meșteșug istorii fioroase, al căror fantastic sinistru vă tulbură ca o desfătare. Mie însă mi-a fost dat să cunosc grozăvii adevărate, care se petrec zi de zi, și am dreptul netăgăduit de a vă tulbura în chip neplăcut, istorisindu-le, ca să vă aduceți aminte în ce lume trăiți și felul cum trăiți în lumea aceasta.

Toți ducem o viață josnică și murdară. Acesta-i adevărul.

Mi-s foarte dragi oamenii și n-aș vrea să chinuiesc pe nimeni, dar nu pot să fiu sentimental, nu pot să ascund adevărul crunt sub un șuvoi de cuvinte și de minciuni frumoase. Trebuie să ne întoarcem către viața cea adevărată. Și trebuie s-o umplem cu ce avem mai bun și mai omenesc în inimile și mințile noastre.

...Ceea ce mă înnebunea mai mult era felul cum se purtau oamenii față de femei. Citisem o mulțime de romane și socoteam femeia drept făptura cea mai bună și cea mai de seamă din lume. Mai cu osebire mă încredințaseră despre aceasta bunica, povestindu-mi despre maica domnului și despre Vasilisa cea preaînțeleaptă, biata Natalia, spălătoreasa, și sutele și miile de priviri

și de zîmbete pe care le văzusem și cu care femeile, născătoare de viață, împodobesc această viață săracă în bucurii și săracă în dragoste.

Toate imnurile de laudă cu care proslăvește Turgheniev femeia în cărțile lui și tot binele pe care-l știam eu însumi despre femei le foloseam ca să înfrumusețez chipul de neuitat al Reginei mele. Întru aceasta, nestematele cele mai multe mi le dădeau mai cu seamă Heine și Turgheniev.

Seara, cînd mă întorceam de la iarmaroc, mă opream pe deal sub zidul cetățuii și priveam soarele care cobora dincolo de Volga, rîurile de foc care se revărsau pe cer și acest rîu al pămîntului mult iubit care se învăpăia și se învinețea. Uneori, în clipe de acestea, mi se părea că tot pămîntul e un uriaș șlep cu ocnași, aducînd cu o scroafă pe care un vapor nevăzut o tîra alene după el, ducînd-o cine știe unde.

Dar și mai mult mă gîndeam la întinsul nemărginit al pămîntului, la orașele pe care le cunoșteam din cărți, la țările de dincolo de hotare, unde oamenii trăiau altfel. Viața zugrăvită în cărțile scriitorilor străini era mai curată, mai atrăgătoare, mai puțin grea decît aceea care clocotea, molcomă și plictisitoare, în jurul meu. Aceasta îmi liniștea oarecum zbuciumul și-mi stîrnea cu îndărătnicie visul că ar fi cu putință și altă viață.

Aveam necontenit simțămîntul că voi întîlni cîndva un om simplu și înțelept, care să mă scoată la un drum larg și drept.

Într-una din zile, pe cînd stăteam pe o bancă sub zidul cetățuii, m-am trezit pe neașteptate cu unchiul Iakov lîngă mine. Nu-l văzusem venind și nici nu l-am recunoscut dintru început; deși trăiam de ani de zile în același oraș, ne întîlneam rar și întîmplător și chiar atunci numai în treacăt.

– Ei, d-apăi știu că ai crescut! îmi spuse el glumind și-mi trase un ghiont. Am început să vorbim ca niște oameni care s-au cunoscut odată, demult.

Din cîte aflasem de la bunica, știam că în anii din urmă părăduise în petreceri tot ce avusese și acum scăpătase cu totul. Fusese ajutor de supraveghetor la închisoarea de tranzit, dar și în slujba aceasta isprăvise prost. Supraveghetorul căzînd bolnav, unchiu Iakov se apucase să facă chefuri cu ocnașii, la el acasă. Cînd s-a aflat de treaba asta, și-a pierdut locul, ba a fost dat și în judecată, învinuit fiind că-i învoia pe ocnași noaptea în oraș, ca să se „plimbe". Nu se întîmplase să evadeze nici un ocnaș. În schimb unul din ei a fost prins taman cînd strîngea vîrtos de gît pe-un diacon. Cercetările s-au tărăgănat multă vreme, dar la judecată nu s-a ajuns, fiindcă atît ocnașii cît și supraveghetorii au izbutit să-l scoată pe bunul meu unchi basma curată din afacerea aceasta. Acum unchiu-meu n-avea slujbă și trăia din ce-i dădea fecioru-său, cîntăreț în corul bisericesc Rukavișnikov, cor vestit pe vremea aceea. Despre feciorul lui vorbea cam ciudat:

– E grozav de serios și-și dă aere. Îi solist. Dacă nu-i pui la timp samovarul sau nu-i ștergi hainele, se supără. Altmintreli, îngrijit și curățel băiat...

Unchiu-meu îmbătrînise tare, se vestejise și întreaga lui făptură se colbăise parcă. Cîrlionții care odinioară îi fluturau în jurul capului acum se răriseră bine, urechile îi erau clăpăuge, iar pe albul ochilor și pe pielea ca de safian a obrajilor roșii i se ivise o rețea deasă de vinișoare sîngerii. Glumea într-una, dar parcă avea ceva în gură care-i împiedica limba să se miște în voie, cu toate că dinții îi erau toți sănătoși.

Eram bucuros să pot sta de vorbă c-un om care știuse să ducă o viață veselă, văzuse multe și trebuia să și cunoască multe. Mi-am amintit pînă în cele mai mici amănunte cîntecele lui pline de voioșie și veselie și îmi sunau în urechi vorbele bunicului despre dînsul:

Clubul cărții digitale 2022

„După cîntec îi regele David, da' după fapte îi mai degrabă Abessalom cel veninos".

În preajma noastră, pe bulevard, treceau oameni respectabili, cucoane îmbrăcate luxos, funcţionari, ofiţeri. Unchiu-meu purta un pardesiu jerpelit, în cap avea o şapcă boţită şi în picioare nişte cizme care îşi pierduseră de mult culoarea. Se ruşina pesemne de îmbrăcămintea lui şi stătea zgribulit. Am intrat într-o ceainărie din Rîpa Poceainski. Ne-am aşezat la o fereastră care dădea către piaţă.

– Îţi mai aduci aminte, unchiule, de cîntecul dumitale?

Zdrenţe un calic zbiceşte
Alt calic le şterpeleşte.

Abia acum, cînd am rostit iarăşi stihurile cîntecului, am pătruns întîia oară tîlcul lor batjocoritor şi mi se păru că veselul meu unchi era şi deştept şi răutăcios.

El, însă, îşi turnă votcă într-un pahar şi-mi spuse îngîndurat :

– Da, de trăit am trăit şi mi-am făcut de cap. Numai că a ţinut cam puţintel. Cîntecul acesta nu-i alcătuit de mine, ci de un profesor de seminar. Ia stăi... Cum îi zicea răposatului ?... Am uitat. Am fost prieteni buni. El era holtei. A căzut la patima beţiei şi a murit nu ştiu unde, degerat. Cîţi oameni n-au căzut la patima beţiei şi au murit aşa ! Da' ce, tu nu bei ? Deocamdată nu bea. Mai aşteaptă. Da' pe bunicu-tău îl vezi des ? A ajuns cam ursuz, bătrînelul. Parcă şi-ar pierde minţile.

După ce bău, se mai învioră, îşi îndreptă spinarea, şi, întinerit oarecum, începu să vorbească mai cu vioiciune.

L-am întrebat cum a fost întîmplarea cu ocnaşii.

– Da' ce, ai auzit şi tu ? mă cercetă dînsul. Se uită cu grijă în jur şi coborî glasul : Ei, şi ce dacă erau ocnaşi ? Că doar nu era să-i judec eu. Am văzut că erau oameni ca toţi oamenii şi le-am spus : Fraţilor, hai să trăim în

prietenie şi să ne veselim. Este un cîntec care glăsuieşte aşa :

Nu-nseamnă să te cerţi cu voia bună,
Orice te-aşteaptă, rîzi mereu şi cîntă !
E prost acel ce veşnic se frămîntă.

Unchiu-meu pufni în rîs, privi pe fereastră rîpa care se învăluise în întuneric şi la capătul căreia abia se mai zăreau magherniţele din piaţă, îşi îndreptă mustaţa şi urmă :

– S-au bucurat, de bună seamă, fiindcă omul se plictiseşte în puşcărie. Cum îmi făceam rondul, se înfiinţau toţi la mine. Era şi votcă, erau şi gustări. Uneori dădeam eu, alte dăţi dădeau dînşii. Şi se încingea un joc şi un chef de să te ţii, maică Rusie ! Mie, după cum ştii, îmi plac cîntecele, îmi place şi jocul. Iar printre dînşii erau nişte cîntăreţi şi nişte dănţuitori de te minunai. Se-ntîmpla să fie şi cîte unul în lanţuri. Ei, cu lanţurile, oricum, nu putea juca, şi atuncea ce-i drept, îi îngăduiam să şi le scoată. De fapt, şi le scoteau ei singuri, n-aveau nevoie de fierar. Oameni îndemînatici ca dînşii, mai rar ! Dar că le-aş fi dat drumul în oraş ca să jefuiască, asta-i o prostie. De altfel, nici nu s-a putut dovedi...

Unchiu-meu se uită pe fereastră către rîpa unde negustorii de haine vechi îşi închideau dughenele. Se auzea zîngănit de zăvoare de fier, scîrţîit de balamale ruginite şi huruitul înfundat al obloanelor de lemn. Unchiul îmi făcu cu ochiul a voie bună şi urmă domol :

– Dacă-i să spun drept, apăi unul dintr-înşii pleca noaptea. Numai că nu era unul din cei în lanţuri, ci un hoţ de rînd, de-aici din Novgorod. Avea nu departe de-aici, pe Peciorka, o ibovnică. Istoria cu diaconul a ieşit dintr-o greşeală. Îl luase pe diacon drept negustor, faptul s-a întîmplat iarna, într-o noapte cu viscol, cînd toţi trecătorii erau încotoşmănaţi în cojoace. Pas de descurcă la iuţeală care-i diacon şi care negustor !

Am pufnit în rîs. Unchiu-meu se veseli şi el şi urmă :

– Da' zău aşa ! Numai dracu putea să-i mai descurce...

În clipa aceea unchiu-meu se supără oarecum din senin şi-şi arătă în chip ciudat necazul, dînd la o parte tava cu gustări şi încreţindu-şi faţa cu scîrbă ; apoi aprinse o ţigară şi mormăi înfundat :

– Fură unii de la alţii, pe urmă unii îi prind pe ceilalţi, îi bagă în puşcărie, îi trimit în Siberia, la ocnă... Dar ce mă privesc pe mine toate acestea ? Scuip pe toate cele ! Eu am sufletul meu !...

În faţă mi se ivi fochistul cel pletos, care spunea şi el adesea : „Scuip pe toate cele !“ Şi tot Iakov îi zicea.

– La ce te gîndeşti ? mă întrebă cu blîndeţe unchiu-meu.

– Ţi-era milă de ocnaşi ?

– Nu-i mare lucru să-ţi fie milă de ei, că erau acolo nişte băieţi de te minunai şi nu-ţi venea a crede. Cîteodată mă uitam la ei şi-mi spuneam : „Cu toate că li-s şef, nu fac nici cît talpa lor“. Erau deştepţi diavolii şi tare iscusiţi...

Votca şi amintirile îl făcură iarăşi să se-nvioreze şi, rezemîndu-se de pervazul ferestrei, începu să vorbească cu însufleţire, mişcînd într-una mîna-i îngălbenită, cu chiştocul de ţigară între degete :

– Era acolo unul, un chior, de meserie gravor şi ceasornicar. Fusese judecat pentru că făcuse bani falşi. Mai apoi a evadat. Să fi văzut cum vorbea ! Foc, nu alta ! Cînd îl auzeai, ziceai că-i solist. Cînta nu alta ! „Lămuriţi-mă, zicea el, pentru ce visteria are voie să tipărească bani, iar eu nu ? Lămuriţi-mă !“ Nimeni nu-l putea lămuri cum vine asta. Nimeni, nici chiar eu nu eram în stare să-i spun. Şi deh, eu le eram şef ! Mai era unul, un hoţ vestit de la Moscova, om liniştit, spilcuit, curăţel şi care vorbea politicos cu toată lumea. „Oamenii muncesc pînă se-ndobitocesc, zicea. Nici nu mă gîndesc s-ajung şi eu la fel cu ei. Munceşti cît munceşti şi de oboseală te tîmpeşti. Te-mbeţi de o copeică, pierzi la cărţi trei, mai dai un pitac unei muieri pentru desfătare şi-apoi te trezeşti iar sărac şi flămînd. Nuu, spunea el, jocul ăsta nu-i pentru mine !“

Unchiul Iakov, roş pînă în creştetul capului şi aşa de răscolit încît pînă şi urechile mici i se zbăteau, se aplecă peste masă şi urmă :

– Să nu crezi că-s proşti, măi frate, dacă judeci drept. Dă-o dracului de viaţă, că tare-i chinuită. Iaca, de pildă, cum mi-am trăit eu viaţa ? Numai că-mi aduc aminte şi mă cuprinde ruşinea. Doar cînd şi cînd, dacă puteam să zic că trăiesc. Şi chiar atunci pe furiş. Necazuri aveam, cîte vrei, veselia trebuia s-o fur ; ba striga taică-meu la mine : „Nu cumva să-ndrăzneşti !“... ba ţipa nevasta : „Să nu faci asta !“ Ba se întîmpla uneori să zvîrl şi eu o rublă. Uite aşa mi-a trecut viaţa şi-am ajuns slugă la feciorumeu. Ce să ne ascundem după deget ? Îl slujesc, măi frate, cu toată supunerea, iar dînsul strigă la mine de parc-ar fi cine ştie ce boier. Îmi zice „tată“, da eu aud „slugă“. D-apoi ce ? Pentru asta m-am născut, ca să slugăresc pe fecioru-meu ? Şi chiar de n-ar fi asta, mă-ntreb pentru ce-am trăit ? Multe plăceri am avut ?

Îl ascultam cu gîndul aiurea. I-am spus totuşi, deşi n-aveam chef de vorbă şi nici nu trăgeam nădejde c-o să-mi răspundă :

– Uite, nici eu nu ştiu cum s-ar cuveni să trăiesc...

Unchiu-meu zîmbi uşor :

– Ei, parcă ştie cineva ? Eu unul n-am prea văzut oameni care să ştie cum să trăiască, fieştecare trăieşte cum s-a deprins...

Apoi îşi urmă vorba, cu obidă şi cu necaz în glas.

– Era acolo, la mine, unul osîndit pentru siluire, de fel din Oriol, un nobil. Mai rar să joace cineva, cum juca acela ! Cînd cînta cîntecul lui Vanka, ne stricam de rîs :

Să baţi Vanka ţintirimul,
Mare lucru nu-i.

Peste gard ca să-ți scoți nasul,
Pune-ți pofta-n cui...

După părerea mea, însă, cîntecul nu numai că nu e caraghios, dar dimpotrivă, e plin de adevăr. Oricum te-ai suci și te-ai învîrti, mai departe de țintirim tot nu poți s-ajungi. Așa că, întemnițat sau temnicer, totuna mi-e...

Obosise de cînd vorbea într-una. Își băuse votca și se uita pasărește c-un singur ochi la carafa deșartă. Își aprinse o țigară și slobozi fumul printre mustăți.

„Oricum te-ai zbate și oricît ai nădăjdui, de sapă și lopată tot nu scapi", îl auzisem de atîtea ori spunînd pe Piotr, zidarul, care nu semăna de loc cu unchiu-meu Iakov. Cîte zicale ca aceasta sau la fel cu aceasta nu auzisem pînă atunci!

Nu mai aveam chef să-l întreb nimic. După cele vorbite, mă simțeam mîhnit și mi-era milă de dînsul. Îmi aduceam aminte de cîntecele lui voioase și de sunetul trist și dulce al chitarei, prin care răzbătea bucuria. Îl vedeam aievea pe Țigănuș cu veselia lui și, uitîndu-mă la făptura măruntă a unchiului Iakov, mă întrebam fără voie:

„O mai fi ținînd minte oare cum l-a strivit pe Țigănuș, atunci, cu crucea?"

Dar nici despre aceasta n-aveam chef să-l întreb.

Mă uitam către rîpa plină pînă sus de întunericul jilav de august, de unde venea iz de mere și de zămoși. Pe drumul îngust, care ducea spre oraș, se aprindeau felinarele și toată priveliștea era așa cum o știam de cînd lumea. Iaca, chiar acu are să sune sirena vaporului care pleacă la Rîbinsk și apoi a celui care pleacă la Perm...

– E vremea să mă cam duc, îmi spuse unchiu-meu.

În ușa ceainăriei îmi scutură mîna și mă povățui glumeț:

– Pe cît văd, ți-e urît. Nu lăsa să te copleșească urîtul. Scuipă pe toate cele. Ești încă tînăr. Da' mai cu seamă ține minte vorba cîntecului: „nu-nseamnă să te cerți cu voia bună!" Ei, să trăiești! Eu trebuie să mă duc la Uspenie.

Veselul meu unchi plecă, lăsîndu-mă după toată vorbăria lui mai nedumerit încă.

Am urcat către oraș și-am ieșit la cîmp. Era lună plină și pe cer pluteau nori grei, care-mi ștergeau umbra de pe pămînt cu umbrele lor întunecate. Am luat-o pe cîmp, înconjurînd orașul și am ieșit la Volga sus, pe Otkos. M-am trîntit în iarba prăfuită și am stat multă vreme, privind luncile de peste rîu și pămîntul neclintit. Pe Volga se tîrau alene umbrele norilor. Cînd ajungeau deasupra luncilor se făceau mai alburii, ca și cînd s-ar fi spălat în apa rîului. Jur împrejur toate erau pe jumătate adormite și parcă asurzite, toate se mișcau fără chef, în silă, iar nu dintr-o dragoste înflăcărată de viață și de mișcare.

Îmi venea să dau, pămîntului întreg și mie însumi, una cu piciorul, ca lumea și tot înconjurul, laolaltă cu mine, să prindă a se învîrti într-un vîrtej voios, într-un joc de sărbătoare a oamenilor îndrăgostiți unii de alții și îndrăgostiți de viața care era făcută să fie altfel, mai frumoasă, mai voioasă, mai cinstită...

Mă gîndeam:

„Trebuie neapărat să fac ceva întrucît mă privește, căci altfel mă prăpădesc..."

În unele zile mohorîte de toamnă, cînd nu numai că nu vezi soarele, dar nici măcar nu-l simți, uiți de el. În zile de acestea se întîmplă adesea să te rătăcești în desișul pădurii. Încurci cărările, pierzi drumul și, trudit de atîta căutare, strîngînd din dinți, o iei de-a dreptul prin hățișuri, sări peste trunchiuri căzute și putrezite, peste cîte-un petic de mlaștină cu pămîntul nesigur sub picioare și, pînă la urmă, tot ieși la drum.

Așa am hotărît să fac și eu.

Și-n toamna aceluiași an am plecat la Kazan, purtînd în mine tainica nădejde că acolo, cine știe, poate tot voi izbuti să intru la învățătură.

Responsabil de carte: N. Grigorescu
Tehnoredactor: I. Gheorghiu
Corector: E. Petrescu

Dat la cules 08.02.60. Bun de tipar 02.04.60. Tiraj 50.150 ex. Hîrtie tipar de 50 gr. m². Ft. 700×920/132. Coli ed. 21,56. Coli de tipar 13. Ediția I. Comanda 4673. A. nr. 080 Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 S — 94 = R.

Tiparul executat sub com. Nr. 328 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. Stalin", București — R.P.R.

C.F. 96

2/3

1/25636 29.8.61

ANTICARIAT NR. I
L 13

Clubul cărții digitale 2022

E R A T A

Pag.	*Rînd.*	*In loc de:*	*Se va citi:*
289	14 de sus	Cu dînsul mă simțeam bine și la largul meu. Cînd se	Cu asta m-a dat gata: bătrînul Gogolev murdar și ...

La stăpîn